

17952

ივერის

1880

წელიწადი მეორე

№ II

თფილისი
სტეფანე მელიქიშვილის სტამბა
1880

ასპინძის ოღი

(მეივის ირაკლის მეორის ღ ცსმალ-დეკთ-შორის 1770 წელში.)

I

5984 ქვეყნად ვეძებდი სამოთხეს, სამსრეთისაკენ ედგმსა,
კვირატის 1) გაღმა გავსედე გადასრუგულს ქედებსა,
აქ ვერ ვხედავდი კვას-ებრ მშკენიერებსა დედებსა,
არც სად სესილსა, არც წყალში ამაყსა იეთრსა გედებსა! 2)

შევერთი რომ ვნასე ქვეყანა უდაბური და მწირია, 3)
მოგბრუნდი მხარი ვიცვალე, ჩრდილოსკენ ვქეჩი ჰირია,
ვიარე არ შევიძინივე, მე ჩემი გასაჭირია....
ან ვი რა მეთქმის?— გაცის თავს, ვაება დიას სწორია!...

აგერ მოვედი და შევხვდი სანატრულს, ნეტარებსა!...
ვიპოვე იგი სამოთხე, ვინ მოსთვლის ამის ქებასა,
გადაჭიმულა წაღკოტად, 4) შესედეთ ღვთისა ნებასა,
ეს საქართველო ყოფილა, — სკედრია ღმრთისა დედასა!....*)

*) წერილები მოგვითხრობს რომ საქართველო ღმრთის მშობელს
სკედრია წილათ.

ორი ზღვის შუა მდებარებს ქართველთა მიწა-წყაღია,
 ჭყავის და ჭყაჭყს მუდმისათ, ეინგისგან დაუმზრალია,
 შიგ ბანოვანსნი 5) კეკელუცნი, მტრის თვალმა ვერ ვერ დაღია,
 ვაუ-კაცთ ცალ-სელში ვაკარი აქვთ, მეორე სელში — სრმაღია!...

ვიშ, რა საღსია, რა ტურფა, რა გულოვანი, მოვესნი, 6)
 უსვი 7) მსნე, ქრისტეს მოწმუნე, მტკიცე რჯულისა, გისკასი, 8)
 შურით, იჭვით, და ტრფივით მათ გადმოსტქერის კაკასი,
 ნოეს გიდობნის მტვირთველიც და ურწმუნონი ათასი!

რა ქეყანაა, რა ჭშენის, დამატკობელი სულისა,
 ვაზი ვარდს გადასვევია, გამლადებული გულისა,
 არ ეგრძალებს კაკასის, ღრუბლებით დაბურულსა.
 ებგურად 9) ჭსადის ამ მთასა, ზოგჯერ მიხეზათ წელულისა!...

II

აქა მეფობდა ირაგლი, გულადი შეუზოვარი,
 ნამდვილი მეფე ემათავის, სიკეთის დამმასხოვარი,
 მის სელში ეველა სარობდა: მოსუტი, მუძე-მწოვარი,
 არვისთვის ჭშურდა ხამოვანი, არც მამის დანატოვარი!...

იყო მსნე, დაუღალავი, სრმაღზედ ეკიდა მას სელი;
 ეველა აქებდა ირაგლის, მტერიც არ ჭყანდა მძრასველი,
 იყო ქერიგ-ოსრის მივარველი, მამა ობოლთა და ქველი, 10)
 მოძმე, მოყვასი ლაშქართა, — მით ისასელა სასელი! ..

ვაი იმ დროსა, ირაგლის მტერი გარშემო ესია,
 სრმლით იგერებდა ბილწებსა, იმათთვის გაუღესია,
 დღეს ერთს იფრენდა, სვალე სსვას დამართის უარესია,
 არ შეარჩენდა არავის, — ეს იყო მისი წესია!...

დააქროლებდა ირმასა 11) ჰატარა კასი,*) ძალათა: 12) ერეკასს 13) იქით ქურთებსა სარჯს ანდვენიებს ძალათა, ნათლის-მცემელთან 14) ლეკებსა თავს დაესსმება ძვალათა, იარსედ 15) მოამბესაცა აღარ გაუშვებს მოხალათა....

მოუბრუნდება ქურთებსა და არესს 16) გააცილებსა, სამკორში 17) სირიმს დაუშებს, ანტროს არ დააცილებსა, სამახაბლოში კეკისსა 18) ლეკებს ჩამტკრებს კბილებსა, და ახმეტაში 19) წუნწკალებს 20) სულ აუტირებს შვილებსა!...

რა გაიმარჯვის მობრუნდის, ცოტასხანს დასვენებდის, ილადის, 21) იმხიარულის, მოყმიით მსარს დაიმშვენებდის, გასცემდის, უწყალობებდის, ცოტას არ დააჯერებდის, იწვევდის სტუმართ, დიდებულთ, კეთილათ მოისსენებდის.

თუ რომ მეფეს და ქვეყანას მტერი სჭარბობს — გაჭირდება, მტერი მძლავრობს, მედიდურობს, მოყვარევი — გაძვირდება; ერთს მოიმსრობ, ითათბირებ 22) მეორევი, — გიძიმდება, მასინ გინდა ჭკვა და ფიქრი, — თორემ სეკდა 23) გისძირდება!

იმ დროს მეფეს ოსმალეთი უსდებოდა მეგობრათა; ლეკებივი — სწორეთ რომ ვსთქვათ — დადიოდენ მეგობრათა 24); დაჩხა მარტო ჭირიმ-სანი 25) არ ჩააგდებს არაფრათა, თუ მობძანდა, ჰასუსს გასცემს და გამოვლენ ბარიბრათა...

მასინ მეფე ირაკლისა საქმე ძრეულ დაეცარა, ხონთქარი და რუსთ-სემწითა აშლილიყენს საომარად; ეკატრინას ენება, რომ ირაკლი მოესმარა და იმისთვის ცოტლებსსა 26) იერლიყი 27) მოსცა ჩქარა.

*) მეფე ირაკლის ჰატარა კასს ეძახდა სალხი .

III

ღენერალი ტოტლებენი ქრცხინკალს 28) იდგა რუსის ვარით⁷ წინა წელში მოსულიყო. რუსეთი იდგან არ მოხარვით, ოსმალებთან შეტაკებას მოელოდა სულით მწარით, აჭა, წიგნი მოუვიდა მეფესაგან მას სიჩქარით.

გადაიკითხა, წამოხატა და ირაკლის მიაშურა, თბილისისაკენ გასწია, მისი სიღვა მოიწუწურა, კარის კაცნი უწინ ნახა, აჩვენა არ მოიმდურა, მეტე იასლა მეფესა, ამბოროი 29) დაიმსახურა.

მოასხენა: „დიდებულო, მომივიდა ბძნებაო, ჩემის მეფის, უძლეველის, ვისიც არ ძალ-ძიძს ქებაო, მიგიწვიოთ მის მომხრეთა, დამრთეთ, მომეცით ნებაო, შავებათ ოსმალს, ძირს დავსტეთ. ორს კელარ აგვიდგებო“...

რა მოისმინა ირაკლიმ, შუბლზედ გადასო სელია, ჩაფიქრდა, რაღაც აჩრხვდა, კითხა შორს დამნახველია და უზახუს ტოტლებენს: „საქმე სთქვი ჩემდა მელია, დღეს ურიგდები ოსმალას, — ღაღატი რა საქნელია?...”

მაწთალია ჰატეოს გსტემ, დიდსა მეფეს და ძლიერსა, ერთმორწმუნე მარხვენია, სსვა ურჯულო სულიერსა, მაგრამ მტრები, თქვენ რომ წახვალთ, დამინაგვრენ სულმთლათ ერსა, დააქცევენ საქართველოს და დამსომენ ცარიელსა!...“

აქ ტოტლებენმა ირაკლის ჰკადრა: „როთ გვაკლებ ნდობასა? კვატერინა დიდია, მოგფენს თვის მეფეკელობასა, მტერს მოგაცილებს, ფასს დასდებს შენს ხმალს და ერთგულებასა, წყალობას მრავალს მოგიძღვნის, გიჩამს დედობას, დობას!...”

ნუ დაენდობი ურწმუნოს, შენსედ ღალატად მოსულსა,
 ან რა სელს მოგცემს თათარი, თუ არ დაგიფოსობს ცკბილს ძილსა?
 რისთვის დაინდობს შენს ერსა, იმის საყვარელს ცოლ-შვილსა?
 რა კავშირი აქვს ჯვართანა, მაჰმადის სჯულთ მოსულსა?...

შევერთდეთ, სიტყვა ირწმუნე, ეკატერინა დიდისა,
 ნულარა გჯერა თათრისა, ურჯულლისა, ფლიდისა,³⁰⁾
 გაბედუ ღვთის გულისათვის, დრო აღარ არის რიდისა,³¹⁾
 კეძკერნეთ ოსმალს, დავლეწოთ, მანამ ჭკვას მოიმკიდისა!“...

ჩაიფრდა მეივე ირაკლი: „ეარგია — ბრძანა — ძველთა,
 კენდობი უფრო იმასა, ვინც ოსმალს დამამტერათ,
 თუ დამესია ურჯულთა, ყოფილა ბედის წერათა,
 ამის სომ-მანც იტყვიან: „ირაკლიმ მოიგერათ!“....

შავერი ღაშქარსა, უბრძანებ, სმალსა გაიგონ სელია,
 გასწიონ აწევარისაკენ, შენც ჯარით იქ მოგელთა,
 იქა ვარ შენი მოძმეი, იქა ვარ სისხლის მღვრელთა,
 არ გეგონოს-გი, უცნობოთ დავრბოდე, როგორც სელია!...³²⁾

მშვიდობით!... ასლა მიბძანდი, შენც მოამზადე ჯარია“...
 ასე გათავდა თათბირი, როგორც ირაკლი ჩქარია!...
 აქ ტოტლებენმა მადლობით გაგლო სასანდის კარია...
 შეიქნა ვაჟკაცთ მოწვევა, შეიძრა მთა და ბარია!....

IV

იფრინდაები³³⁾ გაგზავნეს ქართლსა, გასეთს და მთაშია,
 ოსმალ-ლეკებსედ იწვევენ არჩეულს ხალხს ღაშქარშია,
 ისინიც აგერ შემოკრბენ, თითქოს მოვიდნენ მკაშია,
 მოიმღერინ ბიჭები, მხნეობა ისმის სმაშია!....

რანში 34) და რანში დაწვეს, მიუხინეს უფროსები
 ცსენოხსანი და ქვეითი სუფეველანი ვაჟვარები,
 ქართლ-გასეთი, თუშ-სეგსური, არ მოჩანან აქ ოსები,
 მავრამ ზეით თუ არიან, სადაც იცდიან რუსები.

შასედეთ ამ ჯარს, მშვენიერს, იმათ მხარ-გლავსა ბეჭებსა,
 წითელ გულს-შირს, ყაწიშებს, შარვალში ჩამჯდარს, ბიჭებსა,
 სძალი, სანჯალი, დამბახა, ლეკებს არ გააკრიჭებსა,
 თოფი, სიათა, სირიმი, ოსძალის გულზედ იჭექსა!...

ვინ ვის სჯობია, ამათში, აზნაური, თუ გლესია,
 თავადის შვილი, თუ გლესი, ყველა მტრისათვის მესია,
 ამათმა მტერმა ქართლიდან ამოიგვეთოს ფესია....
 ამათზედ, კგონებ, არავის ბეჭი არ დაუგვესია!...

დაეწეო ჯარი, დაიძრა, გაშალეს დროშა 35) აღამი, 36)
 ჯვრეს ბუკსა³⁷⁾ დათ-დათვი³⁸⁾ იკვრის, დიდი რამე გოგორც სალამი,³⁹⁾
 შურნა, საღარა, 40) კიყინი, ვით ასწერს ამას კალამი?...
 მობძანდა მეფე ირაკლიც, ჯარს შემოსძანა სალამი!...

იარა ჯარმა, მივიდნენ, რუსს ამოუდგნენ მხარშია,
 მეფე ტოტლებენს უღიმის, არ არჩევს თავის მძაშია,
 გასწიეს ერთად, შევიდნენ ბორჯომის 41) სეობაშია,
 ირაკლი ჯარებს მიუძღვის, თან ასლავს ექიმბაშია.*)

გიორგი ბატონიშვილიც იქა ბძანდება ჯარითა,
 აქ ასლავთ ბარათაშვილი, დემურაშვილი დავითა,
 სატულაშვილი სოლომონ, სოლომონ მეითარითა, 42)
 ამ ვაჟვარების ურებით, მტერი გასკდება ჯვარითა!...

*) ივანე ყარაევი.

აგრე იარეს, მივიდნენ, აწევეს⁴³) მიადგნენ ცისესა,
 ჰა მოდარჯემ⁴⁴). შეუტყო ცისიდან სროლა იწეესა,
 ჯარი შეხერდა, მოუსდა ვინ კლდესა, ვინ ქვას, ვინ სესა...
 დამსკიდებული ომი სჯობს, აჩქარებულს სიფიცესსა.

V

სტექს და მოქებს წარბაზანი, თოფების ტაცა-ტკუცია,
 საძი დღის და ღამის ბრძოლას ცისე ძირს ვერ დაუტია,
 ტოტლებენი მოდღრუბლულა, სმა არვისთვის გაუტია,
 ზოგი იტყვის: „მტრის ენასა, ირაკლი თუ გაუტია?“...

დილით მეფეს მოასუნეს უცნაური რამ ამბავი.
 „წესელ გრაფი*) აყრილათ, აღარა აქვს ჩვენი თავი,
 ქვეით მიდის ქვიშკეთისკენ, ჯარი მიჭყავს დაუტავი,
 ვა-თუ რამე მარცხი შაჰსკდეს, ვა-თუ დავრჩეთ ჩვენ ჰირ-შავი?!...“

რა მოხსენდა ეს მეფესა, შემოიგრა თავში სელი,
 „უე მოაჯდა თეთრსა მერანს⁴⁵) მოკლე გზა აქვს დასაქსელი,
 გადაიჭრა ბილიკებით დაქანტული, ოფლით სველი,
 შეუძასა: „ღებერალო! მომიტადე, თუ არ მეღი!...“

ჩაიჭრა და შეკვედრა ტოტლებენსა მოწიწებით: ⁴⁶)
 „ეს რა მიყავ, დალოცვილო, აღარ ვიყავ შენის ქებით,
 აგრემც დმერთი გადღეგრძელებს, გამობრუნდი შენის ნებით,
 თორემ მტერი დაგამარცხებს, ჩვენც შავრცხვებით, თქვენც წასდებით!“

ტოტლებენი მოუბრუნდა, მოასსენა ირაკლისა:
 — „შე ჯარებით წამოკედი, ბრძანება მაქვს დედოფლისა,

*) ტოტლებენი.

თურმე ოსმალს გაუჩივდა, მტერი არ ვართ ოსმალისა, —
თქვენ ნუ სწყუხართ ჩემთვის, მეივე, იმედი მაქვს მე უფლისა..

დაბრუნება ჩემგნით არ ჰქონდა 47) ვერ გავსტესავ ბრძანებასა,
მომიტყვეთ, დიდებულო, ვერ მიყვები თქვენს ნებასა,
ჩემს სელმწიფას ეწყინება მისას გირჩევ მე სლებასა,
თქვენც გაუძღვებით ოსმალთა შეისსამთ დიდსა ქებასა“....

ამ სიტყვასეუდ ირავლის თვალში ცრემლი მოეჩია,
გნაფს შესტყერის ძრისსანეთა, რაგორც ოში მშიერია!....
და უთხრა მას: „რა მიუაჯი?... რათ დამიღუპე ერია?...
ოსმალთან ვიყავ განწყობით, ახლა-კი ჩემი მტერია!....“

შენ არ მიქადდი 48) სიკეთეს, — რუსეთის მოვრეკლობასა?...
რა იქნა შენი თათბირი?... შენ არ მიქადდი მძობასა?...
მეც თქვენი კალთა ვირჩიე, ურჯულთა თათრის ყმობასა...
ახლა რაღა ვქნა, ბედ-გორუდმა, კედარ მოვსუღვარ ცნობასა!...“

„მე რას გავაწყობ, მიბძანე, აქ რვა ათასი კაცითა?
მეტი არ მახლავს, შენც იცი, ვფიცავ მიწითა და ცითა,
მე კაცი სადღა შემჩება, საქართველოს დაცვითა?...
მტრის დევნამ, მოყვრის დალატმა, გლან გული ჩემი გაცვითა!...“

მერმე გულ-მშვიდათ წარმოსთქვა საქართველოს პატრონმა:
„იწამე ღმერთი, გარწმუნებ, არ დაგიწუნოს პატრონმა!...“
აქ ცალი მუსლი მოდრიკა მტრისგანაც ყე მოსაწონმა,
კედრება ბეკრი ასმინა, ყოველი სიტყვის ამწონმა...

— „არ შემიძლიან, სელმწიფე, — სთქვა ტოტლებენმა, — აწაო,
ეს არ იფიქრო ჩემზედა, მუსთღობს, ან დაიწაწაო,

თავს ნუ იმტირებ, აბძანდი, სვეწნა ვედრება, კმარაო, ჩემს მეფას უნდა გიასლო, უნდა წაკიდე ჩქარაო.“

ამის გამგონე ირაკლი ზე წამოკარდა მარდათა, თეფრისა მოასტა ტაიჭსა 49) მისთვის არ იყო ბარჯათა, მიაქროლებდა მთა-გორსედ, ეგალი უჩნდა ვარდათა, რუსის ჯარისთვის დიდათ სწუსს, გულში ჩაეჩრა დარდათა!...

მოაბძანდა თავის უჭდოში 50) ჯარსა ამსიეებს გმირია, თვითონ შირის-შირ იქ არის, საცა-გი გასაჭირია, იძახის: „კაი მაგასა! ზედ დამტკრეთ შირია!...“ თავი მოსჭერთ წუწკალებს და ოსმალებს ცხვირია!...“

შებინდდა. ომი შეჩერდა. დრო იყო დასვენებისა, ირაკლიმ ისმო სარდლები, დირსნი თამამათ ქებისა, ბრძანა: „გაგზავნონ კაცები, ჭქმნან ბატონისა ნებისა, შეუტყონ რუსთა მშვიდობა, რომ მეფეს იამებისა“...

მერე უბრძანა: „ასე სჯობს, თუ გი არა ვარ ფელიდია. სულ აიყაროს ჯარები, ესლავ მტირე და დიდა, წინა კაცებმა ასპინძას 51) მტკვარზე აჭყარონ სილია, თორემ ოსმალნი რომ ვსედავ, სკენგნით დღეს მოსარდია“...

დაიძრა ჯარი ქართველთა, ასრულდა მეფის ბრძანება, ასრულდა მისი თათბირი, მისი სურვილი და ნება... გათენდა, ვიღაც გამოჩნდა, ქორივით მოექანება, იძახის: „რუსნი გავიდნენ, არ მისდგომიათ რამ გნება!“....

სამშვიდობოში რუსების გასვლა იამა ირაკლის, აწ სელ-გაშლითა ბრძანდება, აქ ბეკრს აღარას ინადვლის,

თითო ჭყავს, ათსა სჯობია, მათით შეავსებს დანაკლისს,
 ოღონდ-გი შჭსკედეს ძაღუ მტერს, ამას ნიადაგ ინატრის!...

VI

ათი-ათასი ოსმალო, ლეკებს რომ ქართლზედ ამტკერებს,
 დასდეგნებია მეფესა, მოჭსსმისან ასზინძის სერებს,
 ქართველთ თარქმინ⁵¹) იმ დროსკე, თუჩმე მათს სოფლებს ამტკერებს,
 შაჭსკდენენ ოსმალნი და ჭხოტვეენ, ირაკელი ძლივსდა ხერებს!...

ბატონს მოჭსსენდა, რომ მტერი კიდევ მოელის ჯარებსა,
 გარს შამოერთუმის, დაამწევდებს, შეუერავს ტაშის კარებსა,⁵²)
 ჯარს ამოუწვეეტს, გაჭყუეავს, მიწას არ მიაზარებსა....
 აგერ მოაწვა კიდეტა, ჯარს დავლით გაასარებსა!....

მოაწვა ლეკი, ოსმალი, გაჭირდა საქმე მწელია,
 დასწიეს ქართველის ჯარებსა, ერთ-ზირათ მიჭყუეს სელია,
 მეფე გიორგის იზარებს, შეკლა ჭსამს საჩებელია,
 გაჭირდა საქმე, ქართველთა ღმერთილა არის მსსნელია!...

მოისმო მეფემ ივანე, რომ ასლდა ექიმზაშია,
 უბძანა: „გასწი საჩქართო ბატონის-შვილის ჯარშია,
 სთხოვე გიორგის გვიშველოს, აქ ამომიდგეს მსარშია,
 აქ მიჭირს იმისი ჯარი, ქართველთა სისხლის ღვარშია!“...
 ..

ივანემ ცხენსა გაჭყუსლა, მიიჭრა გიორგისთანა,
 გადასცა მეფის ბძძანება, როგორც ჭსამს კარგი უმისგანა,
 ეკედრა: „ბატონის-შვილო, მობძანდი ირაკლისწანა,
 უჭირს მამა თქვენს, არ ასლავს, მშველელი თქვენი სძმლისთანა!“...
 ..

გიორგიმ ბძანა: „ივანე, მოდი შენც ჩემთან დაჩხიო, მერწმუნე ჩემსა მოყმეში მე შენ არ გამოგაჩხიო, ნუ მეღრჩივები ამაოდ, როგორც ფართლისა⁵⁴) ჩაჩხიო,⁵⁵) თუ გაუჭირდა მამა ჩემს, მაშინ სხვა უნდა ვაჩხიო!“...

გიორგის მსლებმაც შესძახეს: „ივანე დაჩხი ჩვენსაო, დასე ჩვენს წყობილობასა, დასე ჩვენს სიმაგრესაო“...

ივანე გიორგისა სთხოვს: „გაფიცებ მამა თქვენსაო, — წავიდეთ, თორემ ქართველნი, ღამის სუფ ამოწყდესაო!“...

„არა, ივანე, აქ დაჩხი, ჭკვიანნი ასე შერებინა“...
— „დაჩხი აქ“ — სხვებმაც მოსძახეს — „არა! რას მეუბნებიან?... ინაკლის სახელსა ვფიცავ, ესენიც კარგს არ შერებინა, წავაღ და მეც იქ მოგვედები, სადაც ქართველნი სწყდებიან!“...

ივანემ ცხენსა განქუსლა, მიეჩქარება ერთგული, ესმის ხმა ზამბულაკისა⁵⁶) და უწუხს ეჭიმს გლახ-გული, აგერ ღაშქარიც გამოჩნდა, მებრძოლი, მტერთან შერთული, ნუგეში არა მიაქვს რა, ამაყდა სწუხს ბედ-კრული!..

ბატონი შემდგარა სერზედ, საზღვები უშეკნებს მსარსა, მტერი მძლავრობს და მოიწევს, ღამის შემოერთებას გაჩხა; აქ ინაკლი მოტრიალდა, გადასედა მთა და ბაჩხა, მოუბრუნდა ქართველებსა, გადასძანა თავის ჯარსა:

„გამიგონეთ გულის ძმებო! ოსმალი შემოგვესია, მტერს ზურგი არ დაჩხანოთ, ეს სომ ჯახანთა⁵⁷) წესია, დღესა გვაქვს სიკვდილის ღვინი, გვინახავს უარესია, ეცით გულ-და-გულ, მაგათთვის ჩვენ ხმალი გაგვიღესია!...“

რომ დაგმარცხდეთ, რა იქნება? — ვერ მიუვალთ ჩვენსა ქალებს, პირშავები, შერცხვენნი, სად გაეასკლეთ მაშინ თვალებს?.. ქართველის ქალი, მართლად მწყრადი, ისევე ჩვენსედ ივალალებს 58) სჯობს ამოგწედეთ, გაწეწინოთ ჩვენსედ თმანი, იმ მალალებს! 59)

გავსწედეთ, ძმებო, სჯულისათვის, მამულისთვის სისხლი ვსთხოთ 50) შეძწეთ ჩვენი სიმართლისთვის, მალლით ღმერთი მოვიწვიოთ, კეტნეთ მტრებს დავერინეთ, დავიფრინოთ, სმლითა ვსდიოთ, მეც თქვენში ვარ, თოფი მკარით, თუ სისუსტე შემამხნოთ!...

გამიგანეთ. გულის ძმებო! მოისმინეთ ჩემი აჯა, კიკეთენით მაგ ბილწებსა, გამსნეკეთ თქვენი მაჯა, მამულისთვის დასოცითა, ღმერთმა ნეტარება ჰსაჯა, აბა, ძმებო, ვაი მაგათ!.. ღმერთმა თქვენს მკლავს გაუძარჯვას!...

— ოგავსწედეთ! — შესძახეს ჯარშია — ვეტნეთ ოსმალს დალაღულსა, დავერინეთ — იძახიან — თუ გვსედავენ დალაღულსა?...

„დედა შეერთოს ცოლათა,“ ვინც უღალატოს მამულსა!
ვინც არ იბრძოლოს ვაჟ-გადადა, — ლახარსა ჰგვანდეს მალულსა!..

„დავერინეთ! გავსწედეთ, გავსწედეთ!..“ და შეიძრა ისევე ჯარი....
ვინ ლეკს ეცა, ვინ ოსმალს, ვინ ვის დასცა თავში ზარი? 61)
ვინ მტრის ბრძოლით მამლარია, ვინ არ არის სისხლით მტგებარი?..
მუფუ-ვი ერთს შესტყერია, ამის ფიქრი იქით არი...

ის ყოფილა ლეგი ვინმე, ნაქები მთელს დაღისტანში, კოხტა ბელადს ეძახიან, არ ინძრევა ცხენსედ ტანში, ქართველის ჯარი შეაყენა, მრისხანეობს, ჰყავს ყოყმანში, და იძახის: „ირაკლი-ხან! გამობძანდი!..“ და ჰგვრს ტანში...

აქ ივანე ეჭიმბაში მოიჭრა და ძლივსღა ქშენდა,
 ზსურეს ამოხს გიორგისას, აღარ უჭრის •საწყაღს ენა,
 მაგრამ მეფე ყურს არ უგდებს, დრო არა აქვს იმოღენა,
 თვალი დარჩა კოხტასედა, იუურება იმისკენა.

მოაჯდა ცხენსა, გადიჭრა, კით ელვა მკვირცხლი⁶²) ზ ძალი,
 შვიდი სეკსური თან ახლდა, ეს იყო ირავლის ძალი,
 მივარდა კოხტა ბელადსა, მესივით დასცა თავს სმალი,
 შუა გაუზო, მაგრამა, მკვდარი ცხენსედა ჯდა საწყალი!

დაჭკივლა: „კაი ამათა! არ იქა წუნკაღებსა!
 ვინა სახთ ჩემი მოყმენი, მოეფინენით კლღებსა,
 არ წავივიდენ ლახარნი 63) არ შეეფარენ ტყეებსა!“...
 ეკვთენ 64) გმირნი ქართველნი, მტერს უბნელუბდენ დღებსა;

აქ უყურეთ ოსმალ-ლეკსა დაერივა ქართველის ჯარი,
 წასწევენ და წამოსწევენ, ზანტასავით ცვივა მკვდარი,
 სმლები ეღავს, კიყინაა, აგერ მოდის სისხლის ღვარი,
 ზაბმულაკის მკვასეთ შოქებს, სმას იძლევა მთა და ბარი!...

დავით სახდალი მტერს ჰკავავს, დიდგვარი ორბელიანი,
 ბარათაშვილი ზაალი ლომგულობს ეს პირწყელიანი,
 სასელოვანობს სოლომონ, ის თარხნისშვილი სვიანი 65)
 დემურაშვილი დავითა ტრიალებს სმალ-სისხლიანი!...

„კოსიო ბობლიაშვილი, აქებენ: „რავს შვრებაო?
 — გამგელებულა ეს თუში *) წინ კერ ვინ დაუდგებაო ;

*) წოვის თემისა.

საკუდა ქუიძესშვილი, რა კანჯარით სტეპაო,—

შვიდი დაკავა სმალ-და-სმალ, რიგი სასჯალსედ დგებაო! "...*")

იფრინეს მტერი, მისდევს, ჰსოცვენს იჭერენ, ოსძალსა,
თოფის დუელუგსა წაჭკერენ, არც აკადრებენ მათ სძალსა,
მტერი უხიდოთ დამსხვადი, მიაქვს და მიაქვს მტკვერის წყალსა,
საფლავსაც ნუღარ მოელის, ან კინ აღირსებს საწყალსა!...

გათავდა ომი ფიცხელი, კარგი და სასელოკანი,
სასელი ყველამ იშოვა, კინც იყო აქ გულოკანი,
დავლა იშოვეს, ტევეტ ბეკრი, არც ერთი მტერი წლოკანი,
ქართველნი მსიარულეებენ, ოსძალთა იწყეს გლოკანი!...

აკერ მობრძანდა გიორგიც და მოულოცა მამასა,
გადაესგია ირაკლი და ასე უთხრა ამასა:
„მტერს იქ ელოდი, მკვრამა იქით არ ჰქონდა გზა მასა,
აქვე დაუხვდი მუნდალსა, აქვე გადუხდი ჭამასა!....

იმსიარულეს დიდებულთ, საქმე დაწყეს დილისა,
ირაკლი ახლა სხვას ფიჭრობს: „მე დრო არა მაქვს მილისა,
მტერი ბეკრი მყავს, არ მინდა გავსდე იმათი კბილისა,
კა თუ რამ ჭორი მოჭივინონ“, — წასვლა დასკვნა თბილისსა.

VII

და მოწმენდილი ლაქვარდი, თბილისს დაჭსტქერის მწიანი,
მთაწმინდა, სოლოლაკის მთაც, გასურებული კლდისანი,

*) მესტიურულ ლექსში არიან მოხსენებულნი ეს თუშები: კო-
სიო და საკუდა. „გვრებული“ 1873 წ., წიგნი 7, გვერდი 27.

მეტისკანები ფრთხილობენ, რომ არ ვინ მოსტყეს ზიანი,
მტკვარი მღელვარებს, კერ მოწყვას ქალაქი ბალებიანი.

მუუდროებას უოკვლვან, დაჩაჯნი მანც ფრთხილობენ
განჯის კანს 66) თვალთ ადვენონ, დღე-და-ღამ მძს ცდილობენ;
დიდმის-კანს 67) საფრთხე არა სდებს, თუძტა არც აქ გულგრილობენ;
მრავალნი მოქალაქენი ბალებში ზურუნით ღსინობენ!...

დედოფალი დაჩეჯანი შინ ბრძანდება სსსსლეში,
სადილთ-ჩეჯან სამღერალათ 68) მოწეულსა 69) ითვლის სელში,
მტკვარსა რასმე გადასტყერის, ფიქრით ჭფრინავს სამოთხეში,
ჭეიქრობს კიდე ირავლიზე: „სად რსს არი, მთა და კლდეში?..“...

ამ დროს ქვრივი ბეგთა-ბეგის შემოვიდა, უცებ, სტირსა
შეიმჩნას: „დედოფალო!“ და ისოკამს 70) ფრხსილით შირსა...
ოთუ გაიბე — სმს განსმა — ბატონია განსჭირსა,
რას უზინარ, ავიყარჩეთ, დაგისი'სნოთ ტყისა შირსა!..“...

რს ისმინა დედოფალმა, უცებ ზეზე წამოვარდა,
შეჭკვილსა და შეივიკლსა, იცემდა და გულს იდარდა,
გაჭკრა სელი, წამს წულეუბი გაიმრო, კანს გამოვარდა,
სიონისკენ 71) მიაშურსა, ხალსს მოჭფინა გლოვის ფარდა!...

ვაუკანნი ქუდებ მოხდილნი, დედები ფესშიშველები,
მიდიან ღმრთის-მშობლის წინა, მალდა უზურით სელეუბი,
ეკედრებინ ღმრთის-დედას, ჭირნი აცილოს მნელები,
მღკდელნი ზარავლისს ისდიან, ცრემლნი ხამოხდით მწველები!...

ყველამ დაკუტა დუქსები, გაიმრო მთლათ ეკვლესია,
გამოასკენეს ქუნაში სატები, როგორც წესია,
ხალსი ქვითინებს გულითა, ღაღადებს მათი მწვემსია!...
ამ დროს ივიკლს ვიღაცამ: „ოხმალა შემოგვიკისა!..“...

ერთი იმასის: „რინ სტროობს?—ეკ ქართულები არიან, ოსმალს ტანისამოსით მოართულან, მოუსარჩიანთ, ოსმალს მკვდრებიც წყალს მოაქვს, მათი მზინდავი მტკვარია,— სალს ვინ აშინებს? ვინ ბრეყობს?— აბა რა სასუმაჩია?!..“

ამდროს მართლა იქ მოხმანდა თვით ირაკლი გმირთა-გმირი, თან ასლავან თავადები, მოუძვიათ დიდი ჭირი, სატს ემთხვიენენ სულ ყველანი, სალსი იქ სდგა ანატირი, მერე მეფემ დელოფალსა გადუგოცნა გული, პირი!...

შეიქნა სალსში სიამე, სალსი არის მსიარული, გამარჯვების სმა გაისმა, გაუმთელდა ყველას წყლული, ყველას ტუჩსედ ღიმი უქრის არვინ მოჩანს დაჩაგრული, მადლობა— ღვთის წინაშე, სისარული— ყველგან სრული!...

მეფე მოხმანდა სასასლეს, ჯერ არ ეკრა, გგონებ, ბინდსა, ჰატრუცაგი⁷³) დაამზადა, ელხებს ჭკვანის ექვს, თუ უვიდსა, ასპინძსედ გამარჯვებას რუსეთში სწერს, აღარ რიდსა, იქ ნაშოვარს ტყვეებს ჭბედავს, რომ მიართოს მეფას დიდსა.

მეორეს დღეს სასასლეში გამარჯვების სადილია, დიდებულნი, სოვდაგარნი იქ არიან, სადილია,⁷⁴) ბეკრი წყალობა გაიჭა— ქართუელთ მეფის წადილია, კიდენ ბერს და ბერს ჭპირდება— ბატონისგან ქადილია.—

შეიქნა ღვინი, მეჯლიში ყანწის და ჯამის ტრიალი, ჭიქების ტეორცნა, ღიღინი, გალობა თასთა წკრიალი, შეზარხოშებულთ ვაჟკატთა— სიმღერა, გულის კრიალი! გარეთ ზურნა, ბუკ-ნაღარა, დაფ-დაფი, სალსის გრიალი!...

მეფე ადგა, დაილოცა, სიტყვა არ ჭსურს გააგძელოს, გამარჯვება ყველას უძღვნა, ყველასთვის ჭსურს: ისასელოს!...

აქ საზღაღმა სავსე ყანწით დაიძასა: „ადღეგრძელოს!...
გაუმარჯოს ირაკლისა!... გაუმარჯოს საქართველოს!“...

საღსმა ერთობ შემოსძასა: „ადღეგრძელოს! ადღეგრძელოს!
გაუმარჯოს! გაუმარჯოს!
ღმერთმა სელი მოუმართოს!“....

თ. რაფიელ ერისთავი.

5 მაისს 1880 წელსა.

ქ. თბილისი .

ახსნა ზოგიერთი სახელებისა და სიტყვებისა.

1. კეფრატე—მდინარე ოსმალეთში, სადაც იყო სამოთხე, ამ წყალსა და ტიგრს შუა.
2. გელი—ბატუდ უდიდესი მალაქ ელიანის ძეგინკელი.—რუსები ლებედს ეძახიან.
3. მწიწი—უნაყოფო, ღარიბი ადგილი.
4. წალკოტი—ბადი.
5. ბანოანი—საქებელს ქალს ეძახიან.
6. მოყვასი—ამისნაზი.
7. უსვი—გამომეტყებელი ყოვლისა სიკეთისა.
8. კისკასი—სწრაფი.
9. ებგური—მოხიდან მსგებრავი დარავი, ანუ ყარაუღი.
10. ქველი—მოწყალე.
11. ირმა—ცხენის სახელი.
12. მალი მარდი.
13. ერევანი—ქვეყანა საქართველოს სამხრეთით.
14. ნათლისმცემელი—კასეთშია.
15. იორი—მდინარე თბილისის ჩრდილოთ.
16. არეზი—მდინარე ოსმალეთში.
17. სამგორი—სართაჭალასა და ლოჭინს შუა მინდორი.
18. კეკისი—სოფელია სამხაბლოში, გორის მხრანში.
19. ანმეტა—სოფელია კასეთში.
20. წუნკალა—ბილწი, გლასა, მურდადი.
21. ლალი—გათამბეუელი, გამხიარებელი, განსვენებელი.
22. თათბირი—წიკვა, გარბება, მორიგება, შეთქმულება.

13. სკვდა — ბორცვი, ვარძი მწუნარება.
24. მეკობრე — თული, მტაცებელი, ვაზსაკი. (მეკობრე ზოვი სკვდა)
25. ქირიმსანი — სპარსეთის ხანი, რომელსაც ებარა თავრიზს აქეთ მხარე.
26. ტოტლებენი — რუსეთის ღენგალი, გვართ ტოტლებენი.
27. იერლიყი — ბძანება მეფისა ქვეშევრდომზე.
28. ქარცხინკალი — ქართლში სოფელი, ღიასვის სეობაზედ, გორის ჩრდილოთ.
29. ამბორი — გოცნა.
30. თელიდი — ცრუ.
31. რიდი — მორიდება
32. ხელი — შეშლილი, გიყი.
33. იფრინდა — ჩქარი მოარული.
34. რაზმი — წეობილი ჯარი.
35. დროში — ნიშანი თერედი-თერედი წეობილი ჯარის გასარჩევად.
36. ალაში იგივე, მომცრო.
37. ბუგი — საყვირი.
38. დაფ-დაფი — ტყავი-დაკრული ქილა, ან ილეკროთაგანი იმ გვარზე.
39. ხალაში — ქილა.
40. ხალარა — საომარი საკრავი.
41. ბორჯომი — სეობა ზემო-ქართლის სამხრეთით.
42. მეითარი — სემწიფის მსღებელი, (камергеръ).
43. აწვეერი — ხალციხისა და ბორჯომის შუა სოფელი და ციხე.
44. მოღარჯე — მეთვალყურე, ვარსული.
45. მურანი — იაბო, კარგი მატარებელი.
46. მოწიწება — დამკრთალათ.
47. ჰსამს — იქნება, შეიძლება, რიგია, წესია. არ ჰხამს — ამეების წინააღმდეგია.
48. ქადილი — დაზირება.
49. ტაიჭი — ცხენი.

50. ურდო—ბინა ლაქართა.
51. ასპინძა—პატარა სოფელი და სიმაგრე მტირე კლდოვანს ადგილს, სერთვისისკენ, სალციხის მახლობლად.
52. თარეში—მარბიელი.
53. ტაშის-კარი—ბორჯომის სეობაში შესავალი.
54. ფართალი—ფარხა, ანუ ჩითი და სემსალათი.
55. ჩაჩი—ჩატეხით მოვაჭრე.
56. წამბუღაკი—მეტის-მეტი დიდი თოფი.
67. ჭახანი—მსდალი, მოშიშარი.
58. ივალალებს—ივალავს, იმწუსარებს.
59. მალაღი—სათუთი, დამწვარი,
60. დათსეკა—დაღვრა.
61. ზარი—შიში.
62. მკერცხლი—სწრაფი, მარდი.
63. ლაჩარი—მსდალი.
64. ეკვეთენ—დანასავთ ეცენ.
65. სვიანი—მოწყალი.
66. განჯის-კარი—ერევნის მხრიდან თბილისის კარები.
67. დიღმის-კარი—დასავლეთის მხრის-კარი თბილისისა.
68. სამღერალი—სათამაშო, შესაქცევი.
69. ძაწეული—მარჯნისა.
70. სოკვა—ფხვანა.
71. სიონი—ეკლესია, ასე სასულდებულო.
72. ქეთინი—ტირილი.
72. პატრუცაგი—მეფისაგან მეფესთან მინაწერი.
74. სადილი—მსიარულება.

10
1800
11

დავით გუგაიშვილი და მისი დრო

წერილი მეორე

ჩვენ დაგტოვებთ ჩვენი ზოგადი დავით გუგაიშვილი თერგზე, სხვათა მიაღწია მან ტყვეობიდან გამოქცეულმა 1727 ან 1728 წლის დამლეკს. აქ უნდა გათავისუფლიყო ის შიმშილ წყურვილობა, შიშვლობა და მონება, რომელთაც ითმენდა ტყვეობაში, აქ მას შეეძლო უშიშრად ამოესუნთქა, მოეწერა და შეეშრო ის რთული ჯაფისა, რომელიც აუტანია ტყვეობაში და ეგმა თავისუფლების ნაყოფი, რომელსაც მოკლებულ იყო აქამდის. გარდა ამისა შეეძლო აქ გაეგონა ამბები, რომლებსაც ფრთები უნდა მოესხათ მისი იმედისათვის. თერგის შესართავზე, ჯვარის ცისეში და სოლადშიც მასინ იდგა ქართველი ჯარი, რომელნიც მოწვეულიყვნენ სამხრეთლოდგან იმპერატორის ზეტრეს-მიერ და ესახლენ თერგზე (უმაჯრესი ნაწილი ამ ჯარისა შემდგარი იყო იმ ქართველებისაგან, რომელნიც გარდმოჰყვა რუსეთში მეფე აწხილს 1700 წელს), ჯვარის ცისის და ვიზლანის ახლოს აგრეთვე დარუბანდში (დერბენტი), სხვათა მათ ჰქონდათ საკუთარი ეკლესია და მონასტერი (Бутк. I გვ. 131). ეს სასიამოვნო ამბები ზოგადს შეეძლო დავილად შეეტყო; მაგრამ ამასვე უფრო სასიამოვნო გარემოება ის იყო, რომ სოლადში და მის არე-მარეს იმ დროს სცნოვრობდა ბევრი იმ ქართველთაგანი, რომელნიც ახლდათ მეფე ვასტანგს და აქ დასხენილ იქმნენ, რადგან რუსის მთავრობა მეფეს ნებას არ აძლევდა რომ დიდძალი ამაღა წაეყვანა ზეტრებურდში (რამოდენიმე ნაწილი

ამაღისა ამავე მიწევისაგამო დასტოვას მან აგრეთვე აშტარხანში). ესენი ყველანი ქართველნი იყვნენ და უეჭველია, რომ გურამისშვილს ბევრი ეუღლებოდა მათში ნაცნობი ან ნათესავნი, რადგან ჩვენი პოეტის გვარეულობა ქართლში გამოჩინებული და ყველასთვის დიდი სახინო იყო. ეს უნდა ყოფილიყო მიზეზი იმისა, რომ პოეტი თერგიდგან სოლადს წავიდა ჰირდაზირ. მოსკოვს (სადაც მაშინ მეფე კასტანგი თავის ამალით სცხოვრობდა), აშტარხანს და სოლადის ქართველობას სშირი მისვლა-მოსვლა ქონდათ ერთმანეთთან, განსაკუთრებით ამ დროს (1728 წ.), როდესაც მეფე ახლად მობრუნებული იყო სპარსეთიდან, სადაც დესპანათ იყო გაგზავნილი, როგორც მოკისსენიეთ ჰირველს წერილში და იმყოფებოდა აშტარხანში, რადგანაც აქ შეასრულეს ჭირიანობის შიშით (переп. Бутк. матер. для исторіи кавказа т. I). ამის გამო პოეტი სოლადიდან აშტარხანში წავიდა კასპის ზღვით მეფის სასახლავათ. როდესაც პოეტმა მიაღწია აშტარხანს, მეფე წასულიყო მოსკოვს. მაგრამ მისი მუხარგე კაცები, რომელნიც მას უკან მისდევდნენ, როგორც სჩანს, შეუხერხებიათ აშტარხანში (переп. გვ. 181 стр.) და იქნება ჩვენი პოეტი ამ მუხარგეებს გაჭყვას აშტარხანიდან მოსკოვს, სადაც მისულა 1730 წლის დამწვებს, პეტრე მეორის სიკვდილის შემდეგ (18 იანვარი 1730 წ.) და იმპერატორიც ანხას ტანტზე ასვლის წინ (მარტი 1730 წ.) აქ წარუდგას ის მეფე კასტანგს და მის შვილს ბაქარს და მათს კრებას.

ამ მოგზაურობას თერგიდამ მოსკოვამდე პოეტი მოკლედ გაისსენიებს შემდეგის სიტყვებით:

„თერგიდამ მე სოლადს წავეღ, სოლადიდან აშტარხანსა;
 მუნით მოსკოვს, მეფე კასტანგს, ბაქარს, მანაოზსა სანსა
 ვეასეღ და თაყვანსა ვერ“.

მეფე დასვდა პოეტს დიდად დაღონებული და მწუხარე. მეფე სწუნდა იმსე, რომ ვეღარ მიესწრო იმპერატორის პეტრე დიდი-

სათვის *), რომლისაგან იყო მოწვეული; სწუნდა, რომ მის შემდეგ “სედასედ ორი სელმწიფე მიცვლილიყვნენ (იმპერატორმა კატარინამ მოკვდა 6 მაისს 1727 წ., როდესაც ვასტანგი დესპანად იყო სპარსეთში და პეტრე II მიიჭვალა 18 იანვარს 1730 წ.). აი როგორ მოგვითხრობს ამასე თვით პოეტი:

„ეკესის წლის წინათ ხემს უწინ ქართლიდამ წაბძანებულნი,
 „რა მიველ მოსკოვს, ვისილე მეივე და ქართველთ კრებულნი;
 „რომლისაც სელმწიფისაგან მუნ იყვნენ დაზარებულნი
 „იმისთვის კელარ მიესწრათ, მით იყვნენ გამწარებულნი.

„ერთს დიდს პეტრეს და ორს სხვასა მოშლოდათ წითი სოფელი,
 „წაართმოდათ მოკლედ სამეოფი, ეშოგნათ გრძელად სამეოფელი;
 „მით სეკლა ვასტანგ მეივსა გონების დასაყოფელი
 „სტეპოდა გულსა, განეჭრა გრძელად თილისის შესაყოფელი.

„ამასედ იყო ძგლოვარე, ცრემლი ამისთვის ზდიოდა,
 „სამი სელმწიფე სედი-სედ მოკვდნენო, გული სტკიოდა“ ...

ვასტანგი სწუნდა მეფეების სიკვდილზე განსაკუთრებით იმისთვის, რომ სედა-სედ ტანტის დატლამა და მათზე სელმწიფეთ ცვლილებამ გაუძნელა საქმი, დაუშალა სისრულეში მოყვანა მისის გულის

*) პირველ წერილში ხვენ მოვიხსენიეთ, რომ როდესაც ვასტანგ მიეხვედნენ მიაღწია პეტერბურგს იმპერატორი კიდევ ცოცხალი იყო; ხვენ ვაფუძნებდით ამას ბროსესს აწრზე, რომელიც მისგან გამოთქმულა ვასტანტის გეოგრაფიის წინასიტყვაობაში. მაგრამ, როგორც სჩანს ახლად გამოჩენილი დოკუმენტებისაგან, ბ. ბროსე სტდება. ვასტანგს დიდებული იმპერატორი ცოცხალი არ დასვედრია. უმთავრესი საბუთი ამისა ის არის, რომ იმპერატორის დასაფლავების „ცრემლისაზე“ (8 მარტს 1725 წ.) ანც ერთი ქართველი არ ეოფილა, დასაფლავებული არ არის, რომ ვასტანგი არ დასწრებოდა ამ და-

წადილისა და მთელი ექვსი წელიწადი უნაყოფოთ გაატარებინა სამშობლოს გარეთ, სადაც დღითი-დღე მოელოდნენ მას ძლიერის გაწვრთნილის რუსის ჯარით, თოფ-იარაღით, წაწმენებით, საწინით და სურსათით. მეფე ყოველგვარ მეცადინეობას სძაბობდა ხელმწიფესთან, მის უძთავრეს მინისტრებთან, სენატში, კოლეგეებში; საჩქმეს თესზე აყენებდა და იმ დროს როცა სედავდა, რომ მიზანს მიუახლოვდა, რომ მოიწია ბოლოს, როგორც იყო, მისის წუურვილის ასრულების უსმი სწორეთ იმ დროს რაიმე მოულოდნელი შემთხვევა საჩქმეს უგვანძავდა, თესს წაუდგამდა ვეკლა მის იმედებს, შლიდა და ანდვევდა ვეკლა მისს ნამოქმედარს. ასე უნაყოფო ღოდინში გავიდა მრთელი ექვსი წელი და წინ მომავალი მანც ბნელი იყო, აწსით სწანდა, როდის მოელება ბოლო ამ უნაყოფო ღოდინს. ეს მეფეს აშოფოთებდა, ადევებდა, სწუსდა, ჭმუნგარებდა და აწ იცოდა რა ექნა, ამ ყოფაში წასა მოსუტი მეფე მოსკოვში მისუღმა ჩვენმა ზოეტმა, რომელიც გარდმოგვცემს, რომ ის (ვანტანგი VI)

ოთავისას, თავის ქვეწისას უბედურობას ჩიოდა,

“გატკმელდა საჩქმე, გაგროქლდა, რადა ვსთქვა, რა ვაწწიოდა“...

ზოეტი მოსკოვს მივიდა 18 იანვარის და მარტის შუა 1796 წ. და მეფისგან კარგაო იქმნა მიღებული; მეფემ შერიცხა ის თავის კრე-

მსწვანებდ, თუ რომ ამ დროს ზეტერბურღში ყოფილიყო. თვით ჩვენნი ზოეტი გვიჩვენებს, რომ ვანტანგს და მისს კრებულს ველაწ მიესწროთ დიდებულ იმპერატორისთვის (დავითიანნი გვ. 81) უფრო მისაღების ბ. ბეტკოვის აწრი, რომ ვანტანგმა იმპერატორის სიკვდილის ამბავი გწასე შეიტყო, ცარიცინში (*Мат. для новой истории Росс. II. Г. Буткова I, გვ. 64*) და ზეტერბურღს მიადწია მხოლოდ 25 აწრლის 1725 წ. წარდგინა იმპერატრიცა ეკატერინეს I (*ibid. III, გვ. 30*). მისაღები აწ აწის გოლიკოვის აწრი, ვითომ ვანტანგი მისუღიყოს ზეტერბურღში 23 ნოემბერს 1724 წ. და წარდგენოდეს დიდ ზეტრეს (*Голубцов т. X გვ. 448*).

ბუღში, უბოძა ჯაბაღარ-ბაშობა და დააყენა თავის სსსსსლეში. ამის იქით მისი ბედი შეერთდა მეფის და მისი კრებულის ბედთან და ერთად მათთან იყოფდა საერთო ჭირს და ღსინს.

როგორც სხანს ჰოეტი ძალე გამოიჩინა თავი მეფის სსსსსლეში. დადგა დიდი დღესასწაულის დღეები—სარებობა, ადღგომა. ამ დღეებში მეფე და ქართველობა მხიარულად ატარებდენ დროს; მეფის სსსსსლეში, ჩვეულებრივ, გაიმართებოდა სოღმე მეფულიშობა, ღსინი, სადაც ჭმა სმის, ჩანგთ კვრის, თამაშობის და სიმღერის შემდეგ პირველი ადგილი ეჭირა შიარებს, წმებს, ურომლოდაც აწე ერთი ღსინი არ იმართებოდა მეფის სსსსსლეში. უეჭველია, რომ აქ, დიდკატეში გურამისშვილმან პირველად გამოიჩინა ჰოეტობის ნიჭი. მეფის კრებულში ყოფილა რამოდენიმე მოშიარენი; იმათში დასასულებული აქვს ჰოეტს ჯავასიშვილი*) და ვიდაც თომა**). მოსწრებულის ლექსით ჰოეტს გადაუჭარბებია ჯავასიშვილისთვის, როგორც სხანს შემდეგის მშენიერის ლექსიდაძმ, სადაც ჰოეტი ღამაზად გვისატავს ქართველთ მეფულიშობის სურათს და თავის შეჯახებას მოშიარე ჯავასიშვილთან:

„მიწყალობეს მათ სასელო, მომცეს ჯაბაღარ-ბაშობა.

„ღმერთმან ბევრჯულ გაგიოთნოსთ სარებობა, ქრისტეს-შობა!

*) მეფის კრებულში იყვნენ ორი ჯავასიშვილები: გეგსიძე და შიო (Полн. Собр. законов российск. имп. т. X № 7545). ერთ-ერთი მათგანი უნდა იყოს ის ჯავასიშვილი რომელსაც იხსენიებს აქ ჰოეტი.

***) ამ თომასთან ჰოეტს მიუწერია ერთი წერილი გაღექსილი, სადაც უმტკიცებს, რომ მისი ლექსი „მწეთა-მწე“ (ამ ნაირი ლექსი მართლად აქვს ჰოეტს დაწერილი) რომელიც ამ წერილთან აღბათ თომასთან გაუგზავნა და სადაც „მწეთა-მწის“ სასელით ის ღვთაებას იგულისხმებს, რომ ეს ლექსი სჯობია თომასის ლექსს „ქალთა-

„კარგი იყვის აღდგომისა შეიქმნაგან მეფელიშობა,
და უნდა შაინი, გაღობანი, ჩანგთ კვჩა, მღერა თამაშობა.

„ჯავასიშვილს გამაღუქეს, მოშაინეს ჩემებრ ტუდსა,
„შირად მჭლესა, ტანად სძელსა, ვით ნუყრისს სესა მრუდსა;
„რაც მე უთხარ, მას მიახნდის ვით ნარ ტუცხლი უჩან გუდსა,
და „ბეგრჯელ ასე იმწიციტინის, გოტვით ძინს დასტუდის ქედსა“.

ამ ლექსიდგან ცხადათ დასნანსია, რომ ჰოეტიც გამარჯვება ჯავასიშვილსედ იყო სრული და უეტყელია, რომ ამ გარემოებს შესამჩნევი შედეგი ჰქონია ჰოეტის კეთილ დღეობასედ. ის იქნა ამის შემდეგ უფრო შევარებული მეფისგან და მისის კრებულისგან. მას ვსედავთ ყოველგან ვანტანთან მოსკოვში, ასტრანანში, დეკბენტში, სანამდის მეფის სიტუცხლეს ბოლო არ მოელო; შემდეგ ანლდა პაქანს, მერე რაც დააწადა რუსეთში ქართველთ გუხანის ჰოლევი, ის ამ ჰოლეს არ მოშორებია. ყოველგან და ყოველთაგან ის იყო შევარ-

მუსა, რადგან ლთაება ვაცობრიობასე მალდა დგას. აი თვით ეს ჰოლევიკური ლექსი :

„თომავ, დავით მყო ამ წიგნს მოგართიეო!
„წაიკითხე, შენ ვამინჯე, ვარგათ შიიტყეო,
„რამელიტ სმა შენ შეგეწეო მეც ის შეგეწეო.
„თუ რამ შენთვის მომეზაროს, შენთვის ვარდიწეო.
„ტანსა რაც გინდა უყავი, თავს ნუ შიძირეო.
„უკაცრად ნუ ვიქნები ძმაო ვამსეო,
„რომ ეს სიტყვა შემოგვადრე, ვერ ვითავსეო.
„შენს „ქალთა-მუსა“ ბეგრითა სჯობს ჩემი „მწეთა-მუსა“,
„შეკენანსედ არსად არის იმ სილამსეო.
„თუ ნასეგდი ივადრებდი მთხეკენას ფხეებსეო.
„გამოგარჩიე მე იფლქი, შენ შესეკტე ბსეო
და „ნემს თეთრს თუდუნს არვის ვასტუდის შენს შავს არსეო!“

რეპელი ქართველობისაგან თავისის ლექსით, სან მოსუძაჩით და მო-
თამაშით, სან კი სვედიანით მამულისგან მოშორებულს ქართველ-
ბას უფსენდა, ჭირს უმსუბუქებდა და ანთებდა მამულის სიყვარულის
ტეტსლს მათ გულში, როდესაც ცივი ჩრდილო უციკებდა, უქრობდა
ამ ტეტსლს.

თუმცა წელიწადები გადიოდენ და ის მისანი, რომლისაგამო აქ
იყო მოსული მეფე თავის კრებულთ, კერ იყო მიღწეული და ბეგრმა
წელმა (1724—1735-მდის) უნაყოფო ლოდინში ხაიარა, მაგრამ
მეფეს და მასთან მეფეს ქართველობას უსარგებლოდ მანინტ არ გაუ-
ტარებია ეს სანგრძელი დრო. განათლებული და განათლების მოყვა-
რე მეფე, თუმც სამეფოს მოშორებული, დღე და დამ ზრუნვიდა სამ-
შობლოსათვის, რომლის სწავლით განათლება, ეკროპიულ საღესებთან
მასთ შინაურს წეობილებასთან, გონებით და სოციალურ წეობილებას-
თან შეთვისება იყო უმთავრესი საგანი მისის სურვილისა. სამეფოს
მართვისგან მოცლილმა მეფემ, მოსკოვში მცხოვრებმან, მოისმარა
თავისუფალი დრო ამ თვისის გულის წადილის მისაღწევად და ათს
თუ თორმეტს წელიწადს თავისის კრებულის დახმარებით და შემწეო-
ბით დასდგა ღვაწლი, რომლითაც მოისყიდა კეთილ შესსიერება სამშობ-
ლოსი. აქ მან განაგრძო ის შრომა საქართველოს ისტორიაზე, რომ-
ელიც იწყო მან სამშობლოშივე და რომლითაც აღიდგინა მან უკვდავი
ძეგლი საშვილიშვილოდ. განათლებული სამღვდლოების შემწეობით,
რომელიც თან იახლა საქართველოდან, მან განაგრძო სამშობლოშიოვე
დაწეებული ღვაწლი საეკლესიო და სამღვთო წიგნების თარგმნისა,
შესწორებისა და ბეჭდვითი გამოცემისა მამზადა ბეკრი საეკლესიო
წიგნები და მრთელი დახადება საბეჭდავით, რომელნიც მისის სიკვდი-
ლის შემდეგ გამოცემულ იქმნა 1743 წ. უფროსი მისის შვილის ბა-
ქარისაგან. მეფის და მისის შვილისაგან აქ დაარსებული სტამბა, სა-
დაც იბეჭდებოდა ეს წიგნები, შემდეგ ბაქარის სიკვდილისა (1750 წ.
1 თებერვალი) არ დაწია უსარგებლოდ ხევის მწერლობისთვის! ის

გარდავიდა კათალიკოსი ანტონ პირველის ხელში, რომელმან ბევრი სასარგებლო ქართული წიგნები დაბეჭდა. (. . . .) იქვე, მოსკოვში ვასტანგ მეფის მუნ მეოფობაში მეფის მეორე შვილმა ვასუშტიმ დასწერა თავისი საქართველოსი გეოგრაფია, რომელიც დაუფასებელი საუნჯეს შეადგენს ჩვენს გეოგრაფიულს და ისტორიულს მწერლობაში და საქართველოსივე ვრცელი რუკა *), რომელიც აგრეთვე დიდათ სახინოთ, ძვირფას და უკვდავ შრომათ უნდა ჩაირიცხოს ჩვენს მწერლობაში. ამ განათლებულ და მშრომელ ქართველთ საზოგადოებაში სწრაფობდა, მონაწილეობას იღებდა ჩვენი პოეტიც გურამიშვილი, რომელმანც დაგვიტოვა აგრეთვე უკვდავი საყოფი თავისი პოეტურის ნიჭისა.

მაგრამ უმთავრესი საგანი მეფის გულის წადილისა და მეცადინეობისა მანც ის იყო, რომ გამოეთხოვა რუსის მთავრობისაგან რამდენიმე ჯარი და საშკალება სამშობლოში მობრუნებისათვის და დაკარგულის ტასტის დაზერობისათვის. ათი წელიწადი დაჯერ მეივემ უნაყოფოდ რუსეთში (1724—1734 წ.) ბოლოს, როგორც იყო, საზოგადო პოლიტიკის მსჯელობას კავკასიაში იმ ნაირი მიმართულება მიეცა, რომ ვასტანგ მეფის სამშობლოში დაბრუნება თვით რუსის მთავრობის პირ-და-პირი ინტერესებისათვის იქმნა ფრიად საჭიროდ. ამ გარემოებისგანა მეფის გულის წადილს აღსრულების უსი დაუდგა.

*) ეს რუკები ვასუშტის საკვირველის ხელოვნებით დაუწერია რვა დიდ თახსზე და შეიცავს დაწვრილებითს ცნობებს საქართველოს გეოგრაფიულ სასელებზე და ესლას უაზნის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკის საკუთრებას შეადგენს. სამწუხაროდ რვა თახსიდან დაჩქინილად მხოლოდ ოთხ-ნახევარი. რუკებზე აწერია დრო. შედგენისა 1735 წელი. ამ დროს ვასტანგი ცოცხალი იყო და რუსეთში იმყოფებოდა.

ეს გარემოება იყო განძლიერება ოსმალის საქარტაგლოში და სპარსეთში წინააღმდეგ რუსეთის გაგუნისა ამ ქვეყნებში, რუსეთის მთავრობას სპარსეთში წინააღმდეგ მრთელი კასპის ზღვის ნაპირების დატყე-
რა და მავრად აგვის მოკიდება იმ ადგილებში. ამ მიზნის მისაღწე-
ვად რუსეთი დღე-ღამე-ღამე იმას სტდილობდა, რომ სპარსეთი და ოს-
მალე გადაეპტურებინა ერთმანეთთან და ამ სასიო დაეუძღურებინა
ოწნიგენი (*nepen. LXXXI*). ყველაზე საშიშარი რუსეთის მტერი
იყო ოსმალე, რომელიც იმ დროს განთქმული იყო მძლავრობით.
ამიტომ რუსის მთავრობა ყოველგვარ საშუალებას ეძებდა და სძა-
რობდა, რომ მათგან ძალა მოეღო, ან დაეშორებინა მანც იმ ადგი-
ლებიდან, რომელთა დაზერება გულში წინადა და სადაც ოსმალის-
თან შეკასება საშიშარი იყო რუსის მძლავრობისათვის (*ხურო. I. გვ.
106*). ამის გამო უმთავრესი ძალა რუსის პოლიტიკის მიმართული
იყო ოსმალის ძლიერების შესაძურსკედად. ამ მიზნისთვის რუსის
პოლიტიკამ საჭიროდ დაინახა სკენს შეუგებთან და ერისთავებთან
დასაღლაკება, ხინებით და ჯამაგირით მათი გულის მოპოება, ოსმა-
ლის წინააღმდეგ იღუმაღ წაქეზება, რადგან ზირდაპირ მათს წინა-
აღმდეგობას ვერ ბედავდა ამავე მიზნისთვის. რუსის მთავრობა სძი-
რად მტერსაც ურიგდებოდა, სპარსეთს უშეგობრდებოდა, ოსმალის
წინააღმდეგ აქეზებდა და იღუმაღ ეწეოდა, თუმცა იმავე დროს სპარ-
სეთის განძლიერებაც წინააღმდეგი იყო თვით რუსეთის ინტერესთა-
თვის.

ოსმალისავე თავისის მხრით, არ მოსწონდა რუსის განძლიერება
კასპის ზღვის პირებზე და კავკასიელ საღსთა შუა. ამიტომ თვალ-
უწრს ადგენებდა მათს მოძრობას ამ ადგილებში, ჭმტრობდა ყველას,
ვინც რუსეთთან კავშირს იკეთებდა, სტდილობდა თვითონ დაეპურე-
პირველ ის ადგილები, რომელთა დაზერებას ღამოდა რუსის მთავრო-
ბა, ეძებდა მოძრობებს კავკასიელ საღსებში, შეეღიდა და ეწეოდა მათ
სიკარათი ან იღუმაღ რუსეთის წინააღმდეგ და სსკ.

მას შემდეგ, რაც იმპერატორმა დიდმა ჰეტერემ დაიჭირა კასპის ზღვის დასავლეთი ნაპირები დარუხანდი (დერბენტი), ბაქო, (გილიანი) და საქართველოს მეფეთან მეგობრული მიწერ-მოწერა გამართა, ოსმალების უმთავრესი უურადღება ჩვენს ქვეყანაზე იქმნა მოქცეული. რუსის ხელმწიფის მეგობარმა კასტანგ პირველმა იგემა სიმწარე მათის ძლიერებისა: დაკარგა სამეფო ტახტი და იბუღებულ იქმნა რუსეთში გაქცეულ იყო. ოსმალს მთავრობა ყოველ ღონეს სმარობდა ამის შემდეგ, რომ მაგრა მოედგა ფესი საქართველოში; განაძლიერა თავისი ჯარი საათაბაგოში, ყაზახში, უფრო გამაგრდა აჭარაში, აიღო და მაგრად დადგა შავის ზღვის კიდეებზე (ფოთში, ანაკლიაში, ყულეკში, სოხუმში,*) და ამ სიმაგრეებიდან ემუქრებოდა და კიდევ მწარეთ სჯიდა ყველას, ვინც კი რუსეთის ერთგულებას აცხადებდა, (*перен.* გვ. 196). კასტანგ მეფის დამარცხების შემდეგ თურქთა მისცეს ქართლის სამეფო თვის მომხრეს და რუსეთის მომტერე იესე მეფეს; ტფილისში, გორში და სურამში ჯარი დააყენეს, როგორც პირველ წერილში მოკისსენიეთ. ზედაყელაზე ქართლ-კახელებთ დამარცხების და კახელის მეფის და ქართლელ ერისთავებთ განცალკევების შემდეგ ოსმალები უფრო განძლიერდნენ ჩვენს ქვეყანაში. კასტანგ მეფის რუსეთში გარდასლვა და საქართველოში დავარდნილი სმა, რომ მეფე მალე მობრუნდება რუსის ჯარით, ძალიან აწუხებდა და აშინებდა თურქებს. ესენი სცდილობდნენ დაეპყრათ ყველა რუსეთში გარდასასვლელი გზები (*Пер.* გვ. 190 *Бытк. I* 88), სიმაგრეები აეშენებინათ საჭირო ადგილებზე და ბოლო მოეღოთ რუსების ძლიერებისთვის კავკასიაში. როდესაც ქართლში მაგრა მოიდგეს ფესი ოსმალებმა და გამაგრდნენ ტფილისში, ისინი სცდილობდნენ კახეთიც ხელში ეგდოთ და კიდევ მიადწიეს ამ მიზანს. მხოლოდ ბუნებით გამაგრებული მტკიცე კუთხეები საქართველოსი დარჩნენ მათ გაკლენის გარეშე. ხელ-

*) *Перен. Гр. цар. съ русск.* გვ. 196 და 225 — 226.

ნელა ოსმალის ძალა იზრდებოდა და იწევდა კასპის ზღვისკენ, იჭერდა სპარსეთის ადგილებს და ბოლოს თვით თავრიზი თურქთ სელში ჩაკარდა (*Bym. 1 98—99*). რუსის მთავრობა შერით და შიშით უუერებდა ამ საქმეებს (*Bym. I გვ. 106*) და ეს იყო მიზეზი, რომ 1727 წელს კასტანგი დესპანად იქმნა გავზავნილი სპარსეთში (როგორც წინა წერილში მოვისახენიეთ), სადაც უნდა იღუძაღ წაეჭეზებინა სპარსის მეფე ოსმალეთთან საომრად, გაეხინა სპარსეთში რუსეთის მომხრე დასი და დაეასლოკებინა სპარსეთის სალსი რუსებთან. 1730 წელს მართლა ჩამოვარდა ომი სპარსელებთ და ოსმალებთ შუა. ამ ომში რუსის ჯარნი, რუსის ინჟენერები და არტილერიის ავიცრები, სპარსულად გარდაცემულნი, იღუძაღ ესმარებოდენ სპარსელებს ოსმალის წინააღმდეგ (*Bym. I გვ. 106*) და იმ დროსვე რუსის მთავრობა ცდილობდა დაეწმუნებინა ოსმალები თავის მეგობრობითს გრძნობაში, რომლის დასამტკიცებლად კარგათ ინასავდა, უფასოდ უბრუნებდა ტყვეებსა (*Bym. 1 გვ. 103*) და დამარცხებულს და გაქცეულს ოსმალის ჯარს რუსის დენეკალი სურსათით და ფუფით ეწეოდა და გასაქცევად უშიშარს გზაზე აყენებდა (*Bym. იქვე*). იმავე მიზნისთვის რუსის მთავრობამ (1732 წ.) დაუბრუნა მეგობრობის ნიშნად (*Bym. I, 111*) სპარსეთს ყველა ადგილები (გილიანი და სხვ.), რომელნიც მტკვრის მარჯვენა მხრით რუსის ჯარს ეჭირა, მაგრამ იმ პირობით, რომ ეს ადგილები „შაჰის მტრებს (ე. ი. ოსმალებს) არ ჩაუვარდეთ სელში“ და ან „სსკა სასელმწითოს არ გარდაეცეს“ (*Bym. I 111 და 106*) ამასთან სპარსეთს აღუთქვეს რომ დარუბანდი (დერბენტი) და სსკა სპარსეთისადმი კუთხნილ პრინციები და ადგილები, რომელნიც მდებარეობენ მტკვრის მარცხენა მხარეს რუსის მთავრობის სელქეშ-მეოფარეთა გარდაცემულ იქნებიანე უფასოდ სპარსეთისთვის მაშინვე, როგორც სპარსეთის შაჰი მტრებს (ოსალის) თავის ქვეყნიდან განდევნის და დაამარცხებს“ (*Bym. იქვე*).

თუმცა შაჰ-თამაზმა პირველად დაამარცხა თურქები და რამოდენათმ მუკან დასწია ისინი, მაგრამ ოსმალეთ სელ-ასლა დაიჭირეს დაგარ-

გული ადგილები (1732 წ.) გარდა თავრიზისა (*ბუჩუკი*, I, 110). მთელი საქართველო და განჯა მათ დარჩათ შირაზის ძალით. ამის შემდეგ თურქთა იმპერატორს შეცვლინებოდა, რომ მთელი საქართველო სულთანი ეგდო და ყოველი კავშირი მისი რუსებთან მოესპოთ. ამ განზრახვის აღსასრულებლად საჭირო იყო კავკასიის გარდასავალი გზების დაჭერა და ორგულის კასელის მეფის დაუქმებობა. თაშამ მოიწვია კასელი მეფე კოსტანტინე, ულალატა და მოკლა (*nepen.* გვ. *LXXXIV—LXXXV*); შემდეგ შევიდა კასეთში, დაიჭირა ალაფის სეიდი და სანგილოზე გარდასავალი გზა და დაუმეცობრდა სურსათი სანს. რომელსაც ეპურა გადმა მსარე ამ გარდასავალისა, და ამავე სანის შემწეობით შემდეგ დაიჭირა ეგრეთვე შემსისაზე გარდასავალი გზა (*ბუჩუკი*, I, 88—89 *nepen.* *LXXNV*). შემდეგ ომი აუტყეს არაგვის ერისთავს უნდოდა დარიალის კარი დაეპურა, მაგრამ აქ ვერ ებედა ოსმალებს, მთიულელმა ქართველობამ დაჰმარცხა და განახლია ოსმალთა კარი. ძალით რომ ვეღარა გააწყო, თურქის მთავრობამ სხვა მანქანებას მიჰყო ხელი დარიალის გზის დასაჭერად; ოქროთი და ვერცხლით იწყო მოსყიდვა გავლენიანის თავად-აზნაურობის გულისა (*nepen.* გვ. *LXXXIII*). არაგვის ერისთავმა ყველა ამხზე აცნობა მოსკოვს კასტანგ. მეფეს და სთხოვდა, რომ მოშველებოდა ძალე. თავისის მხრით შეცვლინებოდა, რომ თურქებს თავისი გულს წადილი ვერ აღესრულებინათ, სანამ მეფისაგან ზასუსს არ მიიღებდა (*nepen.* გვ. *XXXIV*).

ოსმალთა განძობილებამ საქართველოში, მათმა კახის ზღვაზე და უმთავრეს კავკასიის ქედზედ მიასლაკებამ და სხვა ამ გეგმის საქმეებმა მოიტანეს და მოფინეს პოლიტიკური ჯორიზონტი მავის ღრუბელით, რომელიც უნდა სეტყვა-წვიმით დასცემოდა რუსეთის ძლიერებას კავკასიის მთებში და კახის ზღვის ნაპირ ქვეყნებში. კასტანტი რომელიც უკალ-ყურს ადგენებდა იმას რაც ხდებოდა საქართვე-

ლოში, თავის დროზე ატყობინებდა რუსის მთავრობას, რას შერე-
ბოდენ თურქები მის სამშობლო ქვეყანაში, რა საშიშროება მათი განმე-
რება რუსის გავლენისთვის იმ ქვეყანაში და რა საბრძოლველი იქმნება
რუსეთის ძლიერებისათვის და საქართველოს კეთილ-დღეობისათვის,
რომ ქართლში გაგზავნონ ის სამის, თუ ოთხის რუსის გაწვრთნი-
ლის ზოლგით, რომლის შემწეობით ის ზიმედება მთავრობას, რომ
დაიჭერს შემსის გარდასავალ გზას, განდევნის თურქებს ზემო-
ქართლიდან და მკრა დადგება დარიალის კარებზე, რომელსაც მხო-
ლოდ რუსის ჯარისათვის გადაებს (*nepen* სპ. *LXXXIV*). მაგ-
რამ ვასტანგის, სიტყვას მინც არ უკერებდენ და მეტეს ტკბილის
სიტყვებით ზიმედებდენ. არ უკერებდენ არც იმ წერილებს, რომელნიც
ერთი-მეორეზე მოხდიდა მეიეს სამშობლოდამ და რუსის მთავრო-
ბას უგზავნიდა თარგმნილს, კვებით მოისმედენ თვით მათის წიგნების
ნაამბობსაც. ამ წიგნს უნაყოფო მეტადინეობაში გავიდა მთელი სამი-
წელიწადი (1730—1733). ბოლოს, როგორც იყო, რუსის მთავრო-
ბამ მიაქცია ყურადღება ვასტანგის მოხსენებას, რომელსაც თვითონვე
დაწმუნდა, რომ თურქებს მართლა ნამდვილი განსჯისულება ქონათ
დარიალის დანიჭრობისა და მუნ გამკრებისა და მშინვე მოითხოვა ცნო-
ბები ამის შესახებ კავკასიის ჯარის უფროსის ლენერლის ლევაშოვი-
საცან, რომელმაც აღიარა მოყვანილი ფაქტი და განუმარტა მთავრო-
ბას, რა საშიშროება რუსეთის ძლიერებისათვის ოსმალოს განზრახვა;
სწერდა, რომ თუ თურქებმა დარიალი დანიჭირეს, მშინ ისინი უთუ-
ოდ ეახარდოში გადმოვლენ და აქილამ კასპის ზღვამდის, უკანასკნელ
— შემთხვევაში რუსეთს უეტკველად დაეკარგებოდა მთელი ზღვის-პირი
(დარუბანდი, ბაქო, გილიანი) და მუნ მდგარს ჯარსაც აუტყვებულათ დაღუპვა
მოელოდა. ურჩევდა მთავრობას, რომ მას მოესმარა დაუფოვნებლივ
ყოველგვარი საშვალეობა მტრეთ განზრახვის განსუქმებლად უმით.

უბეტესო, — სწერდა, — რომ ქართველნი წინდაუხედავნი არიანო“ *)
(*nepen* გვ. *LXXXV*).

ამ გარემოებათ ფრთა აუხსეს ვასტანგის იმედებს. მისი შემწეობა ესლას საჭირო შეიქმნა და სამშობლოში მობრუნება — უეჭველი. რამდენიც დღე გადიოდა, იმდენათ უფრო სსსურველი ამბები მოსდიოდა. მეფემ ერთი მეორეზედ მიიღო რამდენიმე წერილები ქსნის და ანაგვის ერისთავთაგან, ქათალიკოზ ნიკოლოზისაგან და სხვებისაგანაც; მათმა შინაარსმა სინარულით აამსო მარტვი მეფის გული. სწერდენ სპარსეთის და ოსმალეთ შუა ომის ატკის ამბავს, რომლისაგამო ვასტანგის გულის წადილისათვის დადგა საუკეთესო დრო და სთხოვდენ დაუყოვნებლივ მობრუნებას სამშობლოში. აი მოკლედ გარემოება: შაჰ-თამაზი სპარსეთისა მოჰქვია მისმა განთქმულმა სარდალმა ნადი-ყულმა ტასტზე დასვა შვილი შაჰისა აბასი რვა წლისა და თვითონ მიიღო ვეჭილობა და მართვა სპარსეთის ტასტისა აბასის ჭსაკში მოსკლამდის. შეაერთა სრმლით იმ დროს ნაწილ-ნაწილად განყოფილი სპარსეთი, ნადი-ყულობის ნაცვლად სასკლად ირქო თამაზ-სანის, მოსთხოვა ოსმალას მთავრობას ყველა წართმეული ადგილები, წინეთ კუთვნილი სპარსეთისა და როცა უარი მიიღო, ომი აუტკის ოსმალას, მოილაშქრა ქურთისტანი და ურციხის ჯარით მიემართა ბაღდადისკენ იმ ადგილების დასაპყრობლად. ოსმალას მთავრობამ შეკრიბა მის წინააღმდეგ ყველა თვისი ჯარები, რომელიც გასწეული იყო სსს და

*) რამდენიმე თვის შემდეგ. პეტერბურღში მოვიდა ამასე უფრო დასაბუთებელი ამბები, სონთქარმა რუსის მთავრობის დაუკითხავად ორი დიდძალი ჯარი გამოგზავნა ზედა-ზედ ყირიმიდგან ზემო-კაკასიით. ეს ჯარი შეეტკავა რუსის ჯარს უკუაქცია, გავიდა რუსის სკლ-ქვეშ მეფეს ადგილებზე. შევიდა დარუბანდს და იქიდას შემასას და შეუერთდა იმ ჯარს რომელიც ბაღდადისკენ მიემარებოდა თამაზსანის (ან ნადირ- შაჰის) წინააღმდეგ (*ბუმი*. 1 გვ. 118 — 121).

სსკა საქართველოს გუთსებში. ქართლი თითქმის სულ დაიცვალა ოს-მაღლსაგან და საქართველოს დაპყრობისა და თურქთა განდენისთვის დადგა საუკეთესო დრო, და აი ამ გარემოებასეუდ სწერდენ ვასტანგს მოსკოვში, რომ დაუყოვნებლივ მობრუნებულყო და დაეპყრო ქართლი. ანაგვის ერისთავი აცნობებდა მეფეს: „თუ ასლა ქართლს მოუპატრონეთ, ისე თქვენია, როგორადაც სელს-სასოცი გიძეთ ვიბეში... დრო ეს არის ურუმი (თურქები) ასე დასუსტდა, რომ ბაღდადი წაართვეს, ორასი კაცი არ არის ქართლში. მანამდე მე ეს გზა (დარიალის კარები) მიჭირავს შობძმანდით... თუ ასლა არ ეცადეთ, დაიკარგა ეს ქვეყანა“ (*nepen.* გვ. 182). თითქმის ამისთანავე შინააწლის წერილი მიუვიდა მეფეს ქათალიგოზი ბესარიონისაგანაც; სწერდა „ამისთანა დრო ქვეყნის დაჭერისა ანა ყოფილას ანას სელმწიფის ეამში... ასლან თუ მოინდომებთ ბატონო, მარტო ქართლს ვი არა და ძველიდგან სამზღვრებს სულ შემოვიგებთ. წინააღმდეგი არა ვინ სსანს... სამი, თუ ოთხი პოლკი გამოითხოვეთ, სსკა არც ვი გინდათ... ადექით, ნუ ჰყოვნით“ (*nepen.* გვ. 198—199).

მართლაც ვასტანგისთვისაც უკეთესი დრო არ იქნებოდა ქართლის სელ-ასლად დასაპყრობლად და რუსის მთავრობაც კერ მოესწრებოდა ამ გვარს. შემთხვევას, რომ ბოლო მიეღო ოსმალოს განზრახულებისათვის შსასებ კავკასიის დაჭერისა და რუსეთის ძლიერების დატემისა კავკასიელ ხალხებთ შუა და კასპის ზღვასე. მთავრობა დაეკითხა ვასტანგს და მოითხოვა მისი აზრი. კანტლერმა გოლოვკინმა გამოუცხადა მეფეს სელმწიფე ანასი ნება, რომ ის მომზადებული იყო წასასვლელად. აღუთქვეს ჯარის მიცემა, სურსათი, იარაღი სამსედრო, საზინა და თოფ-წამალი, რამდენიც ენება და ამასე მიუწერეს კავკასიის მსედართ უსუტესს ჯარის ცისეში. ეს მოხდა 1734 წ. 1 მაისს, მეფე ვალდებული გასადეს, რომ იდუმალ მისკლას მოსლვა გაეპართა სომსობის პატრიარქთან და ხალხთან, დაეიმედოვნებინა ისინი რუსების შემწეობაში, მოეყვანა რუსეთის სელ-ქემ და აკვასიუბი-

ნა ოსმალს წინააღმდეგ; აგრეთვე დაეიმედოვნებინა და აეჯანყებინა იმერეთი, გურია და სამეგრელო თურქებსაც დაეხურა შემსისა, თვალ-უურ ედვენისებია და თავს-თავის დროზე მოესხენებინა მთავრობისათვის თურქთ მომსაღებზე და განსრავსაც, მიეწვია რუსის სამსედრო სამსახურში რაც შეიძლება მეტი რიცხვი ქართლელ-იმერლელისა მთიულეებისა და სსვ. და ყოველივე ესენი უნდა ემოქმედებინა მეფეს იფრადის სიფრთხილით და იღუმალ, რომ ვერავის გაეგო; ყოველს თავის მოქმედებაში მას უნდა ესმარა მსალოდ ცარიელი სიტყვა, წერილობითი საბუთი კი სრულიად აღკრძალული ქონდა (*nom. cob. zak. m. IX, № 6572 nepen. გვ. LXXXVI*); ამასთან კალდებული გასადეს, რომ მას არა ემოქმედებინა რა უკითხავად ღენერალ ბიბიკოვისა, რომელიც ამისთვის თან გაატანეს კიდეც (*ibid*).

წასვლის წინ მეფემ გამოითხოვა აუდიენცია სელმწიფე ჰნასთან, რომელმაც გზა დაუღოცა მეფეს და დაამედოვნა. აი როგორ აგვიწერს გურამიშვილი ამ აუდიენციას:

„მეფემ წადგა სელმწიფესთან, ცრემლით დაწვნი დანასკვილს,
 „მოასსენა: თქვენგნით ვარო არც მშიერი, არც შიშველს;
 „ამასა გთხოვ შემიწყნარო, ბრძანო ჩემი ქვეყნის შველს!
 „შეისმინა სელმწიფემა, რაც მან სთხოვა, მოსცა ყველს.

„მან უბრძანა: მე მიჭირამს ზღვის მიდამო გაღმა მინარი,
 „სალოლსა და დარუბანდსა, ბაქოსა დგას ჩემი ჯარი.
 „მუნ მიბრძანდი, საჭურჭლისა მუდამ მზა არს ლა კარი,
 „დაშქარი და საზინანი, ვით გენებოს მოისმარი!

„მიესცემ ყველას ბრძანებსა ჩემთა სპათა, სპის მმართველთა,
 „ამართა და ამიღებართა, ათასის თავთ, ასის თავთა,
 „თქვენს ბრძანებს მოახილებდენ კარგთ ექმადეთ, გინა ავთა.
 „თავს საკვდავდა არც ზოგვიდენ, საცა მოიქნევიდენ სმადთა!

„მეივემ მდაბლად სელმწიფესა თაყვანი-სცა, ჰკადრა ჰიონდ:
 „ღვთაებრ უსვი მოწყალეა ჰქენით ჩემსე არა ძვირად;
 „კმაღლობ თქვენსა წყალობასა, მეა მინდა სსკა განძი რად!
 ლ „ღღეის იქით ენა ჩემან ქება თქვენი წარსთქვას სძირად.

„წინ წადგა და ტასტზე მკდომსა სელმწიფესა სელს აკოცა;
 „სელმწიფეცა წამოუდგა, გზა მეიესა დაულოცა:
 „ღმერთმა ასე გაგიძრჯოს, რომ არ იყოს ბევრი სოცა,
 ლ „სადღეგრძელო დაუღივია, თვით ბრძანა და მსაც მისცა“.

ზეტერბურლიდამ მეიე მოსკოვს ჩამოვიდა და მოემზადა წასა-
 სლველად. თანხმად ბრძანებისა ისინი წელით უნდა წამოსულიყვნენ
 (*Пом. соб. зам. м. IX, № 6572*), ექვსი ნავი. მოინდომეს და
 მათ შეხებაში მრთელი თვე გავიდა. მეიემ თან წამოიყვანა ბაქარი და
 მრთელი თვისი კრებულნი, რომელში ერია გურამიშვილი; წამოვიდნენ
 ედილის, ანუ ვაღვის მდინარით. მოგზაურობა ერთობ გაგრძელდა:

„ნავში ჩავსდით და წაკედით თრკებისა სელის წკვით,
 „სან ჩქარა და სან წყნარად, სან ვერც დაბურით, სან კი რყევით,
 „წინ ეტიკი მიგვიძღოდა, ედილისა წყალს დაგვევით“.

ამ ნაირად, როგორც იყო, მეიე და ქართველობა დადგნენ
 იმ გზას, რომელსაც აქამომდე დანატროდენ და იმედით აღესილნი
 გამოემგზავრენ საქართველოსაკენ, სადაც უნდა შემოსულიყვნენ დიდ-
 ძალი რუსის ჯარით სამშობლოს დასასხნელად მტრებთაგან და და-
 კარგულის ტასტის აღსადგინებლად ვასტანგ მეიის გვაროვნებაში.
 ჩვენი ზოტიც თან მოსდევდა ამ დასსა; მისი გულის წადილიც, მისი
 მარად ეპი ოცნებაც სამშობლოში მობრუნებასე აღსრულების კვალსე
 დადგა.

მაგრამ ამ ნაირი იმედებით დამტკბარი გული ეეტარ მწარე შსა-
 მით და კმუნვარებით აიძსენ. უკანასკნელ ვერ ეგულმა დასტრიალდა.

ვასტანგის ბედი და სასიკვდილედ დასტა მიჩს, განუქარწყულა და არა-
რად ჭყო ყოველი მისი ნამოქმედარი, დაფანტა და განახნია მისი კრე-
ბული სამშობლოს გარეთ.

სანამდის ედილის წყლით ზღვის ბაგემდინ შიადწევდენ, სამი თუ
ოთხი თვე გავიდა და ამ თვეებში სრულიად შეიტკვალა პოლიტიკური
მდგომარეობა სპარსეთში და ჩვენის ქვეყნის ბედი. თამაზ-სანმა (იგივე
ნადირ-შაჰი), ბაღდადში მისულმან, შეეჯახა დიდ ძალიანს (ასი ათასი)
ოსმალს დაშქარს, რომელიცა როგორც ზემოთ მოვისენიეთ, სა-
ქართველოს მდგარს თურქთ ჯარებიდგან მოგროვებულყო თოფალ-
ოსმან-ოვსისაგან (ეს იყო ტფილისის ოვსა), და რომოდენიმე ოცი-
სულ ომიანობის შემდეგ დაამარცხა სრულიად ოსმალს დაშქარი,
თოფალ-ოსმან-ოვსა მოკლა ომში, მოსწყვიტა და დასტყვევნა მისი ჯა-
რი*) (*Bym.* გვ. 116). ამ დიდებული გამარჯვების შემდეგ თამაზ-
სანი (ნადირი) მოადგა არაქსის კიდეს იმ განზრახვით, რომ დაეჭი-
რა სომხეთი და საქართველო, და ყველანაე წინ დაეცა შემასიის სანს
სურსანის, რომელიც ოსმალს მომხრე იყო, რომ ჯერ ეს მტერი
მოეცილებინა თავიდან. (*Bym.* I გვ. 126). ოსმალს ჯარი წავიდა

*) ამ ოცისულ ომში, სადაც იბრძოდნენ ერთმანეთზე გამპინ-
კებული მტრები დიდიდამ საღამომდინ, ნადირი დაკოდა; შემდეგ
ცხენიც მოუგდეს; დაქვეითებული და გაჭირვებული შაჰი იხსნა აუცი-
ლებელის სიკვდილისაგან კასეთის მეფის თეიმურაზის ძმისწულმა შაჰ-
მედ-მირზამ (შვილის-შვილი ერეკლე I-ლისა, შვილი დავითისი), რომ-
ელმან დაუთმო საკუთარი თავისი ცხენი და თვით კი დახესილ იქმნა
თურქთაგან (*Bym.* გვ. 116) ნადირმა ისევ განამხსნეა შეწყველი თვი-
სი ჯარი და გაიმარჯვა. ნადირ-შაჰის დაშქარში დიდძალი ქართველო-
ბა ერია. უმთავრესი მისი მეზარბაზნეები ქართველნი იყვნენ. ქართვე-
ლი შაალ ბარათაშვილი იყო არტილერის უფროსად იგივე ასსამდა.
უმბარებს ზარბაზნებისთვის და წრთენიდა ჯარს სროლაში (*Bym.*
გვ. 221).

სურსაი-სანის მისაშველებლად გასეთის გზით და უნდა გარდასუღიყო ბელაქანის გზით შემსხიის სამოღობულოში. მაგრამ ამ ჯარს წინ დაუხვდა კანელი მეფე თავის დაშქრით, დაეცა, უგუაქცია, ბეგრძი მოსსუვიტნა და სსვა განახნია (*Bym. I გვ. 126*); ამ საქმით დაიმეობრა სპანსის შაჰი და ჯაუადილა შემსხიის ადებს. რომელიც ორის თვის შემდეგ დაეცა მთელის თავის მსედრობის ძალით; შაჰმა ამოსწვიტა მუნ მეოფი თურქის ჯარი და თავი მოჭსტრა სურსაი-სანსა. ეს მოხდა ზაიუსულში 1734 წელსა (*Bym. I გვ. 126*), იმ დროს, რომდესაც განტანგი მეფე ედილის წელით მოცურავდა სამშობ-ლოსაკენ შემსხიის დასაჭერად. შემდეგ ნადირ-შაჰი მოადგა ოსმალოს ჯარს, რომელიც ერევანის ახლო დამარცხა, თუმიცა რიცხვით გარდა-მატებული იყო შაჰის ჯარზე (ამ ომში ოსმალოს ჯარიდგან დასოცი-ლა 5 ათასამდე), აიღო განჯა და შემოვიდა საქართველოში ქართვე-ლების დასმარებით ამოსწვიტა და განახნია დანარჩენი თურქთ დაშქა-რი (*Bym. I გვ. 134*). ამ გარემოებას უჩვენებს პოეტი, რომდესაც სწერს:

„ჯერ შამსია დალაშქრა, ქვეყანა მოსპო ლეკისა,
 „გვლავ სმა ასმინა განჯასა ოსმალოს კართა რეკისა...
 „ერთს დღეს თამაზ-სან თავის ჯარს მიუძღვა ასე სერსითა,
 „ათი ათასი ათასთა განასრესინა ფესითა;
 „განჯის კარები დამუსრა ჯალაყინისა ჯესითა,
 „უტფილისი სებით დაცარეს, გაკლეს ბეტვებით სესითა“.

შემსხიის ადებით რუსეთის მოღობულობას ბაქოსი და მტკვრის შესართავზე ბოლო უნდა მოაღებოდა (*Bym. I გვ. 126*) ეს კარგათ ესმოდა თამაზ-სანს, და ამიტომ გაგზავნა პეტერბურღში ჭუსეინი-სანი ელჩად, მოსთხოვა დაბრუნება ბაქოსი, დარუბანდის და სსვა პროვინციებისა, რომელნიც სპანსეთს წაართვა რუსეთმან. ამ ელჩს მისდეკდა რუსის კონსული ანუ რეზიდენტი სპანსეთის კარზე მეოფი

ახრამი სვიმონ, ან ახრამიშვილი, როგორც ისენიებს ჩვენი ჰოეტი (ხუმ. I გვ. 126; 100; 54; 31). ჰოეტის სიტყვით ნადირ-შაჰმა ასე გულისხმობდა მისწერა რუსის ჯარს:

„სოლადს, დარუბანდს, არმოანს, თქვენ რა სელი გაქვსთ ბაქოსა?
 „დასაბაქველი მბაქველმან არც აგრე უნდა ბაქოსა;
 „რადა სნავთ, ანუ რად სთესავთ თქვენ ჩემსა სათამბაქოსა,
 „ანუ ბაჟს, დავლას რათ იღებთ, სადუქნეს საქულებსაქოსა?“

„თუ არ დაუთმობთ ერთმანეთს, ის ჩამოაგდებას მტრობასა....
 „დასცალთ თქვენთვის მიბძნადეთ, ისი სჯობს მანდ მაგრობასა.
 „მე რომე ვსინჯავ თქვენგნითა მაგ ჩემის ქვეყნის ჰერობასა,
 „მაგდენი ბოლო არა აქვს ჩემსა და თქვენს მოყვრობასა“...“

მოხსენებული სპარსეთის დესპანი და სვიმონ ახრამიშვილი (ხუმ. I გვ. 100) შესვლენ მეიეს გზასე და მოახსენეს შემასიის დაზურობის და ნადირ-შაჰის განძლიერების ამბავი. შემასიის დაზურობა იყო უმთავრესი მიზანი, რანთვისაც რუსის მთავრობამ გამოგზავნა კასტანგი და ყოველგვარი შემწეობა აღუთქვა და რასაკვირველია, რომ მისის მტრისაგან დაჭერის ამბავი ზარით უნდა დასცემოდა მეიეს. მთავრობას სასეში ჰქონდა ამ გარდასაკალის დაზურობა და მაგრა ფენის მოდგმა კავკასიაში. მაგრამ ეს პლანები სრულიად მტკრად აქცია ნადირ-შაჰმა, რომელმაც დაიზურა შემასია, მოითხოვა ყველა რუსის ჯარისაგან დაჭერილი ადგილები კავკასიაში. რა თქმა უნდა, რომ ესლა კასტანგს უნდა მოშლოდა ყოველი იმედი რუსეთის დახმარებაზე და საქართველოს დაზურებაზე. ამ გარემოებამ სრულიად დასცა მოხუცი მეიეს გულის წადილი და მწუხარებით შეიმოსა მთელი მისი არსება. ჰოეტს ღამაზათა აქვს აწერილი ეს სულის ტანჯვა მეიესა.

„ვიდრემდის ზღვათა ბაგემდის ჩვენ ჩავიდოდით ჩავითა,
 „გარდატრიალდა საწუთრო ბრედისა საბრუნავითა:
 „წინ სვიმონ აზრამიშვილი დაგესვდა ამბითა ავითა
 ღ „აღავსო გული მეფისა მრავლითა საჭმუნავითა!

„მოასსენა: „შამასია თამაზ-სანმა დანიჭირა“.
 „მეფეს ესმა, თავში სელი შემოიკრა და იტირა.
 „ესრეთ მოთქვა: „ჩემი ბედი ასრე როგორ გაიწირა,
 ღ „გზა არსაით წარმეძარათა, წინ ერთი რამ ამესიჩა!“

„ასლა რა კენა სად წავიდე? გზა შემეჩხა დასლათული;
 „ქარი ჭქრის და აივრან გაშლით ვარ სომალდით ზღვას შერთული.
 „ბრძანებანი წინ წასულა სელმწიფისა სელ-ჩართული *)
 ღ „ღმერთმან თქვენსმტერს წარუძარათოს ვით მე გზა მაქვს წარმართული!

„ღღეს რაც საზარელი სიტყვა მოისმინა ჩემმა ყურმა.
 „ეს სულ წყალში ჯდომამ მიყო, სიარულმა ბაყაყურმა!
 „შირში ლუგმა გამაძამრო თანაქამამ ნადი-ყულმა,
 ღ „რალა კენა და რა გივარგო სეგდით გულ-ღვიძლ დასაყულმა!

„თუ დავბრუნდე უბრძანებლად, მკითხონ, რა მაქვს მე სათქმელი?
 „თუ წავიდე დარუბანდსა, მე ვიქნები რილას მქნელი?
 „ღმერთო ჩემო! ეს რა მიყავ, მომივლინე საქმე ძნელი,
 ღ სულ სიტყოფედ შემიჩაცხე, რაც ვისიბრძნე მე საბრძნელი!“

*) აქ პოეტი უხვეწებს იმ გარემოებას, რომ მოხსენებულის დეს-
 ზანის პეტერბურგში მისვლამდის (5 დეკემბ. 1734 წ.), რუსის მთავ-
 რობამ უბრძანა კავკასიის ჯარით უხუცესს, რომ დაუყოვნებლივ დაეტა-
 ლათ ბაქო, მტკვრის შესართავი და სსკა ადგილები დარუბანდამდის,
 რადგან შემასიის დაჭერის შემდეგ იქ დგომა შეუძლებელი იყო. ეს
 ბრძანება გაიგზავნა შაფსულში და კიდევ აღსრულდა (Bymk. 1 გვ. 127)

შეწესებულმა მეფემ მანც დარუბანდში წასკლა აჩხია და იქიდგან თვალ-უფრის დეკნება სამშობლოს ბედზედ და კიდეტ კავიდა დარუბანდს ზღვით.

„აკვლავ ბრძანა: გაკალ დარუბანდს, იქვე სჯობს სსვკან დგომასა,
 „იქ მოუფურო, თუ საქმე რა მოსდეს შემოდგომასა.
 „რაც უწინ საქმე წამსდაცა, წუსილით რა ვარგო მასა.
 ლ „სჯობს მოძველისას უფროსილდე, საქმისა არ წასდომასა.

„გაბრძანდა მეფე სომალდით დარუბანდისა კიდესა,
 „მღვდელნი სამღვდელთ მოსილნი მოვიდნენ: სელი ჭკიდესა;
 „ცისილამ თეთრი ალაში გაშალეს, გადმოჭკიდესა,
 ლ „რუსთა ზარბაზნის შიღინგით გარს ცეცხლი მოუვიდესა.

„ლასქარნი თოფთა ისროდენ, სუზები რეკდენ ზარებსა;
 „ასე გვეგონა სმისაგან ცა იპკრის, მთა ზანზარებსა.
 „არ ვგვანდით აბუხს სტუმართა, არც უბრალოს მგზავრებსა,
 ლ „ცოტათ მით გვეცა ნუგეში მუნ მისლვად დანაზარებსა.“

მეფეს დიდ-სანი არ დაუყვია დარუბანდში. ერთი, თუ ორი თვის შემდეგ კავკასიის მხედართ უხეტეს (ლეკაშოვს) ზეტერბურდილამ მოუვიდა ბრძანება, რომ ადესრულებისა თამაზ-სანის (ნადირის) მოთხოვნილება და დაეტალა ბაქო და სხვა დაჭერილი ადგილები დარუბანდამდი, დარუბანდი, და მანედ ასლო-მასლო მდებარე ადგილები სოლალამდი უნდა დაეთმო სპარსეთისათვის გაზავსუელს შემდეგის 1735 წლისა. ამასთან ვასტანგს მოუვიდა ცუდი ამბები საქართველოდგან. მრთელი საქართველო დაიპყრა თამაზსანმა და მეფემა მისცა კანის მეფეთეიმურაზს, რომელსაც ცოლად უყანდა ვასტანგი VI-ს ასული თამარი, და დამტკიცა ქართლის და კასეთის მეფედ, რადგან თეიმურაზმა დიდი შემწეობა მისცა თურქებთ განდევნის დროს და ბევრი

სსკა ერთგულბაც გამორჩინა თამაზსანს (*სუმ. VI გკ. 135—137*), ამას გარდა თეიმურაზს მისცა რჩი დიდი მარა ბორჩალოსი და უაზანისა, რომელნიც წინეთ განჯის სანს ეჭირა (*სუმ. გკ. 136*), გამაცხსადა სრული სარწმუნობითი თავისუფლება, ქართველთ თავად აზნაურობას მისცა დიდძალი ადგილ მამულები და უხვად დასასრუჭრა იფულებით (*სუმ. 1, გკ. 135*). თეიმურაზისმე ირაკლი (შემდეგ მეფე ერეკლე II) თვით იასლა და თვისი ჯარი განაძლიერა დიდძალის ქართველთ თავად-აზნაურობის მსედრობით (*სუმ. 1 გკ. 137*) მეფის შვილმა ირაკლიმ და ქართველთ ჯარმა მონაწილეობა მიიღეს ნადირ-შაჰის ინდოეთში მოლაშქრებაში, სადაც თავი ისახელებს მსნეობით (*სუმ. 1, გკ. 137*). ჯერ კიდევ ქართლი არა ვისთვის მიეცა, თამაზსანმა ვასტანგს დარუბანდში ელხი გამოუგზავნა, იწვევდა მეფეს საქართველოში, ტასტს უბრუნებდა:

„ბძანა თუ მობძანდიო; შენს ქვეყანას არას ვერჩი;
 „მე გიჩვენო შენის მტრისა თავი შუა განასენი
 „ღ ზღამიჯერე, არ დაკარგო, რაც მე სელში ჩაგახეი“...

მაგრამ მეფე ვერ მიენდო სპარსეთის სანსა, რადგან კარგათ იცოდა, რომ თამაზსანი მისი მტერი იყო როგორც რუსეთის მომსრე კაცისა და ამიტომ—

„არ წავიდა, არ მიენდო, მისი უმობაც ითაკილა,
 „სიტყვა მისი მას გულს ეცა, თვალთა ქაცვი ვით ასვილა;
 „ავითა სმოდა პირველთაგან, მით იასენა ითაკილა,
 „თქვა, მეც უნდა დამბორკილოს, ვით შაჰ-თამაზ დაბორკილა“.

შემოდგომას 1734 წ. მოსული დარუბანდში მეფე დარჩა ამ ქალაქში განათესულადინ შემდეგის 1735 წლისა. ამ დროებში სრულიად დაეცა რუსეთის მფლობელობა კასპის ზღვის პირებსე განჯაში შეკრულ ტრაქტატის ძალით, რომელიც სელ-მოწერილ იქმნა რუ-

სეთის და სპარსეთის მთავრობისაგან 10 მარტს 1735 წ. რუსეთს უნდა დაეთმო სპარსეთისათვის მრთელი კასპის ზღვის ნაპირი ყიზლიარბადგან დაწყებული სამსრეთით (ხუმ. 1, გვ. 139—131); პაქო და მისი არე-მარე ყიზლიარბადი — ორი თვის განმავლობაში. ტრაქტატის ძალი რუსთ მთავრობამ ამ ადგილების სისწრაფით ასრულებასში მოიყვანა, ისე რომ 28 მარტს იმავე წლისას მოსსენებულს ადგილებში არ დაჩხენილა არც ერთი რუსის სალდათი. უკვლავ ეს ვრცელი ადგილები მიიღო ნადირმა (თამაზ-სანმან), რომელმაც ჩააბარა მართვა იმ ქვეყნებისა თავის კაცებს. ამ ნაიჩად ერთის წლის განმავლობაში მტკვრად იქცა რუსეთის ცამეტი წლის მივლბელობა აღმოსავლეთს კავკასიაში და გილიანში. თათქმის მრთელი საუკუნე გავიდა, სანამ რუსეთი სელ ასლა მოიბრუნებდა ამ მხარეს.

თამაზ-სანის (ნადირის) ძლიერება თან და თან იზრდებოდა. მასში 1735 წელს მოკვდა დაპატიმრებული ნადირისაგან (თამაზ-სანისაგან) შაჰ-თამაზი და რამდენიმე თვის შემდეგ შაჰის შვილიც აბბასი, რომლის კეტილად იყო ნადირი (ხუმ. III, გვ. 54—55; I გვ. 133—134); მშინ თამაზ-სანი (ნადირი) თვით ავიდა სპარსეთის ტახტზე და იწოდა ნადირ-შაჰად:

„თამაზ-სან თამაზ-სანობა გუდირქო, მან ინაჯიშა,
 „თამაზ-სანისებრ სეიუერი შაჰ-თამაზ კერ ივარჯიშა:
 ნადი-ყულბის ძალითა სასელად ირქო ნადი-შა,
 ჭ „ჯერ არსდა სხანს სპარსეთში ნადიშასთანა ივადიშა“.

ამ ამბავის მისატანად ნადირ-შაჰმან გავზავს რუსეთში (პეტერბურღში) დესპანი სასელად ხულეიუ (ხუმ. I, გვ. 134; III, გვ. 57) ანუ ხულეიუა,*) როგორც უწოდებს მას ჩვენი ჰოეტი. — რამდენი

*) ეს ხულეიუა, ჰოეტის სიტყვით (რომელიც უიჩრო დასაჯერებელია, რადგან ბუთკოვი თვით-მტკიცით არა დგას თავის აზრზე), წარ-

წლის შემდეგ ნადირ-შაჰმა სრულიად დაამარცხა თურქი, გადალახა და დაიპყრო სორასანი, დაიჭირა კანდაგარი, დედა-ქალაქი ესლანდელის ავგანისტანისა, მდებარე ინდოეთში გარდასავალს გზაზე, სრმლით შქაშინა და დაიმორჩილა ინდოეთი (ხუმ. I, გვ. 208, 210, 217.) ამ ნაირათ რამდენიმე წელს ნადირ-შაჰი გახდა აღმოსავლეთში ძლიერი მეფედ, რომლის წინ ძროდენ უძლიერესი თახამეროვე მეფენი. გუ-

მოდგენს რა მოწინააღმდეგე აზრს ამ საგანზე (ხუმ. I, გვ. 134, 135; 537—539 III, გვ. 57), გაგზავნილი იყო ჰეტერბურღში უფრო ადრე, როდესაც ნადირმა დასტუგენა შაჰ-თამაზი და კეჭილობა მიიღო სპარსეთის ტახტისა; ჰოეტის აზრით მან შეიტყო ჰეტერბურღში ვახტანგის განზრახულობა შემხნის დაპყრობაზე, აცნობა ამანუ თამაზ-სახს (ნადირს) და ეს იყო მიზეზი იმისა, რომ თამაზ-სახსმა მოულოდნელად დაიჭირა შემხნისა. მოგვივს ეს ადგილი „დავითიან-ნიდვან“:

„იმას თამაზ-სახსის დესახსს სასელად ერქო სულუფა,
 „იმისცეს მას დიდი ზატივი ჰეტერბურღს, კარგი ულუფა...
 „იმან სცნა ვახტანგ მეფისა საქმე და განძრახულობა,
 „კინც უთხრა კარგად კერა ჭხა იღუმანთ დამარხულობა.

„სულუფას უთხრეს: ვახტანგ თქვა მე წავასდინო სუნავი (შახნათ ხანი)
 „ის არის ჩემის ქვეუნი და მწველი ცეტხლით მსუნავი,
 „შამხნიაში ფუმანა ვუარო მესისებრ-მქუნავი,
 „აუღ მუქომან ეგ კი მადირსა, სხვა რა მაქვს შესწუნავი!

„მეფე რომ გაღმიო წამანდა, სულუფამ გზავნა ჩიფარი;
 „მისწერა წიგნი თამაზ-სახსს, გაიმადრეო საიფარი;
 „წკახტანგ მეფემ საომრად აიღო სმალი და იფარი.
 „განძრახულობა აწ მისი შემხნიაზე ფარფარი.

„თამაზ-სახსს ესმა, ეორა იქმნა მკბენელი სეკისა...
 „კერ შამხნის დალაქრა, ქვეუნი მოსპო ლეკისა“...

რამისშვილი შემდეგის მოკლე ლექსით გვისატყავს ნადირ-შაჰის ძლიერებას:

„მან ნადირ-შამან ეგენმან შაჰ-თამაზს სწარტვი უთხარა;
 „სმლით შეაშინა თურქეთი, დაღისტანი და ბუნარა;
 „რუსთ სელმწიფესაც მოსწერა: „გამეტა, ბაქოს ნუ სარა“
 & „ინდოეთისა სელმწიფე დადრკა, მას თავი უსარა!“...

გაზაფხულს 1735 წ., როგორც მოვისხენიეთ; რუსებმა დატყვევებულ დასახლებას და სწავლას ეგულა ქვეყნები სოლადის წყლის გამოღმა. რამდენიმე თვის შემდეგ ჯვარის ციხე მოშალეს და რუსის მსუბუქობა ეიზლიანში გადავიდა. ამის გამო ვესტანგი უნდა დაბრუნებულიყო ასტრახანისაკენ სრულიად იმედ მოწყობილი. აქ მან გაიგონა რაღაც კიდევ უარესი ამბები, რომელთაც სრულიად საუბრის უკანასკნელი სიტუაციის უამი და ბედი აწყველინეს. აი თვით ჰოეტი როგორ იტყვის ამას:

„რუსთ დასახლები დასტაღეს, ეიზლიანსაკენ არესა;
 „მეფე ვანტანგვა მიბრძანდა ასტრახანის არე-მარესა,
 „აქ უარესად შეასწრა ამბავსა საწყინარესა,
 & „მაშინ თქვა: „წუთო სოფელო, თუ შენ და შენს მოყვარესა!

„წეფელო, ცრუო, მცდურო, ასე რად დამეტყერო?
 „ცხრა რივი ჭირი შემყარე, ერთსა არ დამაჯერო:
 „გულს მქონდა ხმალი გახრილი, აწ შუბიც დამატერო
 & „არც მოძვალ, არც დამარხინე, მატარე სერე-ქვერე“...

რას იყო ის ამბავი, რომელმანც ეგრე გაამწარა მეფე, არ ვიცით; მეფეს თვით არ უნდოდა ეს ამბები გაეზიარებინა სხვისთვის, მაგრამ უეჭველია, რომ მაც ამბავმა დაუძღვრეს სრულიად სულის სიმტკიცე და სული ააღებინა იმ საქმესედა, რომელსაც აქამდინ ესე თავგანწი-

რულად ეძიებდა. მწუხარება მეფისა ისე ძლიერი და განუსაზღვრელი იყო, რომ მისგან გადაჩენის იმედი აღარა ქონდა.

„ასეთი სენი შეძურია, ძნელია გარდაჩენა“.

ყოვლის იმედის მოკლებული, სსოწარკვეთილი მოხუცი მეფე არ წავიდა მოსკოვში, საიდგან არღარას კეთილს მოუელადა. ის გრძნობდა, რომ საღიწ-მანის აღმოსავლეთში განძლიერების შემდეგ მისმა ივანეს იკლო წყნარს მთავრობის თვალში, ჰგრძნობდა, რომ იმდენი ჰატვი არ ექმნებოდა მოსკოვში და არ წავიდა საცანსტო ქალაქში; მოინდო თავისი შვილი ბაქარი, გამოუცხადა, რომ რჩება ასტრახანში და სტოკებს ამის შემდეგ სამეფო სრუნჯას, უბრძანა, რომ მასთან მეფე ქართველთ მსედრობით დაბრუნებულყო საქართველოში და სელმწიფური გამგეობა მიეღო, თვითონ კი მოიძოწა მსედრობა და დარჩა მარტო ათიოდ მოსამსახურე კაცებით. ამ განწირულების ყოფაში რომელიც ჩვენს პოეტს შესანიშნავის სელენებით დაუსატავს, მეფემ ბინდად გამოსთქვა უმთავრესი ძაფი იმ გაუგებარის დრმა მწუხარებისა, რომელიც ეწვია მას:

„მეფემ უბრძანა თავის შვილს: „შენ შვილო ჩემო ბაქარო!
 „ვისმინე ჩემი ნათქვამი, ტკბილო ვით თაფლო მაქარო:
 „ველარსად წავალ აქედამ, ვიქნები, რადგან აქ ვარო,
 & „ჩვენს დაჭტეულსა ოჯახსედ უნდა რომ შენ ისარქარო.

„არ ვიცი, რაღაც ეტლსედა შევიქნ, დავიბადეო;
 „ამე ბერს ვეცადე, არ აქნა, აწ ახლა შენა სცადეო,
 „ველარ შევიძელ მოწკა: დავბერდი შვილდი დავდეო,
 & „რაც უნდა წასდეს გაკეთდეს, მე მას აღარა დავდეო.

„რომელნიც კახნი, ქართველნი ქართლიდამ გარდმოცეოლია,
 „ზოგთქართველივე ჰყავთ ცოლ-შვილი, ზოგს აქ შეურთავს ცოლია;

„ქართლურად მიეტ ნება და რუსულად დაი ვოლია
 ✎ „როგორც უკვობდესთ ისი ქნან: ვითამ არც ერთი მყოლისა.

„მთხოვენ და მიესცემ ვერავის, მე ვერ ვიტვირთაეამასა:
 „მე წაუსდინა ქვეყანა, შილიც გაუტე მამსა!
 „მე ღმერთი მიზამს რას კაის, ორმო უთსარო, ჭა მასა,
 ✎ „სჯობს უჭმელობით სიკვდილი საყვედურითა ჭამასა...

„მე ყველას დავსცემ დასტურსა, შევიქ თავიანთ ნებასა.
 „ამას კი ვიტყვი რჩევითა, დაუგდებ ერთსა მტნებასა:
 „აკაცი სომ ვერსა წაუა სიკვდილსა, ღვთის ბრძანებასა,
 ✎ „მაგრამ ნურავინ შაიყრის თავისის ნებით სნებასა“...

მეივის შილი ბაქარი რომელიც ბჟო 1729 წლიდგან გენერალ-
 ლეიტენანტი არტილერიისა (ხუმ. 1, გვ. 66) ბეკრი ეტადა, რომ
 მეივის გამოეცვალა თავისი აზრი და დაბრუნებულიყო მოსკოვში, მაგ-
 რამ ვერა განწყო რა. ქართველთ ჯარმაც, გაიგო რა მეივის განზრ-
 ხელობა, არ მოიწონა მეივის ასტრახანში დაჩენა და საქმეზე სე-
 ლის აღება, შემოკრბენ მეივისთან და ტირილით შემოსჩივლეს:

„წამოიჩოქეს ქართველთა, თავს წაიშინეს სელია,
 „იტირეს ბეკრი მეივის წინ დაღვარეს ცრემლი ცხელია;
 „შეკადრეს: რისთვის შექმნილსარ ვით ჰელად მზობლი სელია,
 ✎ „ბრძანებთ, კამალგით სოიველსა, ეგე რა გასამსელია?

„ჩვენ გავიძვია ქვეყანა თვრამოც-ცხრამეტი წელია;
 „სამსახურითა თქვენითა გვტვივა რუჯი და წელია;
 „ნამსახურობის ჩვენისა ეგე რა სასყიდელია:
 ✎ „თქვენ მანდ დაბრძნდით და ჩვენსედ ასე აიდე სელია!

„მეივმ უბრძანა ტირილით: თქვენ მართაღს ამბობთ ყველასა,
 „იტმსახურია თქვენ ბეკრი მშიელსა და შიშველასა,

„მაგრამ რას მიხამთ, ჩვენადე მე ჩემის ქვეყნის შეკლასა
 რა არ იქნა რითღა გარდვისდი მე თქვენსა სასყიდელსა?„

„ერთსოჲ. შეძინდით, ჩემსედა თქვენ ჭქმენით, რაც საქსელია,
 „ეებით დაგლოცავ, მის მეტი სსვა რა მაქვს საქსელია?
 „დმერთმა მოგაგოს მექაფა, ჩემგნით გადასდა მსელა,
 რა „სადაც კრულ-იევენთ მტერთაჲს, მუნ დმერთი თქენი მსსსელია!

შემდეგ ზსუსში მეფემა უფრო ცხადათა, ვინემა ბაქარის წინ, გა-
 მოხატა მიზეზი იმ მწუხარებისა, რომელსაც სასიკვდილედ დააწვა მის
 გულს და რომელის გამოხენით ის ფაქრობდა თავი გაემართლების
 ქართველობის წინ.

„ერთი ამბავი მომესმა, მე განსაგონად მენასა,
 „დიდათ მეჩხიენა სიკვდილი მე ცოცხალს იმის სმენასა;
 „ამასუ ვსტირი ცრემლითა, ვავსებ ქვევრსა და მენასა
 რა „მე თქენი სსვათა მიტემა ვერ ვათქმევინე ენასა!..“

„რაცა ვსთქვი, ვავრით ეტე მკლავს, მანივლებს, ეგ მსტირებსა,
 „წყუელი წუთი სოიველი, რაც არ მწადს, მას ავირებსა;
 „არ ვიცი როგორ გარდურსე მკვალს გულზე დანაჭირებსა,
 რა „თუ არ მდომოდით, გაგტეძდით, არ შევიყრიდი ჭირებსა!..“

ამის შემდეგ ზოეტი განაგრძობს:

„რას ეს ისძინე, ქართველთა, კვლავ უფრო შემოსძახესა,
 „თავს იქით-აქით აწვევტდენ, ახლიდენ ქვასა და კლდესა;
 „ჭკვირობდენ ჩვენსი მჭრეტელნი, მგონია, კიდევ გკმრასესა,
 რა „მათ არ იცოდენ, თუ ჩვენსა გაგებით რავარ მახესა!..“

„მეფემ გვიბრძანა: ქართველსო, ვაია, სულარ სტირითა!
 „თქვენ გაიგონეთა უფრითა, რაც მე მოგიტსრა ზირითა:

„რაც საიდუმლო გსმენდესთ ხმა მალე მას ნუ ჰყვირით,
და ნუ რც თქვენ სწუხთ, ნურც მე მსწუხებთ, გული მაქვს სავსე ჭირითა.

მეივმ უბრძანა ქართველთ, რომ ისინი სამშობლოში. წასულიყ-
ვნენ ბაქარის წინამძღოლობით:

„გულს ნუ იჩივლებთ, იყავით გულისა გამაგრებითა,
ჩემს შვილს ბაქართან მიბრძანდით სელი ერთ-პირად კრებითა;
თქვენ ის წაგიძღვესთ საითაც, უკან მიჰყევით რებითა,
და „მის უკითხვად წინა-წინ თქვენ ნურსად წახრებითა!“...

„გამოესალმენ მეივსა ქართველნი მუსულმან სეკითა,
„მღაბლა თაყვანის ტემითა, სელსა და თეხსე მოხვევითა!
„წინ დაუეხეს ტბორენი ცხელის ცრემლისა ნთხევითა,
და „მათი თავისა რახუნი ისმოდა ქვა და სეკითა!“

გამოემთხვიეს რა მეივს, ქართველთ მიმართეს ბაქარს და შეს-
ჩივლეს მას:

„აწ მამა თქვენი თუძცა რომ ღრმად საქმის გამჩხრეველია,
„წერილთა თარგმნით ვით როგორც იოანე ღამსსეველია;
„მაგრამ ეს ჯვად იფიქრა, აქ გაიკეთა კელია
და „თვითან აქ დგების მარტოკა, ხვენი შორ გამრეველია.“

თავის ჰასუსში ბაქარმან გამოსთქვა ქართველობის წინ, რომ
მასაც არ მოსწონს მეივის ასტრანახანში დარჩენა; და წინააღმდეგ მამის
მცნებისა მანედ, რომ ის წამოსულ იყო საქართველოში უბრძანა ქარ-
თველთ მრსკოვში წასლვა; ეს იყო წაფხულში 1735 წ. ამასთან
შვილმან შემდეგი ანთი გამოხატა მამაზე:

„კერა ვნახე რა მავისი ღრმად საქმე მინაწლომარე,
„რახედაც მიდგა, ანსდაჩხა ის საქმე წაუხლომარე!

„მე შვილი ვარ და ეგ მამა, არა ვარ წინ-აღმდეგობარე,
 ღ მე მოსკოვს წავალ, თქვენც მოსვალთ, ეგ იყოს აქა მჯდომარე,

„გვიბრძანა: მალე წავიდეთ, არა სჯობს აქ გრძლად დგომარე;
 „გზა წავიხედების, მოგვასწრობს ასლოა შემოდგომარე;
 „ცარიცინამდის წყლით წასლვა მიგვანახს ნავში ჯდომარე,
 ღ „ცარიცინს იქით მოსკომდი ეტლებ-უნებით სლდომარე“...

ქართულთ დაუჯერეს ბაქარს და, თუმიც დიდს მწუსარებაში იყენ
 შეეესთან გაყრისათვის, მოემზადნენ სამგზავროდ:

„ყოველმან კაცმან საგზოდ შეექენით მომზადებანი,
 თავ-თავის საჯდომ ნავშიგან ჩუხლთა და ბარგთა დებანი;
 „გსწუხდით მეფისა გაყრისთვის, გმწვედა სასმილთა დებანი,
 ღ „ბეკრძან დავსწყევლეთ მას დღესა ჩვენ ჩვენი დაბადებანი“...

იმათ რიცხვში, რომელნიც ბაქარს გაჰგენ მოსკოვში, ჩვენი
 პოეტიც იყო, ამ დრომდის ჯაბადარ-ბაში მეფისა, ესენი წავიდნენ
 მოსკოვს; მეფე კი დარჩა ასტრახანში. აგვიწერს რა ამ განწირულე-
 ბის ამბავს თავისას და საზოგადოდ ქართველობის ცხოვრებისას,
 პოეტი აბოლოებს:

„ჩვენ წავედით, იგ მუნ დარჩა, საქმე მოხდა არეული,
 „ათიოდე კაცი დარჩა, საბაზი თუ მზარეული;
 „ესკა იმან უმა არ ინდომა, არ შემკვიდრე, არც ეული,
 ღ „გითა გოდოლთ მშენებლნი გავხდით ენა შარეულნი“...

იმედ მოწყვეტილს და ყოველის-მხრით ღონე-მოკლებულს მცნო-
 ვანს მეფეს დიდ-სახს არ უცხოვრია ასტრახანში; მისი სულის სიმტკი-
 ცე უკანასკნელ მოსტყდა სრულიად, მგმუნვარებით და სევდით მოცუ-
 ლი მისი არსება ექებდა სსვა გვარ სამყოფს, სსვა მეუღროებას, და

კიდევ მალე სამუდამოდ დასტოვას მის ქვეყანას და ქვეყნიერებას და საუკუნოდ განისვენას... მეოვე გარდაიცვალა ასტრახანში 1737 წლის გასააკსუელში *) და იქვე დაიძაძნა. ხვეს არ ვიცით, დიდებით თუ სიღარიბით დაიფლა მისი გვამი, დაესწრო თუ არა მისს დასაფლავებას მისი შვილი ბაქარ და მისთვის თავ-განწირული მცირე ქართველთა მსედრობა, იმ დროს მოსკოვში მყოფი, მაგრამ ის ვი საცნაურია, რომ შვკათ მოსიღს მის დასაფლავ ეტლსედ არ დანათოდა სამშობლო ცის ლაქვარდი და მისს მიკრთომიღს გვამსედ არ დავაძღნიღა ცსელი ცრემლი მისის კრისა...

ობლად, უცსო ქვეყანაში დაწხენიღის მეოვის მსედრობის ვაკებას და მწუნარებას საზღვარი არ ჰქონდა.

აი რა ძლიერად და შესანიშნავის სელოვნებით აუწერია დავით გურამიშვიღს ეს გრმნობა:

„ვაი, რა ბოძი წაიქცა, სასლ-ვარი თავს დაგვეცაო,
 „ღსინი, შვება და სიამე სულ ჭირად გარდაგვეცაო;

*) ვასტანგ მეოვის სიკვდიღის დროს რაოდენადმე უთანსძოდ ახვენებენ მეისტორიენი. ერთს წერიღში ვასუშტი ახვენებს სიკვდიღის დროს 1735 წ. (*nepen.* გვ. 120), მაგრამ თავის ქრონოგრაფში, იგივე ვასუშტი მოწმობს 1737 წ. 27 მარტს; ქართღის ცსოვრება უხვენებს ამ დროს 26 მარტს 1737 წ.; შემატანე სესსია—25 მარტს 1737 წელს. ამ უვანასხელ აზრს ეთანსძება ვამოახენიღი ბროსე (*Hist. Mod. de la Georgie, II part., 2 liar., p. 53*). უფრო მასადები ხემის აზრით ვასუშტის აზრია, ვამოთქმული მის ქრონოგრაფში, რადგან თანამედროვე ისტორიგოსია და თვით მეოვეს ასლდა რუსეთში, სადაც თვითონვე მიიღვალა მეთვრამეტე საუგუნის დამღვეს (1770—1780 წ.) ვასუშტიზე ისიღე ცსობები (*nepen.* გვ. 220; *Вуткова* I გ. 500 & 501)

„ხვენ ეძსნი დავრხით, ჰატროსი წავიდა, მოწს გაგვეტაო,
 ჭ „გაფრთსილდი, შენც არ დავგვეტე, ღვთის მადლს მავრა დექ ტაო!...“

„მეფე მოგვიგვდა, ვიქმენით ხვენ მწარედ ოხერ-ტიალი!
 „მით დავგინხელდა სავუთროს შუქთა ბრწყინვა და ჭყურტიალი!
 „მოგავწუდა წელ-გუფი, შეიქმნით ვით უმსროდ ჩიტმან ფრტიალი,
 ჭ „დავიწვეთ ვითა წიწილთა უკრუნობითა წერტიალი“....“

ოცდასუთი წელიწადი გავიდა ამის შემდეგ (1762 წ.) და ამ საფლავის გვერდსე გაითხარა მეორე საფლავი ჭართველთ მეფისა, ვანტანგის სიქსი თეიმურაზ II-ისა, რომელიც როგორც ვანტანგი, ბედის ბრუნვით მოჭყვა რუსეთში და მუს იმედ მოწუქეტილი გარდაიცვალა ასტრახანში (Бутк. I, 241).

არც უვანსაველი საფლავი არის დასავიწყარი, სოლო ჰირველის საფლავის მტკერი უფრო ღირსია თაყვანის-ცემისა. მუნ მარსია აწ მავად ქტეული გვამი როდისღა ცხოველი მეფისა, რომლის სასელი და სსენება შვილითი-შვილად გარდაეტემა ხვენს ტომსა. ეს მეფე იყო მძებნელი განათლებისა თავისა და თვისის ერისათვის. ნაყოფი მისის გონების წარმოებისა დაუჭვანობელ საუნჯედ დარჩება ხვენს ერს, სანამდის ჭართველთ სასელი არ წაიძლება დედა-მიწის ზურგიდამ. მან დასდვა მტკიცე საფუძველი ხვენის ისტორიისა, მან შემოიღო სტამბა, სადაც ბეჭდავდა საეკლესიო და საერო წიგნებს და ცდილობდა გადმოეტანა და განეგრეტელებისა თავისს საღსში ის განათლება, რომელმაც ავრე წინ წასწია ევროპა უფლის მხრით.

მეფეს კარგათ ესმოდა, რომ გაუნათლებლობა იყო უმოთაგრესი მიწისა ხვენის ერის დაცემისა და აი რის გამო. მეფე არ იკოუბდა

კავშირს ანც სპარსეთთან და ანც ოსმალეთთან, აუშტა ეს კავ-
შირი უფრო დიდად სსსარგებლო იყო მისი ტასტისთვის, და ეო-
ველ წამს რუსეთის მეგობრობას ეძებდა და მარად უამ რუსეთისკენ
იწყოდა;—

აკითხა ირემსა მამკრალსა წყაროსა წყალი სწეულოდა.

აკერეთ მეფესა რუსეთის სემწივის ნსსკა სუროდა“

მეფეს უნდოდა როგორც წინეთ მოვისსენიეთ, გარდმოეტანა
რუსეთიდგან სამსედრო და საერო წყობილება და ევროპიული სწავლა-
განათლება, მაგრამ მისის წმიდა სულის კვეთებას მრუდე ბედის ტრი-
ალმა მოჰკვეცა ფრთები და ხვენი ზოლიტიგური და ეკონომიური წინ-
წაწევის ბარალიც ძირს დაუშვა. მართალია განთქმული ხვენი მეფე
ერეკლე მეორეს სცდილობდა შემოეღო ხვეს სალსში ევროპიული
წყობილება, მაგრამ მას უფრადლება მიაქცია მხოლოდ გარკვან მსარეს
ამ წყობილებისას და მისი ნამოქმედარი იმიტომაც მტვრად იქცა
მაშინვე რაწამსაც თვითონ მიიტვალა.

კასტანგ მეფის სსსაიფლოზედ ჯერ კიდევ დარჩენილა ქვა-მარ-
მალა, რომელიც ლექსად მოკვითსრობს მოკლეად მეფის წადილს და
სულის წყურვილს:

„მე უმცირესმა ძმათაგან, კასტანგმა სასელ-დებულად,

„გქქმენ ოთხ წელს მცხეთა, ურბნისი, სადგურ გამარა-გებულად,

„ტვილის სიონი სელ-ახლა შევრქევე ქანდაკებულად,

ღ „ხემთვისცა სახლი საჩვისა, შიგ ლხინი მოწონებულად.

„ასტამბა მოვიღე ვლახეთით, ვამრავლე წიგნთა მეღანი;

„ქციის რე სუნახს წავიდე, გაღმითად მოვრწევე ველანი;

„მამკარის რე სომ ტბას შევრთე, შიგ თევზი ჩავსვი ვველანი,

ღ „ესე მთა მოვინადირე, კვხორცი ირემი ძველანი.

„სამართლის წიგნი დაგვსწერე, მსაჯულს ან უნდა ცილობა,
 „ვეფხისტყაოსნის თარგმნობა, სსკა წერილთ ან კვლავ ცილობა,
 „ხემთანა მყოფთა ჭაბუკთა უქმნია კარგა ზრდილობა,
 „ბოლოს მიიღო სოფელმა სიმდიდრე, მესვეთ-შვილობა“

აქვე უნდა იქნებოდეს

(შემაჯობა აქნება)

„მ. ბიბიანი მუშაობდა“

№. 13/ბიბიანი 1882, 4/1 წელი

* * *

ჩემო კარგო ქვეყანავ, რაზედ მოგიწეენია!...
აწ მუც თუ აწ გწყალობს, მოძველები ხვეენია,
თუძცა შექდნი დავგშორდნენ, ახალნი სომ შენია,
მათ ახალთ. აღგიდგინონ შენ დიდების დღენია,

ჩემო თვალის სინათლეკ, რაზედ მოგიწეენია?

წკრილ-შვილნი წამოგესწრნენ ნახარდნი, გულ-მტკიცები,
მათის ზრუნვის საგანი შენ სარ და შენ იქმნები,
არ გიმტყუნებენ შენა, თუ კი მათ მიენდები...
მათის ღვაწლით შეგექმნეს სასე ბედით მიენია,

ჩემო თვალის სინათლეკ, რაზედ მოგიწეენია?

მათი გული შენისა ტრფობის ფართო ბუდეა,
მათი გულთა ფიცარი შენი მტკიცე ზღუდეა...
ვერ წაბილწავს მათს გმნობას სიმუნთლეკ, სიმრუდეა!
მათი თვის შეკრდით შეჭმუსწონ მტკრთა სიმავრენია,

ჩემო კარგო ქვეყანავ, მამ რად მოგიწეენია?

* * * * *

მადღურს

დაგლასროს ზეცამ, სულო მაცდურო!
გინდა გადგუდგე ღვთისა მცნებასა?
განმშორდი! ვერ ვგმობ ჭეშმარიტებას,
ვერცა დაჯარღვევ ზეცის ნებას.
სტუმრათ ვწიგვივარ ამა სოფელსა;
ჩემი მოსვლისა არს სხვა მიზანი,
და შენ გი, ქვეყნის აღმშენოთებელსა
გსურს დაჯარღვიო ღვთისა მცნებანი.
მე ვარ ზეციდან გამოგზავნილი:
ქვეყნად მე უნდა ვთესო სიმართლე
საღვთისა ვამოგრო მკაცრი წესილი;
ბნელი განგვანტო, გვანთინო სინათლე.
არა, დგინდო სულო ბოროტო!
მე საწამლავი შენი ვერ ძვენებს,
ვერცა მაცდური შენი ეგ ქვეყნა
უძანკო ჩემს გულს ვერ დაიმონებს:
ჩაბრუნდი იქვე საცა შეიგობენ
ცოდვილთა კბენსა, დიანთ ტირილი,
ვოჯოხსეთისა საძიშ წუვდიადში,
აჰ, ჩემს მასლობდათ, არ გაქვს ადგილი!

მლ. მიქელაძე.

22 იანვარი, 1880 წ.

* * *

გლეხ-კაცის ტანჯვას ვინ მოსთვლის?
ვინ მისცემს მის სენს წამალსა?

— იგი, რომლისაც აწსებს

გაუნათლია სწავლასა.

რომელიც ჭსკდავს თავის ძმად

კაცსა ტანჯულსა, საწყალსა.

— იგი, ვინც საქმით ვინც შრომით

ელტვის კაცთ თანასწორობას;

ნამდვილის სწავლით შეტურებულ

რისხვას სცემს უსამართლობას.

— იგი, ვინც ამგვარ სულითა

გლეხ-კაცსა გვერდზედ უდგება,

ღსინში ის მიჭყავს ჰიროგელი

ჭირში თავით წინა უძღვება!

1880 წ.

ლ. ბ. ნაპოლი.

[თავის რომისათვის]

ს ი მ ლ მ რ ა

„აგერ მოდის ფარანი“-ს ხმაზედ.

სსკაგან დილა თუნდება, შომკულის მსეც ამოდის,
ჩვენში მოვარეც ჩასულა, სულ შუალაძე არის.
ქართველთ მდეური ძილი არის დაურღვეველი:
ვევლას სძინავს, სიფისიზლის არ. გინ არის მსურველი.
და ამ ძილით დამოკრადნი სრულეუბ გელარვინ ამხნეეს,
რომ სახნის წილ მათ კისერს დიდი უღელა ამეეს.
თავსედ მესი მტრგვინავი ღამობს ამათ ნაქუცტვას,
ესენი გი ვერ ჭკრძნობენ, ამ მტერს ბევრი ვერ სედავს.
ან რათ უნდა დანასკა, იძინონ ღრმა ძილითა,
თავსედ მესი მტრგვინავი გაცქრება ღვთის ძალითა!!
და უღელი, რომლისგან მოკაგულნი დადიან,
მოეხსნებათ ძილშია ამას რაღა ვვარბიან?

ლევ. ტაფილი.

[6. 1.]

ტყისა და მთების გზებითა ანუ ახალციხეს, ანუ მუხით დაღესტანსა. ზამკე დროსა მოართუეს მეფესა და წარუდგინეს 4 სალდათი გაქცეული ითვილისიდამ ახალციხისაკენ. ესენი დაეჭირათ წაღვისსა თავსა გარდასავალსა მთაში. მიტეძულნი სამკავროსა, რუსთა წესითა, იმატიკა მეფემან და ინება აჩღა დასჯა მათი. მოწილ-ექნა ღენერალი ლაზარკი და თვით მოასსენა მას მადლობა მათთვის. — მეტად ფიცხელად ეკიდებინა, ეგ გურთსეულნი სალდათთაო. ბრძანა მეფემან და უზასუსა ესრეთისა სიტყვისათვის სიმამრმან მისმან საცდალმან გიორგი ციცი-შვილმან: „ამითვის იმარჯუებენ რუსნი, რომ ესრეთ დიდსა მოწილებასში ჭეკანან.“

სასწეულთა ჭირიანთათვის გამართეს თვით რუსთა ვერანსედ ღურჯომანსტრისა გვერდით. სასლად აუშენეს 4 წელის დიდი სასლი გარედამ და შინილამ ლესულნი გაჯითა და ზევით ჭერი ფიცრითა დასურვილი. აზრილიდამ აკვისტომდინ იყო ესე. მზრუნველობა სწეულთა სანოკაგისა და საწოლისა, მინადგეს ქალაქისა მეღიქსა ბებუთოვს და ერთსა სომეხსა ადაღოს ოსმალოდამ მოსულსა ჭირნასადსა.

CX

მზუნე და გულოვანი, გმირ ვაჟავტობისა და ჰატვი-ცემული შეფისა ირაკლისაგან საალა ვაფლანის-შვილი, — ობლად ვითარცა თვით იტეოდა დაშეთილი, შემდეგ შეფისა ირაკლისა, წარვიდა სოფლად და გოდებდა მუნ ქვეყნისათვის აღწეულისა. — ოდეს გამეფებული შეფე გიორგი თელავრად მობრძანდა თბილისს და მოითხოვა სიონის ეკლესიაში ფიცი თავადთა და აზნაურთაგან, მამინ ერთგული მამული-სა და მეფობისა საალა მოვიდა თბილისსა და ჭივიცა მას ერთგულობა და წარვიდა მოსუტი 84 წლისა სოფლადვე. ვითარცა მოსუტი და აღარ სასმარი ომთათვის და ბრძოლათათვის, ჭეონებდა თავსა თვისსა უსარგებლოდ ქვეყნისათვის და არცადა მოკლოდა შემდგომად ირაკლისა

*) ჰიჩვეული თავები ამ სტატიის დაბეჭდილია შარშანდელ „ივერიის“ მეტსრე და მეათე ნომერში და წლებანდელ № 1-ში. რედ.

სმალთა ცრიალსა ვისგანმე, სიტყვისა მეზრ შემდეგ თქმულისა ვითარ-
ცა გიორგი დიმიტრისძისა ქართულად ნამდვილი წყობის-ძისა
ორბელიანისა:

მამული ვერღა ისილავს ირავლის II სმალსა მელევაძესა,
დიდება ივერისა მას-თან მარხია სამარესა,

მეივე გიორგი დამოვსებელი წაალის გმირობისა, ჭსწუსდა
მისსა უნახაობასა. მამისევე წარავლინა გოგია ბართაშვილი, სელვო-
სიანი და უბრძანა ჭსთხოვოს სამოსულა ქალაქად. წაალმან მოსულმან
თბილისად, ისილა მეივე და ტირილით მოიგონა გარდაცვალებულისა
მეივისა მასთან ალექსი ვითარცა მეგობრული მასთან, მეივემა ჭსცა
ნუგეში, აღუთქვა სიუვარული და დაჰპირდა სამსახურთა მისთა დაუვიწყე-
ბლობა, დროსა ამას მუნ მეოფემან მეივემან სარდალმან იოანე ორბელიან-
მან, აღიმაღლა სმა და ვითარცა სარდალმან, ჭრქვა მას: „გმირად
გსახვენ წაალ: და იყავცა ვიციით ესე; პატრივი არ მიგელების არავისავა-
ნო“ მამინ წაალმან, შინაურთა დავებითა მამულთა-გამო დამდურებულ-
მან და ადრევე სიუვარულისა ერთობითა არ შეკრულმან, პასუს-უგო
გმირად სათქმელი: „ჩემი სამსახური მამინ იყო, როდესაც სმალი
მეივისა წინ მიძლოდა, ესლა მოსუცი და სსეული რილას გამოსადეგი
ვარ. აბა სარდალო! მეივეს და ქვეყნასა გვიჩვეს სმალი შენი ლესული და
გვათქმევივე გმირობაცა შენი.“

სარდალს იოანეს ეწეინა და მეივესა გაედიმა და იამა: იცოდნენ
სარდალისა იოანესი არა ვაჟავცობა და ნეტარებითა მოისსენებდენ მამასა
მისსა, სარდალსა დავით. მსნესა და გულოვანსა, ნამდვილ დიდგაცსა და
მეივეთთანა შელაღებულსა. წაალ გმირთა-გმირი, გარდაიცვალა 1808
წელსა და დასაფლავდა სიონის თბილისს ეკლესიასა სიკვდილამდე
იყო დაუვიწყებელი ანახანუმ დედოფალსა და ყოველწლივ წარვიდოდა
მცხეთას და გარდაუხდიდა მას პანაშვიდს ⁴⁵⁾

⁴⁵⁾. ესე ანახანუმ იყო მეორე ცალი თეიმურაზ მეორისა,
ასული ბართაშანთი, ქვრივი ქაიხოსრო ციციშვილისა. ოდეს მოკვდა
ცოლი თამარ, მექესესა თვესა შეიერთო იგი მშვენიერებისა გამო.

CXI

დღეს ერთსა მეოთხესთა გარისსებულსა, ძმათაგან თვისთა შიგომთა გამო, შეიგუანეს წვრილნი შვილნი მისნი ოქროზირ და ირაკლი. გამდელთა მათთა დაუსკეს იგინი ახლეს მეფისა დაფიქრებულისა. ლაღა მეფის-მისა ილიასი დავით ახაშიყ და გოგია ბარათაშვილი უაღერსებდენ ეძაწვილთა. ესრეთსა ალერსსა შეუდგა თქმა წყობითი „იწილო - ბიწილოსი“ სასკებისათვის მოთხრობისა ამის ძართლეთ დავსწერ ამსაც აქვე: იწილო ბიწილო შროშანო გვრიტინო აღსო ძალსო ჩიტმა გნასო შენი ფესვი ფესმანდუკი აბდა უბდა გადასკუბდა აჟექ მჟექ მეფეუ ჩაჟექ.

ჰმულდათ ირაკლის და ანას ვითარცა დედი ნაცვალი და არ უნებდათ სილვა მისი რადგანც ეცვათ ჯერეთ შავი გლოვისა. შემდგომად რავდენიმე უამისა, მივიდა ირაკლი სანასავად მისისა. დედოფალი ანასანუმ, რათა არა ეხვენას მას უზდელად, მოირთო ვითარცა დედოფალი, ეელსა და თმთა, სელთა და გუელსა მოიფინა თვალი და მარგალიტი, წამოისსა ხამი ანუ ფლეგერი ინდოეთისა ჩაქსოვი და ამით რეცა იივარვიდა და მალვიდა მათ სამგაულთა. ესრეთ ეხვენა ირაკლის და ესრეთვე მეფის ასულს ანასს. იყო დიდი მოწმუნე და ქრისტეს მოუვარე. მრავლად შეამეო ეკვლესიასი ქართლსა და კასეთსა. დიდად ზრუნვიდა მონასტერთათვის შემდგომად სიკვდილისა თეიმურაზისა რუსეთს, ჰცხოვრებდა თფილისს და უკანასკნელთა ცხოვრებისა თვისისა წელთა, იგურთსა ჩოსა სამონაზნო და იტირა მრავლად მუნ მეოფნი და დამსწრნი კურთხევისა. დედოფალი დარეკან და სანასლისა ქაღნი. ჩოსა უგურთსა კოთოლიგოსმან ანტონი პირველმან ნათლის მცემლისა ეკვლესიასა შინა ჰირის-ჰირ სანასლისა. გარდა-იცვალა შემდგომად რვისა დღისა გარდაცვალებიდან თვით კათოლიკოსისა ანტონისა. სიკვდილი ანტონისა, ხვეულებისა მეზრ ქართველთა ჩასმასეს მომაკვდავსა ანასანუმს. დასაფლავეს მცხეთისა ეკვლესიასა მეფეთა სამარხოსა.

ჩვეულებებისა და ქართულთა, იტყოდენ ამას რავდენჯერძე და დასწავლიდენ ყრმათა განმასვილებსათვის და დალესისათვის მესხიერებისა ეგრეთვე ძლიერისა, მტვიცისა და წყობითისა ლექსთა და სიტყვათა, წასმოთქმისათვის.

„ დროსა ამას რომდესაც მეფე დუმილითა დაღმობილი, ტრფიან-ლებდა შვილთა სიყვარულითა, შევიდა მეფესთან მეძვედრე მისი დავით. ამას გამოჰკითხა ჭკუენის საქმენი და რავდენისაძე მოხსენებისა საქმეთათვის უნასუს დიდად მკვასედ. დავითს არ იამა ესე და დავიქრებული გამოეთხოვა მამსა და გამოვიდა. მოვიდა დავით და შევიდა იოანე ძმა მისი, მეფემან შესჩივლა დავითისაგან უჯერონი მოხსენებება და უბრძანა სიფრთხილით მოქტევა: „ჩვეულისა გახსნე-ბულისა მეფე ვარ, დიდი ჭკუა გვინდა ამისთანა დროებაში“. რწი იყო საგანი ესე მათის საუბრისა, არა დასსოვნებდა გოგია ბა-რათაშვილსა გაზღატაკებულსა 1850 წელსა რომელმანცა მოძითხრა ამხავი ესე.

მეორესა დღეს განვიდა სმა ქალაქში მეფე იწილო-ბიწილოსა შექტევათ. ზსნო ესე მეფემან, განა არ განჩისდა, შვილებსა დასდვა კჭვი და ზსდუმან. — დედოფალმან მარამ შეიტყო ესე და შესჩივლა მამსა თვისსა გოგის. აჩქრებული გოგია დაამშვიდა თვით მეფემან სიძემან მისმან და უბრძანა დუმილი. ამავე დროს შევიდენ მეფესთან საზღალი იოანე, ალექსანდრე მყაშვილი, ელიზბარ ფალავანდისშვილი და მელიქი ქალაქისა დაჩხია, თანა შეჰყვა ამათ წირვის შემდგომად მღვდელი ონისიმე იოსელიანი და მიართვა მეფესა ზეუვის-კვერი. მამან უბრძანა შეიყვანონ მასთან ყმაწვილები ილია, ოქროპირი და ირაკლი, „გოგია“ ბრძანა მეფემან — თუ გიყვარდე, შეაქტე ყმაწვილები იწილო-ბიწილოთი დაზსხედით ონისიმესთან: მაგასაც ეცოდინება „იწილო-ბიწილო“ ამათ უნებ და ეხვენებინა, რომელ მეფობისა საქმეთაცა გან-კატეო და ალექსანდრე ყმაწვილებთან დროს უბრუნო.

ესრითითა მოქცევითა ამაილა და არცხვისა დამტინებელნი. განვიდა კვალად სმა ყოველგან და მისუძდენ ენანი, ბოროტისა მეფესუდ მეტყველნი.

СХII

ანბავსა ამას დაურათ ანბავი მანვე გოგია ბაჩათაშვილმან. — ქალაქი ამ დროს დამშეული იყო და ჰური ვერ მოდიოდა ადგილად ამ ქალაქშიაო. მეივსა გაეგზავნა ეშიყარბაში გიორგი ტიტისვილი და მალხაზ ამირეჯობი და ნასირ კოთლიგორისა ნიკოლოზ კლიორის-ვილი და ბორჩხალოში გაგზავნა თითქო განგებ შეთქმითა ერთს დღეს შემოიტანეს თბილისში 320 ურემი ქართლიდამ და 400 ყაზახ-ბორჩხალოდამ. გაივსო ბასარი ჰურითა, ნამოვარდა სიაფე და გაიძლო ქალაქმა ვუჭი. მცხოვრებნი თბილისელნი ადიდებდენ მეივსა და ჭგონებდენ მაგიებელთა მისთა. მარლიც შეპვირბული იყო და ამისთვის წარგზავნა ჰაფე მელიქისვილი და ქალაქისა ნაცვალი სურგუნაშვილი ყულფისაკენ, რომელთაცა წარიღეს ბრძანება მეივისა ყაზახისა და ბორჩხალოსა სულთნებთან. ესენი წარუძდენ და მოიტანეს ერთს თვესუდ 200 ურემი და 700 აქლემებითა მარლი. „მრავლად დიდად ბეჯითად მეივობდა“, იტყოდა იგი გოგია — „მაგრამ ძმები და მსლებელნი მათნი აშოეთებდნენო ძრწოდენ ყოველნივე მეივისაგან იშიშოდენ ძლიერ, მაგრამ არ დასცხრებოდენ სოლმე; მიკვირს ესლაცა მოთმინება და სულ-გრძელება მეივისაო უმაწვილი ვიყავი, სმა არა მქონდა დიდ-კაცბეშიაო, მაგრამ მესმოდა კარგად ყოველივეო და ბევრჯერ დაგ-ფიქრდები ესლაც და ვიტყვი: რათ ჭსხადიოდნენ ასეო რა კანნი იყვნენო რას ეძიებდნენო? სამგლე გოჭივით ატკისილი იყო დიდი და ჰატარაო! მართლად იტყვიანო: დმერთი რომ კაცს გაუწყრება, ჰირ-ველად ჭკუას წაართმევს და იმ დროს აღარავინ იყო რიგინი კაცი, აღარც სარდალი, აღარც სალთსუცესი, აღარც მწერალი, აღარც მდივან-

ბეგი და აღარც მღვდელ-მთავარი. ჭეშმარიტად ვიტყვი მხოლოდ ამას რომ მეფე გიორგი თვით იყო სწორეთ ჭკვიანი, თვით საზღადი, თვით მსაჯული და თვით მღვდელ-მთავარი.

ამბავი ესე მიაძმო თვით გოგამან, — ანა ვუწოდებ გიორგი რად-გან ამა სასულით „გოგია იგი იყო ცნობილი, როდესაც 1847 წელს მისვენა მან ბრთვისისა ცისუ დაწვლილებით და ვიყავი მასთან სტუმრად ერთსა დამეს. ოსვრით შითსრა მან: ესრეთისა სიმაგრისა მექონე ქვეყანა, და რამდენი აშისთანა აჩიან სომსეთისაკენ! როგორ უნდა წამსდარიყო. ჭეშმარიტად ცოდვისა მოგვევლინა და მტერმან ასე გაგვაქარაო! ჭეშმარიტია თქმულება შისი ესე უკანასკნელი და აქა მოსმენის ძეისტორიე წასდენისა მიხეზსა წინასწარ-მეტყველისა ჰი-რითა მასკე იტყვის ღმერთი, განშკე მეფეთა და მეფობისა: წარვედი და არქე უბრძანა ღმერთმან ისისა უკან ჩემსა ისრაილსა: „ანა ვიყო მე წინამძღვარად ერისა ჩემისა: რამეთუ ენანი მისნი უსჯულაებენ და უილისა შიპართ უწმუნაებენ“.

ნუ დამტინებენ თქმასა ამას მეითხველნი შრომისა ამის ჩემისა შიილონ ჭაზრი ესე ანუ თქმულად ტატიტისაგან, რომელიცა ვითარცა წარმართი ესრეთვე ეძიებდა რომელთამე დაცემისა მიხეზთა; ანუ თქმულად ძეისტორიეს დეისტისა ანუ თქმულად ბოსვეტისაგან და მიშლესაგან, ისტორიისა ფილოსოფიურად მწეწალთა მე ვიტყვი წინასწარ-მეტყველისაგან თქმულსა შიილონ საწმუნაებასედ შერეკვითა ანუ უწმუნოთა, ჭაზრი მისი ვითარცა თქმული კაცისაგან გონიერისა, მამულისა აუვისა მოყვარისა, შოწს მსედველისა დაწვლილებით ყოვლისავე გამომეძიებელისა მთათოლარისა საძეფონისა და მეფეთა თვისა, თაკ-გაწირულისა, რათა ანა გამქრალიყო, საწმუნაება მტკიცე ანრასამისა, ვარსკვლავი იზრაილისა, ძალი და ძიერება დავითისა, სიბრძნე და მართლ-მსაჯულება სოლომონისა. აქა კვლად ვსდუმებ უძლურებას და დუმილი კალმისა ჩემისა განაღვიძონ და ანაუბრონ სხვათა...

CXIII

1799 წელსა მოვიდა ელჩი ყენისა და წერილი მისი მეგობრული სტოსოცა მეექვსა არ დაარღვიონ კავშირი ძველთა საქართველოსა მეფეთა ურანის ყენთანა, რათა არა დაივიწყოს წყალობები, რომლითაცა სავსე იყო საქართველო, რათა რუსთა არა სვე და ბედი თვისი: ყენი აღუთქმიდა მფარველობასა თვისსა საქართველოსა ვალისტანზე და სარწმუნოებისა ძათისა არა დვენსა უფლებასა სსანროებათა ზედა ერკენისა, განჯისა და ყარაბაღისა კითარცა იყო მეფისა ირაკლისა დროსა და უკეთუ ისარიოებს მეფე ჯარისაცა გამოგზავნასა 600 კაცისა ყენისა სარჯითა დასაცველად გზათა, რომელნიცა აქუნდნენ სავლელად ლეკთა ქვეყანისა ამოხრებულთა. — მეფემან მიიღო ელჩი ჰატივითა და მასინვე მისწერა წერილი, რომლითაცა დაუმალველად გამოცხადებულად ახლით არა საჭიროება ქვეყნისა დასაცველად მინდობით და მიმართვით რუსთა სელმწიფისადმი მისწერა მეფემან ირანი შეგვექმნა მდევნელად და მტერად ჩვენდა დაივიწყა სისსლი მეფეთა ქართველთა ჯარისა დაღვრილისა აგგანისტანსა; ირანმან აწვიტა ერი და გააოხრა სამეფო ჩვენი ირანმა აღძრა ლეკი ასაკლებად ჩვენდა ერთი სარწმუნოება რუსთა სელმწიფეთა თანა მაიმედებს ქვეყანისა დამშვიდებისა დარღვევა ძათთან კავშირისა არ შემოდის და ვერც შევირცხვენ შირსა და ვერც გავსტესავ სიტყვასა მიტყულსა:“

ყოველივე სასულიერონი და საერონი გვამნი თხოულობენ რუსეთისა სელმწიფისა მფარველობასა ჰასუნითა ამით წერილითითა წარვიდა ელჩი, მუშინ ყენმან მოსწერა წერილი ყარაბაღისა, განჯისა და შაჰი-შირვანისა სანთა დასაზერობად საქართველოსა იქონიონ მზად საგზალი და იყოლიონ სარი. მეფისმე აღუქსანდრე დროთა ამით იყო თავრიზსა და იმედულობდნენ შეწევნითა მისითა, შემოვიდნენ ქართლსა განჯის გზით და ფუღითა ნაქირავნითა ლეკთა ჯარითა შემოვიდნენ კასეთსა გარდადღონ ტასტიდან მეფე გიორგი შეუკრან და გამაჯრონ

გზები რუსეთისა მხრით და გაამეფონ აღექსანდრე ანუ უფროსი ძმა მისი იულონ. მიევისსეს ასლდენ ქართველთაგანი: ზაქარია სერსეულიძე, ადამ ბებურაშვილი, როსტომ საგინაშვილი, თადია ჩოლაყაშვილი და სხვანი. სასიძან ყაზახალისა აცნობა ესე მეფესა გიორგის და თვით მეფემან დამყარებულმან რუსთა იმედსა ზედა, არ მისცა ზასუნი სახსა თუმცა მეგობრსა თვისსა, ჭუსეინ-ბეგი ყაზახალისა, ელხად გამოგზავნილი კევდრებოდა მეფესა, უბოძოს წერილი სახსა და მეფე უბრძანებდა: “რუსთა ჯარი ექვსისა დღისა სავალზედ შორ არს ჩემგან. დაბარება და მოსვლა მათი აქ აღვილია ესრეთ აცნობე სახსა. მე წერილსა ვერ მიჭვსწერ; არცა არის რიგი და უკითხვად რუსთა ხელმწიფისა მჭქონდეს მიწერ-მოწერა. ზაკვითსა მოქმედებასა ინანებს ირანი არ შერხება ესთა თბილისის აღსრება, და სისხლი მტროვრებათა დაღვრილი აქა. ირანმა წაგვასდინა: რუსეთი გარდაუხდის მაგიერს ირანს უწერილოს მისულმან ელჩმან, რომელიცა მოვიდა უწერილად მეფისაგან განარისსა სახი ყაზახალისა და მოიყვანა განცვიბრებასა ესრეთი მეფისა მასთან მოქცევა. აცნობა ესეცა ყანსა და აღუთქვა მზა ყოფნა თვისი შეერთებისათვის მისისა ყანისა ჯართან შესასვლელად საქართველოსა და დასასვლელად გაამაყებულისა მეფისა. ორის თთვის შემდეგ, ჭსცნო ყაზახალისა სასიძან და თვით ყანმან რუსთა ჯარისა შემოსულად თბილისს.

CXIV

ამასვე დროსა აგდეს ხელსა თადია ჩოლაყაშვილთან მოწერილი წერილი თვით მეფის-მის აღექსანდრესაგან და ესრეთვე იოანე ბოდბელთან მაცა-შვილთან, რომელმანცა მიძალა, თუმცა სცნო მეფემან: ერთი ესრეთა წერილი მიიღო იდუმალ ორგულმან მეფისა ჩოლაყა-შვილმან და ბრძანა მეფემან შეიზერან იგი და მისცეს სამსჯავროსა. ჰერობილმან და შეშინებულმან გამოაცხადა წერილიცა მიწერილი ბოდბელთან და ორთა სხვათა თავადთადამი და მეფემან ნაცვლად სასჯელისა რადგანაც ჩოლაყაშვილი იყო სიძე მეფისა მის აღექსანდრეს ბრძანა

სინანულისათვის მათისა მოსტენ ფიციითი წინაშენ კარის ეკკლესიის
სატისა თელავსა, სიტყვა წერილითი ერთ-გულაობისათვის მეფისა
გიორგისა და ეპისკოპოსა მათ ესუ. გულ-ტკივნეულმან მეფემან და
გულხვილმან, უბრძანა იუვენენ დამნაშავენი სიფრთხილით ებრძალებოდესო
ცოლშვილნი თვისნი ვითარცა ებრძაღვის თვით მეფესა იგინი, არა
ღირსნი სიბრალულისა და შეწყალებისა. იოანე ბოდბელს მისწერა
საკუთრითი წერილი ესრეთისა სიტყვებითა, რომელ მოიგვანა
ძწოლასა და შიშსა. ყოვლადი კასეთი ორგული მეფისა და გამტენი
ფიცისა არა მწყემსი ეკკლესიისა-მისწერა კათოლიკოსმან ანტონი,
სიტყვა და თქმა მეფისა თვით გაიკვეთ ესრეთითა მოქცევითა თავსა
შენსა სარისსიდგან შენისა.—ნუ მიმიგვან იქამდინ აღვასრულო იგივე
სასჯელი, რომლითაც დაისჯა ორგული მეფისა კათოლიკოსი დიასამიქი,
შეკრთომილი ბოდბელი, თვით მოვიდა ქალაქსა წარდგა მეფესთან და
მოითხოვა ბოდბი და მიტეკება ბრალისა: მისწერა ბრალთი თვით
ძმასა მისსა მეფის-მეს აღუქსანდრეს, რომელმანცა მოსწერა წერილი
უქმად და ყურ-გუდებულად დარჩენილი ამით დასცხრა კასეთი და შეშინდა
ქართლი. სიმტკიცემან მეფისა მიანუმა ბორჯკანი მრავალთა, იდუმალ
მუშაკთა ჰირის-ჰირ მეფისა ამავი მიამბო მეფის-ძემან თეიმურაზ
ერთსა და მსკე დღეს, ოდეს მესაუბრებოდა ს. ზ. ბ. სატისა გამო
კარის ეკკლესიისა ღვთისა-მშობლისა, რომელიცა აქნდა მას ს. ზ. ბ. და
რომელიცა შემდგომად გარდაცვალებისა მისისა აქნდაცა კვალად
მეუღლესა მისსა მეფის რძალს ელენეს, და აწ მეფის-მეს იოანეს
შვილის-შვილს იოანესკე. დიდად შინაურად შეჩვეული მასთან მოვას-
სენებდი სშირად სიტყვასა: ბატონის შვილო! სატი ეკე ტაძრისა
ქსწუს ტეგობასა თვისსა, ტაძრისაგან თვისისა დაშორებასა და
ურსობასა შინა მწირობასა. ამის მადლი მეტყოდა, შემეწიოს მე
როგორ მოვიშორებ მას მანამ ცოცხალი ვარ. ჩემი რჩევა, ბატონის-
შვილო, მოვასსენეთ წარგზავნოთ თელავსა; არ დაუკარგოთ საუნჯე
ქვეყნასა და თვისსა ადგილსა ფასი სატისა მავისა, იცის ქვეყანამან,
რომელსაცა იგი ეკუთვნის და რომელმანცა იგი აქმნა და შემზადა.

ზედა წარწერა სატისა ამის არა მაქვს და მასსოვს ზეჰიზ ნამდვილ, რომელი იყო შემკული კართა მეივისა ლეონისაგან. დედოფალიცა თინათინ მეუღლე მისი იყო მუნ მოსსენებული *6)

CXV

მოთხრობისა ზემოერსა დაუმატა მეივის-ქემან თეიმურაზმან შემდეგი: როდესაც მე თვით შემდგომად მეივისა გარდაცვალებისა წარვედი სპარსეთისა, მაშინ მეივის-მე აღექსანდრე დიდად შევედრედა მეივისა მამისა ჩემისა ესრეთ მოქცევასა. წერილთა შინა მისგან მოწერილთა, მოისსენებდა მეივსა უშუკრად და უკადრისად და სწუვდა მას. სიტყვანი ესე მოსწევლიდენ ჩემსა გუფსა და მაშინ ვესტან მტერობა მისი მამისა ჩემისა სასლისათვის და ბოროტი განზრახვა მისი მშათათვის ჩემთა. — შემადგა მეივის-მე აღექსანდრე და განსე თვით სპარსელთა ქცევა ბილწი ჰსრჩი მათი უსაიუძელა განმგებლობისათვის და საბრად ვესტან იგინი არა რისა მტოდნენი, ყანისაგან დაშორებულნი, ვერ-გამბედავნი სიტყვასა თვისსა მეივსთან და ჰსწორიცა სასარგებლოისა ჰსრჩისა არ-გამომთქმელნი. დიდად მკვიდრად მდგომარეობა ირანისა, მეივთა კარისა, და მოვისსენებდი ზაზისა ჩემისა კარსა და თვით მამისა ჩემისა, ყოვლად მეიურისა, დიდებულისა, განცხრობითისა, მსიარულეობითისა, სამართლიერისა და კარლია ტასტისა მდი-

*6) სატი ესე, შემდგომად გარდაცვალებისა მეივის რომლისა ელქესსა, მეუღლის ქვის-მის თეიმურაზისა, წარმოიგზავნა თფილისის დასასვენებლად თელავისა მეივთა კარისა-ეკვლესიისა 1866 წელსა. იოანე პატონის-შვილის-შვილმან იოანე გრიგორის-ქემან გამოითხოვა იგი და მიიღო თვისად საუთრებად ვითარცა სასლისა მისისა საუნჯე. ძვირ-ფასითა მინაქრისა სელაოვნებითა არის ესე შემკული. რიგი იყო ვითარცა ტაძრისა სატი, ყოფილიყო დასვენებულთ თელავს თვისსავე ტაძარსა შინა თაყვანის საცემელად ქრისტესანეთა, კასეთისა მსარისა ქართველთა.

დაწთა, მოკლუბულთა, სსუელთა, შშიერთა, ობოლთა, ქვრივთა და ზუწობილთათვის. ესლაც ვეკვირვი, მისედვით სზარსეთისა და სსვათაც ევროპისა მეიეთა, ჩემთაგან ნსსულისა სენისა ზირამდინ, მამისა ჩემისა სიმადლესა და ბრწუინვაღუებსასა, ესლა ვსედავ, რომელ ქრისტია-ნობა არის სამკაული მეიეთა და მასზედ დაიუქმებული მეიობა და განმგეობა ქვეყნისა არის სსჩინო, ტუბილი, სამართლიერი და უტომ-მელი.— აი, ჩემო ზლატონ, მიბრძანებდა მეივის-მე— რითაცა იყო დიდი კარისა მამისა ჩემისა, — იყო ქრისტეს მოყვარე ყოვლად და ამისთვის იყო მეივე ზირველი, თუმიცა მტერთაგან გარეულთა და შინაურთა შვიწროებული.

CXVI

დიდად ესარდა ქართულთა ერისა ჩუეულებსასა, ოდესცა აღდგო-მისა დღესა მიერთმეოდა ვეტლის სინზედ, მილოცვით დღესასწაულ-სა, სსვათა შორის სსზსეკოდ მომზადებულთა სსნოვგეთა თავი დორისა მოუსარძავი და მოსასარძავად გამოსადებული. გუროსეულმან ვასილი, ბრძანებდა მეივე, ვასსნა ჭამა დორის სორცისა აგუროსა და განსწმიდა რასაცა მოსე მტნებითა თვისითა უწოდებს ბილწად. თქმუ-ლი ესე თუმიცა არსად ქსწერია ბრძენთა და ქართულთა წერილებში, ვარნა სსზოვადოდ ზეზირ თქმულობით, მიასწერენ დიდსა ვასილს. დიდმან ვასილი შემოიღო ესე, რათა ჭამითა დორის სორცისა და აშორეს ზურითა ქრისტიაწენი და რათა მოქცეულნი ქრისტიაწედ და მიმალულნი ურიაობსასა ჭურისანი, ადვილად განირჩეოდნენ, ესრეთ არის სადმე განმარტებული დოსითეოს სეკრელისაგან.

ესე დოსითეოს იყო გვართ ჩერქეზის-შვილი ვასელი ვაცი. ღვთის-მეტვეელი და თვილდოსოფოსი, მეივესა ირავლის მეორესა უნებდა ებრძა მისთვის კათოლიკოსობა შემდგომად ანტონისა ზირველისა,

გარნა არა ჰქმნა მეფის-ქემან გიორგი და მიუბოძა შვილსა თვისსა ანტონის. იცოდა კარგად სომხური, იყო კოჭლი დაბადებით. გარდაიცვალა 1789 წელს. მას შეუდგა ნეკრესელად ამბროსი.

CXVII

თელავიდამ მოსრულსა დავითს რეკტორსა, თელავისა სემენარისა შემდგომად გაიოსისა მოძღვარსა, უბრძანა მეფემან დასედოს ქალაქსა თბილისსა სასწავლებელთა, რომელნიც იყვნენ დროსა ამას. ნათლის-მცემლის ეკლესიისა: კალობნისა, სიონისა, ქაშუეთისა, მეტეხისა და ანჩისსატიისა. ასწავებდენ აქ წერასა, კითხვასა, გალობასა, ღრამბატიკასა, კატახიზმოს ანტონი კათოლიკოსისა სისტემათა, ძველთა სამეფოთა ისტორიისა და სხვანი. მოსრულთა ჴასაკსა შინა კერძოდ და არა ყოველგან ასწავებდენ ძველსა და ახალსა. ივილოსოფიასა და ღვთის-მეტყველებასა ანტონისაგანვე შედგენილსა. მოწაფენი დროთა ამით იყვნენ ოთხსაამდინ ვითარცა იტყოდენ თვალთ მსიღულნი მოსრულნი. მათის თვესა მეფე მიბრძანდა კალობნისა და იხილა მოწაფენი ეგრემ ღვდლისა კალოუბიელისა: თვით-თვითეულს უბრძანა წაიკითხოს დავითნი, ჰარაკლიტონი, ჟამნი სუცურად: აგალობნა იგონი და თვითცა გალობდა წირვისა და მწერისა საგალობელთა. დიდად განმსიარულდა მეფე, იხილა რა ყრმანი მადლიანად ვითარცა სადმე თვით ბრძანა მეფემან, — მკითხველთ უბოძა: თვითთა აბაზი და ამცნო ყრმათა, რათა ეშინოდესთ მათ ღვთისაგან და შეიქმნებინ ბრძენნი და შვილნი ეკლესიისანი, დასაწყისი სიბრძნისა არს შიში უფლისა სშირად ბრძანებდა მეფე, ესე მიამბო თვით შობრძემან იოანე, ვიკარმან საქართველოს ეპისკოპოსმან ავალიანმან, მუნ დასწრემან დროსა ამას. ამასთანავე დაუმატა ესეცა: ფული თეთრი, რომელიცა მუშაობდა დროთა ამით ქალაქსა, და რომელიცა მიერთებოდა მეფესა, ყოველთვის ჩაჴყრიდენ ადულებულს ნატრიანს წყალში და ესრეთ ფულსა განწმენდილსა

და სირქიდაძე მოშორებულსა, მიახლოებულსა შეიქმნა. — ვინაჲ მისი იყო შორს მარანიო ე. ი. უსვი და მოწყალე მოკლებულთა თვის და მარადის უკლებული იფულისა. დიდად უყვარდა განსვენებულსა იოანეს მოგონება მეფისა გიორგისა, — იყო კაცი წმიდა, ფაქიში და მართალი, მოძულე არა წმინდებისა არც ერთი ძმა, არც ერთი შვილი არ იყო, ეგოდენ წმინდა და ღირსი და გონიერი ვითარცა გიორგი, ვითარცა მზე ბრწყინვალე და ვითარცა მთვარე სიდიდით სჭარბობს ვარსკვლავთა, ეგრეთ მანათობულად ჰსჩადა მეფე გიორგი შორს ძმათა და შვილთა თვისთა.

CXVIII

დიდად ჰსძაგდა ალთაიისა დანასუა, და ბრძანებდა საღმრთო: არ ეკადრება ქრისტიანესა მისი ქონება, რადგანაც არის ნიშანი მანქმადიანობისა. სპარსნი ალთაიისა სატყენ მანქმადისა გვერდზედ, იტყუდა მეფე, და ცხონებსა თვისსა მოელიან ალთაიისაგან განწმედითა: — ძმანი მისნი ეცინოდენ ამისთვის მეფესა და ჰგონებდენ უშვერად თქმსა მისგან ალთაიისათვის. დროთა ძმათ, თათრობისა დასასუსტებულად, იტყუდა მეფე სიტყვასა ძმას ვერ-მსედველნი შორით არა მოიწონებდენ მეფისა ჰსჩრასა და გამგენი თქმულობისა მისისა, ნაცვლად ალთაიისა მანქმადისა სიმკლისა, სპარობდენ სპილენძისა თუნგსა, ძველთა ქართველთა ერისა ჩვეულებითა.

CXIX

მეფე ყოვლისა ღონისძიებითა მეცადინებდა, დაესუსტებისა და განექაჩვა სპარსთა წესნი და ჩვეულებანი, როსტომ მეფისა დროთაგან ქართველთა შორის შემოტანილნი და დამკვიდრებულნი. განამტკიცეთ კაცნი სარწმუნოებისა ზედა ქრისტესსა, უბრძანებდა სშირად მღვდელთ მთავართა და არსენისა თივილელსა, არა დიდად მისგან

ჰატივ-ცემულსა, — შეაყვარეთ ერსა ჩემსა ქრისტე: — განათესეთ მცნებანი მარსოვრისა, სიმტკიცე საწმინდოებისა, სიმტკიცე მეფობისა და ბედნიერებისა. მოწმინდე მეუე და მოწმინდე ერი მეგობარი აწიან ღვთისა და შვილნი მღვდისანი, დაცულნი ქრისტიანობითისა სიწმიდისა, დაიცვებიან განსაცდელთაგან. მწყემსსა კეთილსა აწა წარუწყმდების სამწყესო სულიერი, მოხავი ჯვარისა აწა სადა დაეცემის.“ კიუნეთ მტკიცედ სსსარებისა სიტყვათა ზედა; დავემყარნეთ საწმინდოებისა კლდესა ზედა, კსსარებდეთ და მივენდოთ ღმერთსა და იგი დაკვიცვამს. ნუ ჰგონებთ მტკიცედ საქმესა, თუ ღმერთი არ წარმართებს მას. მოისსენეთ რუსთველისა სიტყვანი:

განგებასა ვერ ვინ შესცვლის არ საქმელი არ იქმნების“. (192.)
იგი მიენდოს სოფელსა, ვინცა თავისი მტერია (1382.) მაგრამ ღმერთი არ გასწირავს კაცსა შენგან განაწირსა“ (981.)

დაესსენ სსვანი სსვად ფიქრობდენ ჩვენ, ჩვენო მოძღვარნო უბრძანა კეთიმის თვისსა სსყვარელსა ჩვენებურად ვიფიქროთ. როგორც გვიწირავს ისე ვსწიროთ. შოთამაც არსე სთქვა ლექსად;

ზოგთა აქვსთ საღმთო სიასსეუ დაშურების აღმა ფრენითა,
კვლავ ზოგთა ჩვეუოსთ ბუნება, კეკლუცათ ზედა ფრენითა. (29.)

CXX

სიყრმიდამი გასწავლული სამღვთოთა და საყროთა წერილითა, უყვარდა დიდად კითხვა ვეფხვის ტყაოსანისა, ზეპირად ძველ-ღვრთა ჩვეულებრივთა წერითა, წარმოთქმიდა ოცდა-ათსა და მეტად მუხლთა; ეტრფოდა ლექსთა წეობასა და გულ-მსიარულეებით გასავგონად, ტკბილად აბოლოებდა შოთასა ტკბილთა ნათქვამთა. კათოლიკოსსა ანტონის პირველსა რომელსაცა აწა ჰსწყალობდა სიყრმიდგანვე, კითარცა კაცსა ჰპისიგან მისისა თეიმურაზისა შეტულებულსა, მოისსენებდა აწა კეთილად. რადგან ვერ ჰსცნო ღირსება შოთასი აწადგანაც დღესა ერთსა 80 დაბეჭდილი წიგნი ვასტანგ მეფისავე დროსა შოთაყრევისა.

მტკვარსა, ვითარცა წიგნი მავნებელი მკითხველთა-თვის მომწამკლუ-
ლი ქრისტიანეთა გონებისა და გრძნობისა. დიდად ეკვირვებოდ
ესრეთსა ბრძნისა კაცისაგან მოქმედებასა. „წიგნი შოთასი, იტყუადა
მეოვე, არის მასკილი სასმძარი თვისსა ღრობსა. გონიერი მოისმარებს
და უგუნური მითვე საჭურველთა თავსა თვისსა განიგმიჩავს. ღვინო
არის სამკურნალო და უგუნური გარდააქტევს საწამლაგად, სალოთაგად,
სიმიდირე არის ნიჭი ღვთისა: ერთი მოისმარებს კეთილად და მეორე
წარსაწყემდელად თავისა თვისისა ნუგუე ცეტსლი მათობელი და
დამწველი, არის რამე საგმობელი? ბატონი კათალიკოსი, არა ჩემგან
საკიცხველი შეიქმნა მართლად სამკასისად მწერალთაგან. შოთას
თქმული ატკობენ სულსა ასუქებენ გონებასა, აძალღებენ გრძნობასა,
ავრცელებენ გულსა, ამხიარულებენ კაცსა; დიდებულ ფოიენ ქართველთა
ენასა; ამუსიკებენ ქალთა და კაცთა, თუმიცა არ არის ბევრთა თვის
დაწერილი, გარნა არა უსმარი ბევრთათვისცა მწერალთა სასედ
მწერლობისა ლექსთა სმათა შეწყობისათვის, ასოთა დანაკვეთობისა-
თვის, აჯა ერთი ესეუგვარი ლექსთაგანი:

ლაშქარნი და დიდებულნი მოღრკეს, მდაბლად ეთაყვანეს,
მოასსენეს: მიწად გექმნეთ, ვითარცა მიწად მიგვიყვანეს.
მოჩნილ ქმნილნი დაგვადიდნეს უჩინი მკვდართა დაგვავანეს,
მტერთა მკლავნი შეაბურტეს, გულნი ჩვენნი აგულვანეს (1684.)

სშირად იტყუადა ევთიმისთვის მოძღვარისა თვისისა, რომელსა-
ცა არა უყვარდა ლექსთა კითხვა სოფლიოთა შოთას თქმული:

ანუ არის ბრძენი ვინმე, მალალი და მალლად მსედი.
არცა ღვინი ღვინად უჩანს, არცა ჭირი ზედა ზედი,
ვით ზღაპარი ასე ესმის, უბედობა თუნდა ბედი
სხვაგან არის, სხვაგან ფრინავს, გონება უძს ვითა მტრედი. (1219.)

CXXI

1799 წელსა თთვეს ნაკებურსა 26 შემოვიდა თბილისს ჯარის რუსისა ე. ი. ზოლგი ლაზარევის მევის-ძენი დავით და იოანე წინა უძღოდენ მას დარიალის გზით. მევის-ძე აღმასხან ანუ ვასტანგე უნებლიეთ მიეგება ანანაურსა და თან ჰყვა 30 ჯინაური კარისა თვისისა კაცნი და მოხელენი. გომზარ, დიმიტრი და დურმიშხან კობია-შვილნი; გლასა ჭილაშვილი და გრიგორ ყარანგოზის შვილი პირველობდენ მათ შორის⁴⁷). განიერთა ქართველთა უსაროდათ რუსთა ჯარისა შემოსვლას, ვითარცა ერთ მოწმუნისა ერისაგან ელოდენენ ქვეყნისა დაცვასა. მესამოხენი და მევისა იღუძალ წინააღმდეგნი იტყოდენ სსვად: განმარტებდენ ბოროტად და ჭგონებდენ მეფობისა და სამეფოისა დაცვად, მეფემან წინათ-ცნობილმან მოუმზადა 4,000 კოდი ჰური რომელიც ემიყვანაშმან თამას ომბულიანმან, და სვიმონ ანდრონიკაშვილმან მევისა სიძემან მოატანინეს ურმებითა. სადგურად ჯარისა დაუნიშნეს საბურთალო ახლოს მტკუარისა. 12 საბაზნი აცნობდენ ჯარისათვის ჰურსა თბილისსა და გოდრებით ურმებით მიქანდათ. მესამეს დღესა სალდათთა თვით იწყეს ცნობა ჰურისა ფესში მოძევაოდ: კერ იამათ ჩვენებურად მცხვარი ჰური დიდმისა მოურავნი დღე ყოველ უზიდავდენ შემსას... მსვე დროსა მიეწერა ფიცსელი ბრძანება ნინია სუმბათი — შვილსა ნათელისის მოურავსა. კომლსედ სამოურავოსსა მისის შეჭსწერდეს თვითთა ურემი შემს რუსის ჯარისათვის და მომზადდეს ესე დეკემბრისა თვისა-თვისთა 1800

⁴⁷) გომზარ, დიმიტრი და დურმიშხან კობიაშვილნი და გრიგოლ ყარანგოზის შვილი 1803 წელსა იყვნენ აშოთაბუღლისა არაგვისა წინამძღობელნი 1803 წელსა. მეტოთ შეიჭრეს რუსთა და დაბოროტილნი დაატუსაღეს ანანაურისა ციხეში. აღდგომისა დღესა ესენი გაღმირვიდენ მალლისა კომპიდამ და იელტოდენ მთიულეთისა მთებში. იყენ-მოტყისილი გომზარ იბრძოდა პირის-პირ რუსთა. უგანასკნელ შემოირიგეს და დამშვიდებულნი ცხოვრებდენ სასლთა შინა თვისთა.

წელსა. მეფე განვიდა ცხენითა საბურთალოსა; მიბრძანდა და სსსა; დიარა მუზიკა, გამოეჭიმა ჯარი; ღენერადმან მოართვა ლაშორტი რუსულად და ქართულად დაწერილი — მიასლოვდა მეფე და უბრძანა ძალის ხმითა: „გამაწვევსა ქრისტეს-მოყვარესა მსედრობასა“, მასინ შევიდა ჯარმან სიმრთელ მეფისა, რუსთა ჩვეულებითა. — გენდები, ღენერალო, არ დაგკლო არა რაი ჯარსა; რასაც მართსოვთ ავგის-რულეთ. ესე იყო დილით რაკდენიძე ხანი კატნი დააყენეს თბილისსა, სადაცა შემოვიდა ჯარი მუზიკითა, და წინა უძლოდა 15,000 კაცი მცხოვრებთაგანი და იყო ცინილამ სრულა ზარბაზნთა და რეკა ზართა.

ამავე დღესა. საღამოზედ გვალად წაბრძანდა მეფე სანასავად მათის ბანაკისა, და ისამოგნა დიდად სალდათთა სილვა, თავისუფლად, კარგათ ჩაბმულთა და მოძლერალოთა. სიმღერანი მათი ბოხისა ხმითა უვარლითა, ცქვიტად წარმოთქმული, მოიუგანდა მეფესა განცვიფრებაში. — „გმირული ძღერა, რუსთა სიმღერა, სარდალო, უბრძანა იოანე ორბელიანსა, მსნე უნდა იყვნენ. ახლა ვსედავ და მრწამს, რომ ადვილად შეგვიძინებს და მოეჩვენოს ჩემთა მტერთაო. ამათ ვერ დაუდგება ვერც ლეკი, ვერც სპარსი და თურქიო, ჩემის ქრისტეს ძალითა, განსვენებით ვიქმნებით ამიერიდგანაო მცხოვარო! შენ შეგ-ვეწიე, — წარმოხატივა მეფემან ქედ-მოხდითა. შემდგომად ათისა დღისა ინება მეფემან, მოხმენა რუსულად წირვისა. მოვიდა ბატალიონისა ძღვედელი და მგალობელნი სალდათნი სსსასლისა წმინდისა გიორგის ეკლესიისა. ყოველივე იყო რუსულად. დიდად მოეწონა მეფესა წირვისა წესი. მგალობელთა მოიუგანეს მეფე ღმობიერებასა და ბრძანა: „უცხოთ ჭსტოდნით გალობა“. მოხსენებისა დროსა იმპერატორისა და სასლუელთა მისთა ძღვედელმან მოიხსენია მხოლოდ მეფე და დედოფალი. შემკვიდრებან დავით იწეინა ესე და აუკვდრა ძღვედელთა რუსულის ენისა მცოდნეთა სჯარია სოლომონსა, იოსებ წინამძღვარის

შვილსა, და იოანე ქართველავსა⁴⁸⁾ დავიწყებისათვის მისისა, აღეს მისტემდენ ივინი რუსისა მღვდელსა წირვისათვის დარიკუბასა. — შემდგომად წირვისა მეიქმან მიიწვია ღენურალი და მღვდელი თვისთანა სადილად და მგალობელთა რუსთა სალდათთა თვით, თვისის ჯიბილამ მათთან მოღებული უბოძა 4 მანეთი ფულად წვრილის აბასებისა.

CXXII

მოძწონებელი რუსეთისა ჯართა წუობისა, ჭგონებდა წარველისა შვილი თვისი უფროსი პირ-მშო მეორისა ცოლიდამ მისაილ იმპერატორისა პავლესადმი. დროსა ამს იყო ესე — ვითარცა თვით მიაძბო, 17 წლისა დაიბარა კავალენსკი, რეზიდენტი და უბრძანა მომზადება შესაბამისა წერილისა ნოემბრის თთვის 8 დღესასწაულსა მთავარ-ანგელოზისა მისაილისასა, წარგზავნა წერილი ესე; გარსა მასვე წელსა გარდაიცვალა მეიქე გიორგი და ორის თთვისა შემდეგ თვით იმპერატორიცა პავლე. ამისთვის დაჭმთა ჭასრი ესე და განზრახვა უქმად. მეფის-მე მისაილ, თვით ბრძანებითა დედოფლისა დედისა წარვიდა რუსეთად და არღა მსილეკელი სამშობლოსა ქვეყნისა, გარდაიცვალა 82 წლისა ქალწულებითისა ცხოვრებითა 2 ნოემბერს 1861 წელსა და დასაიფლავდა ოქროპირის ეკლესიასა, აღექსანდრე ნეკსკის მონასტერსა, სამარხოსა მძათა და ნათესავთა თვისთა.

⁴⁸⁾ ამით ესწავათ რუსული ასტრასანში. იოსებ წინამძღვრის-შვილი იყო მოძღვრად, საქართველოსა განმგებისა კნიაზის ციციანოვისა და გარდაიცვალა მოხუცი 1827 წელსა. იოანე ქართველავი იყო მსწავლებელად თიფლისის საკეთილ-შობილოსა სასწავლებელსა, რომელიცა გამართა კნიაზმან ციციანოვიან 1803 წელსა და გარდაიცვალა 1816 წელსა. უაქარია სიღამონიშვილი, კასელი გადაჭევა მეფის-მეს მისაილს და რადგან ორჯერ მიიღო საჩუქრად ჯვარი ოქროსი, ეწოდა მას: „ორ-ჯვარა დეკანოზი“ მოკვდა მოხუცი 1834 წელსა თელავს უკუ-მოქცეული რუსეთით.

CXXIII

დიდ-მარხვის 5 კვირიაკესა, მწუხრად მიბრძანდა მეტეხსა, დღე-სასწაულობისა გამო ტაძრისა დაუფლოლობისა. მოიხილა ადგილი. გარემო ტაძრისა და ძველნი ნეშტნი ძველთა მეფეთა სახლისა. თვით ამოწმებდა საძირკველთა დანაშთენთა იმ-გვრვლივ კლდოვანისა მის ადგილისა, რომელსედაცა ვასტანგ გორგასლანისა დროდგან როსტომ მეფისა დრომდე 455—130 იყო სასახლე საქართველოსა მეფეთა, და თვით ეკვლესია ვითარცა კარის-საყდარი.

ბრძანა და განაჩინა დაფუძნება მუნ სახლისა და განწმედა ადგილისა მცხოვრებთაგან, რომელთაცა აქნდათ მუსადგურად დროებითად მიტეული, ანუ ეკვლესიის მსახური, ანუ ეკვლესიის ყმითა, ანუ სასახლისადმი მიწერილთა მოხელეთა და მსჯებელთა.

განსაკვირვებულად მეფისა და ქალაქსა მცხოვრებთა, ჰასეჟისა შედგომად, ოდეს განსწმედენ ადგილსა აღშენებისათვის ჯერეთ ზნლო ეკვლესიისა 300 ჯანანდრისა ადლისა სიგრძეზედ მტკვრისა მხარეს, ჰლანისამებრ ანუ სახისა სატულისა მეფესთან მუოფისა ნეშტისა დეიტრისისა(?) დაეცა მესი თვით ადგილსა მას. შეშინებულმან მეფემან შეიკუნა შენობა მუნ თავისთა სასახლისა. მცხოვრებნი თბილისისა მოწმუნენი და უწმუნონი ბუნების-მეტყველნი და ღვთის-მეტყველნი, თვისებრ სხვად და სხვად განმარტებდენ ესრეთსა შემთხვევასა. თვით მეფე მიეცა შიშსა და ოცნებასა. — ბნელი იგი რაცდა საიდუმლობითი ვაცთა ბუნებისა, ჰშთაუსდა გონებასა და სულსა მისსა და მოწილმან მარადის უხილავისა სელისა, სელითა სილუდითა ეტება მარადის სამკურნალსა მოწყალებითა, რომლისაცა იწყო გაცმა უხვად ქვრივთა, ობოლთა და გლახაკთადმი. მასშინ შიშმა ღვთისა დანაცა ლოცვასა ლოცვა კედრებასა კედრება და ცრემლთა ღოც-ვითთა, ცრემლნი.

CXXIV

დღესა ერთსა მოჯსსენეს მეფესა, იტყოდა იოანე მდივანი ბეგთა-
ბეგი შვილი, უხვებამან თქვენმან და გაცემამან გამოლია საკუჭნაო-
თქენიო. მეფემან უბრძანა ზასუხად: „უხსა მეფესა არ მოაკლდებ-
საუნჯე, ვითარცა შიოს მარხისაო. მოწყალესა, — კარიაო სასუფეველისა
განმღები. მოწყალესა კაცსა მოცოქელი ჰაკლე შეადარებს თვით-
ღმერთსა“.

CXXV

ჯერეთ მეფისა ირაკლისავე დროსა აქნდა შეტეობილი, რომელ
რუსთა მეცნიერებთა აკადემიისა კალენდარში, მოიხსენებდენ საქართვე-
ლოსა მეფეთა სახლისა წევრთადა დროდგან ოდეს საქართველოს მე-
ფემან ირაკლი აღიარა ტრაკტატითა (1783 წ.)⁴⁹ გასსაღობა რუსე-
თისა და სამეფოცა საქართველოსა დაიდვა ვალისტანათ რუსეთისა,
მარადის აცნობებდენ ახალთა დაბადებულთა თვისი დამცველთათვისი.
ესე იყო მიზეზი, რომელ მეფისა გიორგისა შემდგომად მიჰსწერეს,
რათა მეფისა რძალი ელენე, მეუღლე მეძვედრისა ჩაეწერათ 1801 წლის
კალენდარში. ზასუხად ესე ვითარისა წერილისა ჰსწერს მამსა ჩემსა
ეგნატის ძმა მეფის რძლისა ელენესი თავადი სვიმონ აბე-მელიქი,
შემდეგსა: ჩემო უსაყვარელესო მოწყალეო უფალო ნათლიავ!⁴⁹) ამ
ჩემს ჰანსს ასე შემოკლებით მოგასხსენებ, ღმერთი არ წამრწყე-
დავს და ჩემს უდიდესს სასურველით სიღვას მღირსებს, რაც შენი
სიკეთე და ღვაწლი არის ჩემსედ და ჩემს ოჯახსედ, რომ ვარსაწ-
მუნო ჩემს გულში სამარხული და სამკვიდრებული არის. დიდათ მინდა
რომ შევიძლო წიგნის მოწერა; დავწერო და მოგასხსენო იცოდე რომ

⁴⁹) უწოდებს ნათლიად, რადგანაც ძმა ჩემი ქრისტეფორე გარ-
დაცვლილი 1808 წელსა და თვით მეცა მისის დისა მეფის რძლის
ელენესაგან კართ მონათლულნი.

ასე გიცი, მაგრამ რა გჭმნა არც დაწერა შემოდღიან და არც წერი-
ლით მოხსენება, თუ ღმერთი ძალიწებს თქვენს ხილვას, მაშინ
მოგხსენდებათ.

თქვენს ნათლიდედას ჩემს სიტყვსდედას ასე მოვასხენებ: ყოველნი
წამებულნი უზომისი და უდიდესი ტანჯვის მიღებით, ღიწსებულნი
მეფობასა. ასრეთვე ეგზომი შენი ჭირი და ხალგაული რაც გაგიწკია
ღმერთი და ჩვენი მრავლად მოწყალე წმინდა გიორგი გვაღიწებს
სააქაოვო სოფლის სისარულს და ბედნიერებას და საიქავოსაც საწ-
მუნობას რომ უმოწყალოთ არ დაგვადებს.

ჩემი სელმწიფე შვილის სახელისა კალენდარში ჩაწერინება გიბრძა-
ნებიათ, ამ წლისა აღრიდგანვე დაბეჭდილი გამოსული განლაკოთ, რომ
ამას აღარ ეწამლება—რა ათის მარტველის და ოცისათვის აღარ და-
ბეჭდვენ. ღვთით მეორე მამავალის წლისა იქმნება ღვთით სხვა უკე-
თესს და უდიდეს გვაწათ ჩაიწეროს.

სხვა ამბავი აქ ჩვენთვის არა კეთილი და არცა მშვიდობა და
სისარული ღვთით და წმინდის გიორგის შეწევნით—მანდედამ მოკე-
ლით ჩვენს სისარულსა, ნუგეშსა და ბედნიერებასა. დაუშეთებთ ჩემის
უსაყვარელეს მოწყალის სელმწიფის მონა თავადი სვიმონ აბა-
მელიქოვი.

ქ. მათს უგანათლებულობასა ჩემს უდიდეს სასურველს და სა-
ნასავ სანატრელს მეფის რძალსა ელენეს ღამაწ ჰიწს გოცნას
მოვასხენებ“.

წელსა 1801

იანვრის..... ქ. ვასტრასნის.

CXXVI

მეუფის გიორგისა სიტყვისლისავე დროსა მძა მეუფის რძლისა
ზურაბ ჭსწყის ქ. ასტრასანიდან შემდეგსა წერილსა მამსა ჩემსა:

ჩემო სელმწიფეე ეგნატი!
უფალა ნათლიავ!

ამას წინა ფოშტით კნიაზმან მაგათს უგანათლებულესობას აწესა.
მოაწოვა და მცირე ხანს დაცლა ჭსთხოვა იმ ნივთისა: ეს ნუ მამ-
მიგვდება და შენმა მხემს ყოვლის ცდით ვცდილობთ რომ ამ შენობის
ცოტა რომ გაკეთება დაგანახოთ ქვეყანასა და მეტე სასელმწიფეო სა-
ზინიდან თეთრი ავიღოთ პირველად მაგათს უგანათლებულესობას ვას-
ლებთ, ამასვედ სათრევამი იყავით და ნუ სწყუსართ⁵⁰).

ამ თთვის 23 მაგათ უგანათლებულესობას კნიაზისათვის ბაბა-
სანის შვილის თავრიზისა მოსვლა ებრძანა აქაც ბეგრის ამბავის აკო-
რებენ ბაბა-სანისასა, ღმერთმან ქნას რომ ამათი დიდებულებიდან სამი-
სედრო წარმოკვლინოს ჩვენს სელმწიფეს. კამეარდერი-გრაფ მუსინ-
პუშკინი მოვიდა პეტერბურლიდან კოეწი? გუბერნატორთან კორინდთან
მიდის. ასე მოგახსენებენ, რომ ოსეთის გზა უნდა დაჩხრიკონ ორი დღის
მოსული არის ვერ კნიაზს არ უნახავ: თუმცა უნდადა, რომ მამინევე

50) მამნი მეუფის რძლისა ჭპირდებოდენ ფულისა გამოგზავნასა,
ნაცვალ გეპითსა წოდებისათვის თავადობისა, ოდეს მამა მათი სვიმონ
აღა წარვიდა რუსეთად დიდისა საუნჯითა თვალთა და მარგალიტთა
ნადის-მისიგან ნაქონთა იმპერატრიცამან ეკატერინა ანუ იმპერატორ-
მან პავლე შეისუადეს ესე და უბოძეს მამული პოლშისა მსარესა და
თვით წოდებისაგამო მათისა, მეუფისა წერილსა შინა, თავადად დაწი-
ნენცა კნიაზად რუსეთისა.

ენასა მკრამ თავის შეუძლებლობისა მიზეზით ვერ ნასა, მეტე ასეთს უოფაში ბძანდება რომ შეგებრალებათ და დღისით შენობისა მიზეზით ადგება გავა საღამომდინ ოსტატებს თავს ადგა მადიან ბეჯითად ვამეშავებთ იმ ზემო ჭასრის მიზეზით. 51)

ჩვენს სელმწიფეს ბატონის რძლისათვის მეფისაგან სოფლის ბოძება ებძანა: ღმერთმან ბედნიერებაში მოასმაროს, ვიცი, ესეც შენი გარბეგბული იქნება. 52).

ბატონის შვილისაგან გამოგზავნილი არესაშვილი მარტირუზაი აქ მოსული. ამას წინათ მოგასსენე, რომ ჩვენსა ჩამოვანდინეთ ვარგის ჰატვიითა მიანდო ალა ურძის ქისა ჩვენ მოგვაცემინა მამინვე სუო მინალთუნინანი ჩექმა უეიდეთ და ჩავაცვით. ასლა ამბობს რომ აქ აბრა ხანს ქორწილი მინდა ვქნაო დანიშნული ვარო. ეს თუ რამე ქორწილისათვის მოსულა და მანდ ბატონიშვილი მოუტეუეებია და აქ ჩვენ მოტეუეებს გვიპირობდა, რომ ბატონის შვილმა ივისროს ასლა ჩემი თავიო. ამისი მოსულა იუო და აქ რაგინდაჩა ჭოჩების დაყრა რომ ბატონის შვილს სსვა საქმესედ გამოუგზავნიაო და რასაც ამბობდნენ როგორ შემოდლიან მოსსენება.

ამას წინათ მათუდი ბასტისეტი და ტემლაკი გეთსოვანათ თეთრი მათუდი აქ არ იშოვება და მამინვე მოსკოვს მივსწერეთ. რომ წინას ფოშტით გამოგვიგზავნონ იმედი მაქვს ჩქარა მოგვივიდეს და ჩქარა გაასლოთ. ასლაც შლანა ებძანა მამინვე ვიყიდეთ ვარგი შლანა, გუშინ კვირა იუო და გუშინ წინ ჰრანნივი: იაშივი ვერ გაუგეთებინეთ და უასლებთ 53) ამას წინათ ას სუთი მარცვალი ბაჯადლოს ოქრო

51) ვინ არის ესე კინაზი არ ვიცი.

52) მეფემან გიორგი უბოძა ჰირის სანასავად თვისსა რძალსა გურჯაანი, სანასო კატები, მანცანი სოფელი და ქარკასლა ქ. თფილისს.

53) შლანა ღენერლისა მემკვიდრისა დავითისათვის.

გამოგზავნეთ, როდესაც მოგერთვით გვანდინეთ და მე თქვენს მონასს ნუ დამაგდებთ თქვენის გულისაგან.

მისს უგანათლებულებობას ჩემს სელმწიფეს ბატონის რძალს და თქვენ ხათლი დედას სურვილით სელს ვაგორებ. ქ. ბატონს მამა თქვენს, ქრისტეფორეს დედას ქრისტეფორეთ და მათი მრავალს მოგიტყვას მოვასხსენებ. თქვენი და დააქორწინეთ, თუ არა? 54) მათი მონა ზურაბს სვიმონის ძე აბა-მელიქოვი.

ჩემს სიძეს მიწვას წიგნი ებოძებინა, *იმ წიგნის ჰასუსს სხვას დროს მოვასხსენებ. წყალობას ვითხოვ მომიკითხო და მათაც შესაჩათი, ჩვენი ეთერს სისუტ მომიკითხო 55) წელსა 1800 ივნისის 25 ვასტრასანს.

CXXVII

აზრილის თვის დღეთა შინა მოუვიდა მეფეს წერილი ომარხანის ავარელისა სადაცა იყო შესიზნული მეფის ძე ალექსანდრე ომარხანი. მცოდნე საქართველოსა შინა გზათა და კვალთა ამაოხრებელი სურამისა ჭაღისა აბაშიძეთა სოფლისა და ახტაღისა, — მელიქიანთა სადგურისა, — ესთხოვდა მეფესა, რათა მისცეს წილი სამეფოისა მძასა თვისსა ალექსანდრეს; რათა კავშირისა გამო ჯერეთ მამისა დროსავე მისისა ირავლისა ეგზავნოს საყოველწეოდ დანიშნულისა საჩუქარი ანუ საჩუჯი მას ბატონსა და ოსაქოლისა ჰატონსა დიდად მიანხდათ სოფელი ორაქალი ესე სადგური ხანთა, შეუვალე მტერთათვის,

54) ქრისტეფორე იყო ჩემი მამა; მათა არის ჩემი დაი დღეს ცოცხალი; დაი რომელსაცა კითხულობს, იყო მამიდა ჩემი თინათინ.

55) სიძე მიწვა იყო გულისაშვილი ბეზირგანთ ტფილისისა; შესაჩარ იყო შვილი მისი და მათა დედა შესაჩარისი და დაი ღვიძლი მეფის რძლისა ელენესი.

კვსასის კომლის შექუჩვილის ლეკის ბოლახი და ნაყოფიერებითა თვით ომარ მდიდარი მათა ადგილთა უსსან იყო ბრძანებული და თავად მრთელისა დროთა ამით დაღესტანისა.

მეფე ერიდებოდა ავარისა სანსა ; იცოდა ძალი მისი და სმა, რომელიცა აქ უნდა დაღესტნელთა შედა სანი ესე ადვილად შეჭვირდა 2,0000 ლეკსა 6,000 ლეკი ცხენოსანი, გულსადარი მსად იყუნენ ბრძანებასა ქვეშე მისსა გარდა ამისა აქნდაცა დიდი ნათესაობითი კავშირი ერთობისა ყარაბაღისა სანთან , იმ დროდგან , ოდეს გამაოსრებულმან ქალისა წარიყვანა ტყვედ ორნი დანი აბაშიძისა ქალნი და მათგან ერთი თვით ჭევა ცოლად და მეორე შიართვა ძღვნად ყარაბაღისა სანსა .

მეფემან მისწერს წერილი ერთი ავარებულად თვით ომარ სანსა და მეორე მასა თვისსა ალექსანდრეს. შირველისა წერილითა აუწუა ომარ სანს რომელ კავშირი მასთან მას არ დაავიწყებია ; ელის დროსა უკეთესსა, რათა უფრო მტკიცედ დაამყაროს იგი მასთან. დაღესტანი სიმტკიცეა ჩემიო, ჰსწერდა მეფე, უკეთუ ავარიისა სანთა შეწყვიტითა და ძალითა დამშვიდდება ლეკი და არაა შემოვა თარაფე თარაფად გუნდ-გუნდათ ასაოსრებულად სოფელთა მე ვარ შირშიო შვილი მამისა ჩემისა, მეფედ დამტკიცებული რუსთა, სზარსთა და თურქთაგან. მმათა ჩემთა და თვით ალექსანდრემან, არ ინებეს ჩემი მეფობა, გამექნენ და მით იშფოთებენ ქვეყანასა უჩხივეთა თქვენცა მას, დამომარჩილოს და მივსცემ მას სოფლებთა და ადგილთა სარჩოდ რაცა ვერ მიწსცა მას მამამან ჩემმან. თუ დამშვიდდება ალექსანდრე, მე და ჩემი ქვეყანა გამდიდრდებით და მამის კავშირი და ერთობა თქვენთან უფრო მეტი იქმნება, — დავასლოვდებით ძველთა ჩვეულებისა-ებრ და სარგებლობაცა ჩვენგან ყოველთვის ექმნება დაღესტნელთა ესლად მდგომარეობა ქვეყანისა ცრუად არის: ადრეულებისა გამო გაღარიბდა ერთი ჩემი. რუსთა მივარველობისა არ უნდა ეშინოდეს არცა მასა ჩემსა არცა დაღესტნელთა“.

მოკრითა წმინდითა ძმასთან, ამცნებდა მას ტკბილად ქრისტეს სიყვარულისათვის დაჰსტყეს, მოვიდეს მისდა და მიიღონ ყოველივე რასაცა შეიძლებს შეიქმნას მისდა მისანიჭებულად. მისცა აღთქმითი პირობა შეიქცებითა წინაშე ძელისა ჭეშმარიტისა, ჯუჯოს იგი კმაყოფილი. მეფობისა დათქმნა არ შეიძლება, ძმაო აღექვანდრე, — ჰსწერდა მას. დაეტყვა მეფობა, უკეთუ განუყოფ მე სამეფოსა ძმათა ჩემთა. ვის უქმნია ესე და არ უნანია? ნუ ექმნები მტერი ოჯახსა და საქრისტიანოსა. დამიასლოვე ავარიისა ხანი: შენსედ უკეთეს შეამდგომელსა ძმასთან კაცსა მე ვერ ვიპოვნი. — ნუ ექმნები ორგული ქვეყნისა: ახვეწე ერთგულობა მეფობასა გაოსრებულსა და ამით აღიდე შენი სასული. ამ ჩემ წერლთან მოგივა კათოლიკოსისაცა წერილი ვედრებითი. ამბოჯს გიყოფ შორიდაჲ და გელი ძალე. მომეშველე და ვიყვნეთ სიყვარულით ქვეყნისა. 56)

მასუსი წერილთა ამით არ მოერთო მეფესა ომარხანსა მოუგვდა დროთა ამით ცოლი ახაშიძეთა ასული და იგლოვდა აღექვანდრე ჭარბიდაჲ გზითა წარვიდა სპარსეთად და ელოდა ძალე ლექთა ჯარითა კასეთში შემოსვლასა.

56) ესე წერილი დაწერა მეფისა მდივანმან იოანე ბეგთა-ბეგოვმან რომელიცა გარდაიცვალა 1838 წელსა, თვით მისგან ვიცი ესე.

მანვე მიამბო, რომელ მეფე გიორგი სძირად მათქმევიებდაჲ-სკელად თქმულსა სიტყვასა მოლექვისასა.

როსტომმა სთქვა, სიბურკაციითა სიტყვა სათქმელად გაჭირდაო, ასსა ლიტრასა რკინასა გბილ-ქვეშ შევიდებ განტს უზამო, აღაზანსა და იორსა დავეწაფები ულანს უზამო, იქითს მთასა და აქეთსა სელს მოუჭირებ რასტს უზამო, თავსა გასულსა დიაცსა, მე იმას ვერას ვუზამო.

CXXVIII

სერქეზ ქირმანის ბატონმან უცმან ალექსანდრე მეფის ძის სიმამრმან და მეფეთა თანა დაახლოვებულმან ადრითგან მოაერთია მეფესა გიორგის ცხენი უახარდოელი, ორი თეთრი და ოთხი სხვისა ფერისა, ტანოვანნი და ძლიერნი დიდ სსუელოვანებისა გამო მეფისა კერსადმი უძლებდნენ მას ცხენები დი ამისთვის გამოაჩვენებოთ, მცნობმან მოუვარემან მოაერთია ძღვნად. — იამა მეფესა და მიუძღვანა ნაცვლად გებისა სახუჭარი მას და რიცხვით სასლუელობისა მისისა ქალთა ოთხი ბეჭედი აღმასისა იავუნდ მოდებულნი თანასწორისა ფასისა და სელოვნებისა და გულსაკიდი მარგარიტისა ქეწკვი. თვით მას წარუგლინა დიდი საგზაო აზაროეშა კერცხლისა შიგნით მოქსოვილი და თოფი, რომელიცა ადრევე აქნდა ნახუჭრად ინგლისისა ვაჭრისაგან, თვითლისს მოსულისა მეფისა ირავლისავე ღრესა.

ვაცთა, სახუჭარისა მომტანთა, უბოძა ტან-საცმელი მდიდარი და შესაბამი მათდა იარაღი და გაისტუმრა ლიასვისა სეობითა იმავე გზითა, რომელითაცა მოიდნენ. — ესენი ჩაახარა მშვიდობითისა მგზავრობითისათვის იასე მანახელსა ლიასვისა ბატონსა და დავით ამირეჯობისა იმერეთისა მესამე ღვრეთა და მოუვრობით იმერეთისა და მეგრელიისა თავადთა თანა დამოკიდებულთა ამბავი ესე მიამბო მეფის-ძემან მიხაილ დამჭსწრემან საქმისა ამის. ერთი ცხენი ამათგანი იყო თვით იგი, რომელიცა შემდგომად ლეკთა ჯარისა და ალექსანდრე მეფისაძისა მათა-თანა ყოფისა ომსა საგარეჯოსა ახლოს ნიასურას დამარცხებისა წარუგლინა თვისის უნაგირითა ღენერალსა რუსისა გუელაკოვსა ძღვნად, და მიაგება ავლახრისა თავსა ესრეთ, ვითარც ძღვევა შეჯდომით მეფისა ცხენზედ შემოვიდა ქალაქსა და შირდაზშიწ წარდგა იგი მეფესთან სსუელებით საწოლსა სედა მდებარესთან და მიულოცა ერთობ ქართუელთა და რუსთა ჯარისაგან გამარჯვება შირველი, და

ძლიერი, სასკოლოვანი და საიმედო შემდეგ დროთათვის ლეკთა ზაინ-
ლები მოტაცებულნი მიმდევრულთაგან, მოაქვნიდათ თვით ლეკთა ტყვედ
შეზერობილთა: ეგრეთვე ზურნა და დაივი ლეკებისა. მცხოვრებნი ქა-
ლასისა აკლავდნენ და სასასლადიდე მოქუცობდნენ ძლევა მოსილსა ლე-
ნერალსა ზურნითა, და დაივითა დასაურითა: მეფის ქენი იოანე და
ზაგრატი, — რომელიცა დაესწრნენ ბრძოლასა ამას დიდსა და სასკო-
ლასა და რომელიცა დააჯილდოვა იმპერატორმან ჰავლე ბოძებულთა
მათდა 2 სარისისა იოანე ერუსალიმელის ორდენითა, — იდგნენ მარ-
ჯვინიკ და მარცხნიკ ლენერლის დიდი და ვრცელი დროთა ამით მოე-
დანი სასასლისა გაივსო მხურვალეთაგან დედოფალი მარია, და მე-
ფის ასულნი მუნ დამჯსწრნი შესაროდენ მიმდევრულთა. განმსიარულე-
ბულმან მეფის ასულმან რიფსიძე, ადრევე მცხოვრებნი ლენერლისა, წაიძ-
რო თითიდა, ვითარცა თვით მიაძო, ბეჭედი იფრუზისა და უბოძა
მას საჩუქრად, მიხედვით მაგალითისა ამის დედოფალმან უბოძანა მო-
სულესა თვისსა მოართვან ბეჭდები და ერთიცა სამ-იარუნდ სმული
ოქროს ბეჭედი ზეთვისითა უბოძა ლენერალსა თვით მეფემან ოდეს
ლენერალი მოვიდა და აკოცა მკერდსა, აკოცა თვით ლენერალსა შუბლ-
ზედ და უბოძანა სიტყვანი ტკბილნი მივსწერე იმპერატორსა ჰავლე-
საო მსხეობა მენი: იმედი მაქვს დაგავილდოვოს დიდად“.

აქვე იყვნენ შეკრებილნი კათოლიკოსი ანტონი, არსენი თბი-
ლელი, იუსტინე მთავარ ეპისკოპოსი და სომეხთა ეპისკოპოსი ოჭანეზ
თფილისისა.

ესრითითავე დიდებითა და დღესასწაულობითა წარუძღვანე მას
სასლად თვისად, რომელიცა იყო ანლოს მეფის ძის დავითის სასას-
ლისა მტკვარისა კიდეა ზედა. ესე იყო დილით 11 საათსა, დღე
იყო, თუმცა ნოემბრისა თთვისა, მზიანი, მშვიდი და თბილი, მიაძო-
მანვე მეფის ასულმან რიფსიძე.

აქვე დაუვიწყებლობისათვის ვიტყვი ამასცა, რომელ მეფემან
იჩავლი იხილა შვილი თვისი ალექსანდრე, არა კეთილად მქცევი და

მოუძებნა ცოლად ქალი ქირმანის ბატონისა ყაზართოდამ. მოიყვანეს ქალი ესე თორმეტი მოასლითა 14 წლისა თფილისს წითლისა თათინითა მშვენიერად წელ-რტყმულითა სორტებითა, იშვიათისა მშვენიერებისა. შემდგომად ორის კვირისა ნათელ ჰსტეს მის სსასს-ლისა ეკვლესიასა, უწოდეს სსსელად ნინა. მეფის ძე ალექსანდრე ცივად ექცეოდა სსსლოსა თვისსა და ქალმან, ვეჭოთ ვეჯარ-დაუწერავდნ იგროსო ოზლობა თვისი და მწუსრებითა დუმილითითა განატარა 6 თთვე. მოწულული გულითა დატლერქდა და გარდაიცვალა და დასაფლავდა თფილისს, მეტეისსა ეკვლესიასა შინა.

CXXIX

შემდგომად რუსთა და ქართლისა ჯარისაგან ნიასურას გამარჯვებისა, მეფემან გიორგი სნეულად საწოლსა ზედა მდებარემან, მისწერა დესპანთა თვისთა შემდეგი წერილი:

„ჩვენ მაგიერად მისს ბრწეინვალებას ჭავჭავაძეს უფაღსა ეშაკალიაბაშს ყაზანის მთავარს და ამირას გარსეკანს და კნიაზს ავალოვს თანა განმზრახსა ჩვენსა გიორგის და კნიაზს ფალავანდოვს⁵⁷⁾ მდივანს ელიაზარს მრავალი მშვიდობითი სუთევა და სიყვარული ეუწეოსთ: აქურს ამბავს აქიდგანვე თქვენც კარგად შეიტყობდით. დაფარულად რადენს საქმეს ცდილობდნენ, მოწერა აღარ ვინებეთ საქმით გამოცხადება შეუყენეს. ბაბა-სანის-შვილი და მისი საზღარი როსსიისა მსგდრობისა ამოსაწევეტათ და საქართველოსა დასაპრობელად, რომ

57) მოსხენებულნი აქა გვარნი ავალისშვილისა და ფალავანდის-შვილისა არიან თქმულნი რუსულისა ენისა მიბაძვით „ავალოვად“ და „ფალავანდოვად“ ესე ნამდვილი რომელიცა აქვს დღეს უგანათლებულესს ირაკლის ალექსანდრეს-ძეს, არის დაწერილი კიკოლა დიაკონისაგან. (ინილე სსსლოი 6).

მოვიდნენ ერეკანს, ალექსანდრე იმათთან მივიდა აქედგან გაქცეული. იმათ იქედგან წიგნი და კაცი მოსდიოდათ; ჯარი შეიყარეს ამათ, მოვიდნენ, მაგრამ ღვთის-მშობლისა მოწყალეობამან განაქრკა იმათი განზრახვა. მათასა დიდბულებსაგან როსსიის მსედრობის მოშეელება რომ შეიტყეს ყიზილბაშთა, წავიდნენ შეშინებულნი. იქედგან უქმით დაწმომილი ალექსანდრე შუშის სანთან მივიდა; ოძარ-სან დასბრებულნი წყნდათ; ოძარ-სან რომ ჩამოვიდა ალექსანდრე იბრაჰიმ-სანის-შვილიც იმასთან ოძარ-სანთან მივიდნენ დიდი ჯარი შეიყარეს; ჯარის მნახუნნი კაცნი ასე ამბობდნენ ოცდაათი ათასი ბრასო, რომელიც გადიდგან გამოდოდნენ, მაგრამ ათასი კი მეტი იყო. ოძარ-სან, ალექსანდრე და მათთან სსვანი წამოვიდნენ საგარე-ჯოას მარტყოფს დამდგარ იყვნენ; აქედგან ესენი მისულიყვნენ ვისთანაც შეთქმულება ქონდათ; იმათით როსსიის მსედრობა ჩვენ ამოვეწყვეტინით; ოძარ-სანს და იმათ საქართველო დაეპყრათ, მაგრამ ეს კი არ იცოდნენ, ოძარ-სან და ჭარულნი საქართველოს იმათ აღარ დაანებებდენ. ნიასურას რომ მოვიდა ოძარ-სან უფალნი ღენერალნი⁵⁸) სიზიეს მისულნი, რაოდენისამე როსსიისა მსედრობით და ჩვენი შვილები იოანე და ბაგრატ კასეთისა მსედრობითა ნიასურას მოეწივნენ; ნოემბრის შვიდს სამი საათი დღისა დაწმომილი იყო რომ მოეწივნენ და ძუის თანა შეეხენ; სადაც ბინა ქონდათ და განზრახვა მისულისა, იქ არ მიესწრათ, ქრისტეს ღვთისა და ღვთის-მშობლისა მოწყალეებით შეეხენ და ჭსძლეს და ფრად მრავალი მოსწყვიდეს. ჯონგათის თავი აქ მოგვივიდა; ოძარ-სანის დიდათ დაკოღვას ამბობენ იმათის ჯარით მოსულნი⁵⁹). ჩვენ ასლა ამისთვის გწერთ ამ წიგნსა, ამათ ამისთანა მაგათის დიდბულების მსედრობის ამოწყვეტა როგორ

58) გულიაკოვი და ლახარკვი. ესე ომი აღარ აღწერე, რადგან რუსთაცა აქვსთ აღწერილი და ქართულადცა არის აღწერილი.

59) ოძარ-სან დაჭრილობითა ამით მოკვდა სსქათალს და მუნვე მუხითმი დასაფლავდა.

დავითმინოთ? მაგათის დიდებულების საფარველი რომ მოაკლდეს საქართველოსა, საქართველოდგან ქრისტიანობის ნათელი აღსდგება. 60) კურთსეულის მეფის მამის ჩვენისა ანდერძიც ასე გვაქვს: თქვენც კარგათ იცით. ამ უამად ღვთის-მშობლის მოწყალებით მიმიქს სწეულები-საგან განვთავისუფლდით; სრულიად სიმრთელეს რომ მივიღებ ქრისტეს ღვთის მოწყალებით არაგვს ავად, არაგვსა და სასატონიშვილოებს ჩამოვართმევ; ვიდრე უამადმდე დავდუძებო. მაგრამ ამათის მსწისაგან მეშინის მტერთა ჩვენთაგან შემწეობით, როსსინის მსედრობას შესცოდონ რა; ვინ იცის ამათგან მოსხენდეს რა მაგათის დიდებულების დიდებულსა კარსა. თქვენ იცოდეთ მიზეზი საქმისა ამის. ჭეშმარიტება ვიდრე აქამდისინ მრავლისაგან მრავალი დამითმენია; მაგათის დიდებულებისა და მსედრობისა მუნანათობა და მაგის უძლეველის მსედრობისა მუნანათობა და მაგის უძლეველის მსედრობისა ვნება კი ჩვენგან არ მოითმინება. ჩემი სული უნდა დავსდვა მაგათის დიდებულებისა და მსედრობისათვის მათისა; ღვთის შემდგომად მაგათი დიდებულება არის ყოვლის მსრით ჩვენი შესაკვდრებელი. წელთა ჩუ. ნოემბრის იბ. ქართლისა და კახეთისა და სხვათა მეფე გიორგი. უვარგობა კი არ იქმნება ასე იცოდეთ, გიორგი“ 61)

CXXX

დღეთა ამათ შოგათისა და ამბოხისა მათაგან და გარე მტერთა, მოკრთვა მეფესა, რთსთავე მართლ მადიდებელთა პატრიარქსთა

60) ესე იგი განქარდება.

61) ესე მიმატებული ესრეთ თვით მეფესა მიეწერა. აქა იგულისხმებს მეფე, რომელ მოღება საუფლისწულოთა და არაგვისაგან მათაგან, უვარგისი ანუ უსარგებლო არ იქნებაო. წერილსა ამას ნამდვილსა, რიცხვი არ უზის. მხოლოდ გასსევან ჭაკუჭავაძეს მეორესა გვერდზედ დაუნიშნეს რიცხვი მიღებისა 28 დეკემბერსა 1800 წელსა მივიღე. დღე ესე არის დღე მეფის გარდაცვალებისა.

კურთხევათი წერილი და ნაცვლად გებითი სახუჭებითი და სატეპი
გაგზავნილთათვის სახუჭართა და შესაწირავთა, კითარცა მოსახსენე-
ბელთა განსკენებულისა მეფისა ირაკლისა, ეგრეთვე წარსამართებულად
გამეფებულისა გიორგისა. სამი ესეთი სატეპიანი დღესცა იპოება
ჩემსა სასლში და მაქნან თაყვანის-საცემლად; ესე არის კვიპაროსისა
ფიცარზედ ამოჭრილი სატეპი საუფლოთა დღესასწაულთა, მეორე
ჯვარი, და მესამე სადაფისა სატი.... სსვანი ესე კითარნი ჯვარნი და
სატი წარავლინა მეფემან ეგვლისათა შინა კახეთისა და ქართლისა
და ჯვარნიცა მოსახმარებულად ტრავპათა ზედა. გამიგონია
200 თუმნისა ნიკონი გერცხლისა და ოქროსი წარავლინა სა-
ბერძნეთსა მიეგმანო და ფულად 80 თუმანი, დროთა ამათთვის უფუ-
ლობისა და ქვეყნისა გაოსრებულისათვის ლეკთა და სპარსთაგან, არა
მცირედი. ამასვე დროსა მოერთვა კონსტანტინო—პოლით პატრიარ-
ხისაგან სატი ფიცარზედ ნასატი „წყარო ცხოვრებისა“ დღესცა ჰგეოს
ესე წმიდის გიორგის კარის ეკვლესიაში.

CXXXI

მასვე დროსა პატრიარქი დამიანე ანკონელმან მოსრულმან რომით-
თფილისად მიართვა მეფესა წერილი პაპისა პიუსა მეექვსისა. წერილი-
თა ამით სთხოვდა პაპსა მაგალითისა-მებრ მამისა მისისა გარდაცვალე-
ბულისა, აქნდეს მიფარეალობა მღვდელთა ზედა გამოგზავნილთა მო-
ციქულთა ქალაქიდან საქართველოს: ჰსწერდა მადლობასა პატივის-
ცემისათვის მათისა კათოლიკეთა სამწესოისა და ეკვლესიისა განმგეთა
ლათინთა ზედა ენასა დაწერილი ეპისტოლე ანუ ბუღლა ვარდმოიდეს
ქართულად ექიმან რომში აღწერილმან კათოლიკემან სომეხთა გვა-

რის ბაჩქიმანა შეიღწინა მედიცა მოკვდა თბილისსა 1836 წელსა. წერილი ესე ნამდვილი და თარგმნილიცა ქართულად აქნდა დავით თუმანისშვილსა, ეგნატი თუმანისშვილისა ძმისა (გარდაიცვალა 1832 წ.) ვის დაშთა იგი არა ვუწყო.

იოანე ყარაევან კახოლიკემან ექიმან მეფისა გიორგისა მოძი-
თსრო ამბავი ესე და ჭსთქვა :

„დიდად იამა მეფესა, წერილი ჰაზისაო, და ივითსა რატომ არ იციან სატიოთა ანუ ვგარითა დალოცვაო? თუმცა არა ვარ ჰაზისა საწ-
წმუნოებისა, გარსა ვარ მეფე ქრისტანელ და თვით ჰაზა არის მღვ-
დელთ მთავარიო, რიგია იცოდეს მეფეთა ჰატივიო“.

ჰატრი დამიანე. მიმრთმევი წერილისა შეწუხდა მეფისა ესრეთი-
თა სიტყვათა გამო. მამინ მეფემან განამსნო და ბრძანა ნუგეშად ჰა-
ტრისა აცნობონ თვისსა ენაზედ ჰატრსა, რომელ მეფესა დიდათ ეყო-
ლება იგი ჰატივითა და სიყვარულითა. „არავარ თქვენისა საწმუნოებისა“
ბრძანა მეფემან, ვარ ოსთოდოქსი (სშირად სმარობდა ლექსსა ამას
ბერძნულსა, რომელიცა 16. ნიშნავს „მართლმადიდებელსა“), გარსა
მიყვარან ჰატრნი სიწმინდითისა მათისა ცხოვრებისათვის, გულისა
კეთილისა ქონვისათვის: ქველის-მოქმედებათა თვის, რომელსაცა იქო-
ნიებენ, გლასაკათა, ობოლთა და სსეულთა მზრუნველობისათვის. —
ჩემო ჰატრო იყავ განსვენებით, დაასლოებით ჩემისა ვარისა, შემიწიე
თუ საჭიროება რამე გაქუნდეს. განმსიარულებული ჰატრი წარვიდა
სასლად თვისსა და შემდგომად გარდაცვალებისა მისისა, მწუსარე და
კურთხევიითა მომსენებელი მეფისა 1801 წელსა თვითცა გარდაი-
ცვალა ქ. თფილისის.

62) ვკონებ ერქვა მას სტივანე. ამან შეადგინა ლექსიკონი
ბოტანიკური მცირე ბაღასთა და მცენარეთათვის სამეურნალოთა. შემ-
დეგ იოანე მეფის-ძემან დაურთო ესე თვისგან ქმნილსა ლექსიკონსა.
ნ. დ. ჩუბინოვანს შეიტანა ლექსნი ესენი თვისსა ლექსიკონსა, რომ-
ელიცა დაბეჭდა შემდეგ დავით ჩუბინოვანს.

მისსა მოადგილედ დაშთა პატრი ფილიპე, კაცი მალაღისა სათნოებისა და აღმაშენებელი ლათინთა ეკლესიისა თიფლისსა და დამაფუძნებელი სასწავლებელისა ყრმათა-თვის ივანგთა, სასტუმროსა სასლისა შესაწინააგებლად უცხოთა კაცთა და სასწავლოსა, — საკურნებლად სწუელთა უზოვართა. 1859 წელსა გარდაიცვალა 77 წლისა და დასაფლავდა აღმშენებულსა მისგანვე მცირესა ქვა-კუთხიანსა ეკლესიისა ზოგადსა ივანგთათვის სასაფლაოსა სოლოლაკის მთისა-ჟენ, მშენიერსა და თვალ-სახესსა ადგილსა.

CXXXII

სწულობისა დროსა მოუბარმან მეფემან ინება გამოკითხვა ლექსისა „მღვდელი“-ს მნიშვნელობისა, მოახსენა იოანე რსეს შვილმან განმარტება ლექსისა, გავიხილი მზე-ჭაბუკ დიამბეგისაგან ორბელიანისა 63) რომელსაცა წარკეითხა ესე წერილთა შინა თიფლისის მიტროპოლიტისა ნიკოლოზისა 64) ლექსი „მღვდელი“ არის იგივე მღვდლისა ლექსიდგან წარმოებულიო ე. ი. ღვდელი ღვდელი მღვდე-

63) ესე მზეჭაბუკ იყო ორბელიანი (ყაფლანი-შვილი) კაცი რიტორი მცოდნე ძველისა და ახლისა ფილოსოფიისა. განსწავლეს იგი ვინცდა ისე დიაკონმან (ვინ იყო ვერ ვსცან) — მოძღვრად მისსა იყვნენ ზაქარია სომეხთა ვართავეტი იტალიაში აღზრდილი და ზაქარია გაბაშვილი მოძღვრად წოდებული — იყო ტანით და სხნით სრულიად ეზოვე. გარდაიცვალა 1794 წელსა. მოწაფე მისი იყო მამა ხემი ეგნატო.

64) მისგან დაწერილისა წიგნისა ბოლოსა მსწერია ესეცა: ქართული ქორონიკონი ჯდებოდა იგი შეათოთხმეტეს მოქცევაში ვიყავით. მთავარნი ესე აცოთანი ძველადვე ქართველთ ეწერათ და არღანდვინ სწავლულიყო ამისა, თვინიერ უხუცესისა ძმისა ჩემისა

ლი ანუ „მღვდელი“ აქედგანვე წარმოსდგა ესეცა, რომელ მეფენი მღვთისა ცხებულნი იყვნენ მასვე დროსა გემნი ღვთისანიო ე. ო. საღმრთონიო. აქედამვე შემოვიდა თქმულობა დიად ჰეველთ ქართველთა შორის დასმარებულნი გვესთა განცა სოფლებში: „მღვდელთა და მეფეთა“ ამით იგულისხმებოდა არა უზირატესობა მღვდელთა მეფეთა ზედა, ვითარცა აწცა ჭგონებენ მრავალნი შეცდომით, არამედ ესე რომელ თვით მეფენი იყვნენ ერთსა და მასვე დროსა მღვდელნიცა და მეფენიცა დროთა წარმართობისაგან.

მეფე გიორგი ოდესცა მოისსამიდა სუფრასზედ მღვდელთა, უჩვენებდა მარადის ახლოს თვისსა ადგილსა და უბძინებდა ყოველთვის

სულსან საბა ორბელის-მისაგან კიდე. მასცა მამისა ჩემისაგან ესწავა და მან მე მასწავა ჟამსა მას რომელთა ინებეს ჩელთაგან ჩემთა ისწავეს, არამედ ვერ სწორ ქმნილთა ჩემთასა! მას ჟამისა მეფენი და შემდგომნი მათნი მოწულედ ჭეკარობდენ ამა წერასა. მე ქართველთა, იპერელთა და კასთა მეფეთ დედის ძმის-წულმას და საქართველთა მონაძარტლეთ უსურესის ორბელის-ქემან შროველ კზისკაზობმას, და აწ თთვილელ-მიტროპოლიტმან, უღირსმან ნიკოლოზ ანბანი ესრეთ დაწვერე; ტრფილელ მწრთელ გულის-ხმა-ჭეოებს და მოსურნე ადვილ მისვდების-ურთიერთარს დაქსელვა და გვარ-კეთილობა საჩინო მიქმნიეს, და უმეტესსა გვარსა თუ ვინ შესძინებს ჩემსავე ცხოვრებასა ვისილე ჩემ-მიერ სწავლულის-მიერ, ვითაც სხვა თვით მოიგონოს და ჩვენსა პირველად მეოიესა შლად არა ვერარს. გვარი და ერთმანერთში დაქსელვა ესრედ ჭსამს გულის-სმიერისაგან სხვა და სხვა რიგად დაქსელვა ტანის სისხლ ყოველთავე ჭსწორედ ჭსამს. მე თხროვებულის თვალთ დაწვერე; რამეთუ ვიყავ ორმოცდა ათექსმეტისა წლისა მის წერასა, მხილველთაგან შენდობასა ვითხოვ, ღვთის-სიყვარულისათვის ჩემი სიმძიმე იტვირთეთ და ჭსჯუელი ქრისტესი აღსრულეთ. ქალაქსა დიდსა სამეფოსა შინა მოსკოვს, 1628. აგვისტოსა.

დაუკარგულაბისათვის ამისსა, ესე აქა დავსდევ. ნუ მრისხვენ მკითხველნი „მეფისა ცხოვრებისა მწერალსა“.

„მღვდელთა და მეფეთა!“ მადალი საჩისსი არის მღვდელთ-მოთკ-
რობა, ბრძანა მეფემან თვით:

აქეს უფლებსა შეკვრისა და გასსნისაჲ ესე უფლებსა არ მისცემის
არცა ანგელოზთა და არცა მთავარ ანგელოზთაჲ. სამოხსი მათი
ბისონი არის სამოხსი მეფეთა, დიდისა წმინდისა კოსტანტინე კეის-
რისაგან მიწითეული. ამითა აღიყვანა ეპისკოპოსი ერთსა და მასვე
თვისთანა სამეფოსა ჰატოვსა, ამისთვისა გაიგონია ჰატოთაგან, მრ-
კალთა არა უწყინს, სად და რით თავდება უფლებსა მათი. ესე იყო
მიწესი რომელ წმინდათა ჰაზათა აღიარეს თავი თვისიო უფლად და
მსაჯულად მეფეთა და თავად ეკკლესიისა და მოადგილედ ქრისტესსა
ქვეყანასედ.

CXXXIII

ლეკნი მოწოდებულნი ქალაქსა მეფისა მცველად, ითხოვდენ და-
ნიშნულსა ჰამაგირსა თბილისის ქალაქისა შემოსავალი არა ეკმაჲ
ამათ ამისთვისა უბრძანა მეფიქსა დაწინას შეაწეროს მოქალაქეთა და
უფროსე შემძლეთ კაცოა იუული. სომეხნი დრტენვიდენ, გარნა მისცეს
საკმაოდ და არა გაწერილებისაებრ. მეფემან უბრძანა მეფიქსა გამოუცსა-
დას რათა სომეხთა ვაჭართა, რომელ, „შემოხიზნულნი საქართველოსა
დაიცუბიან ქართველთა ძალითა აქესთ ვალი ეწოდენ გულითა ქვე-
ყანასა გაჭირვებისა დროსა შეუწუსებლივ არა იქნება: კბო-ვეერც-
ნისა ჭამისა მოსურნემან უნდა გატეხოს ვერცხი. — გამოუცსადე მათ
არ იყვნენ უმადლონი ქართველთა.“

ჭკონებდა სადამე მეფე, რომელ სომეხთა შეგოთისა იქნებოდა
თანა-ზიარნი ყორღანაშვილი ოსეფა, ამილასკარი დედოფლისა დარე-
ჯანისა. მამინ მოასსენეს მეფესა რომელ თვით ყორღანაშვილმან მოს-
ცა მეფიქსა ოთხი თუმანი. ჭსდუმნა მეფემან და არა მომლოდნელმან
მისგან, ესრეთისა მოქცევისა, — რათა არა აწყინოს დედოფალსა უბრ-
ძანა საიდუმლიდ მეფიქსა: „გულითა ჭქმნა ესე, თუ ჩემსა მოსატყუ-

ებლად? პატრი-ტომულად მეფისაგან იუგენ მოქალაქენი გუზგინბეგი სტეფანე; ფითუა-შილი და მენთუა-შილი. სომეხთა გვარი ემდურებოდა ამით, ვითარცა მეფისადმი დასსლოებულთა და დამსაგვრელთა დანაშთენთა სომეხთა:—სშირად სადამე ეტეოდან სომეხთა თფილი-სელთა ფითუაშილი უფრო მინსეული ძალბ ქართველთა მეფისა, ჩვენი ღონიერებაც არისო. რატომ არ სედავთ და არ შინჯავთ ერთს ბედნიერებაში ვართ ჩვენ სომეხნი აქა, სზარსეთსა და ოსმალში? ესრეთ ლეკთა ჯარითა დაცული მეფე იყო მწუხარედ და მამინ შვეი-და გოვალენსკი და მინათვა წერილი იმპერატრისა ჰავლესი. წერი-ლითა ამით სთხოვეს მეფეს სომეხთა ძელიქსა ჯიმიდ შასანსაროვ-სა და ფრიდონ ბეგლაროვსა, სურვილისა მეზრ მათისა უბოძოს ად-გილი სასასში რათა დასასლონ თვისნი უმანი სომეხნი, დეგნილნი სზარსთაგან ამისთვის იგვრიან ესენი ჰირბოთათო, სწერს ჰავლე დი-ცვან ძალითა თვისითა სამეფო თქვენო, კეთილბონისათვის სამეფო-ისა თქვენისა და სიბრალულისაგამო ვითარცა ქრისტიანთა მივიდე მე ესენი ჩემდა ქვეშევრდომად და მოვანუძებ საქმესა ამასა, მიიღოთ იგინი ვითარცა სტუმარნი და უბოძოთ დასასსლეებლად ადგილი თხოვილი და უფლებაცა თვისთა სომეხთა ზედა, ვითარცა აქედანთ მათ თვისსა ქვეყანასა. ვ ივნისის 1799 წელსა „მეფემან ესე ვერ ჭქნა და უბრძანა მინისტრისა სიმნელე საქმისა და ესეცა რომელ თვით სომეხთა არა სურდათ მისი ბატონობა ჩემს ქვეყანაშიო. გარნა აღსა-სრულებულად ჰავლეს სურვილისა უბოძა გრამატა რომელთაცა ამლეკს ღორესა, დაპირებულსა შამირადისათვის კალგუტელისა სომხისა. თუ ეს შარიდადა მოვა ანუ მისი შვილიო, მამინ ჭსწერს მეფე, ღორეს მას მივსცემ და სამაგიეროსი თქვენაო.

CXXXIV

1200 კაცსა ლეკსა მეომარსა ეძლეოდა თთვე და თთვე ჯამა-გირი თვითოს თთვეში 30 მანეთი.—მესამესა თვესა მათისა თფილისის

ყოფნისასა გაურგულებს ძმთა იულონა და ალექსანდრემან ბელადი მათი. ერთგული კაცი მეფისა მივიდა და მოასსენა ესე მეფესა. მეფემან არა შეამცნევინა შიში, რომელსაცა მიეცა თვით. უბრძანა ბელადსა მადლობა და სიფრთხილე. მეორესა დღეს დილით, ახლად გაღვიპებულმან მეფემან ისილა 150 ლეკი სსასხლის თვისისა წინარე მისრული და რცა მთხოველი დაპირებული ჯამაგირისა. გამობრძანდა გადმოკიდებულისა მოედნისაკენ ბაკურისა და იქიდაჲ დიდისა, მხსნილი თ უბრძანა, შედგენ და მასინვე მოუწოდა ქართველთა ქეშითა ანუ მსლებელთა. ესენი მსწრაფელ ყოვლისა კუთხისა სსასხლისა გამოცვივდნენ სანჯლებითა კეტებითა და გაყარეს ლეკები, შეშინებულნი დროსა ამას გააფრთხილა მეფემან, არაჲინ მოკლნ ლეკი იქმნა მიება ბელადმან გამოაცხადა დალატი ძმთაგან მეფისა და გარია დალატობაში გუნიანი მეღიქი, მალაქელაშვილი და შიო თუძანიშვილი. მიუბიდაჲ გამოცხადდა, რომელ სამთა უკანასკნელთა პირთა იცოდნენ ესე და შიშისათვის ძმთა მეფისა ვერ მოასსენეს მეფესა გარნა დალატობასა შინა და ორგულებასა არა ერივნენ. ამისთვის უბრძანა ჯარბიძისა გარდასდა და წაართვეს მათ 400 თუძანი ფულად და კერცხლად. ამ ფულითა მიეცათ ჯამაგირი ლეკთა და დანაშთენისა ჯამაგირისა გარო დასასდელად დიდ-ძალი კერცხლისა ჩიკთანი საკუთარნი, დააშლეკინა და მოაჭრეკინა ფულად. ლეკები დაითხოვა, რადგან შემოდირდა რუსისა ჯარცა. შემანდერათ ლეკთა იყო მოჩენილი სიდიდისთველი თომბა მელვინეთსუცესისშვილი, მცოდნე კარგად ლეკურის ენისა.

ძმა თვისი იულონ დატუქსა კათოლიკოზისა პირითა და განაძია თფილისიდაჲ. ნუ მიმიყვანს იქამდინ, რომ სპარსთა და მეფეთა უფლებითა დავთსარო თვალები, — შეუთვალა მეფემან. მასინ წარვიდა იულონ ქართლისაკენ. ალექსანდრე მამისაკე თვისისა დროსა-გაქცეული და ახალ მეფობაში უკუ მოქცეული თფილისად და მიღებული კითლად მეფისა გიორგისაგან, შეშინდა და კვალად გაქცა სპარსეთად.

შიო თუმანიშვილმან მალაქელაშვილმან და კუზიანმან მე-
ლიქმან დაჩნია, მეორედ შეჭფიტეს ერთგულობასედა და ჩამოართვეს
წერილი მათ მოღნისა სომეხთა ეკკლესიასი იანა-დასწრებითა მათი-
სავე ეპისკოპოსისა ოჭანუხისა, ქალაქისა მოურავისა ევსტატი ციცი-
შვილისა და ეშკაბაშისა ასლან ორბულიანისა. ამილასკარი ფორლანაშვი-
ლი იღუმაღ გარეული ამა საქმეში, არა დასაჯა მეფემან დედოფლისა
გამო დედი-ნაცვალისა და ბრძანა მისთვის:

„მაგისსა ფიცსა არა მივიღებ. ეგ არის მურალი ფატრუქი იხუუ-
ტავს და აყროღებს. მაგისი რიდი არავის არ უნდა აქნდეს თვით
მოჭკლავს თავსა თვისსა ახლდეს დედასა ჩემსა მეფისაგან მოძულე-
ბული. არა გავერკვი მისსა სისხლშია. სისხლსა სისხლითა არ დაი-
ბანენო: ვარ მეფე და ვიქონიებ მოთმინებასა და სულ გრძელებასა,
რომლითაც განშენდებიან მეფენი ღვთისაგან დადგინებულნი მალ-
ლად.“

CXXXV

ჯერეთ შუებისა ერეკლესავე დროსა 1767 მოახსენეს იპეტრნი-
ცასა ეკატერინას სიმდიდრისათვის ოქროისა და ვერცხლისა და სხვა-
თა მადნებისა საქართველოსა შინა. ღრავმან აზოლონ მუსინ-პუშკინმან
მოსთხოვა იპეტრტორსა ჰავლეს 20 სეკდემბერს 1799 ბრძანება წა-
სვლისა საქართველოდ. მოსკლადმდე მისსა თთვილისსა მეფემან გი-
ორგი ჭსცხო მისკლა მისი ღინისა, უბრძანა გარსევან ჭავჭავაძეს
წამოაკლინოს მუსინ-პუშკინი მისთან. მოსრულმან ასტალას განიხილა
ალავერდისა მადანი და ჭხოვა რომელერთსა წელიწადსა მოსცა ჩრთსა წელი-
წადსა ბერძენთა შემადნეთა 445 ლიტრა (ლიტრა 9 ფ.) და ყოველ თთვე
გამოჭქანდათ 30 ლიტრა და 2000 ფუთი რუსული ტყვია. ამავე ვე-
ცხლიდამ გამოარჩევენ ლიტრადამ 30-მდე მისსადას ოქროსა. 800.
კაცი მუშაობდა მუნ მეფისა ხარჯითა. მეფემან გიორგი გასცა ესე იჯა-
რით და ბერძენნი თვითოსა ლიტრისათვის ჰმდეკდენ მეფესა 160 ფ.

18 სექტემბერს 1800 წელს გრაფმა ნუსენ ჰუშკინმა აცნობა იმპერატორსა ჰავლეს. ძაწინ იმპერატორმა უბრძანა განოსტოსოვოს მეფეს, რათა ჰარობებითა გარდაეცეს მადანი ესე და სსვანიცა რუსთა მემადნეთა უფლებასა. მექმან გოროცა ანუბა მოურავდენ სომესთა მოიჯარადრეთა, რომელნიცა აძლევედენ წელაწადღა, 12000 მანეთსა, რათა გარდასცეს ესე თვით გრაფსა მუსინ-ჰუშკინსა. 8 ოკტომბერსა 1800 წელსა მოვიდა ბრძანება იმპერატორისა რათა შეიკრას ზირობები მეფესთან. გრაფმა ჰუშკინმა მოსწერა წერილი ღიბით მეფესა 16 ნოემბერს 1800 წელსა განსწავლულისა მემადნისა კისკაღდისა სელითა და ჰარობებიცა:

1, გარდაეცეს რუსეთსა მადნება საქართველოსა სამეფოსა.

2., მიეცეს საუკუნოდ სსვანი მადნებთათვის, ტყე, წყალი, და ესე ვითარნი სასმარნი.

3., მიეცეს უფლებ: ტყეებთა და სიმაგრეთა აშენებისა და მიენიჭოსთ მუშაკათათვის მემადნეთა საკმაო სასნავი მიწა ჰურისა მოსავლანათ და სათიგეებიცა.

4., გარდაეცესთ მადნებიცა ისეთი, რომელთაცა იზოგან სადამე რუსნი.

5., ჩააყენონ მადნებში მუშაკნი იმერელნი, ქართველნი, კასელნი, ოსნი ყაზახნი, ბორჩალოელნი და სსვანი, და დაბინავებისათვის მუნ მათისა, მიეცესთ ცსოკრებისათვის შეწყენა.

6., ეძლეოდესთ ჰური ქართლიდამ, ყაზახ ბორჩალო დამ ფასითა და როგორც ფასობდეს ადგილობრივ.

7., უკეთე მებატონებთა მამულებში გამოსწინდეს მადანი, ესეცა მათ. მიეცესთ ზირობებთა ამით მეფე იყო თანახმა და აღსასრულელებლად დაუდვა, თვით შემდეგნიცა ზირობები:

1., დაიცვას სამუდამოდ რუსეთმა სამეფო მისი მტერთა და ცემისაგან.

2., მიეტეს მეფეს ერთ-დროებით იუული ნაცვლადი.

3., მიეტეს მადანთა დასაცვლათ 3000 რუსთა ყარაული.

მასინ მეფემან დაამტკიცა კანტრაკტი და დაუსვა მას ბუკედი მეფისა და დედოფლისა. მოაწერეს მას სელი გენერალმან დასარკემან და მღვდელმან მადნისა იოსებ წინამძღვრის შვილმან,

გრაფმან მუსინ-პუშკინმან 5 იანვარს 1801 წელსა წარადგინა ესე სელმწიფესთან შემდგომად მეფისა გარდაცვალებისა და შეიტვალა ხელისა მთავრობისაგან ჭასრიცა მეფისა და მდგომარეობაცა ქვეყნისა განმგებითი (პოლიტიკური).

1801 წელსა მუსინ-პუშკინმან იწყო მუშაობა მადნებისა და 3 წელსა ვერა რაი ჭქმნეს. კნიაზმან რიტიანოვმან 1803 წელსა ისილას ესე მძიმედ მმართველობისათვის და უნებდა შეეყენება მუშაობისა. მუსინ-პუშკინი მწუსარებითა მოკვდა თბილისს და დასაფლავდა ჟვარია-მძის ეკკლესიასა. მუშაობა შედგა ვითარცა დღეინდელად დღემდე.

კნიაზმან მ. ს. გორონტოვმან განიხილა ესე ადგილი და საქმეცა დაწერა ილია ძველად. მეცა მანსლო თვისთან და მასთან მოგზაურობაცა ხუმი აღესწერე და დაგზავნე რუსულად თბილისს (1850 წელს) და გამოძიებით გზათა ცხდთა მუნ მისსვლელად არღა ინება დრო დეე განასვლესად მადანთა ამათ მუშაობისა.

CXXXVI

დედოფალმან დარეჯან მკდომარემან დედოფლისა მარიამისთანა რძლისა თვისისა, რომელიცა მმართველად იყო ირანელიზედ უკანასკნელსა მუღალზედ, მონასკინ მღვდეს ს. მღვარავი ვარსა: გვრთათვის, რომელსაცა ატარებენ მანთა და იქმონეს ამნობთა ინდელსაც მღვარავი ხობსუბიო და ვარსა გვრთა ეკავდნათ და ეთქოთ არ შიირთით მოწამლულნი იქმნებანო. აბა რა სათემდღის და რთგორ მოსათმუნია?

უნდა მოკვლა და კინა? შვილი ჩემი და მეივე. შვილი ხარ ჩემი და რა ზასუსი უნდა მივსტე ღმერთსა, რომ ესე ვიფიქრო? იმდურებით ჩემს შვილებზედ. რა კენა აკერ ორი თვეა ალექსანდრე გამექცა მისარინს ესე? მიმართა თათარსა და მე ხელს მოუძართავ როგორმე? რომელი შვილი დავიწიელო? რომელი შვილი მოკვლა? თქვენცა გყვანან შვილები რომელს გაიმეტებთ მოსაკლავად და შესაძლებლად? მეივე შესწუსდა და მოვიდა ღმობიერებასა და იტყოდა დედოფლისა დასამშვიდებლათა სიტყვათა.

დედოფალი დაჩვენა ჰგონებდა შესმოსედ და აღმაშფოთებულად სამეფოსა სახლისა მათა-შვილსა ალექსანდრეს, რომელიცა იყო დიდად მიჩნეული მეფისა გიორგისაგან და მისგან მეგობრად სადილი. მეფემან შემდგომად ვრცელისა საუბარისა ინება და სთხოვა დედოფალსა დედინაცვალსა თვისსა, დაშთეს მათთან სადილათ და განატაროს მათთან დღე. დედოფალმან ზატვი-სცა და დაშთა სადილად. სადილზედ გამსიარულებულმან დაჩვენა უბრძანა მეფესა. „შვილო ჩემო! 4 წლისა დამხვდი, როდესაც შემოვედ სამეფოსა სახლსა; „შვილი იყავ ჩემი და მე დედა ვიყავ, არ უნდა მალე დავიწიო წარსული დრო, და არცა ალერსი ჩემი შენდა ემწვილობისა დღეთა. „სხვა რომ არა მქონდესრა შენთან ამაგი ეს სომ არის დავიწიებელი „ჩემგან, ავად შეიქმენ 4 წლისა და რა გვარითა მეცადინობითა, მოგვიარე და მოგარჩინე, არც ერთს ჩემ შვილზედ ესოდენი ამაგი არ მიმიძღვის.“ მაშინ, დედოფლისა დაჩვენისა მუნ მეფესთან ყოფნისა დროსა, მოართვეს მეფესა ბრძანება იულონთან, ახლოს ეშიკაბაშსა თვისსა ალექსანდრე მათა-შვილსა დავით აბაზაძე, რომელიცა მიდიოდა იშერეთსა წყრილითა სოლომონ მეფესთან, ივითსა დედოფალმან აზრი დესპანობისა, მეფემან მჩისხანედ ბრძანა ზასუსად: „სოლომონ მეფესა წარუერთმეკია სატი ჩემისა სიძისა დადაანისათვის სატი ვლახერნისა, თუ არ უბრუნა და არ დაჰსცნოს სოლომონ, ამოკავდებ მეფესა იმერეთიდან.“ დიდი ფიცხელი მიწერა იყო ესე მეფისა გიორგისაგან, და კვლად უფიცხელესი თვით იულონთან: მე ზინი მათნი

არა მამკეს და წამიკითხავს იულონის შვილთან ლუარსაბთან, რომელსაცა ჰქენდა იგი. დამსწრე ამ მოთხოვნის ეგნატი იოსელიანი იტყოდა, ამოიხრწა მიეგემან და მოასხენა დედოფალს დარეკვანს: „მასწუხებენ და მოთმინებდამ გავეყვარ ამათაო.“

CXXXVI

მიეგე იქმნა სწულებითა დამძიმებული. მოასხენეს ბრძანოს გათხოვება მიეგის ასულის თეკლასი. ბრძანა, დალოცა, აკურთხა და დასწერა კვარი ვასტანგ ყაფლანის შვილზედ, რომელიცა იყო ქე თავადის დიმიტრის ეს ქორწილი იყო 7 სექტემბერს 1799 წელსა. მიეგეს უყვარდა დიდად და გამოიჩინებდა თვისი თეკლე⁶⁶) თვით მიეგის ასულისაგან თეკლასა გავიგონე ესე, ოდეს მობრძანებულმან ჩემს სასლსა ინება და ნასა 1829 წელსა სწუელად მდებარე მამხეში ეგნატი.

„მზირდებოდა და უეტკელად დამზითეკდაო, უეტთუ დაეტალა ღმერთსა მიეგისათვის. მძანი ჩემნი და დანი მართლად ჭსუფლობდენო მას, — შური მიეგობისა იყო მოხუცი ესრეთისა სიძულილისაო. ვერ გავამართლებო ვერცა დედასა ჩემსა დედოფალსა დარეკვანსაო, ვერც მძათა და დათა ჩემთაო. ვარგად ვიცი, რომ მასწუხებენ მიეგესაო, უბედურება იყო მოსული ჩვენსა სასლსაზედაო, ვიყავით დირსნი დაჭსჯისაო და დავისაჯენითო. ვიტყვით მრავლსა ვაბრალებთ მრავალთა, ვეკებთ მიზეზთა, რომელითაგანცა რა მოხდა.“

მსოლოდ განგების საქმე გვავიწყდებაო: კურთხეულ არს ღმერთი მამათა ჩვენთაო. რუსთა მთავრობა საჭირო იყოო ქვეყნისათვის დეე-

66) გარდაიცვალა 11 მარტს 1846 წელსა და დიდისა ჰატივითა დასაფლავა მცხეთას უგანათლებულესმან კნიაზმან მ. ს. ვორონცოვმან.

ნილისა თათართაგან და ქრისტეს სასკელის მოძულეებიდგან ქსტლებიან
იგინი და სტოდაკენ ღმერთსა, რომელნიცა აბრალევენ ძმასა ჩემსა გი-
ორგის ჩვეუნიან კაცებისა და სამეფოისა დაცემასა.

ესრედ კეთილად დაწესებული სამეფო, ვითარცა საქართველოსა,
საწმუნოებითა, ეკვლესიებითა, მონასტრებითა, მდავან ბეგობითა,
სწავლითა და სელოვნებითა, გუთნითა და სენითა, თესვითა და
ძვითა, ზატიოსნობითა და ზრდილობითა აღსავსე, ესრეთ
ბრწყინვალე სამეფოისა ტახტითა და თავად - აზნაურობითა,
სამღვდელოთა წესითა და საეროისა სიმდიდრითა, თოფითა,

ზარბაზნითა და ხალხისა სიმსნითა და ყაყ-კაცობითა იმასაჲდას ადამე დიდსა რუსეთისა იმპერიასა?.

„მივიღოთ ყოველივე სიმდაბლით და დავემოწინილეთ განგებობის სელსა. ღვთისა განგებობის სელსა ვერ ვნახავთ განგებობის კვალსა და კმარა ესე ჩვენთვის დუმილი და კვალად დუმილი, მეთვის ასუღო, გვმართებს მუნ სადაცა ცხადად და ნათლად ვსკდავთ ყოველსავე, მოვისსენოთ სიტყვა მოციქულისა იაკობისა: ამა რასა იტყვის იგი! ხამოილე შეიღო ჰლატონ მიხრძანა მე მამამს მოწოდებდნენ, სასე იგი რომათა ჰაზისა ჰიოს მეჩვისა, და მიართვი ბატონის-შვილსა წარვიითხოს თვით ქვე სახისა წერილი იაკობ მოციქულისა; მივართვი და წარვიითხა მამისა ჩემისა ხელითა მიწერილი სიტყვა მოციქულისა, რომელიცა შე ამა წერილისა, იყო ნემეტურადცა ნაბეჭდიო:“

„ნეტარ-არს კაცი, რომელმან დაუთმოს განსაცდელსა; რამეთუ გამოცდილ-იქმნას და მოიღოს გვირგვინი ცხოვრებისა, რომელიცა აღუთქვა მოყვართა თვისთა 67)“.

დღესაცა მაჭეს სასე ესე მე დიდსა დროსა დავყო მეთვის ასუღმან თეგლე და მეტოთ ფანითა წაბრძინდა სახლად თვისად, რომელიცა დიდად ახლოს იყო სახლისაგან ჩვენისა.

CXXXVIII

შიში იყო დიდი სპარსთაგან და ომ. მსწისა. შიშის ამას დაერთო ძმათა ამბოხი. იუღონ, ვასტასიკ და ფანალოზ ხარკულებდენ ქართლსა და არაგვსა, ორჯერ მოუსდენ კახლსა 4,000 კაცითა და უნებდათ დედისა თვისისა დარეჯანისა წაეკოთ ოსილასიდაში. შეფემან არ მისცა ნება დედინაცვალსა ქალაქიდაში კახეთსა. დაუყენა მცველად

67) იაკობ. 1, 12.)

800 კაცი თვისისა ჯარისა და რუსთა სალდათნი, განმკედ ყოვლისა ამის დანიშნა კოვალენსკი და მეფის ქე იოანე.

დაბარებული ჯარი რუსთა კვალად შემოვიდა გულიაგოვი ღენე-რალი მას მოუძღვა 23 სექტემბერს მეფე თვით განბრძნდა ტრანსტ-კანდით გარე ქალაქისა და მიეკება თუძვა სნეული ჯარსა და ესრეთვე შემოუძღვა ქალაქსა. იყო მეფესთან დედოფალიცა მარიამ და სხვანიცა მრავალნი ქალნი. ზარბაზნთა სროლითა ცინიდაძე და ზარბებისა რე-კითა დაუსვდენ ქრისტეს მოყვარესა მსედრობასა, მსედრობა ესე და-ბინავეს ავლახარსა, კუგისასა და ვიეთიმე როტანი ლილოსა და მარტ-ყოფსა. შემინდენ მეფის ძენი და განმსწევეს მეფე.

მეფემან კვალად სულ-გრძელებითა მოინება დამშვიდება ძმთა. ამისთვის უბძანა კოვალენსკის, კათოლიკოსსა და მეფის-ქეს იოანეს, დაახლოლოს საქმე ესე მეფესთან მორიგებისა. ფარნაოზ უმეტეს სსვა-თა ძმთა დაშთა შეურთებულად. ამას ალექსანდრეზედ აქნდა დიდი იმედი, რომელიცა სწერდა სპარსეთით წერილთა დედოფალსა დარე-ჯანს, იმერთა მეფეს სოლომონს, ძმთა: იულონს, კანტანგს, ფარ-ნაოზს და მირინს, ეგრეთვე ზოდბელსა იოანეს, თამაზ ყაფლანის შვილს და სს.

ჭგონებდენ ლეკთა ჯარსა და სპარსთა შემოსვლასა მალე საქარ-თველოდ, განა რუსთა ჯარმან, საგმოდ თფილისსა მეოფემან, შეა-შინნა ყოველნივე. დაჩნათ მათ იმედათ სნეულებსა მეფისა სასიკვდინე ჭგონებდენ შემდეგ მისსა იულონისა გამეფებასა და რუსთა ჯარისა დათხოვნასა. ჯერეთ მეფისა სიტაცსლისა დროსა, მტერთა მისთ, განთესეს სძა გარდაცვალებისა და ესაროდენ დროთა ცვლილებასა. ესე იყო მიზეზი, რომელ ვერცა კოვალენსკიმ, ვერცა შემდეგ მისსა ლაზარეკმა, ვერცა მეფის-ძემან იოანე, ვერ დაამშვიდეს მეფის ძენი იულონ და ფარნაოზ, უმეტეს ფარნაოზ იყო შოთისა მიზეზი, ამისთვის რომელ მეფემან მისწერა ფიცხელი წერილი ოთარ ამილ-ხვარსა ჭსდევნოს ფარნაოზ და უბრძანოს სოფელისა მოსელებთა არ მიუშვან იგი არსად.

ბრძანებამან ამან ჭქმნა ესე, რომელ ფარნაოზ გაჭირებული უსარ-
ხოლობითა მოდრკა და მოსწერა რუსისა ღენერალსა ლაზარეკსა, შე-
ვიდეს მისსა მდგომარეობასა და ჭქმნას მან თვით სამართალი. ჰასუ-
ხად მისისა წერილისა, იყო მოწოდება მისი თფილისად და დამორ-
ჩილებს მეფისა.

ესრეთივე აღრეულობა იყო კასეთსა, რომელსაცა განაგებდა მე-
ფის-მე ბაგრატ. ესე ითხოვდა, რათა მეფემან მიაშველოს მუნ დასამ-
შვიდებულად აღრეულობისა მეფის მე დავით. თუძცა მეფე იყო დრო-
თა ამით დიდად სნეული; გარნა სანქმობდა დიდად, იყო მიწერ-მოწე-
რასა შინა ყოველგან და მსნედ და დაუღალველად ზაჰუნვიდა რათა
რუსთა ჯარსა აქნდეს ზერი მზად თფილისსა, გორსა, თელავსა და
სიღნაღსა. მასლობელნი მისნი დიდისა განკვირებითა მოუთხოვრებდენ
მისსა, დროთა ამით მეცადინეობასა, რათა დაეწყო სანქმე ბინიანად და
მტკიცეთ. მარადის სანქმისა დაწეებისა წინათ და დაბოლოებისა დრო-
საცა ბრძანებდა სიტყვასა თვისსა და თქმასა ჩვეულებრივსა: „ქრისტეს
ღვთისა მადლითა“.

CXXXIX

ორისა კვირისა წინათ მეფისა გარდაცვალებისა, განუძლიერდა
მეფესა წყაღმანკი და მოუმატა ქმენა. თხოვისა დედოფლისა მარია-
მისა, კითხლიკოზ ჰატრიარხმან ანტონი მისწერა ქართლისა და კახე-
თისა მღვდელთ-მთავართა და მონასტრისა წინამძღვართა ილოცვიდენ
მეფისა სნეულისა განკურნებისათვის, და ჭყოფდენ კედრებსა წესისა-
ებრ წინა ეკკლესიისა. თვით თფილისსა, დღე ყოველ ეკკლესიათა
შინა იყო კედრება. დედოფალი მარიამ მსლბეულითა თვისითა თერს-
შიშველი ვიდოდა ანხის-ხატისა ეკკლესიასა, და წინაშე ხელთ-
უქმნელისა სატისა დაჩოქვითა, ცხარეთა ცრემლთა დინებითა, წერილ-
თა შვილთა ილიასი ოქროპირისა, ირაკლისა და თამარისა მუნ დასწ-

რებითა ეკადრებოდა ღმერთსა განაგრძოდა დღე მეფისა დროთა ამით
მწარეთა ამბოხთა დასამშვიდებულათ საჭიროისა, იტყვიან მუნ დამსწ-
რენი მოსუცნი: გრგვინავდა ხმა გოდებისა და ტირილისა გაწემო დე-
დაოფლისა მწარედ მტირაღისისა. მსული დღე იყო დღე ესე ცრემლთა
და ვაებისა. შემდგომად ზარაკლისისა, რომელიცა გარდაისდა იუს-
ტინე მთავარ-ეპისკოპოსმან, განზანეს სატი და ნაზანი სატისა, თვით
სულითა თვისითა თეთრისა მინისა ჭურჭლითა წარიღო დედაოფალ-
მან და მიაწოვა მეფესა. მეფემან ჩვეულებისაებრ თვისისა ცრემლითა-
ვე მიიღო, ისმია, ისსურა წყალი ჰიწასა თვისსა და გულ-მკერდსა
წარმომთქმელი მოსურვალედ ლოცვისა და კედრებისა და თვით წმინ-
დისა სატისათვის თქმულისა ტროპარისა, რომელიცა იცოდა მტკი-
ცედ ზეპირად მეფემან მოწმუნემან.

CXL

მეფემან მდებარემან საწოლსა უიმედოსა განკურნებისა წყაღმან-
კისა გამო განძლიერებულისა, ინება და სთხოვა კათალიკოზსა ანტონ-
ნის განსნას საფლავი და ლუსკუმსა წმინდისა იოანე მანგლელისა.

22 დეკემბერსა მიბრძანდა სიონისა ეკკლესიასა კათალიკოზი
ანტონი და თანა დასწრებითა იუსტინე მთავარ-ეპისკოპოსისა, იოან-
ნე ბოდბელისა მიტროპოლიტისა და სტეფანე რუსთველისა იწვეს
ზარაკლისისა გარდასდა. შეიკრიბენ დროსა ამას მუნ სიმრავლე ერისა
და მუშაჲნი საფლავისა განსნისათვის, სადაცა იყო ლუსკუმსა წმინ-
დისა გვამისა. ზარაკლისი ზდილობითა განგრძელებოდა მრთელსა
საათსა. ღაზარკვი დაწმუნდა, რომელ მიზეზი სიონისა ეკკლესიასა
შინა შეკრებისა არის აღსრულებსა ზარაკლისისა და არა შესასები მე-
ფობისა, გამოვიდა და წარვიდა.

ამოიღეს ლუსკუმსა და ესრეთ ზდილობითა და ლოცვითა წარიღეს
იგი და შეიტანეს მეფისა საწოლსა. მეფე განმსწედა, წარმოდგა და

უბრძანა დასწრე წინაშე ლუკერისა. დიდითა კედრებითა და ცრემლ-
თა დენითა და სარწმუნოებითა ემთხვია წმინდათა ნაწილთა. დედო-
ფალი მარიაჲ და მსლგებელი სტიროდენ მწარედ და ატირებდენ სხვა-
თაცა. ღენერადი ლახარევი თვით დაესწრო მუნ დროსა ამას და ამასცა,
მწუსარესა ცოლისა და შვილისა, სიკვდილისაგამო მასკუ დეკემბერს-
თვესა, განუასლეს ტვივილი გულისა და ატირეს მრავლად. მასსი
მივიდა მუნ. დამწრესთან დეკანოზთან იოსებ წინა-მძღვრის შვილთან,
რომელმანცა იცოდა რუსულიცა და ქრჭვა ასლად კხედავ რომელ მეფე
გიორგი მძღვად ქსდვას ღმერთთანაჲ!

შემდგომად ლოცვისა, წასკენეს ლუსკუმა წმინდისა და დასდევს
თვისსა საფლავსა დიდითა კრძალვითა და თაყვანისცემითა.

მეფე შეიქმნა უკეთ და მსკე დღესა ლახარეკმან აწრობა ამბავი
ესე ღენერალსა გნარჩინვსა.

CXLI

22 დეკემბერს სნეულმან მეფემან თვით მოინება, რათა აღსწრუ-
ლონ მას ზედა საიდუმლო ზეთის კურთხევისა, ამისთვის შეკრებენ
სასლსა მისსა კათალიკოსი ანტონი, მთავარ ეპისკოპოსი იუსტინე,
მიტროპოლიტი იოანე ბოდბელი, არსიეპისკოპოსი რუსთველი სტე-
ფანე, მიტროპოლიტი თფილელი არსენი, არსიმანდრიტი და მოძღვა-
რი მეფისა ევთიმი და მღვდელი სასახლისა ონისიძე იოსელიანი, მო-
ყვარე ქრისტესი მეფე გიორგი, მდებარე ცხედარსა ზედა, ილოცვიდა
და ეკედრებოდა ღმერთსა, რათა ქსტეს მას კურნება სულიერი და ხორ-
ციელი. ცრემლთა დენილთა თვალთაგან, ცოდვათათვის მტირადთა
მოიყვანდა ღმობიერებასა თვით მკედრებულთა განკურნებისათვის სნე-
ულისა. შემდგომად სრულყოფისა ზეთის კურთხევისა მოეცა შვება
მეფესა მწუსარესა. განატარა ღამე მშვიდობით და დღესა მეორესა

დილით, ოდეს უბრძანდა დედოფალი მარიამ სანასავად შეივისა, ისი-
ლა შევე თვალე შერეული და რეცა მატრიალელები თვალთა უჩვეუ-
ლოისა მისთვის სასითა. შესწუსდა და მოასსენა გაბედვით ცრემლ-
მოჩეულმან შეივსა:

„ბატონო, რას უბრძანებთ შეილებსა ამით ! კის აბარებთ, თუ
გვეწვია უბედურება რაიმე? დავით უნდა იყოს ამითი ჰატრონი? ანუ
თქვენი ძმები? ანუ დედოფალი (დარეჯან ანდა ასსენა სასელი ქარ-
თველთა ზრდილობისა გამო)?— „ბატონო დედოფალო, გაიგონე რა
გიაზბო; მე აუხენ მათ ჰატრონსა დიდსა და ძლიერსა“— უბრძანა ჰა-
სუსად დედოფალსა ცოდესა თვისსა: „ბარათაშვილო გიორგი!“ მომ-
გვარე ღენერალი ბრძანა შეიემან მსწრათელ, აცნობეს ღენერალსა და
მივიდა შეიესთან. შეიემან სთხოვა დაწეროს წერილი იმპერატორსა
ჰაველსთან, აცნობოს უკანასკნელი დღე მისისა ცხოვრებისა, და ესეცა
რომელ ჩამიბარებია ანდერმად ცოლშვილი ჩემი და საქართველო, ესლავ
დაწერეთ წერილი ჩემ მაგიერ მოკლე, დაუწერეს წერილი მოკლე, და
მოაწერა სელი და დაასვა ბეჭედი თვისი.

ესე ამბავი მიამბო ექიმმა იოანეს ყარაევმან, მუნ დილით სადა-
მომდინ მეოფემან და ყოვლისა ამისა ამბავისა მცოდნემან და თანა-
დამსწრემან.— მაშინვე იოანე ყარაევი დაუმატებდა მსიარულებით და
ყელ-მოღერებით სიტყვათა: „ჩსწორე შევე იყო, უსვი, ძლიერი სიტ-
ყვით, ძლოცველი, უტყველი, წმინდა ფიქრითა, ბეგრით უკეთესი მამა-
ზედ ქცევითა, თუმცა არა სიმსნითა.

GXLII

შობისა დღესა 25 დეკემბერსა, დასდგეს კარავი ნაკურთხი ჰი-
რის-ჰირ ოთასისა მისისა დაიწეს წირვა თვით მეფე მწოლარე ცსე-
დასსა დიდისა მსურვალეებითა ისმენდა ლიტურგიასა და თვით წარი-

კითხს დღისა ამის სამოციქულო წოდენ შექმლო სმითა დიდითა სამეფოისა კილოთი, მტკიცედ ლექსთა გამოაქმითა, აწროყანად, ძლიერითა ბაგეთა ბეჭრითა, თანხმად მადლთაჲ აწრთა და სიტყუათა თვით ზეცით გარდამო მეტყუელისა მაციქულისა.

ღიტუტლია ადასრულა მოძღვარჱს მისმან აწხმინდრიტმან კეთიმი, იოანე ნათლის-მცემლისა უდაბნოისა წინა-მძღვარჱს, — და მსგუ დღესა ეზიარა ცრემლითა და დიდისა კედრებითა ღუთისადმი ხორცსა და სისხლსა ღვთისა მაცხოვრისა ჩვენისა.

მსგუ დღესა წირვისა შემდგომად, მოასსენეს მეფესა ასლად მოყვანილთა ინდოეთისა ქათამთა თვის თფილისს უცხოად წამე სანასავისა. ინება რათა აჩვენონ მს. მსწრაფელ აცნობეს რუსისა სალდათსა, ქათამთა ამათ რუსეთით მომეგანსა და მოჭკვარეს მეფესა. ორი ძამალი და ოთხი დედალი. მუნ მსლებელთა კაცთა დაუსტვინეს და ქათამთა გაშლეს ფრთები, დაუშვეს აოყრი, იწყეს სმაურება თვისებრი. განცვიფრებით მშინჯველსა მათსა მეფეს მოასსენეს დირსება და კემოვნება ინდოეთისა ქათმის ხორცისა. „ნუჲჲ სჭამენ ამათსა ხორცსა? ივითსა მეფემ. დიას მეფემ! დიდსა სმარებაშია რუსეთში ხორცი ინდოეთისა ქათმისა. „ღმერთმან დამიფაროს მაგათის ჭამისაგან,“ ბძმანსა მეფემან და მამინემ დაიწიერა შირჯვარჱ სელით, რომელითაცა მანადის ჩვეულებისა-მებრ შირ-ჯვარჱს გამოსასვისა დროსა, ხვდებოდა ცხვირსა მისსა. ესრეთ წარყვანა ინდოეთისა ქათმები რუსისა სალდათმან და აქედამ განითესა საქართველოში ინდოეთისა ქათმისა სიმრავლე და ეწოდა მათ დღემდე ინდოური. ესე მიაშო კმის-კომოსმან ნიკიფორე ჯორჯაძემან, რომელიცა დღესა ამას იყო დამსწრე წირვისა კითარცა აწხიდაკონი მიტროპოლიტისა იოანე ბოდბელისა. და შემდგომად გარდაიცვალა კბკარად კწსარხოსთა.

CXLIII

26 საღამოს იქმნა შეყრილობა 40-დამდე კაცთა თავადთა და აზნაურთა სარდალისა სასლში. სარდალმან იოანე ორბელიანმან სთქვა: „ბატონებო! ძნელს მდგომარეობაში არის დღეს ქვეყანა ჩვენი. ბატონი მეფე უგურნებელითა სენითა მწოლარე, დღეს ანუ ხვალე მიგვეცვალების. შემკვიდრე მისი დავით გგაქადის მეცა და მუსჩანის ბატონსა-შეურაცხებით განდევნასა, ჩვენიცა ღირსებისაგან. მე მუჟანან ნამდვილნი სარდალნიო, არა ერთსელ ზრძანა დავითმან საეროდ და გასაგონად. — იგივე დავით ექადის ცუდად დედინაცვალსა თვისსა, დედოფალსა მარიაშს და იგიცა მწუხარე ღნება ვითარცა სანთელი და არ იცის რა ქმნას. — მგონია დამშვიდებისათვის ქვეყნისა და ჩვენიცა საკუთარისა პატრივისა დასაცველად, ვისურვოთ, — დაშთეს რუსეთისა მეფობა, ნურღა ზვინდა მეფედ დავით. — დროსა ამას შევიდა მუნ მუსჩანის-ბატონი ჯერეთ ჭახუკი კონსტანტინე, კაცი გვარ-შათამოებით საღონურესი, გარნა გამოურდელი, ვითარცა სარდალი. მიიღეს პატრივითა დიდითა და დაითანსმა იგი სარდალმან იოანე ორბელიანმან, ვითარცა უფროსმან უნცროსი. მუსჩანის-ბატონსა თანა-ასლდენ დროსა ამას. ზედგინიძე, ვითარცა ლალა ანუ მჩქეკელი და ერთ-გული სასლისა მასისა, და რატის-შვილი მუსჩან-ბატონისავე აზნაური-შვილი. ესენი ადრევე ჩავიხებულნი მეფის ასულის ქეთევანისაგან, დედისა მუსჩან ბატონის კონსტანტინესსა, იტყოდენ და წარმოსთქმიდენ სიტყვათა მუჟანათა დავითისათვის. მასინ მუნ მეოფმან მღვდელმან თურქისტანის შვილმან იოსებ გაბედვით სტუქსა რატის-შვილი და აუკედრა მას კადნიერებითა მის მეფის მის დავითისათვის სიტყვა. — ზდილობითი საუბარიცა დაიკარგა დროთა ამით შინაო, იტყოდა ეგნატი იოსელიანი. კერვის გაბედა ჭეშმარიტების თქმა. სოლომონ ღიონიძე, ვითარცა ლომი გასუმოცული მტერთაგან, იბრძოდა ქვეყნი-

სათვის, მეფობისა და უკარგველობისათვის. ლექსი „მეფე“ დადრედა აქა? ბატონებო იყენით ფრთხილად; ჯვარცმულისა მადლმა იღუპება ქვეყანა უშეკლებელად. იქით სარდლები იწვევენ, აქით მეფის ძენი; მელიქი და სომხობა გველურად იჭტვიან. მოდით გონებასა. დაფიქრდით და შედით საქმისა ბჭობაში. დავითისა მემკვიდრისა მტერობისათვის, რათ უნდა შექმნათ მტერი ქვეყანასა, ნამუსიანად უნდა ვიყვნეთ ქვეყანისათვის და მეფობისათვის. დასაწყობელად საქმეთა და შინა აღრეულობათა კმარან რუსნი და ტრაკტატი მეფისა გიორგისა. ღვთის-გულისათვის მოითმინეთ და სულგძმელებით და დამშვიდებით მოვილაპარაკოთ და დავაწყოთ საქმე საქვეყნო თვით დავით მემკვიდრისა სასლში.

სარდალმან არ უსმინა ლიონიქსა კაცსა მას მსოფლსა, რომელსაცა ესმოდა ყოველივე და რომელიცა სედავდა შოქსა. სმამისი იყო ნამდვილი სმამადებისა უდაბნოსა შინა. ვერანისა მოქმედი მივიდა ლიონიქი დავითთან; ესაუბრა მას და ვითარცა მეგობარსა უჩინა მრავალი რაიმი. დავით მერყევი ჰაზრითა და აღშოგოთებული არ ისმენდა სიტყვათა ბრძნისა თვისისა მეგობრისა. მან არა ისება მიეწოდა, თვისთანა სარდალი და სხვანი ზიჩნი საქვეყნონი; არცა ახვენა ვითამც თავი თვისი სუსტად და მოკლებულად მეფობითისა ძალისა ვითარცა ჯერეთ მემკვიდრე და მოძღვრინე მეფობისა გვირგვინისა, ტრაქტატისა ძალითა რუსეთისა სულმწიფესთან. ამიერიტან იტყოდა დავით, ჩემი სასლი დასშულია სარდალისათვის და მისთა მეგობართათვის. მე გავსდი მას მელიქისა სარდალად და დავანახებუ მას მალე — ვარ ანუ არა მეფე ნამდვილი? კათალიკოსი ანტონი დროსა ამას მიბრძანდა მეფის ძეს დავითთან და ჭსთსოვა რა ჭსურს მას იმა დროსათვის, უკეთუ არცა იქმნება მამა მისი მეფე, უიძელა ცხოვრებისა? დავითმან ვასურს უგო მას: „თვით იცით ვინ ვარ და რა მეკუთვნის, მოვალეობა თქვენი გაქმნევენებს მას რაცა იქმნება საქმელი. წინათ ვერა რას მოვასხენებ“. იოანემან ძმამან დავითისა მუნ დამსწრემან დაუმატა ესტვა: „როგორ უნდა წაერთოს მეფობა დავითსა ჩემსა ძმასა არ ვიცი? არ

არის ზირმშო მეფისა? არ არის შემკვიდრე თვით რუსეთისაგან აღსარებულნი? როგორც მამა ჩემი გამოეფა, გამოეფება დავით შემდეგ მამისა თვისისა. საწყენი იქმნება ესე ანუ სსსიამოვნო მრავალთათვის, საქმე ესე ესრეთ მოხდება: მეფისა გიორგისა შემდეგ არის დავით მეფე საქართველოსა.

კათოლიკოსი იქცეოდა დროსაგან ამას და შემდეგცა ესრეთ, ვითარცა ეკადრებოდა მისსა სარისსსა. ვერ ჰქლია აზრი მისი ვერცა დედოფალმან დარეჯან, ესე იგი დედამან მისმან, ვერცა ძმთა და ვერცა სსკათა მეფისა გიორგისა წინააღმდეგთა. ესრედ მტკიცედ და შეურყეველად იყო კათოლიკოსი, აღმასრულებელი მსოფლოდ მოკალეობისა თვისისა კათოლიკოსობისა.

CXLIV

27 დეკემბერსა დილით მეფესა დაეკარგა ძადა. არდა ინება არცა წინანნი, არცა ჩაი ჰატრისაგან მომზადებული, არცაღა მიიღებდა წამალსა დათულა ექიმისაგან და ოსება აქიმბაშისაგან (ყარაგვისა). წყალმანკი განძლიერდა, მოაწვა გულსა და დააწყებინა ქშენა. დროთიდროდ მოითხოვდა აღიბუსარისა წყალსა. მაშინ მოუწოდა მოძღვარსა თვისსა წინამძღვარსა კეთიმის; სთხოვა უკითხოს ლოცვანი ანგელოსისა მივარკელისა, ავედრებდა სულსა მოძღვარსა თვისსა, რომელსაცა ესავდა დიდად, ვითარცა კაცსა წმინდასა და ქვეყნიერად ანგელოსად სმობილსა მეფისაგან და ესრეთვე ცნობილსა ყოველთაგან. დილითვე 8 სათსედ უბრძანა წაუკითხოს დაუჯდომელი, — ღვთისა დედისა ქებანი, 9 საათსა დილით დასდევს კარავი და სწირა თვით კეთიმემან და კვალად ეზიარა მეფე დილითა ცრემლთა დევსითა და ვედრებითა. შემდგომად მიღებისა სამღვრთოთა საიდუმლოთა, სმითა ძლიერითავე სთქვა:

„ხორცი და სისხლის მაცხოვრის შემოყვანს მე სასუფეველსა. ჭეყნიერსა მე ვეღარასდა ვიტყვი. თვით მაცხოვარი იზრუნებს სამეფოსათვის, არაა ჩემისა. რუსთა სულწითეს ვუტყუებ პატრონად ქრისტიანობისა. იგი განაკებს ყოველსავე.—დედოფალო ნუ სტირ ჩემთვის. ესა ჩემი ტკბილი, დაგატკბობს შენ და შვილთა ჩემთა. მოსავი ქრისტესი, არა სადა დაეცემის.—დიას დედოფალო! არა სადა დაეცემის“.

საღამოსა მწუსრისა ლოცვისა წინათ შემძიდა მეფე. მოვიდა კათალიკოზი და იამა ნასკა მისიცა ნასკა მისი. მობრძანდა დედოფალი დაჩუქან და იამა მოსთხოვა მას სეფი და ამოიწხა უყო. აგოცა დედოფალმან შუბლზედ.

„მოძიტვეე დანამსული დედა ჩემო სთხოვე ძმთაცა ჩემთა მოძიტეონ ბრალი ჩემი მათთან.“ აღვისენ თვალნი ცრემლითა გარემოდგომილთა მეფისა საწოლისა. შეიქმნა მსახურთა და მსლებულთა ქალთა და კაცთა გრგვინვა გულთა მწუსარეთა. „ნუ სტირიან ბრძანა შეუემან; ილოცონ ჩემთვის, რათა კეთილად და სათნოდ წავსდგე დემართთან“—იწყეს მწუსრი და შეიქმნა მტირედ უკეთ და მოსედეით. წაბრძანდა დედოფალი დაჩუქან, წარვიდა კათალიკოზი. დაშთა მოძღვარი და აქიმი თათულა, პატრი ნიკოლა და ოსებვა. დამეესე განყოლო მეფემან დუმილითა ვითარცა მისუსტებულმან და სშირად ნასეკარ ფსიზელმან იტყუადა: „ვირიელებისონ უფალო შემოწყადე.“ მერეთ, „ღვთისა დედაო, მიიბარე სული ჩემი“!

CXLV

28 დილით მეფესა, გონებისა არა დამკარგავსა ულოცეს ცისკარი და მერეთ წირვაც და 11 საათსა დილით შემდგომად ჩამოლოცვისა განუტყუა სული.—ვითარცა ცხოვრება მისი იყო ქრისტიანებრი, იტყუადენ სშირად მუნ დამსწრენი კერეთვე აღსასრულიცა მისი იყო

ქრისტინეთა კედლებისა ჯვარი: «ქრისტინაობიანი აღსასრული ცხოვრებისა ჩვენისანი, უჭირველნი, ურცხველნი, მშვიდობითნი, — უფლისა მიერ თხოვილნი 68). — ნამდვილ მიენიჭა მეფესა ქრისტეს მოყვარესა.

აწნობეს გაწმენდალესა მეფისა ლაზარეოსა და სასახლისა კაცთა: წარგზავნეს კაცნი საუწყებელად ქართლისა და კახეთისა; და გურიერი მასვე დილით გაიგზავნა ს. ზ. ს. საუწყებელად იმპერატორისა ჰაველსას: ლაზარეოსმან აწნობა ესე წერილითავე თვისითა ქალაქისა მელიქსა დაწინა* ბებუთას შვილისა და ყოველგანცა და მისწერა საწნობელად, რომელ ყოველივე განკარგულება და ბრძანებები, — დამტკიცებამდე შემკვიდრისა დავითისა მეფედ იმპერატორისაგან — იქნება ბუჭედ სმულნი სამთა ზირთაგან ე. ი. მეფის — მის იოანესი, ეგნატი მდივნისა თუმანის-შვილისა და ჩემისა.

მასვე დღესა მოძღვარმან მისმან ეკთიმი უამოუცნადა ანდუაში მეფისა დასაილაკებისა გამო მისისა, რომელიცა იყო დაცული გერცხლისა კანდელსა შინა, კიდულსა წინაშე იოანე ნათლის მცემლისა სატისა უდაბნოსა შინა იოანე ნათლის მცემლისა. წარგზავნეს კაცნი და მოიტანეს ანდუაში თვით მეფისა ბუჭლითა დაბუჭდილი და მისგან დაწერილი და სელმოწერილი. კანდელი ესე გერცხლისა ბეწირული მეფის მის გიორგისაგან, არის დღესცა მუნ კიდულად 69) ლაზარეოსმან აღწეულობისა გამო სამეფოსა, კერ გაბუდა რათა მიეტა ჯვარი უდაბნომდე. მეფის ძე აღქსანდრე მიმალული თვით დავით-გარესჯისა უდაბნოსა, შემდგომად ნიასურას დამარცხებისა, ჯგონებდა თყვილისად

68) ლიტურჯია იოანე ბაქრაშვილის ანუ ვასილის კვერექსი პირველი.

69) საილაკსა შინა დანიშნულსა მეფისათვის, დასაილაკდა თვით ეკთიმი მოძღვარი მისი. ზედ-წარწერა თვით-გერცხლისა კანდელისა, რაქროთ დაფერილსა, დღემდე კიდულისა წინაშე ნათლის მცემლისა სატისა არის შემდეგი:

ჰართა მოსვლასა და უწოდდა ძმათაჲ თვისთა: იულონს, ვანტანგს და ფანნაროს ჰარებითაჲ. ამისთვის დაეკითხაჲ გნორჩინგსა. ესრეთ დაგვიანდა დასაფლავება მეთვისა.

მაშინ დედოფალმან მეუღლემან მისმან თვით რუსეთის დეხე-რალმან და კარისა კაცთა,—აწდა ინებეს აღსარულება ანდერძისა სურვილისა-მებრ თვით მეფისა და დასდევს, რათა მეფეთა სამცალესა შინა იქმნას გუამი მისი დასაფლავებულნი.

„წ. წინამძღვრობასა ეკთიმისასა, ჩვენ ყოვლად უღირსმან საქარ-თველას მეფის-მეზ გიორგიმ, შემოგწირე მტირე ეს შესაწირავი კანდელი ვერცხლისა, შენ სასოას და მეოსას ჩვენსა, ნათლის-მცემლის მონას-ტერს, მწავალ-მთისას, რათა მოვარულ მეძმნა მსწრობლისაჲ ცხოვ-რებასა, შინა, მეუღლით ჩემით, ძეებითა და ასულებითა წედსა ჩღზგ. მისეილი რ.“

სხვანი იტყვიან, რომელ ვერცხლისა მოსვლისა ბუშტში იყო ჩადებულიო ანდერძი მეფისაო. სომელსა ამას აქვს ზედა-წერილი შემ-დეგი: „წ. ვინადაცა ყოველნი მოწმუნენი ქრისტეს-მეორნი, ქრისტეს მიმართ აღსულად მოსწრაფე არიან თვითოეულნი სიძვარისა-ებრ თვისისა, ამათ სატისა მისედულმან, ყოვლისა საქართველასა მეფისა ირავლისა შემან გიორგი, მეცა ვიგულს-მადგინე შეწირვად შენდა ზეტათა მეფისა, წინა-მსობლო, სომელი ვერცხლისა კეთილად-მქმნი-ლი სახსენებულად საუგუნოდ, სულისა ჩემისა და სხეულთაჲ ჩემთა სიმრთელედ და ეგრეთჲ მეფის-რძლის ქეთევანისა მეუღლისა ჩემისა სადღეგრძელოდ, და ძეთა და ასულთა ჩემთათვის, — შეიწირე ესე მტირედი წულილი ქრისტეს წინა მოწმედო და შენ გვაგონ ნაცვალნი ბევრ წილად მერმესა მას ცხოვრებასა და აქა სამარადისა საფარველი შენი; — და რომელმან ამის დაძლად სელ-ჭყას ან წარიდოს იგიმცა შეიძლების რისხვითა ღვთისათა. ნოემბრის 29 ქრისტეს აქეთ 1778 მისსალი ტნა. გარესჯის ნათლის-მცემლის უდაბნოსია ესე სომელი“.

ესე მშვენიერი სომელი აწორად გაუყვა ვისდაცა და ესრეთ ჰვი-დიან მუნ ნათლის-მცემლისა ეკლესიასი.

CXLVI

30 დეკემბერსა ვკამი მეფისა, მდიდრად კუბოსა შინა მოართუ-
ლი, მისკენეს სიონსა სამღვდელ-მთავროსა ეკვლესიასა. მიცვალებულ-
სა მიუძღოდა ჯარი რუსთა და ქართველთა, ზარბაზნები, დროშა
სამეფო და ღერბი სამეფო, და იგვროდა მუნიკა საგლოველი. ცარე-
მოადგენს კუბოსა რუსთა სალდათნი და ქართველთა ქეშიმნი. ყოველ-
დღეს უარდაიხდებოდა ზანაშვიდი; მდივანბეგთა ძველთა წესითა,
დაჭყარნეს ეკვლესიისა იატაკსა, საწერელნი და ყალბინი,—ნიშნად
შეუენებულისა ბრძანებათა მწერლობისა; კესლ-ჯოხიანთა სასასლისა
კვერთხნი „ნიშნად გაუქმებულისა მათისა სელობისა; მზარეულთა
ქვაბი ფლავის საწურავი და ესე ვითარნი,—ნიშნად უქმთაღა მათთვის
ნივთთა; ზირის მწდუმან მეფისა, ოქროსა და კერცხლისა და სხვათა
გვარისა სასამელისა ჭურჭელნი,—ნიშნად აღარ სახმართა მათთვის;
მილანკარმან შვიროვანნი აღვირნი ცხენთა. თვით ადგენს თავსა, ნივთ-
თა ამათ მიუჩილთა გუნდ გუნდად აქა იქა. ეკვლესია გალობდა ზანა-
შვიდსა საგლობელთა. სასასლისა კარის-კაცნი იგლოვდენ მეფესა
დედოფალი მარიაჲ და შვილნი ქსტიროდენს ობლობისა მწუხარებასა;
რუსთა ჯარი დაიცვამდა ქალაქსა; მძანი მეფისა, მტერნი მისნი, კაბ-
ნეულნი სხვათა და სხვათა სამეფოსა კერძოთა, ესაროდენ დროთა
ცვლილებისა; დედოფალი დარეჯან მწუხარებდა არა ეგოდენ მეფისა
გიორგისათვის, რადენ შვილთა თვის თვისთა გაბნეულთა და მის-
თვისცა უმეტეს, რომელ არა იცოდა რა რაი შეუდგებოდა ჭკეყანასა
რუსთაგან დაცულსა, მეფის ძისა დავითისაგან რუსთა იმედითა დაზურ-
ბილსა. დავით შემკვიდრე მეფისა, გარე ქალაქისა თვისსა სასასლესა,
განიოჩასვიდა მეფობასა და ელოდა მეფისა დასაფლავებასა; სარდალ-
ნი და თავნი კაცნი მეფობისა, დამთურალნი უჩხებიით დავითისადმი
შემკვიდრისა, უკეთესისა მომლოდნელნი, მეფეთა არა მოსურნენი,
იყვნენ დუმილსა შინა. —

მღვიძარენი დაუგარგველობისათვის მეფობისა მეფის ძენი იოანე, ზაგრატი, თეიმურაზ და მისაილ, სარდალს იოანე ყაფლანის შვილი, ეგნატე იოსელიანი, შეითან თარხნიშვილი და მათ შორის უბრძნესი და ნათლად მსედველი მეობადისა და მომავალისა სოლომონ ლიონიძე, დიდი მტერთ მოძულე ლაზარკისა, ჭისოვგდენ და კვედრებოდენ დაკითხა წარვიდეს ცხეთას და დაგვირგვინდეს მეფეთ. დაკითხნ ეს არა ინება, ელოდა სამეფოთა ნიშნთა რუსეთიდან, და მიღო მოსვლადივე ბრძანებისა, მხოლოდ წოდება ნაცვლად მეფისა, რედენტობისა ანუ სამეფოისა განმგისა. შემდგომად სამისა დღისა მეგვიდრე დაკით აშოფოთდა იოანე სარდალსედ და მუსრანის ბატონს კოსტანტინესედ, რომელთაცა უგვანად მოესსენებინათ დაკით საუბარსა შინა მეფობისათვის. მასინ წარვიდა სოლომონ ლიონიძე და მოასსენა დაკითს: „დასამშვიდებლად მეფობის და აღრეულობისა დასაცხრომელად, მიიღეთ ზომა მტრიცე. ჭქმენით რაცა არის საქმეელი. ახგენეთ ძალი და ძლიერება თქვენი. გმართებსთ აქ გმირობა; ღუმილი თქვენი და სისუსტე რადა, აძლიერებს თქვენთა მეტოქეთა. „დაეც ზარი და მესი შიშისა, მუსრანის ბატონსა და სარდალსა; ესლავ უბრძნე დაიფიცონ მოწილებასედ. ნუ ჭკარგამ მეფობასა და ნუ ღუზამ ჭვეუნასა. კინ არის მოცილე მეფობისა? რუსეთმან ადრევე ადგიარა მეგვიდრედ და ზირშობითა გაქვს უფლება მიიღო კვერთხი მეფობისა.“ ესრეთ მტერნი იღუმალ მოქმედებდენ; თვით ღენერალი ლაზარკი არა მეგობრად მსადილი არ ურჩევდა რათა მიეღო წოდება მეფისა. ურჩება განდიდებოდა; მოსელენი გუქმდებოდენ და თვიფ ზედა წარწერაცა ამილასვარისა ბეჭდისა: „მეფისა მტრისა ლასვარი, გამტკიცებ ამილასვარი.“ შეიქმნა საცინლად! თვით მსლებელნი მისნი და მრჩეველნი სუსტებოდენ. ვითარცა მოსუცებულნი, კერსადა ჭზოკებენ კურნებასა არცა ოქმთა ზედა და ბძანებათა დაკითისაგან ბეჭდილთა, არც ეკვლესიასა შინა მოსსენებულთა ადგილთა არცა მოედანთა და არცა სახლსა შინა ისმოდა ლექსი „მეფე“. დაუშთა ესე წოდება გარდაცვლებულსა გიორგისა და ისტორიისა შემდეგთა დროთათვის საუწყებუ-

ლად იგივე წოდება „მეფეს“ დამატებით „უკანასკნელსა“
. მტკნო გისაროდენ! იწყო გლოვისა სმამან, — ვაებამან
მეფობისათვის! დაუშინა ღუთისა განგებსა რადა კეთილად ჰსცვალოს
ბოროტი, ბნელი გარდაქციოს ნათლად, და წყლული ჰკურნოს.

რუსეთისა მეფეთა, მეფობისა მოვრველთა სვდა წილად, მოსტეს
ღიწებებითი მნიშვნელობა ეწა მორწმუნესა; და ესე იწყო დღიდგან
გარდაცვალებისა „უკანასკნელად“ წოდებულისა მეფისა გიორგი მეტ-
ტამეტისა და მომდინარებს დიდებულად, ერისა სიმრავლითა, სიმდიდრე-
თა და სწავლითა, კიდრე დღეინდელად-დღედმდე.

CXLVI

დაეუღებულმან ბერთ უბნისა კოშკსა ზედა იოანნიკიმან კასმან,
მოზამკმან სვექიან დიდისა შესვეტისა, ჰსცნო გარდაცვალება მეფისა
და მოსწერა დედოფალსა მარიაშა შემდეგი წერილი: სიკვდილი მეფისა
ქრისტეს მოყვერისა, აწის ვაება ჰვეყნისა, საგლოველი კაკლესიისაგან
წმიდისა, გარდა, ბატონო დედოფლო! მიიღე ნუგეში და ირწმუნე ესე,
რომელ დახლოებული ღმერთთან, უმეტესად იქმნების მოვრველად
სამეფოსა თვისსა. ლოცვა მისი, ვითარცა კიბე იაკობისა შთამოიყვან-
სა ზეგარდმო კურთხევისა თქვენთა ზედა და შეიღოს თქვენთა ზედა
საქრისტინოსა. შეუდეგით კვალსა მისსა ლოცვითსა; ივეენით ზატრო-
ნად ობოლთა და ქვირითა და ამით ისილავთ და იყოლებს მეფესა
გიორგის, არა ვითარცა არა მეფესა, არამედ, ვითარცა გარდასულსა
ამიერ სოფლით, მას სოფელსა მზე დაუვალსა, ჩვენ ცოდვილნი. ვერ
დავივიწყებთ მოხსენებითა სახელისა მისისა და სულისა მისისა სამ-
ღვთოისა უსისსლოისა შეწირვისა დროსა. მრავლი კეთილი უკახსოვან
მისგან მამათა და მმათა შეუდაბნოეთა. კურთხევა უფლისა იყოს
თქვენთა თანა მადლი და მშვიდობა უსვად ნუ მოგაკლავს თქვენ
. . . . მღახალი და უნდოი სულითა გლახავი ბერი იოანნიკე.

ბერი ესე იყო შოტლანდიის სოფლიდგან; სიყრმიდგან ახლდა ზაქარია მოძღვარსა გაბაშვილსა და მასთან მოესმინა ფილოსოფია და ღვთის მეტყველება. განდევნილსა ზაქარიასა გარდაყოლოდა იმერეთს და მუნით მღუდელ მონაზონათ შემოსილი წარვიდა ცხოვრება ბერთუბანსა დიდისა მოღვაწებითა. იტყვიან მისთვის და კაცისათვის წმინდისა და ღირსისა, გულთა და აზრთა გამოძიარგმანებელისა. მამანი მონასტერთა ხადოდენ მას, კითარცა ახლთა დროთა ქართველთა ეკლესიისა მნათობთა. გარდა ლოცვათა შინა მოღებულთა, თვით სადამე დღე და ღამე თსზნიდა და შეადგენდა ზეპირად გონებითა ლოცვათა და იტყუდა მათ ესრეთ განატარა ცხოვრება თვისი და სარბიელი სოფლისა მწირობისა 1802 წლისა ღრმად მოხუცდამ. ბოდებლმან იოანე დროსა ამას ნათლის მცემელისა მონასტერსა ყოფილმან, დასაფლავა მუნვე მისსავე სასვეტოსა. გაბრიელ მონაზონმან ნათლის მცემელისა, აღმწერელმან „ჟვარ მოსილსა“ ცრემლით წარსთქვა ქებითი მისთვის სიტყვა, რომელიცა მინასავს იოანე რუსთავისა არქიებისგაზრსთან. ვისა აქვს იგი დღეს, არა ვუწყო.

CXLVIII

გარდაცვალებულისა მეფისათვის სამწესარონი ანუ სამძიმარისა წერილნი, მრავლად სადმე მოკრთვნენ დედოფალსა; მეგრელიდამ, გურიდამ და იმერეთიდამ. ხანთა ერეკისა, ყარაბაღისა, იბრადგან, ჯავთსანმან განჯისა, შაჟი-ქურჯანისა მოართვეს ძველნი, რომელთაცა უწოდებდენ ძველთავე ლექსითა „შესაწევარად.“ დღესაცა არს ადგილ-ადგილ ჩვეულება ეს ძველივე. ამასვე დროსა მოვიდა წერილი ომარხანისა, რომელსაცა ყოველ-წელივ ეძლეოდა მეფისაგან სუთიათასი მანეთი ჯამაგირისა სახითა.

ესრეთივე წერილი მოეწერათ ახალციხისა ფაშასა, ძველთა ათაბაგთაგან გვარისა ჩამამავლთა რომელთანაც იყო მეფე დაკავშირებული მეგობრობითითა მიწერ მოწერთა.

მოსულთა თბილისად მიუტირეს მეფე დედოფალსა; ისილეს დაკით განმგედ მეფობისა და ჭყრეთ არ მეფედ. სამეფო ქართველთა ეხვეწებოდათ მათ უდაბნოდ, — მოკლებულად მცხოვრებთა სძაფრობისა; მინვლრად-თვალთათვის მიუწდომელად და დასადგელად; გვამად კაცი-სა თავმოკვეთილსა; მშვედ ზამთრისა არ მათობელისა; ტყედ მალსარის-სა; — ცუდით დაკოდლილსა და ძველრად არ აღმაფშინავისა. მწუსარები-სა ამისა დღეებში მიიღო დედოფალმან დაწერილი იმპერატორისა ჰა-ლეს, მეფე გიორგისთან მოწერილი 23 ნოემბერს 1800 წელსა, რომლითაცა უცხადეს მეფესა უსამოვნებსა თვისსა სნეულებისა და უძღურებისა გამო თვით მეფისა. წერილი ესე წარუკითხეს დედო-ფალსა 14 იანვარსა.

ნეშტი მეფობისა და კარისა სამეფოსა იფიქრ მოკვედნი, კიდოდენ ვითარცა აწილნი მთავარისა ღამისა. საუბარი მათი იყო ვითარცა ბეჭა ზარისა, ჭყრისა მსოფოდ შემარყევლისა, საქმე მათი და წეობანი საქვეყნოთ, იყვნენ ვითარცა ქსელი ბაბაჭუისა სუსტთა ფესთათვის გაბმულისა და ქსოვილისა, შეყრილება მათი მოსასრვე-კელად უძგობისა, დაბადებდა შოგოთსა და უთანსმობასა.

საბატონი კაცი შეიძენ და დაეცენ, ვითარცა სვეტნი შენ-ბათა ძვრისაგან შერყეულნი და დაცემულნი. მამინ ვითარცა მიძინებულ-თა განიღვიძეს ისილეს და იგრძენ კალთა უბედურობა თვისი მამინ-ოდეს მწუსარებამან, ვითარცა მასვილმან განიღო გულთა მათთა. ურხებამან დაბადა სინანული ესე. ჭამეს კიწანი და მოსჭრეს კბილნი, სიტყვისა მებრ წინასწარმეტყველისა.

CXLIX

რუსთა მთავრობა, რუსთა ენა, რჯული მათი დაშთა იმედად. იმედითა ამით სასოებს ქვეყანა განმტკიცდეს მშვიდობა, დაეცნროს მტერი შინა და გარე, მოუძიოს სამზღვარი თვისი ძველი, ჭყრეთ თურქთაგან ზურობილი; განასლდეს ვაჭრობითი ერთობა, ვითარცა

ბეკლად, ფინიკელთა ტვირლს და სიდონისა, ფრილიისა და კახადოკიისა, მისირისა და ეგვიპტისა, ლიბანისა და ბაღდადისა, ლიბიისა და ბაკტრიისა, სამარყანისა და ინდოეთისა, ბიზანტიისა და ათინისა; აყვავდეს სწავლა და სელოვნება; დაფუნდდეს ძირ მტკიცედ ქრისტიანობა მართლმადიდებლობითი მკვლავითა მტკიცითა დატული, კვლად შეიმკოს მეფობითი გვირგვინი ქვეყანისა ვითარცა ქრისტეს კენახისა, მეფეთა და წამებულთა ურიცხვთა სისხლთა მოწიუელისა; და ესრეთ დიდებასა, სიძლიდრესა, ერთა სიმრავლესა და ქართველთა თემთა და ტომთა ერთობისა მოყვანითა განახლდეს ვითარცა ორბისა სიჭაბუკე მისი და მოიკონონ ძველნი სამეფოსათვის მოღვაწენი მეფენი.

CL

დიდი იყო დროთა ამთა ამბოხისა და შიგოთთა და ამასთანავე დიდი სიცილი და შექცევა დიდთა და მცირედთა არ ეკვრებოდენ ამას მრავალნი და არცა ჭკონებდენ ამას უშვერად და ჭირსა და ღვინისა აერთებდენ. ესრეთ იყო მამინ და ესრეთვე არს დღეს. ქართველთა ერთი ძველი და მრავალთა ჭირთა და შეიწროებათა მნახველნი, ადვილად მიიღებდა მწუხარებასა და ადვილად განიგურნებდა თავსა ვითარცა ჭირ-ნახადი. გავლილი ცუცხლსა, ვითარცა ბრძმედსა შინა ოქრო იყონათლად და წმინდად საჩვენებელი, ქსერსისავე დროსა 400 წლით წინათ ქრისტესა შეეჩვია სპარსთა უფლებასა და ჭქელავდა მათთანა ერთად ეგვიპტისა და ატტიკისა მიათა და ბართა, ვითარცა ჭსწერს ღეროდოტი. სმალი ქართველთა ღელავდა ომსა და ბრძოლასა პირის პირ მაკედონელთა დროსა გმირისა მათისა მეფისა ალექსანდრესა. შეჩვენებულნი არაბთა უფლებასა, ვერ დამოწილდა მათ სრულითა მონებითა. მოწილი ქრისტეს მცნებათა, იყო უჩვი ბერძენთა ანუ ზიზანტიისა იმპერატორთა, რომელნიცა იპყრობდენ ზღვისა შავისა პირთა, მოსცემდენ მეფეთა ქალთა და წარიყვანდენ მეფისა ქალთა, თვისდა სასძლოდ. ჩინგიზი და თამურლანოგი უქცევდენ ქართველთა

მეფობასა და ქართველნი კვალად განასდებოდნენ. მიძინებულნი მტკრ-
თა და უცხო ნათესავთა ზედა დასმისაგან, კვალად განიღვიპებდნენ.
პოლიტიკა შაჰბაზისა ამოფსუკრისათვის ქრისტიანობისა ქართველთა
შორისა, რომელთაცა მოსცემდა 200 წლისა განგრძნობასა მეფეთა
მასმადიანთა, — დაშთა უნაყოფოდ. სმალი ქართველთა ტრიალებდა
ავგანისტანისა მთებზედ, ვაჟკაცობა მათი და გმირობა განაკვირვებ-
და სპარსთა და ყაენთა. ყანდარი და ნოროხანი, კრიდებოდა მათ,
ვითარცა კაკასიისა გმირთა. თვით ყაენი მიუწოდებდა ქართველთა
მეფეთა დასასჯელად მუამბოხეთა ავგანთა თურქნი მეზობლად მოკრულ-
ნი ქართველთა იმიშგოდენ შემოსვლასა შინა ქართლსა და კასეთსა
შეუგაღსა. ქართველთა ესრედ მრავალ საუგუნოებითა, გამოცდილთა
და ცუტსლში ვითარცა ზური გამოცხვართა, კერ ეყოდა კერცა შინა-
განი, კერცა გარეგანი მწუსარება. გაღვლებული თავის-უფლებითა
და განლაღებული მთებითა, ეტინოდა ბედსაცა და უბედობასაცა,
ქართველთა გამოსწოვეს ტვინი სპარსთა, შეჭამეს იმპერიას რომისა
ვითარცა იტყვის პლინიოს, შეჭამეს ბიზანტია და თვით დაშთა
შეუჭმელად მათთვის, რომელნიცა ჭგონებდნენ მათსა შეჭმასა.

მასესა დაგებულსა მტკრთაგან, თვით მტკრნი გაებნენ. საბრხე
შეიმეზრა და ჩვენ განგერქნით, — იტყოდნენ და იტყვიან ქართველნი
დღემდე, წერილსა სიტყვასა.

ესრეთი არს თვისება და სასიათი ქართველთა ნათესავის, ძველი-
სა კაცთა ნათესავთა შორის!

CLI

მეფისმე იულონ აღირება თავსა თვისსა შემდგომად ძმისა
თვისისა გიორგისა. დარქვან დედოფალი სიტყვითა და საქმითა და
წერილითა რუსთა დენერაღთა თანა, მეცადინებდა მისსა დადგინებასა,

ამისთვის მისწერა წერილი ქალაქის მედიქს დარჩიას და ოთარ ამილასვარსა და კასეთსა, აღიარონ იგი მეფედ. ამასვე დროსა მოსწერა წერილი ბელოტიდამ, სადაცა სადგურებდა იგი, თვით ლაზარეუსა. ლაზარევი ფრთხილი ჰყვებოდა მას წერილითავე და სთხოვა კათოლიკოსსა ანტონის აღუგრძალოს ქართლისა მღვდელთა მოხსენება მისი მეფედ. ამასვე დროსა 9 იანვარსა 1801 წელს მისწერა წერილი იულონსა, ვასტანგსა, მირიაჩსა და ფარნაოზს. მივიდნენ თბილისს და მოსმინონ ბძძანება იმპერატორისა ჰავლეხი დადგინებისა გამო მეფის მისა დავითისა განმკედ საქართველოსისა და არა მეფედ: გრამატა ესე მოიტანეს ს. ზ. ბურღით დესპანთა გიორგი ავალიშვილძან და ელიაზარ ფალავანისშვილძან 8 იანვარსა. 14 იანვარსა წმინდისა ნინოს დღესასწაულის დღესა გამოცხადდა გრამატა ესე თბილისს და ჰსცნესცა ყოველგან, გარნა არა მიიღეს არცა ბიძათა მისთა და არცა დედოფალძან დარეჯან. „როდესაც დაიწერა გრამატა, მაშინ იმპერატორძან ჰავლეხ არ იცოდა გარდაცვალება მეფისა გიორგისა“ — იცოდენ იგინი და არცა იყო ცნობილი ჯერეთ ანდერძი განსკენებულისა ირაკლისა, მეფის ძენი იულონი, ვასტანგ, მირიაჩ, ფარნაოზ შეგროვდენ დუშეთს, აქედამ მივიდნენ მუსჩანსსა და უნებდათ დაეგვირგვინებინათ მეფედ იულონ მცხეთას. ლაზარევიძან, რჩევითა თვით შემკვიდრისა. დავითისა წარგზავნა მუნ სალდათი 250 აძან დააბრგოლა განზრახვა მათი, ამისთვის წარვიდენ მარტყოფისა გზით კასეთსა და მუნით ბოდბესა. აქედამ მოუწოდებდენ ოძარსანსსა და ლეკთა. მეფის ძე იოანე ჰსდევდა მათ თვისისა და რუსისა ჯარითა. ლეკნი ვერ შეერთდენ მათ და მეფის ძე აღუქსანდრე, მაშფოთებელი უზანისა ვეჭარასა ბედავდა. ესე იყო მიზეზი, რომელ მეფის ძენი იულონ და ძმანი მისნი წარვიდენ დუშეთისა გზით ქართლადკე და ამბოხებდნენ მუნ. მეფის-ძემან დავით გამოსთხოვა ჯარი და აპირებდა თვით სლვასა და წარიყვანა ლენქალის ლაზარევისა დასამშვიდებელად ქართლისა და დასასჯელად მათ, რომელნიცა ლაღატობდენ მას, მაშინ

იულონ და ფაჩნაოზ გავიდნენ 18 თებერვალსა 1801 წელსა იმერეთისა და შვედისენ მეფესა სოლომონს.

გარდასკლამან მათმან იმერეთად, დაამშვიდა ქართლი მცირედ მისცა ღრთ მეფის ქეთა მეფისა დასაფლავებისა, რომელიცა იქმნა 20 თებერვალს. მეფის ქე აღექსანდრე ჭკონებდა შვიწიოს ქევე სოლომონ სუსტი ძალითა, ანუ თურქნი, ანუ ლეკნი, ანუ სპარსთა ჯარი. ესე ყოველი დაშთა უნაყოფოდ. ბრძანება დავითისა მრავლად განთესილი 15 იანვრიდამ ქართლსა და კასეთსა დადგინებისა გამო მისისა განმკედ აშინებდა მრავალთა, გარნა ვერ დაუმორჩილებდა დიდთა და მცირედთა. მომლოდინე თვით რეკალიისა სამეფოსა, არა ინებდა მევედ წოდებისა და არცა აძლეკდა ნებისა ღენკრალი ღარნარევი მოსვლადმდე იმპერატორისა სურვილისა და განსინებისა. ღარნარევი სძაგდა მეფის ქეს დავითს და თვით ღარნარევეს არ უყვარდა დავითი, მოძულე მისი და მყვედრებელი მრავლად უშვერთა რომელითავე საქმეთათვის.

ღრთათა ამათ მოიყვანეს მარტყოფით ჰერობილი სიონის დეკანოზი იოანე ოსესშვილი ერთგული მეფის ძისა ვასტანგისა და ჭსტუქსეს დიდად, რომელ დაუტევა მოვალეობა თვისი და ლტოლვილი დეშეთს ერეოდა ქვეყნისა ორგულეობასა.

მრავლითა მეტადინებითა თვით დედოფლის დაკრეჯანისა, გამოიყვანეს საჰერობილით დეკანოზი იოანე და იხილა თვით დედოფალმან. ამიერიდგან არცა იქმნებოდა დედოფალი დუმილითა ჭსწერდა ყოველგან წერილთა, შიუსდებოდა რუსთა ჯარსა, გამეფონ იულონ და ნუ ითხოვენ რუსთაგან დამტკიცებას იულონისა მევედ ამას იტყოდა და ჭსწერდა დაუცხრომელად.

დედოფალი განთიცნდა უმეტეს მამინ ოდესცა რუსთა ღენკრალი არ აძლეკდა ნებისა რათა წარსულყოფა თბილისით სოფლად შვილთა თვისთადმი და არცა მოუშეკებდენ შვილთა მისთა დედისადმი ჯარით მომავალთა მისთა წასაყვანად. მსოლოდ მეფის-ქე მიჩინა იყოფოდის მისთანა ოდესქე. სიტყვიითა მისითა

აშეოთდა კასეთი გადვიდნენ იულონისაკენ ბოდბელი იოანე და დიდნი თავადნი. ესენი ითხოვდნენ რუსთა ღენარლისაგან იმპერატორის უფლებისა ქვეშე და მოსწერესცა წერილი, რათა უმეტეს 1000 მეფე ბაგრატიონთა გვარისა, რომელთაცა მათთან ერთად იყვნენ ქვეყნისათვის თავდადებულნი, წმინდანი და მოწამენი და რათა არ მოეღისთ მათ მეფე.

განმგემან მეფობისა მიწერთა კათოლიკოსისადმი, სამოხარტვას მღვდელ მთავრობა ამბროსი ნეკრესელს და სტუქსა ნიკოლოზ სარჭაშნელი, მასვე დროსა შეიპყრეს და მისცეს პერობილებას ოთარ ამილასკარი, ვითარცა მოურავი გარისა და ივანე ამილასკარი, არსიმანდრიტი ბარსანათე ავალისშვილი ნათლის მცემლის უდაბნოს შინა მყოფი, ელეეთერი მღვდელი, იოსებ ჭავჭავაძე და თვით ალექსანდრე რეკტორი თელავის სემინარიისა.

დესპანნი გიორგი ავალისშვილი და ელიაზარ ფალავანიშვილი წასრულნი თფილისით 20 იანვარს 1801 წელსა და 12 სხვანი,— დაჭმთენ ქართველთა საუბრად და გამოცანად: რა უნდა შეუდგეს ქვეყნის მდგომარეობასაო? მოლოდინი კასელთა და ქართლისა ითხოვდა მეფედ იულონსა ანდერძისა მეზრ ირაკლისა; განმკე დავით თვისდა სამეფოისა რეგალისა, ვითარცა ადრევე აღსარებული მეძვედრედ თვით რუსეთისაგან და თვით კნორინგი და ლაზარევი ცდილობდენ დამშვიდებისათვის ქვეყნისა, გუბერნიისა განსხნასა, ეოვლადობით რუსეთისა შმართველობისა დადგინებასა და სამეფოისა სახლისა წვერთა კაცთა და ქალთა გარდაყვანასა რუსეთად, — დაწინარებისათვის და განქარვებისათვისვე ამბოხისა ქართველთაგან. ჭაზრი ესე დაბოლოებითი იყო რუსთა განკეთა აქა და მასვე ჭაზრსა შეუდგნენ მრავალნიცა ქართველთაგანნი, მტკრნი მეფისა სახლისა.

CLII

ესრეთსა მდგომარეობასა შინა მოსული ქვეყანა ელოდა ჰატრონსა. მეფის-ძენი იულონი, ვასტანგი, მირიანი, ალექსანდრე, იოანე და ზაგრატი ცილობდნენ (?) და იყვნენ. თვითოეულსა ამათგანსა ჭეკანდენ ოც-ოცნი დიდთა კაცთაგანნი მსლებელნი. ერთი წილი განსრულთა ერთობისა-გან, ერთდებოდა მეორესა; ერთი მეორესა ეწინააღმდეგებოდა; ერთი მეორესა ეცინოდა. ვიეთამე უნებდათ მეფედ იულონი, ვიეთამე დავით, ვიეთამე სურდათ აღსრულებულიყო მეფისა ირაკლისა უგვანი ანდერძი, დასაღუპავად ქვეყანისა შედგენილი. ანდერძითა ამით უნდა მიჭსტემოდა მეფობა პირველად იულონსა, მეორეთ ვასტანგსა, მეორეთ მირიანსა მეორეთ ალექსანდრესა, მეორეთ უგანსკენელ შვილსა ირაკლისსა ფანაოზს. — შემდეგ ამათსა უნდა კარდასულიყო გვირგვინი მეფობისა მეფისა გიორგისა შვილებზედ ე. ი. პირველად უნდა მისცემოდა მეფობა დავითს მეორეთ იოანეს მეორეთ ზაგრატს, მეორეთ თეიმურაზს, მეორეთ მისაილს და სხვათა. შემდეგ ამათსა მეფობა უნდა გადასრულიყო იულონისა შვილზედ, მეორეთ ვასტანგისა შვილზედ და სხვა.

იტყვიან ანდერძი ესე შეადგინა ოსეთა ყოვლანასა შვილმანო და იყო თანაშმა თვით დედოფალიცაო, დარეჯანს დედოფალსა მხოლოდ ჭსურდა დასამშეიდებლად შეოთისა თვით ემეფა, ვითარცა იყო ოდესმე რუსეთის იმპერატორიცა კატირინა მეორე. მეფესა გიორგის სსვაცა აქნდა ანდერძი მამისაგან დაწერილი. ამა ანდერძით ირღვეოდა ანდერძი, გამოცხადებული დარეჯან დედოფლისაგან. ესე იყო მიზეზი, რომელმანცა დაბადა შეოთი ძმათა შორის და გადაუყენა ერთგულობიდან მრავალნი. ესრეთ რომელ დიდისა მეტადინებითა მეფის-ძემან თეიმურაზ დაუხლოვა მეძვიდრესა დავითს სიმამრი თვისი სარდალი ოთარ ამილახვარის შვილი. ესე ოთარ ადრითვე ემდგომოდა მეფის

მეფის ძესა დავითს, რომელიცა იყო დანიშნული მისსა ქალზედ და არღა დაიწერა მასზედ ჟვარი (ის. LXXXII.) გარნა შემდეგ მისცა საშურობილესცა დროებით სსვათა თანა, და ესრე იქმნა მიზეზად, რომელ მეფისძე თეიმურაზ, სიძე ოთარისა გაიქცა სპარსეთსა და ეასლა ყუენსა.

CLIII

უთანსობისა დროთა ამათ ქალაქი თბილისი ღელავდა. განდენქ მესამოსენი, რომელთაცა ზოგთა უნებდათ მეძკვიდრე დავით, ზოგთა არც იუღონ და არცა სსვანი, ზოგთა უნებდათ იქმნეს აღრჩევით მეფე მიუსედველად შირშობისა; და ვიეთთამე დასაწყნარებულად შიგოთისა ჭსურდათ მეფედ დედოფალი დარეჯან.

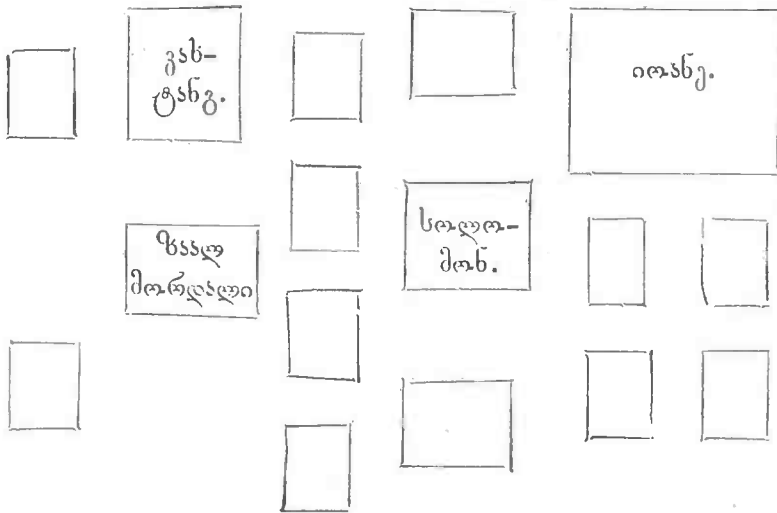
იოანე სარდალი განღვიძებული სსვათაგან და დამშვიდებული მეფის ძის იოანესაგან და აღექსანდრე მათაშვილისაგან მივიდა და წარსდგა დავით მეძკვიდრესთან და მოასსენა: „ბატონისშვილო და ბიძუ! სუ ჭკარგავ მეფობასა. მიბძანე და გამოვუცნადებ რუსისა აქა ჟარსა წარვიდეს რუსეთად და თუ არ იქმს რუსისა ღენერალი, ადვილია მისი აქედამ განდევნა. დაგიცვათ მეფობა და განვამტკიცოთ მეფობითი სასელი ჩვენი. როგორც ვვიმეფნია, ისევე ვიმეფოთ“. მეფის ძემან დავით, მიუთსრა ესე ამბავი ღენერალსა ლახარევსა და მან კოკლენსეის. მათ დაიბარეს იოანე სარდალი და გამოჭკითეს ესე. სარდალმან აღიარა, არა ბრალი თვისი, არამედ სიტყვა თვისი. მე მოვასსენეო, იტყოდა სარდალი, დავითს სემი რჩევა დასაცველად მეფობისა, ნიშნად ერთგულობისა ვითარცა თეიმურაზი შეკრული მეფეთათვის ქართველთა. რადგანაც არა ჭსურს მას დავითს მეფობა, როდესაც მივსცემი თვისსა რუსეთისა იმპერატორსა, ვექმნები ერთგულთ და მოვჭკვდები მისთვის ერთგულბაშიო. — ესე იკმავეს ღენერალთა რუსეთი-

სა. სარდალი იოანე ამიერიდგან უკუ-უდგა მემკვიდრესა დავითსა. არღა გაერის არა რასამე საქმეში, არცა შევიდა იმა შეთქმულობაში, რომელიცა ქმნეს თავადმან დუცალ ბარათაშვილმან და სხვათა. დასარღვევკლად ესრეთისა შეთქმულობისა და სხვათა შიგთათა დასაწყენარებულად განიერისა საქართველას მიწერილი ყოველგან შემდეგი ეპისტოლე :

„ბატონო საქართველას თავადნო და აზნაურნო ! თქვენი მუჟანდობა გვებოძა და მართებული ესე იყო, რადგან მეფე გიორგი მიიტყვალა აქ შემოყრილიყავით და გეტირნათ, წაგესურათ და მეჩუ დიდნი დიდათ შეყრილიყავით და მცირენი მცირედათ და საზოგადო ქვეყნისა კეთილ-მდგომობა გამოგვეჩხიათ. ამ ყამად ზოგიერთნი სხვანნი და როსტომ ბეგთა ბეგის შვილი, ელიზბარ თუმანისშვილი და დუცალ 70) შეგიყრნათ და რესზუბლიკის თავად გაგიკეთებიათ. ახა სად მივიდეთ. ეს თქვენის კეთილშობილებისათვის დიდად აუგია და სათავილოა, თუმცადა ჩვენ ქართველთა მეფე გვეოღია, მაგრამ ოდესმე საბერძნეთის ყმანი ვყოფილვართ და ოდესმე სხარსეთისა, და ახლა მეფე თეიმურაზმან, მეიკემ ერეკლემ და მეფე გიორგიმ ეს ქვეყნა რუსეთის სელმწიფეს მისცა. დაგინიყიათ, მეფის ერეკლეს ანდერძუდ დაუდგეთო. მეიკემ ერეკლემ დასტოვა თავისის ანდერძის დამარღვეველი მეორე ანდერძი, რომელიც მეფეს გიორგის მისცა; ეს ანდერძი გასრევანმან წაიღო მეფესთან იმპერატორთან. მოიცადეთ, ნუ აჩქარებულხართ, ნურც თქვენს სოფლებს ანდენთ, და ნურც ჩვენი ბატონის შვილების ოჯახს აქცევთ და სისხლს აგდებთ ერთი ერთმანეთში. რაც იმპერატორის ნება და ბრძანება მოვა, თქვენც იმსუდ დადგით

70) როსტომ ბეგთაბეგისშვილი გარდაიცვალა 1836 წელს. ელიზბარ თუმანისშვილი წელს და დუცალ იყო თავადი იოანე ბარათოვი ზედ დამატებით დუცალიშვილი, ესე გარდაიცვალა 1810 წელს.

და ჩვენც იმის შიშაში სომ იცით აწავის შეუძლიან. და მეც
ერთი რამ რამ გარდასვლობა ვქმნათ და ძალით გვაქმნეგინონ, სირც-
სვილი იქმნება სსზოგადოებისათვის, ჩვენი ჩხევა არის და ასლა ნება
თქვენია. იანუარის ია ქრ. უზთ. 71)

71) ნამდვილი ესე რომელიცა მე მაქვს არის ბეჭედ-სმულნი.—
ზოგიერთი ძნელი გასარჩევია და რაკდენიმე მსოლოდ წარვიკითსე.
გვაძნი ესენი არიან :

მეფის-მე იოანე.

მონა ღვთისა გაბრიელ.

დიმიტრი (თუმანიშვილი მდივანი).

ალექსანდრე მყაშვილი (ეშიკაღაბაში, მეფისა).

სოლომონ მეითარი (თარსნის შვილი).

ზაალ მოწდალი (ზარათაშვილი, მოკლეული უმათაგან თავისთა
1810 წ.)

ვასტანგ (არბუღიანი ქმარი მეფის ასულის თეკლასი).

დავით რეკტორი (ალექსის შვილი).

ნიკოლოზ.

ფარსადან.

დავით შიშაში, თარსნის შვილი.

CLIV

მეფისავე გიორგის დროთა ერის-გაცობაში და მეტო შესული სიმღვდელისა წოდებაში ეგნატი იოსელიანი, იყო მიწერ-მოწერაში სომეხთა დავით კათოლიკოსთან. ერთმან ესე ერთა წერილითაგანმან მოაწიგა ხემდა და ამისთვის დაუკარგველობისათვის დროთა წარსულთა მოთხრობისა, დაურთებ აქა მის მიწერილსა სომხურად და მისგანვე თარგმნილსა ქართულად: 72)

უწმინდესო მეუფეო

უმაკურთხეველესო უფალა!

ვინაიდან არა არს სელმწიფება, გარნა ღვთისაგან, ამისთვის ღვთისა განიუესულ განძილურმან მხერობელმან სელმწიფეთა შორის იმპერატორმან და იმპერატორთა სელმწიფემან ჰავლემ პირველმან აღგაგო და აგანთო შენ უწმინდესი ეგე ვინმე სანთლად მიუბარედ, რომელიცა დაგადგინა არა სვიმირსა ქვეშე დაფარულად, არამედ სასანთლესა სედა განბრწყინვალებულად, რათა ნათობდე ყოველთა, და მით პირსა ყოვლისა ქვეყანისასა ბრწყინავდე და უსაკუთრესად ნათესავსა

72) ესე დავით იყო სოფლისა ენაგეთიდან ასლას თფილისისა მცნობი მეფის გიორგისა და მეგობარი მეფის ძისა დავითისა. ოდეს სომეხთა კათოლიკოსი იოსებ არღუთაშვილი მოსრული რუსეთით მოვიდა თფილისს და მოკვდაცა აქა 11 მარტსა 1801 წელსა, მასინ შეტადინობითა მეფის ძისა დავითისა და მამამადსან ერევნისა ხანისა დამტკიცდა კათოლიკოსად სომეხთა დავით ენაგეთელი. შემდეგ 1804 განაგავს სომეხთა და დასკვს ბრძანებითა ალექსანდრე იმპერატორისა დანიილ სტამბოლელი.

ზედა დჭიოხთასა, რომელთაცა საზოგადოდ მამად და მწყემსად იზე
იწოდე. შენ ამიერიდგან სარ კითარცა ქალაქი მთასა ზედა დაშე-
ნებული იმპერატორისაგან რომლისაცა ნათელსა არა მალ-ჟოს დაეოა-
როს ვინმე; ესე ყოველი იქმნა ხელმწიფითა სულისა წმინდისა ღვთი-
სათა, რომელმანცა ქსტსო ფონებსა იმპერატორისსა უხილავად ვიდ-
რემე მავალისა ფრთისა კაღმითა; და ვინადგან იცის მოწყალება მან
ღვთისამან, კვალად შემდგომად რისსვისა შეიწყალებს შერისსულთა.
ამისთვის ჩვენ შერისსულთა მტერთაგან სიყმილითა, სრვითა და ჰატ-
რონთა მამათა ჩვენთა ხელმწიფეთა მეფეთა გარდაცვალებულთაგან
ადგვედგინა უხელმწიფესი და უთვით-მხერობელესი იმპერატორი, რომ-
ელმანცა შეიწყალა და განუშვენა მეპევიდრესა აღდგინებითა და თქვენ
უწმინდესისა აქა მონიჭებითა, რათა აკურთსო შენ მეპევიდრე ჩვენ
იგერიელთა გვარისა, და მეოფი იგერისა შინა მონანი მისნი და მეცა
უმონასეი მონა თქვენისა უწმინდესობისა.

ფენატოიოსელიანი.

20 აბრილსა 1801 წელსა.

თფილისით.

CLV

დღიდგან გარდაცვალებისა მეფისა არა დაქსტსრებოდა ღელვა
აღრულორბისა ქ. თბილისს. არცა ღავით მეპევიდრე, არცა შვილნი
ხსვანი მეფისა და არცა რუსთა ჯარისა ბრძანებულნი არა აზოლოებ-
დენ მეფისა გვამისა დასაფლავებისა საქმესა. ღასარეკსა ბრძანებისა
მომლოდნესა კნოწინგიდამ და შიშმან მმათაგან მეფისა, რომელნიცა
ავროვედენ ჯართა დასაწყმად თბილისზედ, ვერ გაახედვინა მიცემა
ჯარისა რათა წარყდოთ გვამი უდაბნოდ, მოშორებულისა თბილისიდან
60 ვერსტითა. ესე იყო მიზეზი, რომელ 20 თებერვლამდე 1801

ცხოვრება მეფის კიორგის XIII-სა

წლის ესკენა გვამი მეფისა სიონისა ეგელებისა და სსუელისა სრწნი-
ლებსა იმაგრებდენ და ეშველებოდენ კუბოსა შინა ყინულთა შთადე-
ბითა. თავადნი და აზნაურნი ქართლისა და კასეთისა, მომავალნი
თბილისს, მიმოვიდოდნენ კუბოდ მისსა, ჭსტიროდენ, ემთხვეოდენ
სელთა მისთა და ესლმებოდენ საუკუნოდ. უკანასკნელ, გასულმან
მოთმინებულად მეფის-ძემან იოანე დაუდევნელობისაგამო მეფის-ძისა და
მემკვიდრისა დავითისა თვით იზრუნვა და დასსრულეს უკანასკნელი
ანდერძის აგება 20 თებერვალსა და მასვე დღესა წასვენება გვამისა
მცხეთას. შემდგომად წირვისა და ანდერძისა გამოასვენეს ეგელებით
კუბო მეფისა. კუბოსა ამას რომელიცა ეპყრათ თავადთა ურჩეულებსთა
უძლოდენ წინა ჯერეთ თავადნი და აზნაურნი, მათ შეუდგნენ ეგელებ-
სიის მსახურნი საცებითა და სანთლებითა; მერეთ ორდენნი ალექ-
სანდრე ნეკელისა და წმინდისა ანდრია შირველ წოდებულისა, სმალი,
სკიპტრა, გვირგვინი, ბაირადი. მარჯუნივ იყო კათოლიკოსი ანტონი
სამღვდელოთი და მარცხნივ იოსებ კათოლიკოსი სომესთა თვისითა
სამღვდელოთი. ბაღდასინისა ქვეშე ცარემო კუბოსისა მიუძლოდენ მე-
ფისსე და მემკვიდრე დავით, იოანე და ბაგრატ. დიდმის კართა გაა-
სვენეს მიცვალებული და გარე ქალაქისა დასდვეს გვამი, ჭსთქვეს პა-
ნაშვიდი და მამისა დაცალეს 6 ბატალიონმან თოფები და 3 პოლკის
ზარბაზნითა სამ გზისა ჭქმნეს სროლა. მასვე დროსა ციხის მეზარ-
ბაზნეთა ისროლეს 31 სროლა. ქაშოეთისა წინ იყო გამოეთხოვა სა-
მეფო ქალაქი თბილისი მეფესა თვისსა. დადუმიდა სმა საგლოკელი
ზარბაზნთა და მუსიკისა და სმა ზარბაზნთა. ჯარნი რუსისა უკუ იქცა
ქალაქად და გვამი მეფისა წარილეს მცხეთას. ესე იყო დღე ოთხშაბა-
თი, მესამისა დიდმარხვისა კვირისა. მეორე დღესა შემდგომად ლი-
ტურღლისა კათოლიკოსმან ანტონი და მღვდელ მთავართა დასაბო-
ლავეს მარცხნივ აღსავალისა კარისა. მუნ იყვნენ და დაესწრნენ მეფის
ძენი იოანე, ბაგრატ, თეიმურაზ, მისაილ და ილია, თავადნი და
აზნაურნი და მოხელენი მრავლად. დედოფალი და ქალნი, ქართველთა
წესითა, დაშთენ თბილისს ვითარცა მგლოვარენი და მოლოდ საღა-

მოსა დროსა წაბრძანდნენ, მეფე გარდაიცვალა 56 წლისა შობიდას. განმგემან საქართველოსა მარკის ჰაულუჩისი 1812 წელსა უქმნა ტაგურეტი და დასდგა თითბრისა ფიტარსედ რუსული სედ-წარწერა:

Здѣсь покоится царь Георгій, родившійся въ 1750 году, который взомель на престоль Грузинскій изъ любви къ благу своихъ подданныхъ, желая на всегда обезпечить ихъ благосостояніе, 1799 году уступилъ Грузію Россійской Имперіи и скончался въ 1800 году. Дабы предать потомству память о послѣднемъ Грузинскомъ Царѣ, именемъ Его Императорскаго Величества Александра, главнокомандующій въ Грузіи Маркизь Паулуччи соорудилъ ему сей памятникъ въ 1812 въ году.

მოსკესებული აქ წელიწადი ცხოვრებისა არის ყოვლად შეტომილი.

CLVI

დედოფალმან მარია და მგლოვარეთა შვილთა მისთა გარდაიხადეს ორმოცი. კათალიკოსმან და მღვდელ მთავართა და ერთგულთა გარდაცვალებულისა მეფისა კვლად დაურთეს დედოფლისა ცრემლთა ცრემლნი თვისნი. მცხეთას მიბრძანდნენ დედოფალი და შვილნი, გარდა მეფისძისა დაკითხსა. განმგედ კალდეულებისა ამის, წესისა-მებრ ეკვლეისისა, იუო მეფის-მე იოანე. მარჯვე საქმეთა შინა მსოლოდ ესე მეფის-მე შექმნა ქეყანასა და სასლეულობასა თვისსა, მისაურდნობელად. მორიდებაც დიდი აქნდათ ყოველთავე ამისი. სარდალი იოანე ორბელიანი ექმნა მორჩილი და იასლაცა თვისთანა მცხეთას სასლეულობითა. ქალაქისა მცხოვრებნი ურმებითა, ცხენებითა და

ქვეითთა შივიდენ მრავლად მცხეთას და დაესწრნენ წირვისა და ორ-
მოცისა გარდასდასა. მოიგლიჯნენ სოფლებიდაჲ ქალნი და კაცნი და
ჭსტიროდენ მეფესა და ოზლობასა. ოთხი ათასი და მეტი ქალი და
კაცი ისტუმრა ტრაპეზითა მეფისძემან იოანე. მასშინძელნი სანოვაგი-
თა უხვად იყვნენ თვით კათოლიკოსი ანტონი, მთავარ-ეპისკოპოსი
იუსტინე, სტეფანე რუსთველი ეპისკოპოსი და არსები თბილელი.
იერ 21 თებერვალსა და დღე თბილი უტალსო და მშვიდი. წინა-
მძღვარმან ჯვარის მონასტრისა ტრიფილე წირვის შემდგომად, ჭსთქვა
ქადაგებითი სიტყვა, რომელსა შინა გამოსატა ღირსება მეფე გიორ-
გისა, ვითარცა ნამდვილისა ქრისტიანისა წმინდისა ჭსწითა და გო-
ნებითა, წმინდისა ცხოვრებითა განკრძალუღითა და წმინდისავე ქრის-
ტიანებრითა აღსასრუღითა.

ტრაპეზისა შემდგომად წარვიდენ თვისდა მცხოვრებნი და სამე-
ფო სასლი და დედოფალი წამობრძანდენ თბილისად მეორესა დღესა,
შემდგომად ლიტურგიისავე აღსრულებისა დილით ზედ-მობმით ცის-
კრისა.

CLVII

მეფის-მე და მეძვიდრე დავით, ვითარცა რეგენტი ანუ განმგე
საქართველოისა ელოდა წერილთა თვისთა, მიწერილთა იმპერატო-
რისადმი ჰავლესა ზასუსთა. შესული რეცა სრულსა განმგებოებისა
ძალსა, იქმოდა სამართალსა, მიიღებდა მონივართა და უძღვიდა სამე-
ფოსა. განრისსებულმან ვიეთთამე გვამთა ზედა ვითამცა ურნთა,
ბრძანა და მისცა საზერობილესა საზღადლი ოთარ ამილასკარი და
სსკანიცა. ამათ შორის იერ თვით უუგონიერესი სოლომონ ღიო-
ნიძე. ესე თვით საზერობილესაცა შინა არა დასცნობოდა სიტყვითა
და თქმითა გლოვითითა: „დავითმან დაღუპა ოჯახი მეფეთა, გამოს-

ჭრა უფლი მეფობასა და დაამცირა ერი თვისი და თვით თავი თვისი⁴. დასადუძებულად მწარედ მოუბარისა ენისა ამის. ურჩივეს შემკვიდრეს და ვითს, მისცეს მას შემთხვევა ლტოლვისა საზურაბილედამ. მაშინ მიუხინეს იღუმალ კაცნი და აღუთქვეს გააზარონ იგი იმერეთსა. ეთან-სმა სოლომონ ღიორიძე, გამოვიდა იღუმალ ცნისიდან და წარვიდა ქუთაისს და შეეხინა იმერეთისა მეფესა სოლომონს.

გუწოდებ მას, ჰატოხსებისა გამო მადლისა დროთა ამით, ფაბრიციოდ ქართველთა, და ვითარცა მტკიცე და შეურყეველი, იქმნა ნამდვილ ქართველთა ერისა და ისტორიისა კატონად

CLVIII

შემდეგ ამისა 14 ფებერვალსა მოვიდა რუსეთით ორი რესკრიპტი იმპერატორისა ჰაკლესი: ერთი ქართველთა ზედა სასელზედ და ერთი სასელსა ზედა დავით შემკვიდრისა, ესრეთ ქართულად თარგმნილი მასვე დროსა: 73)

რესკრიპტი 1.

„წყალობითა ღვთისათა ჩვენ ჰაკლე პირველი იმპერატორი და თვით მზურაბელი ყოვლისა როსიისა და სსკათა.

„აღრიდ დროთაგან საქართველოისა სამეფო შეჭირვებულყოფისა თესლთაგან, რომელთაცა მესობლობით განელიათ ძალა დაუცხრომლითა ბრძოლითა საკუთრითა დამცველობისა თავისა თვისისათა

73) ორივე ესე რესკრიპტი მაქვს მე მამისავე ჩემისა ხელითა ნაწერი, რუსული ვერ ვპოვე. ვინ სთარგმნა ქართულად არ ვიცი. ამისთვის ისევე დავსწერე, როგორც იყო დაწერილი და არა შეეცა გასწორებასა.

და განმსილკეღნი განუღტოღვეღობისა შედგომიღებია აქენღათ
უბედურად. ამასთანავე შეერთდა უთანხმოება სსსლსა შინა სამეფოსა
სამეფაროი სრულ ყოფად დაცემისა სამეფოსისა და ამისდა იშვა ერთი
ერთ-ანს შორის ბრძოლანი. მეფემან გიორგი ირაკლის-ძემან იხილს
მოასლკება დასსრული დღისა თვისისა. ჩინებულნი გვამნი და თვით
ერი საქართველოსა მოღტოღვილი იქმნეს საივარკელსა ქვეშე ჩვენსა
და არა რაიმე განისილეს განჩინებისათვის თვისისა დაუსრულებელი-
საგან წარწყმედისა და დამოჩჩიღებისადმი მტერთა თვისთა, ითსოვეს
წარმოგზავნილთ მიერ ელხთა სსვისა ძაღისა მქანებულთაგან უსაშვა-
ლოდ მონება იმპერატორისა ყოვლისა რუსეთისა ტახტისა. ამის-
თვის ყურად-ვიღვეით თსოვა ძათი მებრ-თან-შობიღისა მოწყაღებისა
ჩვენისა ერთ მოჩქმუნეთა ერთა ზედა და სამაჩადისოდ ზრუნვითა
სარგებღისათვის საქართველოსა ერთასა, განკასრეთ ჩვენ აღსრუ-
ღება სურვიღისა შეფისა გიორგისა ირაკლის-ძისა და ერისა თვისისა.
და ამისთვის ვბრძანეთ რაოდენ დაზურობისათვის შინაურისა დაწყნა-
რებისა, ეგოდენ გარე მოზღუღვისათვის მისივე გარეგანთაგან დაცე-
მათა და ვუბრძანეთ შეყვანება მსედრობისა ჩვენისა საზურობეღოსა
საქართველოსა და ამით გამოუცსადებთ იმპერატორულისა ჩვენისა
სიტყვითა ვითარმედ შეერთებისა ზე სამეფოსა ქართღოსისა საუგუ-
ნობითითა დროთა, მზურობეღობასა ქვეშე ჩვენსა. არა თუ რადენ
დატყვევებულ იქმნებიან (საყვარელ სიმრავლესა შინა დაცვისა ჩვენისასა
კანონნი მათნი) საყვარელ საჩქმუნოითა ასალი ყმანი ჩვენნი სამეფო
ქართღოსი და სამეფობეღონი მისნი, არამედ წარმატებულება და
საკუთრად ჰსჯუღიერი თვითოეული შესაზამობა, რომღისაგანცა თვი-
თოეულისა დროსა დანიშენიღება შედგომიღება ერისა სამეფობე-
ღოსაგან აქვს სარგებღობად ყოვლითა მით კანონითა რომღითაცა
რუსეთისა ძველნი ყმანი წყაღობითა ჩვენითა წინა-ზარათათა და ჩვენი-
თა დატყებოდენ თავისუფლებითა და წარმატებულებითა საქართვე-
ლოსა ქვეშე ჩვენსა სსვებრ ვეგებით რჩმუნებულნი ვითარმედ ესე
ასაღნი ყმანი ჩვენნი და შედგომნი ძენი მათნი დაცულ იქმნებიან

შეურყეველითა დაწმუნებითა ჩვენთა და მოსყდრეთა ჩვენთაგან და ვიძედოვნებთ, რომელ იქმნებიან მტდელ ერთგულობისა ჩვენისა და სარგებლობისა იმპერიისა ჩვენისა ყოვლისა უმაღლესისა განზრახვითა და მონაწილისა კეთილ მონებელობითა ჩვენისა. გამოცხადდა სანკტ-პეტერბურღსა შინა წელსა 1801 იანვრისა 18 დღესა. წელსა მეფობისა ჩვენისა 5 დიდისა მაგისტრობისა ჩვენისა წელსა 3.“

პავლე.

რესკრიპტი 2.

„უფალა ღერვალ ლეიტენანტო, მეფის-ძეო დავით! წერილნი თქვენნი ოცდა ოთხით და ოცდა რვით დეკემბრით ჩვენგან მიღებულ იქმნეს. თანა ამს უწყებად უგანათლებულესობასა თქვენსა თხოვა ნეტარ სსენებულისა მამისა თქვენისა, დიდებულთა და ერთა საქართველოსთა ჩვენდამო გამოცხადებულისა მიღებისათვის სამეფოსა საქართველოსასა საუკუნოობითსა მონებასა შინა იმპერიისა ჩვენისასა, რომლისა თვისცა გამოცხადებულ იქმნების ნება ჩვენი მდებარითა ამას უგვე წერილსა შინა გამოცხადებულთა მანიფესტითა, რომელნიცა თვის ეფვიან პატივცემულსა გვამსა თქვენსა, წარმოგზავნილითა აჭადგან სრულისა ძალისა მქონებათა საქართველოსა დესპანითა ძალ-ედათ უწყებად თქვენდა წინადადებულებათა თვის ჩვენთა რომელთაცა შინა ჭპობთ თქვენ საკუთარსა მტკიცედ დამტკიცებასა მზრუნველობისა ჩვენისასა თქვენდამი. ვით თქვენთვის ეგრეთვე საზოგადოდ კეთილობისათვის საქართველოსა განკუთვნითა მოწყალებითა თქვენდამი კეთილ-მონებულებითა.“

პავლე.

რესკრიპტი პავლესი წარვიკითხეს სიონისა ეგელესიასა შინა. შემდგომად წირვისა აღსრულებულისა არსენი თბილელისაგან, კათოლიკოსმან ანტონი აღასრულა პარაკლისი. მუნ დაესწრნენ მეფის-ძენი

დავით, იოანე, ბაგრატ, მისაილ და სარდალნი სამეფონი და მოხელენი. მასვე დროსა იმპერატორმან მოწესწერა ღენერალსა გნორჩინგსა. რათა სიმტკიცისათვის ერთგულობისა, წარგზავნოს ს. პ. ბ. ქართულთაგან დეპუტატნი, დასაფიცებულად მათისა მუნ.

CLVIX

მეფის-ძე დავით, დაშთომილი განმგედ საქართველოსა ვითარცა მოადგილე იმპერატორისა, განაგრძელებდა მოქმედებასა თვისსა დაწეობისათვის ქვეყნისა. მეფის-ძენი 74) იოანე ბაგრატ და მისაილ წარვიდენ რუსეთად და გზაზედ გიორგიევისკის ჰსტნეს გადაცვალებას იმპერატორისა შავლესი 11 მარტსა 1801 წელსა. მოვიდა ამბავი ესე თბილისსა და შემოვიდაცა თბილისს დასაწყობულად საქმეთა და დასაცვლად სამეფონსა საქართველოსა ღენერალი კარლუ თეოდორეს-ძე.

74) წერილი მეფის-ძის მისაილისა ს. პ.-ბურღით მამა ჩემთან რომელიცა იყო მასწავლებელი მისი და ძმისა მისისა მეფის-ძის ილიასი.

უფალთა შროთოდიაკონთა ეგნატი!

მრავალი მოკითხვა მოგსენდესთ. ჩვენ მშვიდობითა განლავართ. შენს ფილონს დიმიტრი თუმანოვი მოგიტანს. ესე მარტივი წიგნი ასეუ შროსტოი არ გეწეინოსთ. თუ მეგობრად არ გრაცხდე ასე არ მოგწერდი.

თქვენი მეგობარი მეფის-ძე მისაილი.

1806 $\frac{9}{5}$

წერილსა ამას მოსხენებულთ თუმანის შვილი არის ძე მდივნისა იოსებისა, მოლექსე და მწერალი. გარდაიცვალა თფილისს 1821 წელსა. თვით მამა ჩემი გარდაიცვალა 77 წლისა 22 ივლისს 1844 წელსა.

ქრონინგი 6 აპრილს 1802 წელს. ამან იხილა დიდი დაუბოლოებელი აღრეულება ქართველთა და მოასსენა იმპერატორს ალექსანდრე პირველსა მდგმოარეობა ქვეყნისა. ალექსანდრე მზრუნველი ქვეყანისათვის ჭგონებდა რუსთა ჯარსა შემოსვლითა შფოთთა დაცხრომასა. ქრონინგმა გვალად მოასსენა დაუცხრომელობა აშობსთა, უსურველობა ქართველთაგან თვისთა მეფის-ძეთა და წადილი დიდთა და მცირედთა, რათა განცხადდეს საქართველოსა შინა ყოვლადი მმართველობა რუსეთისა. რუსთა დაადგინეს დაკით და განსსესეს მმართველობა დროებითი, სადაცა იხსდნენ ღესერად მათორი ღაზარევი და თავადნი შაალ ბარათოვი, იოანე ჩოლაყაევი, სულხან მდივანი თუმანოვი და ეგნატი მდივანი თუმანოვი. მამინ იმპერატორმან ალექსანდრემ გამოსცა მანიჭესტი ესე მამინვე ითარგმნა ქართულად და დაიბეჭდაცა აჭა თვით ხამდვილი რუსულად და ქართულადცა თარგმნილი.

Божією Милостію Мы
 Александръ первый
 Императоръ и Самодержецъ
 Всероссійскій
 и прочая, и прочая, и прочая.

Объявляемъ всеѣмъ обывателямъ царства грузинскаго, кому о томъ вѣдать надлежитъ.

Покровительство и Верховная власть Россійской Имперіи надъ Царствомъ Грузинскимъ всегда налагали на монарховъ Россійскихъ и долгъ защиты.

წყალობითა ღვთისათა ჩვენ
 ალექსანდრე პირველი
 იმპერატორი და თვით მზერობელი
 ყოვლისა რუსეთისა
 და სსკათა და სსკათა და სსკათა.

ზანუცხადებთ ყოველთა საქართველოსა სამეფოსა შინა მეფეთა ვისდამიცა სათანადო არს ცნობად მისთვის.

მფარველობა და უსუნჯესი სელმწიფება რუსეთისა იმპერიისა სამეფოსა ზედა ქართველთასა, სდებენ მარადის ერთ მთავართა ზედა როსიელთა, ვაჟსაცა სელის აღზერობისასა.

Въ 1796 г. противъ сильнаго нападенія на васъ Аги Мегеметъ Хана, въ Бозѣ почивающая Великая Государыня Императрица Екатерина Алексѣевна послала часть войскъ своихъ. Столь успѣшное тогда не токмо спасеніе Царства грузинскаго, но и счастливое покореніе всѣхъ областей и народовъ отъ береговъ Каспійскаго моря до рѣкъ Куры и Аракса ограждали васъ отъ всякихъ опасностей; оставалось токмо внутреннимъ благоучрежденіемъ благоденствіе ваше утвердить на вѣки. Но внезапное и скоропостижное отступленіе войскъ Россійскихъ изъ Персіи, Арменіи и изъ предѣловъ вашихъ, изпровергли справедливое ожиданіе ваше.

Всѣ потомъ претерпѣнныя вами бѣдствія отъ нашествія невѣрныхъ и иноплеменныхъ народовъ, порабощеніе и увлеченіе въ плѣнъ отцовъ, матерей, женъ и дѣтей вашихъ; наконецъ раздоръ Царской фамиліи, и раздѣленіе народа между разными искателями Царскаго достоинства вовлекли васъ въ междоусобныя брани.

Окружающіе васъ хищные

ჩვენ ვქელსა ჰირის-ჰირ ძლიერად დატყვისა თქვენსედა აღმამამდ-ხანისა ღვთისადმი განსვენებულმან დიდმან სულმწითა იმპერატრიცა ეკატერინისა ალექსანდრენისა წარგზავნას სწილი მსედრობათა თვისთასა ესე ოდენი წარმართებანი, მამინ არა თუ ოდენ განარჩებდა საქართველოსა სემეფოსსა, არამედ ბედნიერებითი დაპურება ყოველთა სამეფოებულთა და ერთა კიდურსა სედა კასპიისა ზღვისსა მდებარეთა კიდრე მტკვრად და არეზადდეკეგზღუდვიდენ თქვენ ყოველთა სპიშოთა გამო; დაშთეზოდა ოდენ შინაგანითა კეთილ დაწესებითა დამყარებს კეთილ დღეობისა თქვენისა საუკუნოდ. გარსა შეესეულად მწწაფლ მოწეკნითმან გამოსვლამან რუსეთისა მსედრობისამან სპარსეთით, სომხითით და სწლურით გამო თქვენით აღმოფხურეს სამართლიანი ღოდინისი თქენნი.

შეძდგომად ყოველმან თქვენ მიერ მოთმენილმან განსაცდელმან შემოსვლათაგან ურწმუნოთა და უცხო თესლთა ერთამას, დაქტეკათაგან ქაღაქათა და შენობასა და დატეგეგებთაგან მამათა, დედათა, ცოლთა და შვილთა თქვენთა; უგზახსკეულ უთანსმოებთაგან მივისთა სქესთამან და განყოფათაგან ერთა შორის სსუათა და სსვათა მიჯობისა დირსებისა მიძიებულთა. მიგზინდეს თქვენ ურთიერთისა საბძოლუკელად გარემოსნი თქენნი.

წარმტაცნი ერნი იუგენს მზა და-

народы готовы были напасть на Царство ваше и ненаказанно разтерзать его остатки.

Соединениемъ всѣхъ сихъ золь не токмо народъ, но даже и имя народа грузинскаго, храбростію прежде столь славнаго во всей Азіи, истребилось бы отъ лица земли. Стоя въ безднѣ сей, не одно-кратно призывали вы покровительство Россійское.

Вступленіе войскъ Нашихъ и поражение Омаръ - Хана Аварскаго пріостановили гибель вашу, устранивъ всѣхъ хищниковъ, наполняющихъ горы Кавказскія, и тѣхъ, кои раздираютъ область Персіи и Великой Арменіи; затихли крамолы по средѣ васъ, и всѣ вы единодушно и торжественно воззвали власть Россійскую управлять вами непосредственно. Мы вступивъ на Россійскій престолъ обрѣли Царство Грузинское, присоединенное къ Россіи; о чемъ и манифестъ. въ 18 день генваря 1801 г. изданъ уже былъ во всенародное извѣстіе. Вникая въ положеніе ваше, и видя что посредство и присутствіе войскъ Россійскихъ въ Грузіи и доннѣ одно удерживаетъ

ცემად სამეფოსა ზედა თქვენსა და დაუსჯელად გასგლეჯად დაძთობითა მისთა.

შეერთებითა ყოველისა მის ბოროტებისათა არა თუ ოდენ კრი, არამედ თითქმის საქართველოს სასულიცა პირველადვე გულგონობითა დიდებული ყოველსა აზიასს შინა, აღიფხვრებოდაცა პირისგან ქვეყანისა. მდგომელნი უფსკრულსა ამას შინა არა ერთ-გზის უწოდდით თქვენ მივარველობასა რუსისისსა.

შემოსულათა სპათა ჩვენთა და დაწულვამან ომარხან არაგიისა შეეკენეს წაწყმენდა თქვენსი, შეამრწუნეს ყოველნი წარმტაცნი კავკასიის მათთა აღმავსებელნი, და იგინიცა რომელნიცა ჰკერესენ სამფლობელოსა სპარსეთისა და დიდისა სამხითისსა; დამუდრდა შორის თქვენსა მიმგვირიობა და თქვენ ყოველთაცა ერთ სულგობითა და დღესასწაულებითა დაღადაჟყავთ, რათა სელაშვიტებს რუსეთისა გამართებდესთ თქვენ უსამკალოდ. ჩვენ აღსრულთა ყოველისა რუსეთისა საყდარსა ზედა კპოეთ სამეფო საქართველოსა, შეერთებული რუსეთისა თანა; რომლისათვისცა გამოცხადება იყო უკვე იანვრის იმ დღესა წელსა ჩუა, საყოველთაოდ ცნობისათვის. მიმწითამან მდგომარეობისა თქვენისა, ვინილუ რომელ მხალად დონიკრებს და ყოფნა რუსეთისა მხედრობათა საქართველოსა შინა შეა-

пролитіе крови намъ едино-
вѣрныхъ, и конечную гибель
уготованную вамъ отъ хищ-
ныхъ и невѣрныхъ сопредѣ-
льныхъ вамъ народовъ, же-
лала мы испытать еще, нѣтъ
ли возможности возстановить
первое правленіе подѣ пок-
ровительствомъ Нашимъ и
сохранить васъ въ спокой-
ствіи и въ безопасности. — Но
ближайшее по сему изслѣ-
дованіе наконецъ убѣдили
насъ, что разныя части на-
рода грузинскаго равно дра-
гоцѣнныя намъ по человѣ-
честву, праведно страшаться
гоненія и мести того, кто
изъ искателей достоинства
Царскаго могъ бы достигнуть
его власти поелику противъ
всѣхъ ихъ большая часть въ
народѣ столь явно себя
обнаружила.

Одно сомнѣніе и страхъ сихъ
послѣдствій возродивъ без-
покойства, неминуемо были
бы источникомъ междоусобій
и кровопролитія; сверхъ
того бывшее правленіе да-
же и въ царствованіе Царя
Ираклія, который духомъ и
достоинствомъ своимъ сое-
динилъ все подѣ власть свою,
не могло утвердить ни внѣ-
шней ни внутренней безо-
падности.

ეწებებს დასიკვისგან სისხლს
ხვესთა ერთ სარქმუნოთასა და
ნამდვილისა წაწყედიისგან, გან-
მსადებულსა თქვენთვის სხვათა
ურქმუნოთა ხათესავთაგან მესა-
ღერეთა თქვენთა, და კისურგეი
ხვენ რათა გამოგვადოთ არსა შეი-
ღება კვალად აღდგინება ჰირვე-
ლისა მმართველობისა მოვარე-
ლობასა ქვეშე ხვესსა და მით და-
ცვა თქვენი უშიშროებასა და გან-
სვენებასა შინა. — განსა უსლავს-
მან გამომიუბამან ამისმან დაგვარ-
ქმუნეს ხვენ, ვითარმედ სხვა და
სხვა ნაწილი საქართველოსა ერთ-
სა თანასწორ უპიროვსესი ხვენ-
თვის ვაცობრიობისა მლით გუ-
ლის შიშით და სამართლისად
დეენულებასა და ნაცვალ-გებასა
მისგან, რომელიცა მეუობისა
ღირსებისა მეძებულთა შეიძლე-
დაცა მიწდომასა სელმწიფეებისა
მისა ვინაიდგან უფროს საქართვე-
ლოს ნაწილმან ესოდენ ცხად-ქო-
თავი თვისი მოშირდაშირედ მათდა.

მსოფლომან ეჭვმან და შიშმან
შესადგომელთა ამით შვა ტანუსე-
ნებელობა და უცილებულად იქმნე-
ბოდაცა წყაროდ ურთიერთისა შო-
რის სისხლთ მთსეველობისა; გარ-
და ამისა მმართველობამანცა მე-
უობასა შინა მეთვის ირავლისასა,
რომელმანცა სუღითა და ღირსე-
ბითა თვისითა შეკერთა გოგელი
სელმწიფეებსა ქვეშე თვისსა, ვერ
სელეწიფა დამტკიცება ვერცა გა-
რეგანისა და ვერცა შინაგანისა
უშიშროებისა.

Напротивъ столь кратно вовлекало васъ въ бездну золь на краю коей и нынѣ вы стоите, и въ которую по всѣмъ соображеніямъ должны вы будете низвергнуться, естли мощная рука справедливой власти отъ паденія сего васъ не удержитъ.

Сила обстоятельствъ сихъ общее по сему чувство ваше и гласъ Грузинскаго народа, преклонили насъ не оставить и не предать на жертву бѣдствія языкъ единовѣрный вручившій жребій свой великодушной защитѣ Россіи. Возбужденная надежда ваша сей разъ обманута не будетъ. Не для приращенія силъ, не для корысти, не для распространенія предѣловъ и такъ уже обширнѣйшей въ свѣтѣ Имперіи, приедемъ Мы на себя бремя управленія Царства Грузинскаго. Единое достоинство, единная честь и челоувѣчество налагаютъ на насъ священный долгъ, внявъ молению страждущихъ въ отвращеніе ихъ скорбей учредить въ Грузіи Правленіе, которое могло бы утвердить правосудіе личную и имущественную безопасность и дать каждому защиту зако-

პირის-პირ ესოდენ გზის მიგზიდნათ თქვენ ოსკერსა შინა ბოროტებისას, რომლისა კიდურსა შედაცა დღეს სდგასათ თქვენ, და რომელსა შინაცა ყოვლისა გამოსაგარიშებითა უძებულად შთაცვივდებითცა, უკეთუ ძლიერი სული მართლისა სულშიფუებისა არა შეგაზურბოსთ თქვენ დაცემისაცა სმისა.

ძალმან გარემოებათა ამათ, ზოგად ამის ძლით გომნობამან თქვენმან, და სმამან საქართველოსა ერისმან, მოგვზიდნეს სვენ, არა დაუტეოთ და არა მივსცეთ მსხვერპლად განსაცდელისა ეს ერთ მოწმუნეთა, მომცემელთა სვედრისა თვისისა დიდ სულისა რუსეთისა სავარჯელისადმი. — განღვიებული იმედი თქენი არა იქნების მოტუეებული ამ გზის. არა აღორძინებისათვის ძალთა, არა ნივთთვისა, არა განვრცდლებისათვის საზღვართა, და ესრეთცა უკვე ვრცდელისა ქვეყნასა შედა იმპერიასა შინა, მივიდეთ სვენთვის შედა ტვირთსა საქართველოს სამეიოსა მმართველობისას. მხოლოე მატვი და კატობრიობა სდებენ სვენშედა სადრმოთას კალსა, მსმენმან ვებულთა ვედრებისა განსადებნელად შეჭირვებათა მათთა დაგაწესო საქართველოსა შინა მმართველობა, რომელსაცა ეძლოსცა დამყარება მართლ-მსაჯულებისა, ნივთისა და საქონლისა უშიშროებისა, და მიცემად თვითოკულისა დაცვა ქსჯული.

А по сему избравъ нашего генераль-лейтенанта Кнорринга быть главно-управляющимъ по средѣ Васъ, дали Мы ему полное наставленіе открыть сіе Правленіе особеннымъ отъ имени нашего объявленіемъ и привести въ силу и дѣйствіе предназначенное отъ Насъ постановленіе, къ исполненію пріобщая избранныхъ изъ васъ по достоинствамъ и по общей довѣренности уповаемъ, что вы ввѣряясь Правленію сему несомнѣнно подѣлнѣю онаго начально спокойствіе и безопасность обрываете а потомъ и благоденствіе и изобиліе.

Всѣ подати съ земли вашей повелѣли мы обращать въ пользу вашу, и что за сдержаніемъ Правленія оставаться будетъ употреблять на возстановленіе разоренныхъ городовъ и селеній. Каждый пребудетъ при преимуществвахъ состоянія своего, при свободномъ отправленіи своей вѣры и при собственности своей не прикосновенно.

Царевичи сохранятъ удѣлы свой кромѣ отсутствующихъ; а симъ годовой доходъ съ удѣловъ ихъ еже-

сроща имѣющимся гвѣздо-
 сѣкѣლѣмъ ჩვენისა ლენქან-
 ტენანტისა გნარჩინებისა რათა
 იყოს უზინატეს მძარტებულად
 თქვენ შორის, მივეციო ჩვენ მას
 სრული მონღვრება გვმოაცხადოს
 მძარტებლობა ესე საკუთრად სა-
 სულითა ჩვენითა და მოიყვანოს
 ძალსა და მოქმედებასა შინა ჩვენ
 მიერ დათხოული განწყებაი,
 რომლის სრულის საყოფადაცა
 უზინარება თქვენ მიერ დინსება-
 თა და საზოგადოდ სდობათაძებრ
 გვმორჩეულთა ვსასრებათა, ვითარ-
 ტედ თქვენ მორწმუნესი მძარტებ-
 ლობისა ამის უეჭველად სიგრი-
 ლისა ქვეშე მის დასაბამსავე მოი-
 ზოვებთ განსვენებასა და უშიშრო-
 ებასა და შემდგომად კეთილ-
 დღეობასა და უსებებას.

ყოველნი სარგინი თქვენისა ქვე-
 უსინისანი, ვუბრძანეთ ჩვენ რათა
 მიაქციონ სსსარგებლად თქვენდა
 და რაიცა სსსარგოდ მძარტებლო-
 ბისა დაჩხების აღსადგინებულად
 დაქცეულთა ქალაქთა და შესობა-
 თა. თვითოეული დაჩხების უზი-
 რატესობათა თანამდგომარეობი-
 სა თვისისათა, თავისუფლად და
 შეუსებულად სარწმუნოებისა და
 საკუთრისა თვისისა თხ.

მოვის-ქენი დასცვენ მამულთა
 თვისთა გარდა განმორებულთა,
 და განშორებულთა მათ მიეცემისთ
 მამულთა თვისთა გვმონავალ ყო-

годно производимъ будетъ деньгами, гдѣ бы они ни обрѣтались, лишь бы сохраняли долгъ присяги. Во взаимность сихъ великодушныхъ попеченій нашихъ о благѣ всѣхъ и каждаго изъ васъ, мы требуемъ, чтобы вы для утвержденія постоновленной надъ вами власти дали присягу въ вѣрности по формѣ при семъ приложенной. Духовенство яко пастыри душевные первые должны дать примѣръ.

Наконецъ, да познаете и вы цѣну добраго правленія, да водворится между Вами миръ, правосудіе, увѣренность какъ личная, такъ и имущественная, да пресѣкнутся самоуправство и лютыя истязанія да обратится каждый къ лучшимъ пользамъ своимъ и общественнымъ, свободно и невозбранно упражняясь въ земледѣліи, промыслахъ, торговлѣ, руководѣліяхъ подѣ сѣнію законовъ всѣхъ равно покровительствующихъ. Избытки и благодѣйствіе ваше будетъ пріятнѣйшею и единною для насъ наградою. Данъ въ престольномъ градѣ Москвѣ сентября 12 дня 1801 года.

ველ წელიც თეთრად სადაცა იქმნებინას იგინი, ოდენცა სვიდენ ვალსა ფიცისასა. — ნაცვლად დიდსულობითთა ზრუნვათა ამით ჩვენთვის ვითხოვთ ჩვენ თქვენგან რათამცა თქვენ დამტკიცებისათვის თქვენზედ დაწესებულისა სელმწიფებისა ჭეოთ ფიცი ერთგულებასა ზედა ამს-თანს მდებარისა სასისა მეზრ. სამღვდელთათა ვითარცა მწყემსთა სულისათა ზირველად შევინსთ მიცემა მავალითისა.

უკანასკნელ რათა სცნათ თქვენ ფასი კეთილად მმართველობისა, რათა დაქმნოს შორის თქვენსა მშვიდობა, მართლ - მსაჯულება, რწმუნება ვითარცა ნივთთა ესრეთვე საქონლისაცა, რათა მოიხილოს თვით მმართველობა (?) და მსედრებრივი უთანხმოება, რათა იქცოდეს თვითოეული უმჯობესთა სარგებელთა თვისთა და საზოგადოებისადმი თავისუფლად დაუბრკოლებელად, შრომის მოკვარებდეს მიწისა მუშაკობასა, განზრახვათა ვაჭრობათა და სელო-საქმეთა შინა საგრილსა ქვეშე სჯულთა ყოველთა თანასწორ მივარველათსა. საშთი და კეთილდღეობა თქვენი იქმნების მსოფლად ვილდო ჩვენთვის. მიეცა საუდროსანსა ქალაქსა მოსკოვს სეკდემბრის ივ. დღესა ჩუა წელსა.

Подлинный подписалъ
собственною Его Импера-
торскаго величества рукою
такъ:

Александръ.

(M. П.)

ნამდვილად ქვემო წერილ
არს, საკუთარით სელითა მისისა
იმპერატორების დიდებულებისათა
ესრეთ:

ალექსანდრე.

(ადგილი ბეჭდისა.)

CLX

მსნიფესტისა ამის გამოცემისა დროსა დაესწრნენ მოსკოვსა
დესპანსი, მეივის გიორგისგანვე გაგზავნილნი! გიორგი ავალიშვი-
ლი და ელიასარ ფავაღანდის შვილი. მუნვე იყვნენ 12 დეკუმბრად
ქართველთაგან მისრულნი თავადნი და აზნაურნი გიორგი თუმანის-
შვილი, 75) გლას ვახნაძე, ოთარ ქობულაშვილი, აბესალომ ბებუ-
თაოვი, გაბრიელ სატიევიშვილი, რომელიცა ასლდა იოანე მეივის-ძეს;
იან ავალიშვილი, მის გიორგი ავალიშვილისა, გიორგი თუმანიშვილი
იოანე მსაღლოვი; ჰაველე წინამძღვრის-შვილი, დავით ზანდუკელი,
გრიგოლი ოქრომჭედლიშვილი, ნიკოლოზ ონიკოვი.

CLXI

მასვე დროსა ამოგან ორთა გიორგი ავალისშვილმან და ელია-
სარ ფავაღანდისშვილმან იმპერატორისა ბრძანებითა წარმოიღეს სა-

75) ესე იყო შვილი ეგნატი თუმანისშვილისა, მოლექსე და მო-
ევარე ქართველთა მწერლობისა. გაწვდითვალა სტატსკი სოვეტნიკად
1837 წელსა.

ქართველად მანიფესტი ესე რათა მიაწოდნ მემკვიდრესა დავითს I
საწინაშეადა ქართველთა. გნაწინაშეადა, განმგეგმან საქართველოისა გა-
მოქსნა ქართულად დაბეჭდილი თბილისს თვისი გამოცხადება ქარ-
თველთადმი შემდეგი:

„მისის იმპერატორებისა დიდებულებისა თვით მხრობელისა
ყოველისა როსიისა დენერალ - ლეიტენანტი, კავკასიისა ინსპექტორისა
ინსპექტორი, უბინატეს მმართველი საქართველოისა ასტრანახანისა
მხედრობითა ლუბერნატორი, შემთავრე ასტრანახანისა ლუბერნახანსა შინა
საქმეთადა სამოქალაქოთა, კახანის მუშეპეტერისა პოლკისა შივი და
ორდენტა: წმინდისა ალექსანდრე ნეველისა, წმინდისა ანასისა პირველ-
ლისა ხარისხისა, სამხედროსა წმინდისა დიდისა მოწამისა და ძლევა-
მოხილისა გიორგისა მეათისა ხარისხისა, და მხრობელობითისა
წმინდისა იოანე იერუსალიმელისა უფროსისა ჯვარისა კავალერი გან-
გუტსადე ყოველთა საზოგადოდ ქართლსა და კახეთსა შინა მცხოვ-
რებთა.“

„გვიწვევ რა აღსრულებად მოყვანება უმაღლესისა ნებისა მისისა
დიდებულებისა ყოველისა როსიისა იმპერატორისა, მაქვს მე კალი და
შეკრულება, რათა განვაწესო კვლავ უმაღლდე ტვილისსა შინა უწყე-
ნაესი საქართველოისა მმართველობა ხემსა ქვეშე პირველ მხედრობა-
ბისა; სოლო ქალაქთა შინა და მახრათა, ვითარცა სასამართლო და
განმკებელობა, ეგრეთვე კეთილ-წესობადა, რომლისა გამო, განმტყუ-
ნაწ საყოველთაოდ უწეებად განწესებისა შინაგანისა საქართველო მმარ-
თველობისა, რომელიცა დამტკიცებულ არს სადრომთათა ნებითა სელ-
მწიფისა იმპერატორისათა, შეკრულ ვარ მე, რათა შეგზღუდო სამო-
ლობელონი ესე გარეშეთა დაცემათა გამო, დავიცვა მცხოვრებელნი
მათნი უშიშრობასა შინა თვით თავისა მათისა და ქონებისადა, და
მივაწიო ყოველთადმი დაიარჯვა, წმინდებისა და განსვენება მმართველო-
ბითა მღვიპრითა და ძლიერისათა, მარადის განმზადებულებითა, რათა
მისცეს მართლ-მსაჯულება დახაგრულსა, შემწე კქმნეს არა ბრალეულო-

ბასა, და სამაგალითოდ ბოროტთა დაისჯვოს კანონთა გარდამავალი. ამისთვის უკვე ნუ ვინმე იკადნიეროსცა თავ-ნებად და მძლავროებითა კმაყოფიერებას საძიებელისა თვისისა, არამედ თვითთუელმან წარადგინოს სახივარი თვისი განწესებულთა მისთვის ადგილსა შინა, მსასწკებულმან უეჭველად, რომელ მიიღებს მსწრაფლსა და პირ-მიუიერებელსა სამართალსა. მოგონებანი გასსაცდელთა მათ, რომელნიცა განსვავებულ იყვნენ საქართველოსა შინა, წარმოადგენენ სარწმუნოსა ყოველთა მისთა მცხოვრებელთათვის თავდებობასა, რომელ იგინი საგნითა სასოებითა აღიარებენ სელმწიფებსა განმზადებულისა მოვარულობისსა, რომელიცა განზღვევის მათგან უიესკრულისა ბოროტებისა მათდა გარე-რტუმულისა და ყოველთა მათთა საზღვართა ზედა განაზღვრობს დაიარვასა მშვიდობისა და უშიშრობისსა, რომელ მიხნევა საკუთრისა კეთილ-დღეობისა თვისისა აღსძვას გულთა მათთა საუკუნოსადმი მადლობის-ცემისა და შევრდამალებისა, და რომელ სრულიადითა მოწილეობითა განამართლებენ იგინი ზრუნვათა ნებისა კეთილ-მდგომარეობისა მათისა დამამყარებლისათა მოყვარენი მშვიდობისა და კაცობრიობისანი აძიებულ იქმნან, რომელ მოსაღისობა და შრომანი და არა მანქანებანი; უსვება მცხოვრებელთა, და არა სიგლასაკე მათი; მტკიცე და შეურყეველი სასოება სასიერებისადმი უფლისა, და არა სასოწარკვეთილება, უგანასკნელ არა მზაკვარება, სისხლისა თსევა, სულელობა, უწყალოება და არცა სიგლასაკე: არამედ წრთველ სულიერობა კაცთ-მოყვარება და შებრალება, ქველის მოქმედებანი, რომელთაცა მებრ შვევის ქრისტიანისა: ხინებულ ყოფა, არიან წყაროდ ერთა განსვვენებისა და კეთილდღეობისა. მიცემულ არს თბილისს მისის ზ დღესა, ჩუბ წელსა.“

მოწერილ არს: კნორჩინგი.

CLXII

4,000 ეგზემპლიარი გამოცხადებისა ამის და ესოდენივე რიცხვი იმპერატორისა მანიფესტისა მხოლოდ ქართულად დაბეჭდილი თბილისს მეფის კოორგინაციასე გამართულსა სტამბაში, — განუფინა და განითესა ქართლ-კახეთისა ადგილთა.

ჭსტნეს ესე დიდთა და მცირედთა, მოსარულთა და აწა მოსარულთა დროთა ცვლილებისა. ჭსტნო უაენმან ფათალიბაშმან ჭ სულთანმან თურქთა სელიმმან, სანთა და ზაშათა მესობელმან. მეფე იმერეთისა სოლომონ შედგა და შესწუსდა: იწუო განმაგრება სამზღვართა თვისთა და დაკავშირება თურქთა ფაშებთა თანა მესამზღვრეთა. დაღესტანი შესწუსდა რუსთა მესობლობითა.

მეფის-ძენი იულონ და ფაწნაოზ, მოძულენი მძისწულისა თვისისა დავითისა, იუგნენ ქართლსა და განიზრახვიდენ რუსთა მთავრობის ურჩებსა. კერა რაისა მქმნელნი, კერცა იმერთა მეფისა შეწვენითა, რომელსაცა შეეხიზნენ ცოლ-შვილითა, და კერცა აშოფოთებითა, მოეცნენ რუსთა და წარვიდენ რუსეთად 1805 წელსა და აღსრულდენ ს: ზ.-ბ. იულონ 23 აგვისტოს 1816 წელსა და ფაწნაოზ 30 მარტს 1852 წელსა. მეფის-ძე ალექსანდრე გაქცეული მეფისავე დროსა სზარსკოთად დაშთა მუნ; ვითარცა მიტრიდატე ქართველთა ისტორიისა სიძულილითა რუსთა მთავრობისა და დაუძინებელითა შათდამი მტეობითა, აღსრულდა თავრიზის ასლო 1844 წელსა. დედოფალი დარეჯან გარდავიდა 1804 წელსა რუსეთსა და მიღებულნი ზატვიითა იმპერატორიცასაგან გარდაიცვალა ს. ზ.-ბ. 1807 წელსა და დასაფლავდა ალექსანდრე ნეველისა მონასტრისა სარებისა ეკკლესიასა, თვით საფლავსა მას, რომელიცა იუო უქმი და ცარიელი შემდგომად გარ-

დასკენების მუნით იმპერატორთა საძვალეს გვამისა იმპერატორისა პეტრე მესამისა იმპერატორისა ჰავლესაგან 1796 წელსა.

CLXII

აღსასრულელებლად ესრეთისა მანიფესტისა, განმგემან საქართველოსა კონარინგმან, შეჭყარნა თავადნი და აზნაურნი ქართლისა და კახეთისა ქ. თფილისს და გამოუცხადა მათ ნება იმპერატორისა. სიონისა საკათედროსა ეკკლესიასა შინა კათოლიკოსმან ანტონი წარაკითხა ქართულად არსიმანდრიტსა თვისსა ტრიფილეს. იქმდგომად წარკითხვისა დაჭსდკეს საწიგნე და მასზედა დაბეჭდილი პეტერბურღსაკე რუსულად და ქართულად ფიციითი აღთქმა შემდეგი:

Клятвѣнное общаніе

Я ниже поименованный общаюсь и кляпуюсь Всевышнимъ Богомъ Предъ святымъ его Евангеліемъ въ томъ, что хочу и долженъ Его Императорскому Величеству Великому Государю Императору Александру Павловичу Самодержцу Всероссийскому и Его Императорскаго Величества Всероссийскаго Престола наслѣднику который назначенъ будетъ, вѣрно и не лицемѣрно служить и во всемъ Височайшей его волѣ повиноваться, не щадя живота своего до послѣдней

ფიციითი აღთქმა

მე ქვემო სასულდებული აღვსოქვავ და ვფურავ ფოკლისა შემდეგელითა ღვთითა წინაშე წმინდისა სასარებისა მისისა მას შინა, ვითარმედ მნებაეს და თანამის მათის იმპერატორების დიდებულებისა აღუქსასდრე ჰავლავინისა თვით მშურობელისა ფოკლისა რუსეთისა, და მათის იმპერატორების დიდებულებისა ფოკლისა რუსეთისა საუდრისა მეძვედრისა, რომელიც იქმესის დანიშნულ, ერთგულად და პირფოცენელად ვმსახურე და დავემორჩილო ფოკლისა შინა უმაღლესსა ნებასა მისსა, არა დავზოგო ცხოვრება თვისი ვიდრე უგანასენელ წვეთად სისს-

капли крови; всѣ изданные и впредь издаваемые отъ постановленной Его Величествомъ власти узаконенія или учрежденія принимать съ должнымъ послушаніемъ и онія по крайнему разумѣнію, силъ и возможности предостерегать и оборонять; возстановленное Его Императорскимъ Величествомъ въ отечествѣ моемъ спокойствіе и тишину покрайней возможности моей соблюдать и никакихъ споменій съ возмутителями отечества моего прямо или посредственно, тайно или явно не токмо дѣломъ но внушеніями или ипымъ чемъ замысломъ, дѣйствіемъ и намѣреніемъ не имѣть. О вредѣ же Его Величества интересамъ или общей пользѣ, какъ скоро увѣдаю, не токмо благовременно объявлять, по и всякими мѣрами отвращать и недопущать буду; и такимъ образомъ себя вѣсть и поступать какъ вѣрному къ постановленной падо мною Его Императорскаго Величества власти и спокойному гражданину благопристойность и надлежитъ и какъ я предъ богомъ и судомъ Его страшнымъ въ томъ всегда отвѣтъ дать могу, въ чемъ существи Господь Богъ душевно

ლისა ყოველი მოცემული და შემდგომად მოსაცემელი მათის დიდებულების დადგინებულისა სელმწიფებისაგან სჯულის დება ანუ განწყესება მივიღო სათანადოითა მოწილებითა, და მათცა უკიდურესისა გულის სმის ყოფისა, ძალისა და შემძლებულობისა მეტრგაკუფრთსილდე და მივაქციო; ადგინებულისა მათის იმპერატორების დიდებულებისაგან მამულსა შინა ჩემსა განსკეპება და მეუდროება უკიდურესისა შემძებისაძებრ ჩემისა დავიცვა და არავითარმე მიწერ-მოწერა აღმრეველთადმი ჩემისა მამულისათა სწორედ ანუ საშუალით, საიდუმლოდ ანუ ცხადად არა თუ რადენ საქმით არამედ მსილებითცა ანუ სსჯითა რაითამე მოგონებითა, შექმედებითა და განზრახვითა არა ვიქონიო. სოლო ვნებსაცა მათის დიდებულების სარგებლისა ანუ სასოგადოსა შესამატისასა, ვითარცა ვსცნობ რა, არა თუ რადენ ცხად გეოთ აღმსოთბითეუ, არამედ ყოვლითა სომითა გარე ვაქცევ და არა მიუშვებ და ესე ვითარითა სიტითა მოვაქცევ თავსა, ვითარცა სარწმუნოსა მათის იმპერატორების დიდებულების ჩემსედა დადგინებულისა სელმწიფებისადმი, და მშვიდისა მოქალაქისა კეთილშესახამ და თანამდებ არს, და ვითარცა ჯერ მიხნს მე წინაშე ღვთისა და საშინელისა მხჯავრისა მისისა მარადის მას შინა სიტყვის-გება რომელსა შინაცა მწემეოს მე უფალი დემერთი სჯუ-

и тѣлесно да поможетъ. Въ
заключеніи же сей моей кля-
твы цѣлую слова и крестъ
спасителя моего Аминь.

ლიერად და სორციელად. დასამტ-
კიტებულადცა ფიცისა ამის ჩემისა
ამბორს ვუფო სიტუვასა და ჯვარსა
მაცხოვარისა ჩემისასა. ამინ.

ფიცითსა აღთქმისა ფურცელზედ, მოაწერეს სული კათოლიკოს-
მან ანტონი, მთავარ-ეპისკოპოსმან იუსტეს; თბილელმან ანსენი, ბოდ-
ბელმან იოანე, რუსთველმან სტეფანე, წილკნელმან გერვასი, ნეგრე-
სელმან ამბროსი, ნიქოზელმან ათანასი, წინამძღვარმან ნათლის-მცემ-
ლისა ევთიმემან და სხვათა სამღვდელთა. მათ შუედგნენ მუსჩანის
ბატონი კონსტანტინე, სარდალი იოანე ორბელიანი, მორდალი ზაალ
ბარათაშვიდი, აბელ ჩოლაყაშვილი, გიორგი ავალიშვილი, ელიაზარ
ფალავანდიშვილი და სხვა.

კონორინგი თვით დაესწრო მუნ და დენერალნი რუსთა ჯარისა
ლაზარკვი, გულიაგოვი, კარიაგინი და კოვალენსკიცა ადრითვე ულხად
რუსეთისა უფილი თიფლისს მიეფისა კარზედ. 10,000 რუსეთისა
ჯარი იდგა და იცავდა საქართველოს.

1803 წელსა აპრილის 18 წარიყვანეს რუსეთსა დედოფალი
მარიამ მეუღლე მიფისა გიორგისა მღვდლისაგამო დენერალისა ლაზარ-
კვისა. თანა ჰყენ მას შვილნი: ჯიბრალი, ილია, თქროპირ, ირაკ-
ლი და ქალნი ანა და თამარ. თვით დედოფალი ვითარცა ჰეროდიდი,
დააბინავეს კურსკისა გუბერნიისა ბელგოროდისა დედათა მონასტერ-
ში, სადაცა დაჭეო 1811 წლამდე. მერეთ მივიდა მოსკოვს, გარდაი-
ცვალა 30 მარტსა 1851 წელსა მოსკოვს კვამი მისი საქართველოს
და დასაფლავეს მცხეთას.

მიფის-ძე თეიმურაზი წავიდა სპარსეთსა და ეახლა ყაენსა. მოიქ-
ცა მუნით და წარიდა რუსეთად 1810 და მუნ გარდაიცვალა 25
ოკტომბერსა 1846 წელსა.

თვით მეფის-ძე და შემკვიდრე დავით და ბიძა მისი ვასტანგ წარვიდენ რუსეთად 18 თებერვალსა 1803 წელსა. მისრულთა მცხეთას მოეკებენ შიომღვიმისა ბერნი და მათ უბოძა თოფი თვისი „გვეტუჩა“ რათა დასდვან უდაბნოსა და განემგზავროს. ვასტანგ გარდაიცვალა ს. ვ.-ბ. 23 ოქტომბერსა 1814 წელსა. ხალხი თვით დავით ს. ვ.-ბ. 50 წლისა, 13 მაისს 1819 წელსა.

CLXIV

დავით, ვითარცა ლენერალ-ლეიტენანტი და სენატორი, იყო მიწერ-მოწერასა შინა მამა ჩემთან და დავით რეკტორთან. მტოდნე რუსულისა ენისა თარგმნიდა წიგნთა ქართულად და უგზავნიდა ამათ, ვითარცა ვაცთა განსწავლულთა. საქართველოისა საქმეთა შინა აქლად ერეოდა, იყო მორიდებული და შომდურავიცა ქართველთა.

1819 წელსა იანვრისა 8 მოსწერა წერილი, და ესევე იყო მისგან უკანასკნელი, მწიგნობრობისა და მწერლობისა მასწავლებელსა თვისსა დავით რეკტორს. წერილსა ამას შინა სხვათა შორის იტყვის შემდეგსა :

„ჩემო ლაღავ! ყველას მოკითხვა უბრძანეთ ვინც ჩემზედ იტინის, და ვინც ჩემთვის ჭსწუსს, იმათ წაუკითხე ლუგას თავი, კვ. მუსლი კნ ვიდრე ლბ-მდის.

„გმადლობ ღმერთსა სუყველას მოვრჩი.“

დასრულდა ესე ამბავი, ვითა სიზმარი ღამისა.

რუსთაველი.

CLXV

დაბოლოება

ღვთის განგებას ვერვინ შეაყენებს. განისილენ მკითხველთა წიგნისა ამის, ვის შექმლელ ქართველთა სამეფოისა დაცვა, გარდა რუსთა. თვით რუსეთი ვითარცა კოლასსი დიდი, ებრძოდა 70 მეტსა წელსა კავკასიისა მთისა მცხოვრებთა, თათრობისა გამო მათ შინა შესული-სა, ქართველთა ქრისტიანობისა გამო მტერთა. განგებაჲმან ღვთისა ქმნა ესე, რომელ რუსთა ძალითა დამშვიდდნენ მთისა მცხოვრებნი, თემნი თვით ქართველთა სამეფოისა დაგლეჯილნი და დასაწევრებულნი გაუქმდნენ და მცხოვრებნი თემთა ამათ: იმერელნი, მეგრელნი, გურჯელნი, სვანნი, ჩაჭკელნი და სამცხენი ათაბაგთა, შეიქმნენ და იწოდნენ ქართველებად.

განგება ღვთისა რუსთავე ძალითა მოიყვანს ნათესაობითსა ერთობასა ქობულეთსა, აჭარასა, ლივანასა, ჯერეთსა თურქთაგან ზურაბილთა. განგება ღვთისა შეიტანს და განიფენს ქრისტიანობისა ნათელსა მათათა შინა, სადაცა მკვიდრობენ ლეკნი, ჩეჩენნი, ქისტნი, ჩერქეზნი და აფსაზნი. ნათესაობითი ერთობა ქართველთა გვარისა, განმტკიცდებს საწმუნოებითითა ერთობითა მათთან. მართლ-მადიდებლობა რუსეთისა ვითარცა შუქი მზისა მაცხოვრებელისა და მანათობელისა, მოხანს ვითარცა განსხეულად მსჭმადიანობისა სიბნელისა, ბოროტისა კაცთა ნათესავისათვის და მარადის უნაყოფოისა. ესე ყოველი სვდა წილად რუსეთსა და აღსრულდებოდა ესე ვითარნი ქრისტიანობითი და მოქალაქობითი განახლება კავკასიისა, სასიქადულოდ ქვეყანისა და კაცთა ნათესავისა.

მაშინ ქვეყანა გაგვასიისა საგსე ქვეყნიერითა და რეციურითა მადლითა, უხუცებითა, სიმდიდრითა და მშვენიერებითა, შეიქმნა ერთი და ყოვლადი. მცხოვრებნი ქვეყანისა ამის, შორის ორთა ზღვასთა მანქათებელისა ევროპისა და აზიისა, მოიგონებენ მაცხოვრისა ნუგეშინისცემითსა სიტყვასა: „და იყვნენ ერთ მწყემს და ერთი სამწყსო“.

სამეფომოსა ნალარა - ხანისა პირნი:

1) იოსებ ზაჩათაშვილი, ზედამხედველი, შემდეგ უზბაშად დადგენილი ალავერდისა და ასტალისა მადნებზედ 1809 წელსა. მოკვდა 1811 წელსა.

2) მედაფანე ივანე კოტეცის შვილი.

დავით ოჯახოლა შვილი,

ფილიპე გოცირიძე და 4 სსკანი.

3) მეზუგენი: სტეფანე ნორიელი,

შიო ბოჩაშვილი, დიდი ფალავანი და მოკრივე.

ქრისტესია კაკთის-სეველი.

6) მეზურნენი; დათია ღოღოლა-შვილი.

ზაატა მისხა-შვილი.

არუთინა ტაგრუცის შვილი და 3 სსკანი.

5) მექოსენი ზავლე სოზასშვილი.

სოლომონ . . . კუკიელი და ორი სსკანი.

6) მენაღარე დავით ირემა-შვილი

სუსია

როსტომ გელიაშვილი.

7) ტაბლაკი.

8) ჯიმჯიმი.

ი. ოზბანისა მსახურნი.

1) განმგე ჯაბახანისა მეფის-მე იოანე. 2) იოანე ქობულაშვილი. რუსთა მიიღეს იგი ზოდზოლოვნიკად.

2) ზედა მსუდგელი თავადი.... გურამიშვილი და მის შემდეგ.... ნახარაშვილი, სუმრობით კნიაზად წოდებული თვით ახალ მოსრულთა რუსთავან.

3) . . . ყალბთაროვი. ესე დაესწრა ნიასურას ომშიაცა. რუსთა მიიღეს იგი არტელერიისა კაპიტანად.

4) გიორგი რემსურასშვილი, სირსული.

მ ს რ ო ლ ე ლ ნ ი :

1) ზურაბა სიდის თაველი . ესე ცხოვრებდა მეფისძეს იოანესთან ს. ვ.-ბ. მერეთ მეფისძეს ბაგრატიან . 1834 მოვიდა საქართველოსა და მოკვდა სიდისთან 1837 წ. ღრმად მოხუცი. მამის შესწირა აქა თვისსა ეკვლესიასა ზარები ზედა წარწერთა:

ზურაბა ხაჩიშვილი ზოდბის სეველი, ამას მოხუცსა მეც მოკვდა წარი. მოკვდა 1826 წელსა ქ. თბილისს, იყო ემა ნათლის-მცემლის უდაბნოსა. 2) კაპიტანი.... კაცი მესუმარი და მოხუცებაშიაცა ცქიცი. მოკვდა 1824 წელსა. 3) 40 სსვანი, რომელთა სახელნი და გვარნი დაავიწყდენ დროთავან.

ას-ოცი სარი და კამბეჩი იყო მზად ზარბაზანთათვის დანიშნული და მათი მესრენი.

თოფის წამლის მკეთებელნი :

1) ზედამხედველი ერასტი სოროლაშვილი, ხალეკარი, სეროვი-სიღამ ტყეედ მოყვანილი 1770 წელსა მისი თანაშემწე.

2) ჰეტრე სიზაბარელი და 10 სხვანი.

წამლის კეთება არავისა ჰქონდა აკრძალული აღკრძალული. ყოველს სოფელში აკეთებდენ თვისთვის სასამარსა და ჰკიდდენცა თავისუფლად.

ზარბი - ხანა

ფულის მომპოვებელი.

ფულსა ჰსჭრიდენ მეფისა გიორგისა დროსა ვეცხლისა აბაზიანსა, ორ-აბაზიანსა, ორ-შაურისასა და ერთ-შაურისასა, და შავი ფულიდამ ორ-ფულიანსა და ერთ-ფულიანსა.

ლეკთა გამო, რომელნიცა თსოფლობდენ ჯამაგირსა მეიქმან უბოძა ვეცხლისა ბადიეები და ვეცხლისა კოვჩები და აქედამ მოაჭრეკინა 700 თუმანი.

მუსინ-პუშკინისა დროსა 1800 წელსა, მასვე ზარბი-ხანაში, რომელსაც უწოდეს მოხეტნი დვორი, ასტადის მადნუბიდგან გამოტანილისა ვეცხლისა მოჭსჭრეს სახედ და სახვეჩებულად რუსთა და ქართველთა რამდენიმე ბრონძისა ფულნი, მათხედ იყვნენ გამომხენილი ერთისა მხარეს არწივი რუსეთისა და მეორესა ლერბი ქართველთა მეიქისა. ესენი შემდგომით წარუკვლინეს რუსეთისა დიდთა კაცთა. გარდა ამა დაწყებისა დროსა რუსთაგან ფულის-მოჭრისა, არა რაი მოუჭრიათ 1802 წლამდე. 1802 წელსა იწყეს მოჭრა ორ-აბაზიანისა და აბაზიანისა, ესრეთვე სხიდუნძიდამაც ორკაპეიკიანისა და ერთ კაპეიკიანისა.

ღრთის მეფობის მისის გვამი, წარჩინებული გვარ-მთაბრებისა საქმითა, სიტყვითა, ცხოვრებითა იყვნენ შემდეგნი.

1.) მუსრანის ბატონი იოანე სიძე მეფისა და მეუღლე ქეთევან მეფის-ასულისა, — მექონი სმისა და პატრივისა... საღთ-სუცესი სასასლისა; არა ცხადად, გარდა არა შევარდელი მეფისა, მორიდებულად მეფისა ცხოვრებისა მუსრანისა, შემინებული მეფისაგან, რომლისაგანაც ჭკონებდა, რათა მოეღოს მას საღთ-სუცესობა მიცემულისა მეფისა ირაკლისა მეფე დავით საწდლისაგან ორბელიანისა. ესე გარდაიცვალა 1798 წელსა. მისძან შვილძან ჯერეთ 26 წლისაძან კოსტანტინეძან დაიმკვიდრა ადგილი მისი დამტკიცებითა თვით მეფისა გიორგისაგან და გარდაიცვალა 1843 წელსა.

2.) დავით სარდალი ყაფლანისშვილი, სიძე მეფისა გიორგისა, ქმარი დისა მისისა თამარისა ერთისა დედიდამ. ამას ჭყვანდა ცოლად... და იყო კაცი მსნე და ამას დააშენა სომხეთი მტერთაგან გაოსრებული. გარდაიცვალა 1796 წელსა.

3.) ოთარ ამილახვარი, საწდარი, სამილახვარისი და ლიხსეხედ საერისთოსი. მოურავი გარსა ქალი მისი უღებე იყო ცოლი თეიმურაზ მეფის-მის გიორგისა შვილი. გარდაიცვალა 1827 წელსა.

4.) გიორგი ციციშვილი კშიკვლავისი მეფისა გიორგისა. გარდაიცვალა 1850 წელსა, ღმრად მოხუცი.

5.) ლუარსაბ თარხნისშვილი, ქმარი სოფიო მეფის გიორგის ასულისა, გარდაიცვალა წელსა.

6.) ვესტატე ციციშვილი ქალაქის მოურავი ნაშობი მეფის ირაკლისა ასულისაგან, მეგობარი კათოლიკოსისა ასტონისა მეორისა. გარდაიცვალა ნიუნი-ნოვ-გაროდში მექონი ჩინისა A. CT. COB. კაცი წერილთაცა შინა დასელოვნებული.

7.) დავით თარხნისშვილი. მიმასში მეფის კარსეხედ მოხუცი. გარდაიცვალა 1847 წელსა.

8) ნიკოლოზ ხიმშიაშვილი. რომელმანცა მოკლა ღენერალი ღაჩაჩუკი, იყო ულუხსი მარამ დედოფლისა. გადაკარდა ასალცისეს და მუნ მოკვდა.

9) როინ ამირეჯიბი. დიდი მსნე და ვაჟკაცი. ერთგული მეფისა.

10) ფარსადან მაჩაბელი. შინა ყმა მეფისა ოკსთა ჯარისა მივარებელი, და სარკისა სასისოხს მომგროვებელი.

11) ელიაზარ ფალაგანდისშვილი. რომელმანცა მოაწკარ სელი ტრაკატაზედ ჰავლეს იმპერატორის მეფისა.

12) შანშე ერისთავი. შინა მეფესა ახლდა მოკვდა 1831 წელსა.

13) ელისბარ ერისთავი. ყულასდარი. ესე იყო სიმე იმერეთისა მეფისა სოლომონისა დიდისა. ქალი ამის ანა იყო ცოლი მეფისდის ფარსაზისა. მოკვდა წელსა.

14) შალიკაშვილი. მსნე და ვაჟკაცი, მტერთა უშიშარი, გამბედავი მეომარი. — მეფე ირაკლი იტყოდა სამისა შალიკაშვილითა 500 კაცს მტერს არ შეეუშინებო.

15) ზაალ ბარათაშვილი. ყმაწვილი კაცი, მაგრამ მანც მეფე გიორგიმ ისევ უბოძა გაშის ადგილ სუფრაჯობა და ექსანურობდა.

16) გიორგი ბარათაშვილი. ახლდა განუშორებელი მეფესა, გარდაიცვალა 1854 წელსა.

17) ზაზა სოლოლაშვილი. ლეკთა აიკლეს მისი სოფელი, დასასხლა გლეხნი, ადაშენა კოშკი. მიუხდა ასალცისის ფაშა რვა ასი-სა კაცითა; გაემცარდა კოშკში და მოუკლეს შვილი ფაშასა. ზაალ გამოუხდა კოშკით, მოსტაცა მოკლული შვილი და შეითრია კოშკში. ფაშა სირცხვილეული დაბრუნდა. ამას ზაზას ეყვანდა მის სვიმონ რუსეთის კარზედ ცერემონიებისტარი.

18) უახტანგ ყაფლანიშვილი ანუ ორბელიანი . ქმარი თეკლა მეფის ასულისა, მოკლეული კასეთს 1812 წელსა. ამას ეპარა ყარაბუღასი და გარემო სოფლები და იფარვიდა საგარეჯოს, მანავს ლეკთა დაცემისაგან. უდაბნის ბოლოს დაამარცხა ერთი ბელადი და მოსჭრა თავი.

19) თამაზ ყაფლანიშვილი. კშიკაღა-ბაში მეფისა. ცაიჭტა იმერეთსა და მერეთ მობრუნდა და მოკვდა თბილისს.

20) ზაალ ორბელიანი. მეომარი, თანამსედეკელი ირაკლისა.

21) ჭაბუა ანუ იოანე ყაფლანიშვილი. შდივან ბეგი, ფილოსოფოსი, მოღვაწე, მწერალი სამართალთა და საეროთა წერილთა. სიტყვა მჭკერი.

22) ეგნატი თუმანიშვილი მდივანი . მეფისა კაცი გონიერი მწერალი და მწიგნობარი.

23) სოლომონ ლიონიძე. მაღლის გონების კაცი. ერთგული ქვეყნისა, დიდი მჩხეკელი და უტომელად შემტყნებელი საქმისა.

24) შიო სილომონიძე. საყვარელი მეფისა. ამას ჩაბარა მეფემან გემის ეკვლისა, სადაც დაუმტკიცა მამულებიცა, მოკვდა 1810 წელსა.

25) იესე დეკანოზი. იყო სასახლისა. მეფემან გიორგი უბოძა მას აზნაურობა, შვილი მისი ეფრემ მოხსენებელი ზეით.

26) იესე იესეს შვილი. გვართ ბართაშვილი მსაჯულობით ხმობილი მისსა ბეჭედზედ ესრეთ ეწერა: „უამი ესეცა წარვლის“. აქნდა მას სსკა ბეჭედი წარწერთა: „შირი ესეცა მტკიცე არს.“ მტერთა დაბეზღეს მეფესთან, რომელ ესე მსაჯულს ორი ბეჭედი აქვს და ასკამს ზოგს ქაღალდზედ ერთსა და ზოგს მეორესა. მეფემან მიიხმო და მოსთხოვა ჰასუნი: დიან ბატონო მეფეე! თქვენს განხინებაზედ, ვითარცა მტკიცედ და სამართლიერად ვსდებ სიმტკი-

ცისა ბეჭედსა და სსკათა წერილთა ზედა ადვილ დასარღვეველთა მეორესა. ორთავე ბეჭედთა ზედა წარწერითა ჭსჩანს ლექსი სასელისა მისისა „იესე“ მეფემან გაიღიმა და ჭსდუძნა. ისილხა რომელ არა რაი იყო უგვანი ბეჭედთა მისთა გამო.

27) ეგნატი იოსელიანი. მწერალი მეფისა, მისგანვე მიხარებული სომხის მოძღვართან სასწავლებლად ენისა და სომხურისა ენისათვის. მოხმარებული მეფისაგან, მწერალი წიგნთა. გარდაცვალებული 1843 წელსა, 77 წლისა.

28) გლახა ჭილაშვილი. მიღასვარი მეფის-მისა ვასტანგისა ესე აღმასწანისა, აზნაურისივილი არაგვისა. მობრუნდა რუსეთით და მოკვდა 1815 წელსა.

29) ადამ ერანგოზას-შვილი. ვაჟგატობით ცნობილი, მოკლეული ლეკთაგან ხაოზასა 1801 წელსა.

30) გიორგი ყარანგოზიას-შვილი. შებრძოლვილი რუსთა.

31) იესე. შმა მისი, დიდივე ვაჟგატე.

32) გომპარ. კობიაშვილი.

33) ზაალ ტერიშვილი. მეფის კარზედ აღზრდილი და მეფისა გიორგის საყვარელი, მოკვდა 1824 წ. გედევანიშვილი საკათოლიკოსო აზნაური, და სარდალი საეკლესიო ყმათა.

34) ბეცია კობიაშვილი. მეფემან გიორგი მიანდო გზაზედა დაწილს დასკედრა და გამოძღოლა რუსთა ჯარისა. თუმცა იწყინა ესე შამან მისმან ვასტანგ, გარნა ვერ იქმნა წინა-აღმდეგი.

35) ზაალ გურამიშვილი. მისსა სასლში ქვემო აჭყალას ვასტანას მეფემ სასლობით თვისით ორი ზაფხული. ცოლი მისი ნინო დღესაც ცოცხალია 104 წლისა. თვით მოკვდა 1803 წელსა

36) იოანე კვეციერი. არა აზნაურთაგანსი, მეფის სადილზედ განუმორებელი, იყო ერთგული მეფისა, მესაუბრე კარგი დამლოცველი, კარგი მეფისა იყო მისთვის დია მარადის.

37) იოსებ ზეიდლის შვილი. წინამძღვარი გვარით, რუსულის ენისა მცოდნე. მერეთ მოძღვარი გ. ციციანოვისა. მოკვდა 1827 წ. თვით მე გამიგონია მისგან შემდეგი ამბავი: „მოკვდა ზოგიცარი ლუტერანი 1801 წელსა, არ ვიტყვი როგორ უნდა დაგვემანსაო. მიბრძანეს დასაფლავებო. გადვივიდე ოლარი და გავევი მიცვალებულსაო, მოთქმით გალობისა: „არც ჩვენია, არც სხვისა, ეშმაკმან იფის ვისია“. ესრეთი სურბობა მჩაგალი იტოდა მან.

28) ზაქარია სილომონი.

იასე სულხანისშვილი.

39) თეიმურაზ ციციშვილი. მდივანბეგი დიდი ჭკვიანი კაცი, ორჯერ სტამბოლში ელჩად გაგზავნილი. მოკვდა 1802 წელსა.

40) ბარძიმ. (მოკვდა მოსუტი ღრმად 1827; ასლდა სპარსეთისა მეფეს თეიმურაზს) და ზაზა ეიმბაში ბორტოშვილები მახბლები. ბარძიმს მეფე შეწოდებდა „უმანგო ტრედი“ და ზაზას „შეკარდენი“. ზაზა დაესწრა ასპინძის ომში, როდესაც მეფის-მეს გიორგის არ დაუჯერა ტიტლოვანმან მიშეკლება, მამინ ზაზამ შეჭკივლა. დაანებე მაგ მ. . . . დ. წამობრძანდით ჩვენ შეკებმით და გავიმარჯვებთო. შემდეგ რუსთა შეიპყრეს ზაზა და ბაადურ მახბელივე და ორნივე ციხეში დაინოცნენ 1801. ამ ზაალს უბოძა კესვის ციხე, — მეფის-მემან დავით.

ზურაბ ფალავანდის-შვილი, მამა მისაილისა. მეფემან გიორგი მიუხინა რუსისა ჯარსა საგზლისა მისაცემად. მიჭსტეს პიდაპირ ჩინი ტიტულარიანი სოკეტნიკისა. მოკვდა მოსუტი 1819 წელსა, ანუ 1820 წელსა.

ნიკოლოზ კლიოზის-შვილი. საზირი კათალიკოზისა ანტონი მეორისა. თანა ჭყვა მას რუსეთს და უკუნი ქცეული მუნით მოკვდა 1857 წელსა ღრმად მოსუტი.

1) კათოლიკოსი ანტონი. მეორე მეფის ირაკლის-ძე. უუვარ- და მეფესა, ვითარცა მამა თვისი და კაცი განკრძალული. საკვირველი სასაოებოანი მწიროველი. იონა მიტროპოლიტი და ექსარქოსი, სშირად მეტყუადა ხოლმე მისთვის, რუსეთში მისგან ვისწავლე წირ- ვაო. თვით იონა იყო დიდად სასაოებოანი მწიროველი. გარეგანსა ცე- რემონისა განდამატებოდა მარადის დიხსებითა ცრემლთა დენითა და კრძალვითა აღსრულებს სამღვთოისა ლიტურგიისა მისგან აღსრუ- ლება.

2) იუსტინე. მთავარ ეპისკოპოსი მალაშვილი გაზდილი დი- დის კათალიკოსისაგან. წირვისათვის მისისა იტყოდა გიორგი მეფე: „წირვა იუსტინესი არის გარედგან რაიმე სახვეწებელი დიდისა საი- დუმლოსი, რომელიცა არის ლიტურგია; კეთილი და ჰატიოსანნი; მაგრამ გვაავიწყებს და არა გვაგონებს ლიტურგიისა სიღრმესა. ვი- თარცა მზე ზამთრისა ანათებს და არა გვათბობს. წირვა უნდა სვდე- ოდეს გულისა და არა თვალსა“. ესე ვიცი თვით მიტროპოლიტის იონაჲ ბოდბელისაგან, და სშირად მეტყუადა მეფისა ამის თქმასა იმერეთისა მიტროპოლიტიცა დაკით წერეთელი.

3) იესე თბილელი ქართველთა მეფეთ ჩამომავლობა. მოკვდა განდევნილი კათედრიდამ 1813 წელსა. ესე არა უუვარდა მეფესა გიორგის.

ვარლამ. შემდეგ ექსარქოსად ყოფილი, ქსნის ერისთვის-შვილი მცოდნე ებრაელისა ენისა, დეკანოზი და მასწავლებელიცა ხელმწიფე იმპერატორისა ალექსანდრე მეორისა გერასიმე ჰაესკი, მასწავლებელი- ცა ჩემი ს. ჰ.-ბ. ებრაელისა ენისა მეტყუადა ვარლამისთვის (1834 წელსა), რომელმან მისისა თხოვნითა თარგმნა რუსულად ქადაგებები ვარლამისა, რომელიცა დაიბეჭდაცა. მისგანვე ვარლამისა ესწავა მრავ- ლთა ქართველთა ლექსთა, ებრაელის ენითა სხმარსა.

4) იოანე. ბოდბელი მკვლევარი. ამას არ უყვარდა მეფე გიორგი და მარადის მოისხენიებდა არა კეთილად. იყო ორგული მეფისა, თუმცა მიმაღული. მძისა მისსა აღექსანდრესთან აქნდა იღუმელ მიწერ-მოწერა. ღრმად მოსუტი გარდაიცვალა 1837 წელსა, იყო დიდი პურადი, დიდი ეკლესიათა ძველთა განმანსლებელი. დიდად მეტადინებდა შემდგომად თვისსა ყოფილიყო ვინმე მღვდელ-მთავრად ბოდბეს და კერვის დაჯგურა. მრავალი კიტი მისგან ძველი ამბავი და მრავალი მაქნდა მასთან ბასი მრავალთათვის საგანთა.

5) მიხეილ ნინოწმინდელი. არ უყვარდა მეფესა გიორგის. მოკვდა 1813 წელს ბრძად. იყო მოწაფე ანტონი კათოლიკოსისა. ამან უქმნა სარდალსა დაკითხ ყაფლანის-შვილსა ზედა წარწერა, ღვთისა დედისა სატყუდ:

„სიტყვისა ღვთისა დედაო, ძღვენს მტირესა გაგიბედაო,
როს აწუურ მექმენ მწედაო, მუნ შოვნით გიმკობ ზედაო?“
შენდა კითხოვ ყამსა არ დრობით
ვინ გამკობ არა დარიდობით.

სატი ესე დღესაცა აქვს კნენს ანანა ორბელიანისა, კითარცა სამკაული და საუნჯე ოჯახისა. არის სახე ივერიისა ანუ კარის მღვთისმშობლისა და გარემო 26 უსსედან წმინდანი ნაწილნი, ზედა წარწერებითა თვით წმინდათა მათ, რომელთაცა ნაწილნი განაშენებენ სატსა წმინდასა.

7) ამბროსი ნეკრესელი. ნამღვდელოა, მოკვდა თბილისსა 1799 წელსა. ქალი მისი თინათინ იყო დედა ნ. ო. ფალავანდოვისა დუბერნატორად ყოფილისა 1837 წელსა. ესე ამბროსი იყო უკანასკნელ ეპისკოპოსი ნეკრესისა, ლეკთაგან გათხოვულისა.

8) ვერვასი. წილენელი, გვართ მატავარიანი, ესე ეკურთხა მეფისა გიორგისა დროსა, რომელიცა მას კერა ქსწეალობდა. რად?

გერ ვსტან, მოკვდა 1817 წელს. ამის მეტი მეფის გიორგის დროს არ გურთსებულა ეპისკოპოსად.

9) შროველი.

10) ეეთიმი. არქიმანდრიტი წინამძღვარი ნათლის-მცემლის უდაბნოსი, მოძღვარი მეფისა. მისი იყო სშირად საუბარში თქმა: „ჩქრისტეს ღვთის მადლითა“. ესე თქმა მიიღო თვით მეფემან გიორგი მისგან და სშირად სმარობდა საუბართა შინა სამეფოისა საქმეთა გამო .

11) იოანე ქარუმიძე სამთავნელი, მერეთ მთავარ ეპისკოპოსი კაცი ნასწავლი. მოკვდა თფილისს და დასაფლავა არსენი თფილელმან თვისსა სამეტოქოსა კვირა-ცხოვლისა ეკვლესიასა 1804 წელსა.

12) იულიოს. ურბნელი თუსარელი . კაცი მდალისა სათნოებისა დირსი ვითარცა მეუდაბნოე. მოძინილველი ტრაპეზუნტისა და ზღვეცილი ახლოს მისსა ნათლის მცემლისა უდაბნოსისა; წინამძღვარმან უდაბნოსისა ამის უწოდა სასული თვისი და მოვიდა ახალციხით თფილისად. იყო არქიმანდრიტად დიდისა ანტონისაგან ნაგურთსი. მანვე მიუბოძა ურბნისელობა.

13) სერაპიონ. წინამძღვარი დავით გარესჯისა.

14) ნეოფიტე. არქიმანდრიტი და წინამძღვარი მცხეთის და უჯდომელობისა ეკვდრისა, დაქცეულისა 1838 წელსა. მოკვდა უადგილო თფილისს 1841 წ.

15) ნიკოლოზ. შუა მთისა მოძღვართ მოძღვარი ქობულის-შვილი მოკვდა 1803 წელსა.

16) ნიკითორე შიო მღვიმისა, რომელიცა დაიკეტა ლეკთა გამო 1800 წ. 1802-მდე.

17) გამალიელ წინამძღვარი იკორთისა მოკვდა 1816 წელსა. არ უყვარდა ამას გარლამ კესარნოსი, რადგანაც ებძოდა ერისთვიან-

თა ყმათა და მამულთათვის ძველად შეწირულთა და მისგან ექსარსნი :
მიძალუღითა .

18) ათანასი. ჯვარის მამა ბერძენი მოკვდა ჰატრიარსად იერუ-
სალიმისა 1834 წ.

19) ნიკიტორე. არსილიაკონი იოანე ბოდბელისა; მერეთ არ-
სიმანდრიტი სირსისა, მერეთ ეპისკოპოსი გორისა და ვიკარი ექსარ-
სოსთა . მოკვდა 1850 წ. სნეულმან მდებარემან სარეცელსა მრავლად
ეცადა ენასა და მიეღო კურთხევა ექსარსისა ისიდორესი, გარსა ამან
არ ნასა, მტერობისა გამო მისდა და მეშურნეობისა, რომელ მას
უძეტესსა უძღვიდენ ჰატივიციტმასა კ. კორონცოვი და სსვანიცა.—მე
თვით ვარ მოწამე ამისი და თვით ვიყავ შუამავლად რათა ენასა
მას იგი .

20) სინა-მთისა .

. ათონისა .

21) იოაკიმ. ვიკვას კიპრიისა მონასტრისა, იქმნა ეპისკოპოსად
ახტალისა 1803 წელსა, მოკვდა 1829 წელსა . ამას ახლდა დიასი-
ქად ვასილი.... რომელმანცა მიიღო დეკანოზობისა სარსისი და აღა-
შენა სარეფეს თფილისს კეკელესი გუმბათიანი წმინდისა ნიკოლო-
ზისა სასელზედ .

22) ტრიფილე. აღმწერელი წიგნთა, წინამძღვარი ჯვარის მო-
ნასტრისა არაგვს გაღმა პირის-პირ მცხეთისა მოკვდა 1818 წ.

23) იოსტოს მღვდელ-მონაზონი ანდრონიკაშვილი . ეცტი ფი-
ლოსოფოსი და ერთგული მეიკეთა მოკვდა ვეჯინსა კასეოში .

24) იოანე ოსესშვილი . სიონის დეკანოზი იყო .

25) ონისიმე იოსელიანი საუვარელი მეფის გიორგისა იოსებ
კათალიკოსისაგან ნაკურთხი . მამა მისი ქრისტეფორე გადმოვიდა იმე-
რეთით წყალ-ტუმბოდგან . ორნი ძმანი მისნი დაიხორცენ ჭარის

ომში. კათოლიკოსს ანტონის უნებდა რათა მიჰყიდოს მან მამული თვისი და კენასი მარტყოფს „სესიაური“ სსვასა. უარისათვის გადააყენა ძღვდელობიდაძე. მეფემან თეიმურაზ იწყინა და კვალად გასსნეს კრულუბიდაძე.

26) სოლომან დეკანოზი ანხის-სატის ალექსიევი. მწერალი და მწიგნობარი; ძე ალექსი დეკანოზისა, მწერალისავე ჩინებულისა. მოკვდა 1808 წელსა ამაჲს 1795 წელსა ზურგიით გაიტანა სატი ზირის ძღვთისასა ქალაქიდაძე; დადგა ურემსა მცხეთაში და აქედამ გასული არავს წაჩვიდა თელავსა და დასიონსა მუნ იგი წინ ქეთევან დედოფლის ეკვლესიასა.

27) კეყერაშვილი. მარტყოფელი, მბეჭდავი წიგნთა.

28) აბრამ. გვართით ურიათყოფილი მოუსტინედ წოდებული, მბეჭდავი წიგნთა, პატრივტემული მეფისაგან; მეგობარი დაგით სარდლისა ორბელიანისა; მშრომელი მეტესისა ეკვლესიისა განასლებასედ სოფელსა მეტესს. დიდი მღვტველი და შემარსულე, და ძღვდელი განკრძალული. იდგა მარტყოფს.

29) ზაქარია სულხანოვი. მბეჭდავი წიგნთა, მოძღვარი დედოფლისა დარეჯანისა. დასლვაკებული მეფისა გიორგისა. მოკვდა 1820 წელსა.

30) ისაკ მწიგნობარი. სიონისა თფილისს ეკვლესიასთან მცხოვრები. მოკვდა 1799 წელსა. მეფემან გიორგი თავისის სარჯითა დასაფლავა იგი ბუნვე. მეფისძემან დაგით იასლა თვისთან, ოდეს მოინილა ერეკანი და განჯა, ეჩმიაწინის ეკვლესიასა შინა შესულმან, არ დაიწერა პირჯვარი და ამით აწყინა სომესთა ოქეგარტერსა ლუკას. ამაჲს არ მიიღო ძღვდელობისა სარისსი სიმდაბლისაგამო და იმავე მწიგნობარისა ანუ მკითხველისა სარისსითა აღსრულდა.

31) ჰარონ. ძღვდელი ალექსიევი. ეასლა კათოლიკოსს ანტონის მეორესა. არ უყვარდა ესე მეფეს. მოკვდა თბილისს 1827 წელსა.

32) ელევთერდ . საყვარელი მეფის გიორგისა მღვდელობაში. 1827 ბერი და არსიმანდრიტი. 1812 წელსა წინა უძლოდა კასეთისა დამამშვიდებელსა, განსა მრავალთა თავადთა, აზნაურთა და სამღვდელთა ბორბოტად და შეუწყალებელად დამაჯსულსა ღენერალსა დიმიტრი ორბელიანსა. აქა შეიძგეს იგი. შეიძგა თვით ერმალკმანცა. განსა უეკარდა მრავალთა ჰურადობისათვის და ტკბილისა ხსინათისათვის. მოკვდა 1825 წელსა.

33) გოგია. დიაკვანი საყვარელი მეფის გიორგისა. სწლობა მისი ახლდა მას და დედოფალსა მსახურებად. იყო გარკვევით ლეჟსთა და აზრთა გამომსატვით მკითხველი ეკვლესიისა წიგნთა. სმა მისი არის, ბრძანება მეფე, სმა ღოცვისა და კედრებისა, სმა სეკალბელისა ხმათა.

34) დავით. მღვდელი ჩუბინიძე ნათლის-მცემლის ეკვლესიისა აწ დაქტეულისა, და ესე დეკანოზი შვილი მისი. ამას აქენდა მუნ სსსწავლებელი, სადაცა მეცა კსწავლობდი ქართულისა კითხვასა და წერასა სწრისა ბეჭისა ქვალზედ დროთა ჩვეულებისა გამო. 1817 გაუქმდა სსსწავლებელი ესე და გადაკვიყვანეს სემენარისა, რომელიცა განსსნა მასვე წელსა 1 ოკტომბერსა ექსარხოლმან თეოფილაკტე. კარგად მასხოვს დღე ესე 8 წლისა, ოდეს რეკტორმან ჰირველმან. კიტალი გუროსვეცის დროსა და სსურებისა გვიბრძანა ვუყერიდით თეოფილაკტეს ევაგილოვანთა ბაღასთა.

35) ზოზისძე. ბერი დავით გარესველი, გამომკვეთელი სენაკისა და კანკელისა ობილისის სიონისა გამმართველი.

36) ილარიონ არსიმანდრიტი ვანნაძე, — მრავალი დაჯსდვა ამაგი საბა წმინდის მოხსატრისა განასლებაზედ კასეთსა.

1) დარჩია მეღიქი ბებუთაშვილი, კუზინი ტანით, და ფრთხილი საქმეში კაცი. ჰატვის ქცემდა მას მეფე გიორგი, თუმცა განარისნაცა ორგულობისა შეწამებისაგამო. მოკვდა 1827 წელსა.

2) სტეფანე გურგუზბეგიშვილი, კაცი მდიდარი და დაწმინდული მოკვდა 1608 წელსა.

3) ოსეთა ბებუთაშვილი, მიშკარბაში, მამა კასილისა ლენკრალ-ოტინფანტურისა. ელჩად სმარობდა მას ენშიაწინსა და ერევანსა. მოკვდა 1807 წელსა.

4) ალა და დანიელ ოთოთაშვილნი მოქალაქენი დაწმინდულნი.

5) მუნთვაშვილი.

6) მიკირტუმ ოქვასშვილი სასახლისა კაცი და მოქალაქე.

7) ალალო ოქვასშვილი დიდი მდიდარი საკათალიკოსო ყმა.

8) რევაზ და ზაქარია ანდრონიკაშვილი ქიზიუისა მოურავნი.

9) იოანე ანდრონიკაშვილი ეშიკადაბაში, მეძვედრისა მასლობელი და ერთგული გარდაიცვალა 1830 წელსა.

10) სიმონ ახაშიძე, მეფის გიორგისა მძასალი და მისგან პატივცემული.

11) სვიმონ ბებურიშვილი დიდი და გამოჩენილი კავკასი, გმირთა გმირი. ესე გაიქცა 1803 წელსა და მივიდა თვისსა მძასთანადამთან რომელიცა ახლდა მეფისძეს ალექსანდრეს. დამსწრემან რუსთა თანა სპარსთა ომისა, შეიძაგა სპარსნი მსდალნი. ამისთვის უიშედლო მათგან გამოვიდა რუსთან და გამოიყვანაცა მძა თვისი.

12) თალია ჩოლაყაშვილი, — გაიქცა სპარსეთსა ალექსანდრესთან და მერეთ მობრუნდა. მოკვდა 1836 წელსა მეფე გიორგიმ მიანდო მზრუნველობა რუსთა ჯარისათვის, რომელიცა იდგა საგარეჯოში და ახლო მისსა სოფლებში.

13) უსეინოღლი სულიან ბორჩალოელი მეფისა მცნობი; საქმეთა შინა მრავალთა მისგან სმარებული. შემდგომად მეფისა არ დამორჩილდა რუსთან და იელტოდა სპარსეთად.

14) ალობეგ სულთან ყაზაყისა, მდიდარი საქონლითა, შემნასავი მეფისა გიორგისა, ცხვრისა და ძროხისა არგეთა. იელტოდა სპარსეთად.

15) იბრალიმ სულოთანი შამშადლისა, ამს ეზარა მეფისა ვო-
რები და აქლეები.

16) პეტრე ლარსკე, მოლექსე და მწიგნობარი შვილი მღვდელ-
თა სარებისა ეკლესიისა, რომელიცა თეიმურაზ მეფემან მოუღო ივრან-
გთა. მოკვდა 1837 წელსა.

17) დავით რეკტორი ალექსიევი. მოკვდა 1825 წელსა.

18) ომან სერსეულიძე, აღმწერელი მეფის ირაკლის ცხოვრე-
ბისა; მოკვდა 1805 წელსა. ახლდა იულონსა და მომღერავი მისი
ქასლა მეფეს გიორგის, რომელმანცა უბოძა მდივნობა კასეთისა ოქ-
მითა.

19) სტეფანე ფერმანგი, გორელი სომეხი, მოლექსე. ამან
ტყუედ მოყვანილსა ლექსა ოსაქოდელსა ასესსა ფული რვა თუმანი და
გამოუგზავნა რვისა ნაცვლად ათი. ჭსტნო ესე მეფემან და იამა მე-
ფისა. — იყო სტეფანე მოიჯარადრე ბურჩუთისა და თამბაქოსი თფი-
ლისს. მრავალია მისგან დაწერილი ლექსი. მოკვდა თფილისს 1839
წელსა. ღრმად მოხუცი.

20) დიმიტრი იოსებ მდივნის შვილი, გვარით თუმანისშვილი,
მოლექსე. მოკვდა 1821 წელსა ახლდა მეფის-ქეს მისაილს. ს. ვ.-ბ.
მისგან დაწერილსა ლექსსა სიყვარულითსა:

„საცოცხლეს შენგან მოველი
უკვდავება სარ ცხოველი.“

უქმსა დაწინება ლექსადვე მღვდელმან ეგნატე იოსელიანმან. ამან
შუედგისეს ბასი. მიწურ-მოწურისა ესე წიგნავი, წარკითხული ჩემსა
სიურძემი, ვეღარსად და ვერვისთან ვბოვე. დიდის გონიერებით იყო
ორთავე მსრიდგან ნაწერი. — იუყნენ სიურძით მეგობარნი და მეზო-
ბელნი სახლთა სადგურათ, მეფეთა სასახლისა.

21) ბესიკი ასე ბესარიონ გაბაშვილი მოლექსე, მოკვდა 1799
წელსა, ამასუდ მრავალი ჭსწერია და მე ახლდა განკამოტე.

22) სოლომანა აბაშელიძე, ბიძა მეუღის რძლის ელენესი, დავით მემკვიდრის ცოლისა. მეფე გიორგი პატრეს ჰსტემა, პატრიონ-ტემისათვის თვისისა რძლისა. მოკვდა ბრმა, ღრმად მოხუცი 1823 წელსა.

23) საათავა სომეხი თაფლისელი, ცნობილი გვამი, გამოჩენილი მოლექსე, მოკვდა 1801 წელსა, იყო მწერალი მარტივითა საუბარისა ენითა და გარნა ჰსწრთა მკუთრთა მექანი. მისთა თქმითა დღესცა იგავად იტყვიან ქართველნი; იყო მოძღვრალიცა, იყო სომეხი და ჰსძაგდა სომეხნი; ამისთვის ეძღუროდენ სომეხნი.

24) ოთარ ქობულიშვილი სოფლის კისისევისა, დესპანი ქართველთა მოსკოვსა, ოდეს შეერთდა საქართველო რუსეთსა 1801 წელსა. გარდაიცვალა 1830 წელსა, იყო ესეცა მოლექსე სიეგარულნისა და შიჟნურობისა. ლექთა მისთა იმდერდენ ქართველთა მოსაკრავენი და მოჭიანურენი.

25) გიორგი ავაღის-შვილი, ცოლის-ძმა გარსეკან ჭავჭავაძისა.

26) იაია ავაღის-შვილი, ძმა გიორგისა, ცოლის-ძმა გარსეკან ჭავჭავაძისა. იყო დესპანად, ოდეს შეერთდა საქართველო რუსეთსა 1801 წელსა მოკვდა კასეთს 1837 წელსა.

27) გარსევან ჭავჭავაძე, გვამი ცნობილი.

28) პაატა ჭავჭავაძე, ამას მიანდო მეფემან ირაკლი გამოყვანა 900 ლეკისა და სარდლობაცა იმერეთისაკენ მუნ მისრულთა ლეკთა შესაწევნელად ქართველთა ვარისა, ოდეს დასვეს მეფედ სოლომონ. ლეკთა აღაოსრეს იმერეთი დაიტაცეს ეკელესიითა სამკაული და ბარბიშ-ფეშხუმი ჰქმნეს ჭურჭელად ჭრაქისა სასანთობელად. ესე იწვიენს იმერთა და დიდად ეძღუროდეს მისსა სარდლობასა. იტყვიან დღემდე იმერელთა თაფლისისა ადუბისა დღესა სპარსთაგან, მაგიერი გარდუხადეს ქართველთა: ე. ი. გატარცვეს თაფლისიო.

29) ნიკოლოზ მსატყარი აბსაზი, შვილი მისი იოანე იქმნა შეძღვრამდ ღენერალი. დედოფალმან დარეჟან დასატყინა ამას კანკელი ანურისა ეკკლესიისა და სსკათაცა ეკკლესიათა, ამანვე განასხლა სიფრთხილით ანანურისა ეკკლესიისა კედელზედ დასატყუნნი ძველად 13 ასურელთა მამათა სატნი. დღეს არღა არიან ესენი.

30) იოსებ კალატოზის-შვილი, ახლდა მეფესა გიორგის და შერეთ დედოფალსა მარიაჲს. ამან გასცა დედოფალი, რომელსაცა უნებდა გაქცევა ქალაქიდან თუშეთსა ანუ ფშავ-ხეკსურეთსა. კნიაზმან ტიტინოვიმან დახაგრა იგი; მოკვდა 1834 წელსა. მრავლად ეძღუროდა მას მეფის-მე თეიმურაზს, როტიე გოლანდიელი ქსწებს მისთვის თვისსა წიგნში, თუძვა ასხენებს მას გვარით და არა სახელით.

31) იოანე აბსაზი კარდანახელი, კაცი ქრისტიანე და ჰატოე-ტომელი, მოკვდა 1828 წელსა. ესე გავზავნა მეფემან გიორგი თელავსა ორჯერ და გაატანა სანთლები კელეპტრები, რათა დღეს ქეთევან დედოფლობისსა დაესწროს წივრისა უამსა ძტირესა ეკკლესიასა შინა, აღშენებულსა მუნ თეიმურაზ მეფისაგან ჰირველისა. ესე ეკკლესია არის ჰირველი, ნაკურთხი ქეთევან დედოფლისა წამებულისა სასელზედ.

32) ალექსანდრე მყაშვილი, ეშიკ-აღაბაში მეფისა გიორგისა, ძე გამდელისა მისისა სვიმონისა. გარდაიცვალა 1823 წელსა ცხენი-დამ გადმოვარდნით, ოღეს მიეგებებოდა მისულსა კახეთად და მიმავალსა გომბორისა გზით ექსარხოსსა იონასს. ამანვე დასაფლავა იგი იყალთოს მონასტერსა.

33) სემონ მყაშვილი ღალა მეფისა გიორგისა, დასაფლავდა იყალთოს მონასტერსა.

34) დავით ჯიმშერის-შვილი ჩოლაყაშვილი დიდად ნიჭიერი კაცი სიტყვითა და მწერლობითა.

35) გიორგი თეძანის-შვილი, ძე ეგნატი მდივნისა მოყვარე მწიგნობრობისა და მწერლობისა. ამან შეკრიბა ერთ წიგნად ლექსნი ძველად თქმულნი და უწოდა ქართველთა მწერლობისა ამის საუნჯესა: „მრავალ-ევაკილოვანი“ დღესცა აქვსთ იგი შვილსა მისსა ღენერალ-მაიორსა ალექსანდრეს. მოკვდა 1837 წელსა.

36) იოანე ახამელიძე, ძმა მეფის რძლის ელენესი.

37) სოლომონ (სოლომონ) ახამელიძე, ბიძა მეფის რძლის ელენესი მოკვდა 1827 წელსა.

38) მირზა აფრიაძე ენაგოლოფას-შვილი სწავსეთიდაძე მოსულა. მეფემს გიორგი სამჯერ წარავლინა კრევის სანთან და მუნით შირვანსა ტყუთა ქართველთა, დაშთენილთა მუნ დროსა თფილისის ახორებისა, მოსაყვანად. მოკვდა 1824 წელსა.

39) შიო მეჭიანურე ქებული მრავალთაგან და მომღერალიცა, მოკვდა 1828 წელსა გვერდული დროთა ცვლილებისაგან, მტინალი წარსრულთა უმთავრის მისთვის ტყბილთა და ცრემლით მოსაგონთა. თვით პოეტი, გოდებით ჰქრავდა ხანგთა და აგოდებდა თით ხანგსა.

40) დავითა მეთარე, წაკვისელი.

41) ალაჯა მომღერალი. სომესი თფილისელი.

42) ალავერდა მომღერალი თფილისელი თათარი.

43) ნინია დურგალი ღაღიაშვილი ჩინებული სელოსანი.

44) გლახა კალატოზი ზაზიაშვილი სომესი, ამან ააშენა ეკლესია გუმბათიანი მარტყოფს და იქვე დაასაფლავა რუსთაველმან სტეფანე 1826 წელსა.

45) ოქრომჭედელი გაბრიელ მასხალოვი (ან ბასხაროვი) მისგან მრავალი ჩაკეთები ზარდომ-ფეშუქნი, ჯვარნი და სიტნი შექმულნი. ალექსის სამების ეკლესიაში არის ერთი მისგან გაკეთებული სა-

სანთლკ ვეტხლის ბატენად ანუ ცსვრად ნაკეთი ვეტხლისა. ესე ძეუ-
წინაჲს მეფისა გიორგის-ძეს იოანეს, როგორც ქსნასს ზედა წარწე-
რიდაძი.

46) სამართებლების მეტეხელი ივანე ზოტიშვილი. ქალაქსა
ს. ზ.-ბ. გავიცან 1843 წელსა. . . . სლივიცკი მოსუცი მამა მის
სლივიცკისა რომლისადა ძეგლად სიმსისა იმპერატორმან ნიკოლოზ
უწოდა სიმაგრესა ერთსა ზოლშში „ფორტი სლივიცკისა“. ესე მო-
სუცი სლივიცკი იყო ზუბოვისა ადიუტანტი დერბესტსა და როდესაც
იმპერატორმან ჰავლე დაბრუნა ჯარი რუსეთად მამის მოკიდა იგი
თფილისს 1827 წელსა და მოისყიდა სამართებლები, ეგონა კიდე
იყოს სელაგნება ესე მუნ და მოსოვდა დაუბარო მას რავდენიძე. თვი-
თოში მივე თვითო აბაზიო. არცა ერთი ეჭროზში ნაკეთი არ შეედ-
რება თფილისისა სამართებლებსაო. ესრეთ ადვილათ ივარტება სელაგ-
ნება ?

47) ასლან ორბელიანი ეშიკაღაბაში მეფისა, მცოდნე სპარსუ-
ლისა ენისა, დასაფლავდა მთაწმინდას ტფილისში წელსა 1826. ერმო-
ლოვისა თსოკითა დაამშვიდა აღრეულობა ყაზახში და არცა მიუდგა
მეფის-ძეს აღეჟსანდრეს, რომელთა წერილთა არ უმაღეკდა ერმო-
ლოვსა. შემდგომად სპარსთა დამარცხებისა შამსორს ერმოლოვმან
ჭკითსა ასლანს: „მითხარ გიყვარვარ თუ არაო?... ასლანმან უბასუსა:
„სარდალო, არც მეყარებისარ და არც მიყვარსარო“. — მოიწონა ესე
ჭსწორე მისი იქმან და უთხრა ერევანსა რომ შემოკადგებით, მამის
შეკრიგდებითო.

48) იოანე სარდალი ოდეს კ. ციციანოვისა დროსა წარვიდა
ჯარში, მამის ესე და ასლანცა და სსვანი თავადნი იგდეს ტყვედ
სპარსთა ფათალიშახმან ხასა ესე იოანე და ოდეს იხილა მისსა გულ-
ზედ კარსკვლაგი ანასაი, ბოძებული იმპერატორისაგან, მამის ჰეგედ
მრავალი, მისწვდა თვით კარსკვლავსა, მოგლიჯა იგი და გარდაადლო

და უბრძანა: „ამისთვის უღალატე შენს მეფეს და ქვეყანასა?“. — მოქცეული თვისად გარდაიცვალა თფილისს.

49) აბელ ჩოლაყაშვილი. მეფისაგან გიორგისა შერისხული თელავს, სადაცა მოვიდა გვიან და ანა უნებდა მოწერა სელისა თფილისა ქალაღზედ. 1812 წელსა უღალატა რუსთა, რომელთაცა გაგზავნიეს სიბირს, უკუ მოქცეული მოკვდა კასეთს 1838 წელსა.

50) აბელ ანდრონიკაშვილი მიმბაში მეფის გიორგისა, აღმაშენებელი ქოდალას ღვთაებისა გუმბათიანისა ეკკლესიისა ქაშოეთისა თფილისს ეკკლესიისა პლანისა. 1812 წელსა ბუნტისა გამო გაგზავნიეს სიბირსა და უკუმოიქცა 1817 წელსა. იყო სიძე სარდლისა იონისი. მოკვდა და დაეოლა მუნვე 1835 წელსა.

51) თომა ანდრონიკაშვილი, შვილის-შვილი მეფისა მეფისასულის ბარბარესაგან, ჯერეთ ყრმა იზრდებოდა მეფესთან. მოკვდა 1847 წელსა.

51) დავით მიმბაში თარხნისშვილი. ცოლი ამისი მკარინა იყო ცოლის და დადიანის ლეონისა, და დედიდაი დავით უკანასკნელისა დადიანისა. გარდაიცვალა 1837 წელსა.

53) გიორგი ჩოლაყაშვილი, შერხა მეფესა გიორგის, ვითარცა მეფის-ძის ბაგრატის ნათესავსა ცოლით, და ვერ შერხა რუსთა რომელთაცა უღალატა 1812 წელსა. ამისთვისა ჰყრობილი თფილისს ცისესა მოკვდა 1813 წელსა.

54) აღამ ანდრონიკაშვილი, მილასვარი მეფის გიორგისა. 1804 წელსა გაჭყვა სპარსეთსა მეფის-ძეს ალექსანდრეს. მოვიდა მუნით 1804 წელსა. მოსუტი 80 წლისა მოკვდა 1854 წელსა კეჯისში.

55) ბეცია თურქისტანისშვილი. ესე იყო მოურავად ტირძნისა სოფლისა, მეფისაგან გიორგისა დადგენილად.

ტირძნისისათვის, სადაცა იყო ეგნატი იოსელიანი ჰსწერს შემდეგსა:

„ ტირძნისი ყოფილა არაგვის ერისთვის საზურგე სოფელი და მეფემ ირაკლი არაგვთან ტირძნისიცა ჩამოართვა არაგვის ერის-თავთა .

„ მასინ ტირძნისი მისცა საჩხოდ ხერთვისისა ბეგსა ახალციხი-დამ აქ გადმოგარდნილსა. მას ბეგს გამოართვა მეფემ ერეკლემ და მისცა სამოურაოდ დავით ვისმე აბაშიძეს, და შემდგომად აბაშიძისა, მისცა მეფემ ერეკლემ მეთოდი რაჭის ერისთავსა შემდგომად გარდა-ცვალებისა მეუის ირაკლისა, გამეფებულმან მეფემან გიორგი წარგზავ-ნა გამგედ მისს სოფლისა ბუტია თურქისტანისშვილი და როდესაც ახალსა დროსა მეუისა გიორგისა გამეფებისა, დავით ბატონიშვილი გადმოვიდა რუსეთით და ლაშქაროვის მაგიერ სოფელი სთხოა მეფე-სა, მასინ მეფემან დაუწერინა სიგელი ტირძნისისა რომ არის ლაშქარ-ოვისაჲ. მასინ ის სოფელი მიაბარა მეფემან სიგლითურთ დავით ბატონიშვილსა. დავით ბატონიშვილმან გამგზავნა მე განმგედ მის სოფლისა და მე გამოვსცალე ბუტია და ვიყავ ორს წელს გამგე მისი ჩღჳს და ჩღჳთ და რაც გამოხავალი იყო სოფლიდამ ჩემს საჩუკას მე ვიღებდი და საბატონოს უგზავნიდი დავით ბატონიშვილსა. მერმე მე გამომცვალა სვიმონ გაბაშვილმან წელსა 1799-სა. 1802 წელსა რუსეთით მოვიდა ნიკოლოზ ონიკოვი და ლაშქაროვისა ტირძნისი მიეპარებინა მისთვის, ამისთვის მან ონიკოვმან გამოჭსტვალა სვიმონ გაბაშვილი და მიიღო ონიკოვმან ტირძნისი, შემდგომად მისსა მიიბარა ლაშქაროვისაგან და ონიკოვისა იოსებ დეკანოზმან წინამძღვრის შვილმან. ამისისა მოქმედებითა გაისყიდა ტირძნისი და მიესყიდა სულ-ხანოვს“.

56) იობ ზედგინიძე. ესე იყო მოურავი და სალთსურცესი მუხრან ბატონისა, მეფე გიორგი ჭსწყალობდა მას ვითარცა მეფეთა ერთ-გულსა და უბრძანებდა ყოველთვის საამოდ მისდა სიტყვასა, იყო თვით მუხრან ბატონი ექცეოდა მას ვითარცა კაცსა დაწბანისელსა, მოკვდა მოხუცი 1819 წელსა.

57) დიმიტრი სავინოვი. ზედამხედველი ქ. თფილისის თამბაქოს იჭარისა მეფისა გიორგისა დროსა. ნაცვლად ამისა მიეცა რუსთავან ზენსია. მოკვდა 1821 წელსა.

58) შიობ თუმანიშვილი ქე სუფსანისა. მეფე ირაკლი ჭსწერს მამსა მისსა სუფსანს შემდეგსა წერილსა, რომელსა შინა მოიხსენებს შიობსაცა :

„ჩვენ მაგიერად თუმანოვს მდივანს სუფსანს მრავალი მოკითხვა ეუწყოს. მერე შენი წარმოგზავნილი ძაიორის დისწული დავით, მრავლის საქმეებისა გამოა ჩამომდე ვერ გამოვისტუმრეთ, რომელიც ამ დროს ჩვენის ქვეყნის ამბის ვითარება იყო; ჩვენი წიგნები მოგივს და უოკელსავე იმით ჭსცნობ. ამ დავითის ხელით რომ წიგნები წარმოგვგზავნა შენის მის წიგნში შენი დიას შეწუხება მოგაწერს უღუფის მოუტყულობის მიზეზსად, და ჩვენ ამისთვის წარსულს უამს ერთი წიგნი მოვსწერეთ ამტრანსანს თანხანაღასშიღს სტეფანეს და სამოცს თუმანს დავკესხენით, რომ მანდ შენთვის უნდა გამოგვგზავნა და მაგიერი ჩვენგან მიეღო, და ერთი წიგნიც იოსებ არჩიერს მივსწერეთ და იმასაც ასს თუმანს დავკესხენით შენთვის მოსაცემად და ჯერეთაც არ ვიცით ჩვენის მიწერილობისა მებრ ხელი გავიმართეს თუ არა. რადგანცა ჩაურო ამბავი უოკელივე ამ ასლის უამში მოწერილი გვქონდა, რომელსაცა ჩვენის წიგნებითა ჭსცნობ; ამისათვის ამ წიგნით ამბავს აღარას მოვიწერეთ: ჩაურო ნაკლები სურს გაქს-რად, ღვთის მოწყალებით ვინცა ვინ შენიანი არიან, ყველანი მშვიდობით იმყოფებიან და შენს შვილს შიობს ჩვენ ფეშქაშ-ნივიშობა უბოძეთ ქართლისა.

„წელსა 1791.

„აგვისტოს 20.

ირაკლი

ესე შიობ იყო შემდეგ გუბერნიისა გახსნისა მიღებული რუსთა მოავრობისაგანცა, მოკვდა 1829 წელსა.

39) იოსებ მეღვიშივილი საზინადარი. ამას უბოძა მეფემან გიორგი ლაშქარ-ნივისობა სომხითისა და საზარათაშვილოისა მოკვდა 1830 წელსა.

60) სოლომონ ავალიშივილი კასელი 1800 წელსა, ოდეს რუსის ჯარი წარვიდა ყაზახსა, მასინ წარატანა ჯარი ქართველთა 600 კაცი არაგველი სოლომონს. შვილი ამისი ივანე იყო ღენკრალ-მაიორი და მოკვდა 1861 წელსა.

61) ზურაბ ყაფლანისშივილი. იყო ზედამხედველი თიფლისის ბაჟისა, მოკვდა 1827 წელსა ესე იყო მამა ღენკრალ-ოტინიანტკრისა კ. კრიგორი ორბელიანისა.

62) გიორგი ყაფლანისშივილი. ნაზირი მეფისა, გიორგისა მცოდნე არაბულისა, სპარსულისა და თათრულისა. ენათა მოკვდა 1710 წელსა.

63) ელიზბარ ერისთვისშივილი, ყულანდასი. ესე გადვიდა იმერეთსა და მუნ შეირთო ცოლად ქალი იმერთა მეფისა სოლომონ დიდისა. დასალოკებული იმერთა მეფისა დავითისა, ურჩევდა მიწერ-მოწერასა რუსეთთან და ჭგონებდა ამით ქსნის საერისთავოისა მოხლოებასა სამოართმეულსა ქართლისა მეფისაგან. მეფემან სოლომონ მერემან სამოართო სოფლები იმერეთსა ნაშენნი და მიუბოძა რა იგინი მალსაზ ანდრონიკაშივილსა, რომელიცა იყო ქმარი მეფის-მის აწილის ქალისა მარიაშისა. გადმოსუფი იმერეთით მოკვდა ქართლსა 18 . . . წელსა.

64) მალსაზ ანდრონიკაშივილი, ამას ჭეკანდა ცოლად მეფის-მის აწილის ქალი მარიაშ და სცხოვრებდა იმერეთსა. შემდგომად მეფისა გიორგისა ებძოდა რუსთა, ვითარცა ერთგული იმერთა მეფისა სოლომონისა. 1811 წელსა წარვიდა სპარსეთად და უგუმოქცეული მივიდა ახალციხეს და ტრაპუნტსა. აქა მოკვდა მეფე სოლომონ 1815 წელსა. მალსაზ მერეთ მოხრუნდა კახეთსა და მოკვდა აქა 18 . . .

ღენერალ ლეიტენანტი იოანე მალხაზიჩი ანდრონიკოვი, დღესტა ცოცხალი არის შვილი მისი.

65) ნინია ჩერქეზიშვილი, კაკაბეთის მოურავი. დამსწრე ნიასურას ომშიაც, საყვარელი მეუვისა.

66) ზაალ ენდრონიკაშვილი სალთხუტესი მეუვის-ძისა იოანესი დიდი ერთგული მეუვისა.

67) დიმიტრი ხოლავაშვილი, ფშავისა სეკსურისა და თუშეთისა მოურავი.

68) იოსებ ჭავჭავაძე ნაზირი მეუვისა.

69) ადამ ვახნაძე დიდი ვაკვატი. ამან მოკლან თოფითა ჭუნგურთაი დაღესტნელი, რომლისა თავი მოართვეს მეუვესა შემდგომად ნიასურას ომისა.

70) ილია ავალიშვილი. ესე გავზავან მეუვემან გიორგი მძასთან ალექსანდრესთან ჭაჩას წერილითა მასთან და ომარსანთან წინათ ნიასურის ომისა. წერილითა ამით მოუწოდებდა მძასს დამორჩილდეს და არა შეკიდეს ქრისტიანეთა სისხლის ღვრისა ლეკთა შეწვენიითა.

71) პაატა ახაშიძე ქართლელი ნაზირი, ამან შეიპურა გზაზედ ვაკტი, მძისაგან მეუვისა ალექსანდრესაგან გავზავანილი იმერეთსა და მოართვას მეუვესა თოვილისს, წერილითა ამით სთხოვდა მოსტეს ჯარი თვისი იუღონს, რათა განაძეონ მეუვე გიორგი მეუვაბიდაძე და მისდა ნაცულად დასვან იუღონს. ამასვე დროსა უნიშნავდა დღესა, რომდესტ უნდა შემოვიდეს ლეკთა ჯარი და განაძეონ თოვილისიდაძე თვით რუსნიცა, მეუვისა გიორგისაგან მოყვანილნი საქართველთა.

მეუვემან აჩვენა ესე რუსისა ღენერალსა და თვით ნამდვილი უბრძანა კაცსა მძისა თვისისა ალექსანდრესსა წარიდოს და მიაჩთვას მეუვესა სოლომონს.

72) გიორგი სერსეულიძე. მეფემან წარავლინა ესე ზაად ბარათაშვილი მდივან-ბეგი დემურჩარსალოსი, ბრძანებითა რათა ჩამოართოს მოურავობა ესე მეამბოხესა თამაზსა ყაფლანის შვილსა და მიახაროს ზაად ბარათაშვილმან. დაჩუქან დედოფალმან იწყინა ესე და იქმნა დიდა შიგოთი წინათ გარდაცვალებისა მეფისა. ამისთვის 8 იანვარს 1801 წელსა მოვიდა ალექსანდრე ყარაბაღით ყაზახში და აცნობა დედასა წერილით, რას მიბრძანებთო. მეფე გიორგი გარდაცვლილი 28 დეკემბერსა ჯერეთ არ იყო დასაფლავებული.

73) გაბრიელ რატიშვილი ამას ვითარცა ომში ნიასურას დასწრობილსა, გაატანა მეფემან წერილი, ერთი სელმწიფე იმპერატორთან და ერთი გნორჩინგთან ლიანიასედ. წერილებითა ამით მოასსენებდა ჰავლეს მადლობასა ჯარისათვის და გაუგზავნა ლეკთა ბაირადები; და ითხოვდა რათა დაჰვიდლოდენ ლაზარევი, გულიაკოვი, მეფის-ძენი იოანე და ბაგრატ და სხვანიცა. ამასვე გაატანა საკუთარი მოსსენება, ვითარცა განმგემან ჯაბახანისა, თვით მეფის-ძემან იოანემ, ღენერად გნორჩინგთან.

74) ზაზა ენდრონიკაშვილი, წარუღი ს. ზ.-ბ. 1800 წელსა დესპანთა თანა, ზრუნვიდა დიდად მეფობისათვის ქართველთა, და ამისათვის არ მოეწონა მოსსენება ღენერალისა გნორჩინგისა მისრულისა 1801 წელსა ს. ზ.-ბ. ვითამც ქართველთა არა სურდესთ თვისი მეფე. მასვე დროსა მისწერა წერილი იოანე სარდალსა ორბელიანსა და ურჩევდა არა ქმნან ამოკარდნა მეფობისა საქართველოში. წერილი ესე იგდეს რუსთა და აღუკრძალეს მოსკლსა საქართველოდ. 1818 ესე ზაზა და დოსითეოს ეპისკოპოსი ფიცხელაური წარვიდენ ნეკისა მდინარისა შესართავსა ფინის ზღვის პირსა და აქა ბანობდენ ცურვითა; მსწრაფელ აღელდა ზღვის-პირი. დოსითეოს ცურვითა გამოვიდა წელი-სა პირსა და ზაზა მოტაცებული ღელვისაგან დაიდრხო. ვერდა იპოვეს ვერცაღა გვაში მისი. იყო წლისა 50 და სცხოვრებდა იულონ მეფის-ძესთან მისსა მწყალბეგლთან, რომელთაცა უყვარდა იგი, ვითარცა კა-

ტი დიდად სიტყვას მტკეპნი და აზრთა დიდთა და საფუძვლიანთა ქუ-
ქონი.

57) გიორგი ამილახვარი. ამას ჭეკანდა ცოლად დაი სარდლი-
სა დაკით ორბელიანისა. 1801 წელსა იანკრის დამდევს იულონის
მოიტაცა ტყვედ ცოლი ესე მისი ქეთევან და შიიყვანა თვისდა სო-
ყულსა ბელოტს. შემკვიდრე მეფის-მე დავით აპირებდა რუსთა ჯარნი-
თა ზედა დასხმასა. მამინ გაიქცა იმერეთსა იულონ და განთავისუფლდა
დისწული შემკვიდრისა ტყვეობისაგან.

მოხელენი მოურავად, მეფისა გიორგისა დროსა იყვნენ
შემდევნი შირნი:

მო უ რ ა ვ ნ ი ქ ა რ თ ლ ი ს ა .

ეჭასტი ამილახვარი	სოღანლუღს.
ქანინაზრო სუმბათოვი მოლარეთ სუტესი	ხავთლუღსა.
ბანამ გურგენიძე ხაზირი	დიდუბეში .
ალექსანდრე ძაყაშვილი	წინწყაროს, ორსაკე აკლამარში, კუკიას .
ფარსადან ქარემიძე	ახალ სოფელში.
გიორგი ამილახვარი	გორში.
ლუარსაბ ოლოძე და გოგია ბეგიაშვილი	მეჯურის - სევს.
გოგია ბეგიაშვილი	მუჯურაში.
დავით ბიბილური	სათემოს.
ფიონს ჩერქესისშვილი	კიწისში და ტყვიავში ლვიდისში.
გოგია ფურცელაძე	პატარა ღიანჭვისა და ოსუბისა.
გოგია მირზიშვილი	ვასათისა, აზობის მინდისს.
ეგნატი იოსელიანი (ორჯურ)	ტირმისისში.
ნინია ამილახვარი	ცხინვალში და ქარელში
მიძმაში ზაზა მახაბული	ქელვი და ახაბეთი .
ხაყსიდა ზარდიაშვილი	მალჩან დოკლეთში.
კვბინი აბაშიძე	აღსა, სურამსა და ქიფინის-სევსა.

ნიკოლოზ გლუჩუკიძე მოლა-	
რეთ სუცესი	სიღისთავსა.
დომენტი წინამძღვრის -	
შვილი	გლუჩუკეთსა.
დავით აბაშიძე ქეშიქნი-ბაში	ბორჯელა და შილასა.
შანშე ერისთვისშვილი	შულავერსა .
რეკას ვასვასისშვილი	სსატელისა თათრებისა .
თამარ ორბელიანი	დემურჩხასა.
ადამ ანდრონიკაშვილი	კასეთში თათრებისა ქიჩისლის.
ოსეივა ბებუთაშვილი. მისკარბაში	ბაყდარსა .
სოლომონ ანდრეაშვილი	სარვანში .
სამ ბარათაშვილი	შველს თაქლასა.
პაატა აბაშიძე	ასალ თაქლასა.
სოლომონ გაბაევი	მულანლასა
გიორგი ციციშვილი სარდალი	ელებისა, ქოლაგირისა, მულანლასა, ქოქილისისა, აფილისა, უ- ზუნლურისა და დისიდისა.
ოსეივა ყორღანაშვილი	ქასან ხოჯაღისა .
გარსევან ჭავჭავაძე	ყაზანის თათრებისა.
გიორგი ციციშვილი სარდალი	ივამბაკისა .

კ ა ხ ე თ ი ს მ ო უ რ ა ე ნ ი :

ნიკოლოზ ჩერქეზიშვილი	მანავში .
თადეა ჩოლაყაშვილი (მის ხა-	
ცულად ვასტანო ორბელიანი)	თვალ-საგარეჯოს, სართიჭალაში.
დავით მაყაშვილი	უჯარმასა.
ზაალ ანდრონიკაშვილი	ორსავე მარტყოფში.
გოგია ნათალიშვილი	ლილოსა .
დიმიტრი ჩოლაყაშვილი	თიანეთში და მარღისში .
გლანა სავინოვი აზნაური	ქისტაური.
ალექსანდრე მაყაშვილი	ბოჭორმას .
დავით და ილია ქობულაძე	ზემოხოდანშენსა .
ალექსანდრე მაყაშვილი	შველის გალაგისა თელავსა.
ირადიან გურგენიძე	თელავისა .
გიორგი ვასვასისშვილი	კალაურსა.
იოსებ ჭავჭავაძე	ირაკლის ცისისა.
სიფრიდონ ჯანდიერიშვილი	ქვემო ხოდანშენსა და შაშიანსა.
ომან ჯანდიერიშვილი	ურიათ უბანსა.

დიმიტრი ანდრონიკაშვილი	კელის ცისეს.
დავით ჯანდიერიშვილი	გურჯაანში .
დურმიშხან ჩოლაყაშვილი	პანკისში, ბასტრონსა და ქობულას
ზლათანგო ზეტრიაშვილი	მალრანში .
ნიკოლოზ ჩოლაყაშვილი	ლალისყურსა.
თამაზ ჯორჯაძე	შაქრანსა .
დიმიტრი ჯორჯაძე	ენისელსა .
დავით მყაშვილი	აღდგომას.
გიორგი ნოდარიშვილი და ფა- რეშუტესი ანდრეასოვი ბას- ტურიშვილი	შილდას .
კირილე ავალიშვილი	ლომის-ცისეს.
დავით ჩოლაყაშვილი	კეფსვის-ცისეს.
ლუარსაბ თარსნიშვილი	ფაშანსა.
სვიმონ ქობულაშვილი	სასაკარდას.
გარსევან კანნაძე	გუტატანსა და ორსაკე გაგანსა.
სპირიდონ თარსნიშვილი	ვანთას .
ლუარსაბ თარსნიშვილი	აგურას.
ოძან მყაშვილი	ყარაჯალას პირაქეთ თათრებისა და კასეთში მცხოვრებთა.
დავით და იოანე ქობულაშვილი	თათრებისა ეიზილ აჯილისა.
რეკვან ანდრონიკაშვილი სარდალი.	ჭიზიეში.
როსეო ჯანდიერი ხასახი-ბაში	ჯიმიტას და ყანდაურას.
ნინია ჩუჩუხისშვილი	კაკაბეთსა.
დურმიშხან ჩოლაყაშვილი	თუბებისა.
დიმიტრი ჩოლაყაშვილი	ფშავისა და სეკურებისა.

ს ა მ ჯ დ ე ლ ო წ ე ს ი

მეფისა გიორგი XIII დროსა სამღვდელო წესი იყო შემდეგი:

- 1) კათოლიკოსი
- 2) ქართლსა მიტროპოლიტი: სამთავროისა .
თიფლისისა .
ჭრისისა.
- 3) არსიებისკოპოსნი: წილკნისა .
მანგლისისა.
- 4) ეპისკოპოსნი: ურბნისისა .
სამთავისისა .
ნიქოზისა.

კასეთისა მიტროპოლიტი: ალავერდისა.
 ბოდბისა.
 ნინოწმინდისა.

აჭყეუბისკოპოსნი: რუსთავისა .
 ნინოწმინდისა .

ეპისკოპოსნი : ნეკრესისა.
 საჩხერისა.

მეფისა დროსა იყვნენ მონასტერნი.

ქართლისა: ქვასევისა .
 შიომღვიმისა.
 მეტეხისა.
 იკორთისა .
 ახანუჩისა.
 ჯვარისა .
 მღვიმისა.
 ლარგვისისა.
 ხობისა.
 ულუმისა .
 გეთსამანიისა .
 თიჩისა.

კახეთისა: 12-იან რწმანი: { დავით გარეჯელი-
 სა იოანე ნათლის-
 მცემლისა .

შუამთისა.
 ბოჭორმისა { ალავერდელი განა-
 გებდა.

წ. საბასი. { განიგებოდა
 სირსისა . { ბოდბელისა
 ღვთაებისა ვეჯინსა { ბან .
 ნათლის-მცემლისა

ქართლისა შავდელთ-მთავარნი: კახეთისა

კათოლიკოსი. ანტონი II. ალავერდელი, — განმკუდ თვით ან-
 ტონი.

მთავარ ეპისკოპოსი იოანე (მო-
 კვდა 1802 წ.)
 თფილელი აჩსენ.
 მრეველი იუსტინე.

ბოდბელი იოანე.
 ნინოწმინდელი მისაილ.
 რუსთველი სტეფანე.

წილკენელი იოანე (შვილი სქემო-
სანიას ონისიფორესი 38 წლი-
სა ქარუმიძე.)

სამთავნელი გერგასი.
ნიქოზელი ათანასი.

ნეკრესელი ამბროსი, ესე შილ-
დას იდგას.

ნაახურისა ოძში დასწრობილნი და მხნეობითა გამოჩენილნი
ძუნ შირნი იეგნენ:

მეფის-ძენი:

იოანე.
ბაგრატ.

ქართლისა თავადნი:

შაატა აბაშიძე ნაწირი მეფისა.
ზაალ ბაჩათაშვილი მდივან ბეგი.
გიორგი სერსეულიძე.
გაბრიელ რატიშვილი.

კანკეთისა :

რევაზ ანდრონიკაშვილი ქიზიყის მოურავი.
ზაზა ანდრონიკაშვილი სალთსუცესი მე-
ფის-ძის იოანესი.
იოანე ზურაბისშვილი.
ზაზა ზურაბისშვილი.
იოანე ანდრონიკაშვილი.
როსტომ ჯანდიერისშვილი.
გიორგი ჯანდიერისშვილი.
აღამ ვახნაძე.
იოსებ ვახნაძე.
ასლან ონანაშვილი.
გიორგი ჩოლაყაშვილი.
დიმიტრი ჩოლაყაშვილი ფეშავესა და თუ-
შის მოურავი.
ლუარსაბ სუმბათისშვილი მამბაში.
ოსებ ჭავჭავაძე, ნაწირი მეფისა.
ილია ავალიშვილი.
იოანე ქობულისშვილი, პოლკოვნიკი ქარ-
თველთ თოფხანისა.
ალექსი ყაფაიერიშვილი, კანატიანად წო-
დებულად ქართველთ ჯანაზანისა და გი-
ორგი ჩამბურისშვილი კანატიანივე ჯა-
ბასანისა.

ამასვე ომში დაესწრენ ექიმნი ქაბთველთა მეფისაჲ ფრანგნი
საწმენოებთა. ოსეფა ყაზაშვილი და შვილი მისი იოანე.

სამონღოონი მეფისა გიორგისა XIII-სა.

სამსკედრონი :

საზღადი.
საჩქადადი .
მიმასში.
პუნსელ-ბაში.
ურბასში.
ფანჯაბასში.
დელ-ბაში .

სასახლისა :

საღთსუცესი .
კეზინი .
მდივანი .
ფეშქაშ-ნევისი .
მუსტაფაი .
მოლაჩეთ-სუცესი .
ნაზირი .
საღაჩოს ნაზირი .
მოლაჩე .
საღაჩოს მუშირიზი
მუშირიზი .
თუშმალი .

სამეფოსა :

ფულას-აღასი .
ეშიგ-აღაბასში .
ქეშიქში-ბაში .
ქორ-იასა-უღი .
ნასასხი-ბაში .
მინისშქარ-ბაში .
ბოქა-უღთსუცესი .

სამოქალაქონი :

მოურავი .
მელიქი .
მასსახლისი .
ნაჯალი .
ქეთსუღა თავი .
ქეთსუღა მელაჩე .

სამოურავონი:

თფილისისა.
ქიზიყისა.
თუშისა.
სეკსურეთისა .
ფშავისა .
სამშადლისა.
ბორჩალოსი .
ფამბაკისა.
გორისა .
თელავისა .
საგარეჯოსი .
სურამისა .

ფიქრი ნუ გაგვთო. ტიუსსომ დაუჯერა ექიმს და წავიდა დასაძინებლად, მაინც არათურის გამოსადეგი იყო; ადელ და ამელი კი სესილასთან დაჩხენ, რომ ექიმს დაესმარონ, თუ საჭირო იქნება.

სესილა მეშვიდე თვეში ძლივს იდგა. ამაზედ შადიმ, თუ სასუმი-რად არა, დედ-მამის ნუგეშით მაინცა, ჭსტჟვა, რომ დედა შვილის თათვის ორსული იყოკო, როცა ვოლტერი დაიბადაო, მაგითი ვოლტერს დღე არ დაჰკლებიაო. სეტავი ჰვენმა უმაწვილმაც იმდენი იცოცსლოს, რამდენიც ვოლტერმა იცოცსლაო. მაგრამ ამ ხუმრობამ ტუეილად ჩაუარა შადის, რომელმაც რა ნასა რომ ხუმრობა როგორღაც თავს არ მოდის, სული ჩაავლო შადიანს და შინ წამოვიდნენ.

საშინელი ღამე იყო ის ღამე მშობლებისათვის. ტიუსსოს მწუხარებით ძილი გაუერთა. ბოლოს ადგა და წავიდა რომ შვილის ამბავი იკითხოს. ცოლი და ამელი ტირილით დასკდნენ. სესილა თანდა თან უკან-და-უკან მიდიოდა და დედა სედავდა, რომ მისი ქალი სიკვდილისა და სიცოცხლის შუა... სხვა გზა არ იყო, უკანასკნელი ღონისძიებდა უნდა ესმართ და მკვდარი შვილი აყოლეს. დილისათვის ყოველიფერი მოჩხომილი იყო, სესილას ჩაქინა და ყველას გული დაუმშვიდდა. როცა გაიღვიძა, კიდევ საჭირო იყო ექიმის მოყვანა. სესილი თუმცა განთავისუფლდა, მაგრამ მოჩხენაზედ ვერ ძალიან შორს იყო. ექიმმა ბეჯითად გასინჯა და თავი გაიჭიწ-გამოიჭიწა. ისეც მძიმე სნეულობა ახლა სხვა, უფრო მძიმე სნეულობათ გადაექცა. ანთებ აუარდა ტვინში, ბოღვა არ მოეშალა. ბოლოს კვლარც რა ესმოდა, კვლარც ვერავისა ჭცნობდა. მთელის საათობით გაჭიმული იწვა ლოგინზედ შეშინებულის დედის წინ, ხელს აფათურებდა თითქო რელსაც ექებსო და სულ ამას იძახოდა:

*) თავი იწყება 1879 წ. „ივერიის“ 3 №-იდან.

— მოკვდა... ზი სუელ ცივიან... მორის... მორის... ერთი გამი-
გონე, მოძსედე... ზგერ იჲ, იჲ! ყვიროდა საწყალი ქალი და სელს
იშვერდა თანხისაკენ: უშველეთ საწყალს, თაგას ჭსჭრინ... ზგერ მკვდა-
რის დაცვა...

ამ საშინელის მოხვევებით ზარ-დაცემული და შეშინებული დაე-
ცემოდა სოლმე ქვეშაგისხედ გონება მისდელი.

წვეულების მეორე დილას სესილას განთავისუფლების შემდეგ,
როცა კარგა მეოფობის იმედი მოეცათ, ამაღი გამოეთხოვა ტიუსსოს
ცოლს და წავიდა ძმის საქმესედა. ადელმა დიდი მადლობა გადაუხა-
და და უთხრა, შენი საქმე ისაქმეო, სუ აუხარდები, აქ სამაგისო ღვთის
მადლით, აღარა ზრის რაო. ღმელი სასამართლოსაკენ წავიდა. ესლაც
მარტო სეკრეტარი დასვდა, მაგრამ უწინდებულად მსიარულად კი
აღარა. სეკრეტარმა უთხრა:

— ჩემო კარგო, მე რომ იმედი მოგეცით, იმ იმედმა უქმად
ჩაგიაართ. თქვენის ძმის წინააღმდეგ სსვა ასალი მძიმე საბუთები
აღმოჩნდა... ესლაც სამართალი იტყვის ის იქნება.

ადვილად მისასვედრია რა რიგად მოუგლავდა გულს საწყალს
ქალს ეს ამბავი. ამელი დაბარბაცდა და რომ სკამისთვის სელი არ ჩაეგლო,
მისს დაცემოდა. თვალთაგან ცრემლები დაზა-ღუბით წამოჭსკდა და
გულ-ამოჯდომით მოაყვა.

— მძიმე საბუთებიო .. სამართალი იტყვისო... ოს, მადლდო
ღმერთო! ღმერთო ჩემო! ჭსჩანს დაწყველილები გეოფილკართ.

სეკრეტარმა ანიშნა და მოსამსახურემ გამოიყვანა საწყალი ამა-
ღი ოთახიდაჲ. დერეფანში ჩამოჯდა სკამხედ და იმედ დაკარგული
მწუსარებას მიეცა. უეტრად ერთი სიტყვა მოესმა და იმან გამოაფსინდა.

სალსი ირყოდა სასამართლოს დერეფანში და რომ ნახეს ასალ-
გასდა, ღამაზა ქალი, რომელიც იქავ გუთსეში ტიროდა და კავბდა,
ჭკითხეს მოსამსახურეს, ვინ არისო და რა დაქმართველიო. მსახურმა
ხმა დაბლა უთხრა, მაგრამ ასე კი რომ ამელიმ გაიგო:

— აი ლეა მედანი რომ მოკლა, იმისი და.

ამელ მასინვე წამოვარდა თესხედ გიუსაკით. მოიწმინდა ცრემლები და მრისხანის სმით უზასუსა:

— ზსტუეთ, ჩემი ძმა კაცის მეკლევი არ არის. მე ვარ დაი ზატიოსანის კაცისა.

ზსტუეა ეს თუ არა, აბრიალებულის თვალებით, თერ-მეთალი, თმა აწეწილი გაიქცა თავის მეგობარ სესილასთან. იქ მინც სუგუშს მომცემენ და იმედსაო. განა ერთსელ სესილამ არ უთხრა, რომ, „მე წავისდენ ჩემ თავსაო და იმას გი დავისსნიო.“

ეს სიტყვები მოაგონდა იმედ დავარგულს ამელის, როცა სესილასთან მიდიოდა. ცხადი იყო, რომ სესილამ რაღაც იცოდა იმისთანა, რომლის ძალითაც შეიძლებოდა მორისის დასსნა. ესლა, როცა გაიგებს რომ სსვა გზა აღარ არის მორისის დასსნისათვის, სესილა მასინვე წავა გამოძიებულთანა, ეკლაფერს იტუგის და ძმას გამინთავისუფლებსო. ეს უგანასკნელი იმედია იყო საწყალის ამელისათვის და რამოდენადაც უასლოვდებოდა ტიუსსოს სასლს, იმოდენა იმედი ემტებოდა. რა ეტვი უნდა აქ, ერთი სიტყვა სესილასი და ჩემი ძმა დასსნილი იქნებაო. ტიუსსოს სასლში რომ მივიდა, მასინ სესილას ყოფა სწორედ ბეწვხედ იყო მიმდგარი. ტიუსსო ტიროდა, ადგილი ქითინებდა და ლოტულობდა. მოასლემ გი უთხრა გაცტებულს ამელის „ამბობენ სესილა ველარ მოჩხებაო.“ ესლა გი მარტო თავის ძმისთვის გი არა თავის მეგობარ ქალისათვისაც საშინელი კვნესა ამოუშვა გულიდამ.

— სწორედ დაწყველილნი ვართ, დაწყველილნი! ვაიმე ძმაო, მომიკვდი? დაიკვილა და გულ შემოყრელი იქავ დაეტა. ლუი ზალიარი მოსუღიყო წინადვე სესილას ამბის შესატყობლად და, რომ ხასასი ყოფაში ამელი, აღარ მოჭმობებია, მინამ გონში არ ჩავდო. ეუბნებოდა ტუეილად შიშობენო დედ-მამანიო, საშიში არაფერიო, ჰერ გიდეგ იმედია მოჩხენისაო. ამელი ჭკუიდავი შემელი-

საერთო ყურს უგდებდა და თავს გამტკრებით უყურებდა ჰალიარს. ჰალიარს შეეშინდა ჭკვიდამ სომ არ შესცდა უბედურით, ისე აფეთინებდა ხელებს და ისე არეული ჭქონდა თავლები. ჰალიარი ხელა-სლად მოუყვა სესილას ამბავს, მაგრამ ამელიმ უეცრად განაწყვეტინა და უთხრა:

— მარტო მაგას არ ვჩივი და არ ვტირი.... ძმა მეღუპება, ძმა...

ამ სანად კი ჰალიარი ვერაფერს მიუხვდა და ჭსოსოვს ერთი კარგად გამაგებინე რა ამბავია. საწყაღმა თავლში ცრემლით უამბო რა ბრალსაც ჭსდებდენ მის ძმასა. ამ ამბავმა ააყრუოლა უმაწვილი გაცი, მაგრამ მალე დაიმორჩილა თავისი თავი. ქალი არწმუნებდა, რომ აქ რაღაცა ამბავი იმაღავს თავსაო და ვერ გამიგიაო თორემ სემი ძმა მართალიაო. ჰალიარმა დაიჯერა ამელის სიტყვა, რადგანაც გულში ამელის სიყვარული შეჭმარაოდა. იმედი მიჭსცა, მე ჩემს თავს დავსდებო, რომ მორისი გავამართლოვო. ამელიმ უამბო, გამომძიებულთან ვიყავიო, იქ იმედი გადამიწყვიტესო, აქედ გამოგეშურეო, რადგანაც სესილა დამპირდა, მე დავისსნი შენს ძმასაო, მაგრამ დასეთ სემს უბედურობას სესილა ამ დღეში და ამ ყოფაში დამსვდაო.

— მაშ როცა სესილამ ეგ გითხრათ, რატომ მაშინვე არ შეესვეწეთ, წასულიყო და გამომძიებლისათვის ეთქვა ყოველისფერი?

— თვითონ სესილასაც უნდოდა, მაგრამ გამომძიებელი დაპირებული იყო დღეს არა, სვალ შენს ძმას გამოავუშუებო, რადგანაც თვითონ ნამდვილი დამნაშავე ვიზოვეთო.

— მეტი საბუთი სიმართლისა საქმეს არ წაასდენდა.

— მე ავი მოგასხენეთ, რომ მე და სესილას ეგ ღონე უნდა გვეხმარა როცა სსგა ილაჯი აღარ იქნებოდა.

— რათა?

— არ ვიცი... ეს კი გავიგე რომ სესილამა ჰქვია, მე დავიღუპე
შეუბი და იმას კი დავისწინო... ზოგჯერ კაცს იმისთანა მიზეზი აქვს
რომ რაც უნდა, იმას ვერა იქმს, ნამეტანავად სესილი ვერ იქმნდა
მაგას, რადგანაც ჩემის ძმის და სესილას ამბავი უკვლამ იცოდა.
ცოლ-ქმნობის პირობა ჰქონდათ მიტეპული, როცა იმ სამაგელმა,
რომელიც გუშინა ვნახეთ, ამდგენი სამაგლობა ჩაიდინა.

— კიდევ სხვას ბერს სამაგლობას ჩაიდენს საკულადაც... ეს
ლა, ბატონო აძელი, უთხრა ზალიანმა, დაუდგა შირ-და-შირ და ორივე
სული ჩამოართვა: ნუ სტირით და კარგათ შემომსუდეთ მე. ჩემს კი-
სერზედ თავია ზატოხსანის კაცისა, იმისთანა კაცისა, რომელიც რა-
საც იტყვის იმასვე ჰფიქრობს. მე მომენდეთ როგორც ერთგულს მე-
გობარსა და გეფიცებით რაც უნდა დამემართას, თქვენს ძმას დავის-
სნით.

— ოჰ, რა კეთილი კაცი ყოფილხარ, ბატონო ლუი!

ლუი ზალიანმა მოიხიდა აძელი და აგოცა. აძელის უფრო ძლიერ
ამოუჯდა გული და ტირილს მოჰყვა.

— სომ არა ჯავრობთ ამ კადნიერებისათვის, ბატონო აძელი!

აძელიმ თავისი მშკენიერი, ცრემლიანი თვალები მიაშურა ზალიან-
სა და ჭარხალსავით აწითლებულმა უთხრა:

— არა, გულმა დეღა დაშიწყო... ისე მეუცხოვა ნახვა კაცისა,
რომელსაც ასეთი კეთილი გული ჰქონია.

— დიად, მეც მაგას ვგმობ; თქვენ რომ გხედავთ, საწყე-
ლო.

ზალიანმა თვალი თვალში გაუყარა, აძელიმ კდემობით თავი დაბ-
ლა დაიღო და რადგანაც ზალიანს ამისი სელები კიდევ სელში ეჭირა,
უთხრა:

— უკაცროდ, ბატონო ლუი, მე უნდა წავიდე, სესილა მინდა
ვნახო.

პალიარმა სელი გაუშვა . ამელი მასინკე წავიდა სესილას ოთა-
სისაკენ .

თ ა გ ი VIII

ლამე სიყვარულისა .

მშენიერი შემოდგომის ღამე იყო . საღამოსედ ღრუბელი სა-
მოწვა, მაგრამ რამდენსამე ხანს შეძლო ისევ გადიყარა და ჭკერი მ-
შინკე გამოიწვალა . ცივი ნესტი, რომელიც ძვალ რბილში შეატანდა
კაცს, ნოტიო სითბოთ გადაქცა, კაცს ეგონებოდა ზავსულის ბა-
ლონდელი დღე არისო . იზა სრულად შიშველი ჩამდგარიყო კერტს-
ლის აუზში და ჟუსტინა ასსურებდა კარდის წყალს მის მართლარე
ტანსა . შავის თმებით გარემოსილი ჰირის სასუ იზასი ღიმილით გა-
მოიუფრებოდა . იზამ ჭკითსა თავის მოასლეს :

— დღეს სომ მინც არა ცივა?

— ღვთის მადლით, არა, უზასუნა მოასლემ ღიმილითა : უმაგი-
სოთაც შეიძლება გაცივდეს ადამიანი თქვენისთანა ჭირვეულის გუნე-
ბისა . რომელს კაბას გვიბძანებთ, მოგიმზადოთ .

— რომელიც ვეელასუედ უფრო დარბაისდურია . შენ თვითონ
იცო, ჟუსტინავ, რომ ესლა სულ ერთია . ჩქარა კი, ის გველის .

ჟუსტინამ გადააცვა თეთრი უბტვერო, გრუქგვებით მოწითული
წმინდა ბატისტის ჰერანგი .

— მოასწრობთ მორთვას, თქვენს მორთულობას ბევრი არა
უნდა-რა .

იზა ჩამოკდა . მოასლემ ჩააცვა, თათქო განკეო გათლილ, ღა-
მასს აფსუედ აბრეშუმის ჩულაქები . იზა წამოდგა და სარკესთან მი-
კიდა .

— თავს მე თვითონ დავივარცხნი. შენ ის ცქელი შავის სავკერდის კაბა მომეცი.

— აი ბერების ანაფორას რომ ჰგავს...

— სწორედ... თვალის დასამსახურების უმაღლესი შეიძლება გაცმა ტანადამ გადიდროს. სქარა...

იზამ თავი დაივარცხნა ისე ღამაზად რომ კარგს პარაკმასეცხვად გაუჭირდებოდა. უესტინამ კაბა მოართვა და იზამ სწრაფად გადაიცვა, კერავითარი სიტუვსა კერ გამოხატავდა იზას მშვენიერებას, ისეთი რამ იყო იმ შავ სავკერდის კაბაში. უესტინამ პატარა კრუევეის მოსახვევიც მოუტანა, იზამ კეკლეუტად მოიხედა და ცოტად მოიფარა სასუნჯედან. იზა მზათ იყო.

თავის საწოლზე ბოთასში შევიდა პატარა ეუთის პატარა ოქროს გასაღები, საათის გასაღების ოდენა, ამოიღო და თმებში დაიმაღლა.

— იქნება რამდენიმე დღე მომიგვიანდეს, ჰსთავა იზამ: შენ გარდა გამოგაკე ბუხარი, რომ აზვან შეამტნიოს ბეროვლი ქალაქდებისა, რომელნიც ჩვენ დაწვით... მშვიდობით სვალემდე.

იზა კიბეზედ ჩამოვიდა. ეტლი ელოდდა. ეტლში ჩაჯდა. უესტინამ უბძანა ეტლის მატარებელს თანხმობის მოედანზედ წადიო. ეტლი წავიდა და რამდენსამე ხანს შემდეგ გაჩერდა. მამინვე მეორე ეტლიდამ გამოვიდა კაცი და ივითხა ქალი რომ არა ზის მავ ეტლშიო. ეტლის მატარებელმა ო უთხრა და ის კაცი მივიდა და ეტლის კარი გამოაღო.

— თქვენს ხართ, იზავ? უთხრა ოსკარ ვერსემონმა: სელი მიბოძეთ წავიდეთ.

იზა მიიყვანა მეორე ეტლიან და როცა ორივენი ჩასხდნენ, ეტლი მამინვე დაიძრა.

— იზავ, კმაყოფილი ხარ ჩემი?

- განა არ სედავთ, რომ ჰირობა აგისრულეთ...
- რომ იცოდეთ, იზავ, რა თითოღარი ამიტანა. დანიშნული საათი გადავიდა და მე მეგობარს აღარ მოსვიდოდით.
- მე როცა სიტყვას ვამძლე, ავასრულე კიდეც სოფელში.
- ჰირობას მამლე რომ გეყვარები? ...
- მე მიყვარხართ და ეგ თქვენც იცით...
- ყოველთვისაც გეყვარები...
- ყოველთვის...
- რომ იცოდეთ შენ ჩემთვის რა ხარ, ჩემო სიცოცხლე, ჩემო ბედო!... შენ რომ ჩემი არ ყოფილიყავ, თავს მოვიკლავდი. იზავ! სიცოცხლე უშენოდ შეუძლებელია.
- ნუ სულელობ... რატომ ჩემთან არ მოსკვდით?
- უფრო დამიგდე, იზავ, და სასაცილოდ კი ნუ ამიგდებ.
- ოსკარმა ტანსუდ ხელი მოსვია და თავისაკენ მიიზიდა. იზა არ ეწინააღმდეგა. იგი უფურცებდა ოსკარს ხელის დიმილითა და ოსკარი მის თვალში კითხულობდა სიყვარულს.
- იზავ, მე შენ გაგიყუებით მიყვარხარ, განაგრძო ოსკარმა, თავის დღეში იმისთანა რამ არ მინახავს შენს გარემო რო ეჭვი ამელოს რაზედმე... მაგრამ ვეჭვობდი კი, რაც შენ გარემო იყო ეველასოდ ეჭვი მქონდა.
- როგორ? ისე რომ ჩემი გული შენს აზრებსედაც იტყვიულებდნენ... მე ვიცი შენ თავისუფალი ქალი ხარ და შენი ცხოვრება შენს ნებაზედ არის. მე არა მაქვს ნება შენს წარსულს ცხოვრებაში სელი გაურჩიო.
- ჩემი წარსული ცხოვრება უსაყვედუროა და წმინდა. ჯერ ჰატიოსანის გასათხოვარი ქალი ვიყავ და მერე ჰატიოსანის დედა-კაცი.
- მწამს, იზავ, მე შენი სიტყვა. მაგრამ შენს მკვდას ქმარსედაც კი ეჭვი გულს მიღრღნის. ყოველი ეს ნივთიულება, ეს მეზე-

ღი, ეს მართულობა, რომელიც გარს გარტყია ყოველს წუთს მაგონებენ შენს ქმარს, მისი სასსოგარი შენს სასლში სუფევს... ეს ამხავი გულის მიკლავს და კერ ამიტანია. ვიცი, ეს სიგიჟეა, სიყმაწვილეა, სულელობაა, მაგრამ რა ვქნა, თავი კერ დამიმორჩილებია... მე ვიწვი და ვიტანჯები. შენ ბედნიერებით გარემოცული ხარ, რაც გინდა ყველას აისრულებს ხოლმე და მე ვი ვიკვები, რომ ყოველივე კვ სსვისაგანს გაქვს და არა ჩემგან.

— წვერ უღვაშიანო ბავშვო, უთხრა გულ მართლად იზამ: განა არ იფით, რომ ჩემი თვიქრი თქვენთან განუშორესკვლია მას ჰქედ, რაც გნასეთ თქვენ.

— მართლად? ყური მიგდე, იზავ! მე მკლავს ის თვიქრი, როცა მაგონდება რომ შენ ერთს დროს სსვისა ყოფილხარ, რომ სსვა მოგსუვია შენ, რომ სსვას უღაზარანია შენთან, ისე როგორც მე, რომ სსვას მოუწვევითა შენის ტუჩებიდამ გონსა, როგორც მე.

— დახუბდით, უთხრა იზამ და სიცილით ხელი მიავარა ტუჩებზედა, თქვენ იმოდენასა იქით რომ მათქმეინებთ რაც სათქმელი არ არის და რაც დაფარულად უნდა მქონდეს.

— მითხარ, მითხარ, გესვეწები, ჩემო ძვირბასო საყვარელო, რა, რომ იცნადე რა საუცხოვო მუსიკაა შენი ღაზარავი.

— მამ კარგი. როცა ქმარს ვირთავდი არ ვიტანობდი ჩემს საქრმოს. ჩემი გათხოვება სწორედ ანგარიშის საქმე იყო. როცა ჰარეში მომიყვანეს მე ის კაცი ვი არ მახვენეს, რომელიც უნდა შემიყვარა, არამედ ის კაცი, რომელიც უნდა შემიერთო. ვუვარი დაგვიწერეს, სულ ყოველიფერი მხად იყო, ყველაფერი წინათვე გარავებუელიყო, მე სეგლენს არ ვიტანობდი. განა გგონიათ, რომ ამისთანა ცალქმობაში სიყვარული შესაძლოა? მე ავი გითხარდით. ოსკარ, რომ მე არავის არა მყვარებია, ვიდრე თქვენ არ გაგიტანით. განა ჩემის სულელობის საბუთები სელთ არა გაქვთ?

— ჩემო კარგო, კვირფასო სიყვარულო... ჩვენ სელი-სელს გაყრით შეუდგებით ერთად სიყვარულის აღფრთხილებულს გზასა...

— ქმარი მე მეგობრად, ამისანაგად შევანდა; იგი ითხოვდა ჩემგან მარტო ტკბილს მესაიფს და მესაიფით შექცევას; უნდოდა სასლში მეგობარი ჰყოლოდა, მანუგეშებელი ავით-მყოფობაში... და მეც მარტო ამ სამსახურს ვუწევდი...

— მართლა თუ?

— ნუ თუ თქვენა გგონიათ, რომ ორჯერ შესაძლო იყოს სიყვარული? განა გული დასაფხვნი სავანია, რომ ყველას თვითთა თვითთა ნაკუწი დაურბიდა? ახ, რა სასაცილონი ხართ მამა-კაცნი, რომ სიყვარული ასე მჩვრად მიგახნიათ.

— შენ აღტაცებაში მოგეყვარ, იზაკ!...

ყოველივე ესე გულმართლის სმით იყო თქმული. კაცს ეგონებოდა, რომ იზა უმანკო, წმინდა რამ არის. სმის კანკაღში ისმოდა კდამა, მორცხობა, ტრფიალება. ოსკარს უხაროდა, ყურს უგდებდა, ყოველივე სიტყვა უკვდავად მიანდა. როგორც წვეთი წვეთსედ ისე ესრებოდა სოღმე ყოველი სიტყვა მის გულს და ყოველი სიტყვა უძლიერებდა მწკავს ცუცხლსა.

— მაინც და მაინც მე მინდა, იზაკ, რომ ყოველისთუნი ჩემგანა გქონდეს... სომ არა ვჯავრობ, რომ შენის გულისთვის ყველაფერსედ სელი ავიღე?

— ვჯავრობო! ჩემი სურვილი ის არის, რაც თქვენი.

— არც ინანებ თავის დღეში... შენი სიტაცხლე იქნება ჩემს სელში ერთი სახგრძლივი ბედნიერება... მე შენ მიმეყვას ახალს ბინაზედ, მაგრამ ის ბინა შენია. ერთსელ როგორღაც წამოგცდა, რომ სიმდიდრის ჩვეულს შემოგესარჯა ქრმასაგან დაჩხენილი ფული. მინებე შენი სახლი შენს მოვალეებს და ახალს სახლს იშოვნი. მე მინდა მივიღო შენ, როგორც მშობელი მიიღებს სოღმე შვილსა, ტ-

ტველ-შიშველი. ჩემის კარის დიროზედ დაისდი ფესთ-საცმელსა, ტანთ-საცმელს ტეტსლში ხაჭური, ამით დაჭსწკაკ შენსა წარსულსა ასე რომ მისი ფეროელიც ჯღარ დაჩხება ჩემის გულის სატკენად. აგრე გან-წმენდილი დაიწყო ახლას ცხოვრებას, ცხოვრებას სიყვარულისას და ბედნიერებისას, რომელსაც მე ფიანდაზად შენს ფესთა წინ გარდა-ვიშლი.

— მე მტხვენინან, რომ ჩემის გულისთვის მაგაებსა ჭსნადით... ჯღარ ვიცი რა პირითლა გიფუროთ, რომ გხედავ ამისთანა საბუთს თქვენის სიყვარულისას, მამინ, რომელსაც მე მეგონა არ გიყვარვართ-მეთქი.

— ოჲ, იზავ, მე ბედნიერი ვარ, რომ დიქრთმა შემაძლებინა შემოგწინრო ფოკელისფერი, რაც კი შენთვის საჭიროა. მე მდიდარი ვარ და ძუნწსავით კი ვცხოვრებდი უსინარულოდ, უნუგემოდ. შესა-გნანსე და მამინვე შევიტყე რა სამართსეა სიტოცსლე. მე ვიზოვე ჩემ-ში იმისთანა სიმები, რომელთა ფოფნა არც კი მომსგლია ფიქრად. რომ იტოდე, რა ნეტარება ფოფილა სიყვარული. ჩემი სიყვარული ბაშვის სიყვარულსა ჭგავს, ფოკელივე ჩემი ფიქრი მას მიქრთმის. მე გონები-დამ ვიშლები, ბედნიერი ვარ, რომ შენ ჩემი ხარ, მე მეკუთვნი, გიუ-ვარვარ. ბედნიერება, რომელსაც აქამდის ვნატრობდი, ესლა მეწვია, ესლა ვიცანსი და ხელთა მაქვს... ოჲ, იზავ, მომაკვდავთა შორის მე უბედნიერესი ვატი ვარ...

ჭკოცნიდა იზას, იზაც ჭკოცნიდა და ოსკარი სულ ამას იმანდა:
— მიყვარხარ, მიყვარხარ.

იზას ხელი უთრთოდა, თათქო ცრფიანლებით ატაცებულანო და ეუბნებოდა აკანკალებულის ხმით:

— ფოკელთვის ეგრე გეყვარები... ფიცს მაძლეე თუ არა?

— მე მიყვარხარ, მეყვარები... თავს დავსდეე სასიკვდილოდ შე-ნის გულისთვის... ჩემო იზავ, მიყვარხარ, მიყვარხარ, მე მეგონა თა-ვის დღეში შეორედ ჯღარ ეღირსოს ადამიანს ამისთანა საათი გამო-

უთქმელის ბედნიერებისა. ახ, ნეტავი ამ ბედნიერებაში ამომივიდეს სული, დავიძინო და ხვალ აღარ გავიღვიძო...

— ახა სიკვდილი რა ფიქრად მოსასკლელის ამისთანა დროს...
ეტლი შედგა.

— ჩვენ მოვედით თქვენს ასახს სხსლში, ქალბატონო, უთხრა ოსკარმა: გრათინის სეგლენ-ზინტსკიას დღეის ამას იქით აღარ აჩსებოხს... ინებეთ და ჩამობძნდით ბატონო იზავ, ბარონესსე დე-ვო, გრათინისე დე-ვერშემონ.

იზა ისე გაცდა, რომ ერთის ფესით უკან დაიწია. რა რიგად აიშეკრდნენ ტუხებს წინაზარნი ოსკარისა, — ეგ გულადნი მეომარნი, როცა ნასვადნენ თვის გადაგვარებულს შთანმომავალს, მგ მართლ მსაჯულობის წევრს, რომელსაც აგრეთის პატვიის ცემით შექუვანდა თავის სხსლში ქუჩაში ნათრევი ქალი. დიას, მათი მტვერი, მათი ძვლები შეიძროდნენ თუ გაეგოთ, რომ მათი უკანასკნელი უღირსი შთანმომავალი ამ რიგად ფეს-ქვეშ უგებს მშენიერს იზას მათსა გათქმულს სხსელსა!

იზა მამინკე მისვდა თავი როგორ უნდა დაეჭირა. გამოვიდა ეტლიდამ და თავი ისე აჩვენა, მითამ შეტად აღელვებულთა ბედნიერებისა და სისარჩუნისაგან. რომ გადმოვიდა ეტლიდამ, აქედ-იქით მიისვდა. ღამის სიბნელე ამინებდა და ვიდრე ეტლი განშორდებოდა, მივიდა ოსკართან და უთხრა დაბლა სმით:

— სადა ვართ? მე შიშმა წამიღო...

შიში და იზა! იზამ, როგორც ყოველსფერში გამოცდილმა ქალმა, თვალთ გადაავლო თუ არა მათ წინ აუუღებულს სხსლს, ვარძამო ბალით მოართულს, სისარულით აკანკაღდა, ოსკარს კი ეგონა, რომ შიშით მოხდის კანკალიო,

— ნუ გეშინიან, იზავ, აქ შენს სხსლში ხარ...

— ჩქარა შევიდეთ, მე მუშინიან... მცვიკა...

მივერა ოსკარს და ოსკარმა სელი მოხვია.

— იზავ, თანახმა სარ მასზედ, რაც გთხოვ?

— თანახმა ვარ, უნახეს იზამ: მე თქვენ სელში ვარ როგორც
ყმა.

მივიდნენ კარებთან. შევიდნენ თუ არა, იზამ თავი ოსკარის
მხარზედ მოისარა და მამინეკ გადაავლო თავლი გარეშემოს. მდიდა-
რი მარმარილოს კიბე, უზარ-მისარი ვახუბი. მშვენიერი ლუსკუმი-
ბი და სომელები აოცებდნენ მსუფრებელს. ბოლოს გადაიწია მძიმე ფარ-
და კარისა და შევიდნენ ოთახებში.

— ეს სულ ჩემია, ჩემი, ამბობდა იზა გახარებული.

რასაკვირველია, მოსამსახურენი ოთახიდან დაითხოვა ოსკარის
და ჩაკეტა კარები. იზა უძრავად იდგა. სულს გამდილი, სიწითლე
მორეული, თითქო მორცხობსო რომ უცნო კაცთან მარტო არისო. ვერ-
შემოხი ტრფივლებით გატაცებული მივიდა იზასთან და უთხრა სვეწ-
ნით:

— ჭირვეულობა მახატებ... იზავ, რადგანაც ამის შემდეგ შენ
ჩემი ცოლისარ... სომ არა ჟავრობ... მე ჩემი თავი შემხუდა, რომ
შენ ჩემგამო ავრე მორცხობით წამოწითლდი.

იზა ხმას არ იღებდა და თითქო მართლაც ჭსტსკენიანო თავი-
მადლა ვერ აელო. ეს შეამჩნივა ოსკარმა და შეწუხებული სმით
უთხრა:

— იზავ... იზავ... თუ გიყვარდე, გეპყრები...

— მე თქვენი ვარ... თქვის სელთავარ... მეგრამ...

ოსკარმა შეიყვანა იზა ერთს მშვენიერათ მორთულს ოთახში და
უთხრა: ეს ოთახი შენიაო, აქ მოისვენე და მეც მალე მოვალო.

ოსკარი რომ გამოვიდა, იზა მარტო დარჩა. მიხედ-მოიხედა
და რა ნახა. ასეთი მდიდრული მორთულობა, წინადაკე მომზადებული
ძვირფასი სამკაული ქაღისა, ატაცებაში მოვიდა.

— მადლობა ღმერთს, ჭსოვლა მან: ყოველივე ეს ჩემია, ჩემი!
მოვალეები აღარ შემსწუხებენ!.. ესაა უდარდელი, უზრუნველი ცხოვ-
რება: შექმნება.

სიამოვნებით სავსე გადაწვა მშენიერს ტასტზედ. უეტრად თვალი მოჰკრია ზარის ზონარსა. ფიქრად მოუვიდა მოდი ზარს დაკავწარუნებო, ეგონა რომ სასლში მარტო თვითონ და ოსკარი არის. დაჰსწია ზონარს. მისინვე კარი გაიღო და შემოვიდა მოასლე. იზას ისე გაუკვირდა რომ დაიკვილა:

— რას მიბძანებთ, ქალბატონო, იკითხა მოასლემ.

მოასლემ ეს უთხრა მოლდავანურად, ესე იგი, იმ ენაზედ, რომელიც იზას ღვიძლი ენა იყო. მოასლე იყო მორთული ისე როგორც იზას სამშობლოში ჰქონდა სოლმე. მდიდარნი მებატონენი შინა მოსამსახურე ჰქონს. ძალიან იამა იზას რომ შემთხვევა მიეტა თავის ღვიძლ ენაზედ ლაზარაკისა. გამოჰკითხა მოასლეს და შეიტყო, რომ დღეს დილაზედ მოვიდა მოლდავიდან, საიდანაც ვერშემონს სამი მოასლე დაეხარებინა იზას საამებლად. არც ერთმა მათგანმა ერთი სიტყვა იტოლენ ფრანციულად და მარტო მოლდავანურად ლაზარაკობდნენ; მეტის-მეტი გულ-მოდგინება იყო ეს ვერშემონის მხრით. ამასალი, მოასლის შემწეობით იზა მოიხრავს მეტე შევიდა თავის საწოლს ოთახში, ჩაიკეტა კარები, გააჩლიკა სკამის. გადასაკრავი და ოქროს ზაფია გასადები დამალა. გარღვეულში.

სამის დღის უგან ამ ამბის შემდეგ, აგენტი გიურე მივიდა იზას უწინდელ სადგომში და ნება იოსოვს სეგლენის ქვრვის ნახვისა. კარის-მტკვლმა უთხრა. რომ ეს სამი დღეც არის სასლი დაკეტილია და დაცლილია. მოსამსახურენი სულ დაითხოვეს და თვითონ სეგლენის ქვრვი იზა თავის ქვეყანაში, მოლდავიაში წავიდაო. აქ ერთს ეაცს ნახანა თავის აკვირო და უბრძანა ეოველისფერი გაყიდე და მოკალეები მოიშორეო. ამ ორ კვირის შემდეგ გაჰყიდის მის ქონებასაო. გიურეს ეწინა ეს ამბავი და ბუდღუნით გამობრუნდა.

— ტყუილად მეუბნებიან ისინი, რომ მე ვცდები, ამბობდა გულში გიურე: მე დარწმუნებული ვარ, რომ სულში მეყვანდა ნამდვილი დამნაშავე. უსათუოდ ისა და იზა ერთად გაიქცნენ. იმავე დღეს,

როცა ცისიდან გამოუშვეს... რა ვუყოთ... სულ ერთია! ესღა მე კვადი მიტანილი მაქვს და თვალდამ კელარ დამეკარგება. მაგას ითხოვს ჩემი საკუთარი მართებულობა და აგრეთვე იმ კაცის სიმართლეც, რომელსაც სურთ გადასადგინონ სხვების დანამაულობა... უსათუოდ ვუკიდამ იყო ნაბძანები, რომ ის კაცი გამოუშვეს... ვნასთო მაინც და მაინც ამ ორის კვირის შემდეგ იყიდება იზას ქონება და მე მივალ დასათვალიერებლად.

ნაწილი მეოთხე.

სახლი ბაზილიოსი, ტარტიუჭისა და კ-0

თ ა ვ ი I

გიურე მოქმედებს.

გამომიება ლეა შედანიის სიკვდილის თაობაზედ გათავდა და მორის-იუერანის განსამართლების დღეც დანიშნეს. თავ-მჯდომარეს სამჯავროისას მსტიცი დე-ტალიეს თავი მოაბეზრეს ოსოვნითა ბილატები მოგვეცია განსამართლებასი დასასწრებათ. მთელი ჰაზრითი მიეშურებოდა რომ დასწრებოდა ამ დაფარულის საქმის გაჩევის დროს მით უიერო, რომ გახეთებმა სმა დაგდეს ამ საქმეში რადაც სასიკვდილო სანიდუმლოება თავს იმაღასო.

აკენტს გიურეს ჯავრითი გულში ყელში მოეპჯინა, რომ ვუჩი ანათხოვეს ამის ნაკვალევსა და ამიტომაც ღრუებით დაეთხოვა თავის უიეროსს და ისევე შეუდგა თავის ნაკვალევს, ერთი მე მაინც დავრწმუნდე ვცდები თუ არაო. უკვლახედ წინ იტლის მატარებელს მიატანა, რომელიც ლეა შედანიის მოკვლის დღეს გუდარს ჰყოლია. იტლის მატარებელმა უთხრა, რომ მე შემოდანიან გაჩვენათ ის სასილო, საც

გუდარი ჩემის ფიქრით შევიდა, მაგრამ ვი კერ დავიფიქსავ მართლაც იქ შევიდა, თუ არაო. ის სახლი იზას სახლი გამოდგა: გუდარი იქ შესულიყო. რა თქმა უნდა გიურემ მასინვე გამოიკითხა მშვენიერის იზას ვინაობა. უამბეს ბევრი უცნაური ამბავი ამ ქალზედ, უამბეს თავდაუტყველ ქალსაკით. ცხოვრებდაო, თუმცა საყვარელი ვი არ ჰყოლიაო; ბანკირის ქვრივი ფუფუნ ბრესავით აბნეკდაო და უზარ-მზარ კალესში ჩავარდაო. მერე წავიდა გიურე პოლიციაში, იქ ბევრი ვერა შეიტყო-რა იზასზედ. მაგრამ მანც ერთი კვირა ცნობა მოიპოვა: იქ უთხრეს რომ ერთი გემის ჯარის-კაცია სიმონ რივე, იზას ამბავი იმან დაწვრილებით იცისო. მასინვე იმ ჯარის-კაცისაკენ გაქანა დაუღალავი გიურე და აუხსნა რომ ერთს კაცს გავიქვით უყვარს იზაო, იმასზედ ჯვარის დაწერა უნდაო და თუ იზას ვინაობა არ შეგიტყუთო, დაიღუპებაო. მე იზა უღივსი დედა-კაცი გეცნობიაო, მაგრამ სელში ვი არავითარი საბუთი არ მიჭირავსო, რომ ეს დავამტკიცოვო. ბებერი ჯარის-კაცი სიმონი მსლათზედ თავის დღეში უარს არ იტყოდა: სოლმე, ოღონდ ვი შემთხვევა ჰქონოდა და ამასთანაც საშინლად ეჯავრებოდა ქალები საერთოდ და იზა საკუთრივ. ბევრი თხოვნა აღარ დასჭირდა გიურეს. სიმონმა უამბო, რომ მე ერთს გემის ჯარის-კაცს რიგობერს ზოვავს ვიცნობდიო. ერთი თოკივამ გამოშვებული რამ იყოვო და მადლობა დმერთს მაკვდაო. იმ რიგობერმა მიამბოვო რა წითელი კოჭიც ბმანდება ის ქალი, რომელიც ბანკირმა სეგლენმა შეირთოვო. ის რიგობერი დაატრეგდა იმ ქალს საჭეიფოდ დუქნებში და მიკიტან-სახებში და ერთობ იმისთანა ადგილებში, საცა მართებული ადამიანი იქვს არ შესდგამს. და როცა ვუსყუდებო რაზედ ჰყვები მაგ საწყალ ქალსაო, ეს ზასუსი მომცაო:

— ჰყვინო! მითხრა სარხარით რიგობერმა: იცით სადა ვნახე პირველად ეგ ქალი? ვიდდინის ახლო, სოფლის ჰიჩას, ერთის კვირის გაცარტული იყო ოსმალებისგანა. იზა ვერ იმით ავიცრებს ასთრედა, მერე მოჰსწყინოდა ოსმალების მეტის-მეტე ბრეყული

ქცევას, მოჭკონებოდა რომ ქრისტიანია, რომ თავისის ჭკუენის მტრებთან ქეიფი და ყოფნა სამარცხვინოა და გამოქცეულიყო. მე სოილს ვიხსენებ და ვხედავ მობავალი შემსვდა და ასე იყო მისუსტებული ცალკე შიმშილისაგან, ცალკე შიშისაგან, მდევარი არ დამეწიოსო, რომ აჩაქათი აღარა ჭქონდა. მას აქეთი იზას მე ვინასავ, ვაჭმევე, ვასმევე და ესეც ვიცი, რომ დამით ბეგრჯელ შინ არ არის და სად ატარებს დამეებს ვი, არ ვიცი.

— სწორედ ის ვინა, ხანკირი სიგლენი რომ შეიერთო, ჭკითსა გიურემ.

— ნამდვილად. დამცათ, ჯერ სადა წართ! რამდენსამე ხანს შემდეგ ვნახოთ ჩვენი რიგობერი მორთულა როგორც დიდი-გაცი ვინმე და ის გოგო, როგორც შეფის ქალი... რიგობერი განგებ თავს ისე ახველებდა ვითომ და ფრანციული ერთი სიტყვაც არ ესმის. ის ნათრევი გოგო, რიგობერი და ერთი კიდევ ვიღაცა ვი იმთი მგზავსი საიოკე განმანაკებულებუნ და ჭყლეფდუნ თურმე ჰატიოსანს ხალხსა... მგონია რა რიგად პლუტობს ესლა, როცა დიდი-გაცი ცოლად გასდა.

ეს ამბები რომ შეიტყო გიურემ გული დააჯერა რომ ნამდვილს კვალშია ჩამდგარი. მთელი ორი დღე ზედა-ზედ მივიდა სასამარტლოში, მაგრამ გამომძიებელი იქ ვერა ხახა. მესამეს დღეს შესვდა და დაუწყო ლაზარაკი, კერძომონმა სიტყვა გააწვეტიან და უთხრა:

— ტყუილათ ნუ ირჯებით, მე ავი გთხოვეთ თქვენ, ნუღარს ეძიებთ მეთქი. გამომიყა გათავებულის და საქმეც წარდგენილია გასარჩევად. მე გამოსაკითხავი აღარა მაქვს რა. მე ჩემი აზრი შემდგენია და დარწმუნებული ვარ, რომ არა ვცდები. თქვენც გირჩევთ ხელი აიღოთ მაგ საქმის გამოკვლევაზე, თუ გინდათ, რომ უსიამოვნოა და შიში არ ჩაიგლოთ თავი.

ამის თქმასზედ კერძომონმა დასია მოსხენება, რომელიც გიურემ წარუდგინა.

„სხვა გზა არ არის, თავი უნდა დაკანებო მაგ საქმეს, იგივეს გიურემ: უსათუოდ ზეკვიდამ ბრძანება რამ მოასკლია.“

გიურემ მართლა განიზრახა თავის დასებება, მაგრამ მეორეს დღეს შადი, რომელიც ტიუსოსთან ენახა, მოვიდა აძასთან და საქმე სულ-ასლად გადატრიალდა.

— თქვენ როგორ მომაგენით? ჰკითხა გიურემ.

— ძალიან ადვილად, პოლიციისში ვიკითხე თქვენი სადგური.

— რა გნებავთ?

— ღია შედარის საქმეზედ მოვედი.

— ეგ საქმე მე აღარ შეძენება, თავი დავანებე; მაგის მიზეზით ბევრი უსამართლობა მივიღე. დამნაშავე უხეშოდაც იპოვეს და მალე გაასამართლებენ კიდევ.

— ეგ ყველაფერი კიდრ, მაგრამ უნდა კი გვიშველოთ რამე.

— მე არ მესმის რა შეველაზედ ლაპარაკობთ.

— მე არ მიკვირს, იმიტომ—რომ საქმეს კარგად ვერ ავსენი სოლმე. ჩვენ დანაშაულებული ვართ რომ აგრესიის მართალია და გვინდა ეს როგორმე დაგამტკიცოთ.

— ბიჭოს! მას თქვენც ჩემი აზრისანი ყოფილხართ.

— და არც ცოცხალ საბუთები გვაქვს. მაგრამ გიმეორებთ, იმ საბუთების ასახა მე არ შემიძლიან. მე აქ იმისთვის ვიხსენებ რომ გთხოვთ წამოხმადეთ ჩემს მეგობარ პალიანთან, რომლის დედისაც გირაოთა ქონდა დაკარგული ბანკის ბილეთები. პალიანმა კანონები კარგად იცის და ის დაგიმტკიცებთ რომ აგრესიის ამ საქმეში მართალია ჩვენ კარგად ვიცით რომ განჯას გასამართლებლად უნდა და მუქთად არ ჩავიტარებთ შრომას.

— მე თქვენგან გასამართლებლად არც ვითხოვ და არც ვინდობ. თქვენ კაი სალხი მუშა-გაგნის ხართ და თუ რამ შემიძლიან გიშველით იმიტომ მაინც, რომ მეც თქვენის აზრისა ვარ. ვიცი რომ ჩემის

სელობის კაცთა შორის ბეკრი ცუდი კაცია, საცა არა ჰკითხვიან ვე-
ლგან კირებთან, მაგრამ იმისთახანიც არიან, რომელნიც პატრიარსათ
ასრულებენ თავის თანამდებობას... მე ძველი ვარის — კაცი ვარ;
თმის დროს მეც მიომნია ჩემის ქვეყნის მტრებთან და სისხლი
მიღვრია. თქვენი შველა ჩემი ვალია და გიშველით გიდეც. გამოძიება
გათაკებულა, ჩვენ მეორეს, ჩვენს საკუთარს გამოძიებას მოვასდენთ
და იმედი მაქვს ისე ძალე გავათათ, რომ განსამართლების დღემდე
მოვასწროთ.

— მის თანახმა ხართ... ძალიან კარგი. მართალი ბრძანეთ,
თქვენი სელობის ბეკრი ცუდი კაცია, მაგრამ კაი კაცებიც კი უო-
ფილან.

— თქვენ უსათუოდ შორის ფერანის მეგობარი ხართ?

— დიან, ამხანაგები ვართ; ერთს დროს ერთად ვმუშაობდით.
მე იმისი დაჭერის ამბავი ესლა — სან შევიტყე, როცა ტიუსოს-
თან გადავიდი. თქვენ გეტყვით რა საბუთები აქვთ იმის გასამტყუ-
ნებლად?

— მოკლეულის ქალის სახლში არი ბოთლი შემხანსკი საწამლა-
ვით იზოკეს.

— ეგ ვიცი.

— იმ საღამოს ფერანს ეუიდა სწორედ იმისთანა შემხანსკი და
ჰბუცავს რომ საწამლაჲო ჩემის თავის მოსაკლავად ჩაუყარეო.

— არ მესმის, ჰსთქვას შადიმ და ტუნი აიშვირა.

— ესეც იციან, რომ ღამით შინიდან გამოსულა არც თვითონ, ამბობს
ამხედ უარს, მაგრამ სად გაატარა ღამე, ამას კი ძალაგს.

— მაინც რას ამბობს?

— ჰასუნს არ იძლევა, ამბობს რომ მატის თქმა არ შემიძლიანო.

— არც ეგ მესმის. მაგრამ იქნება ჩვენ როგორმე ავისსნათ
ეგ ამბავი.

— მე იმედი მაქვს, რადგანც მე დაწმუნებული ვარ, რომ დაძნასძავე იყრანსი არ არის.

— როდის ინებებთ მობრძანებას?

— ესლა ჰალიარი განა შინ არ იქნება?

— შინ არის და თქვენ გელით.

— მაშ რაღას ვიტყვით, ესლავ წავიდეთ.

ნასკვარ საათს შემდეგ ჰალიარის ოთახში ისხდნენ ორივენი.

— მე ძალიან მსწუსებს ამბავი ერთის ასალ-გაზდის ქალისა, რომელსაც შავი ბედი ჰქვდა, უთხრა ჰალიარმა გიურეს: ერთი ჰატიოსანი, გულ უბრყვილა ქალია და ესლა ისე უსუტკომოდ და უზატრონოდ დარჩა, რომ შეგეტოდებათ.

— ჰატიოსნება და გულ უბრყვილობა იშვიათი ღირსებაა, ნამეტნავად იმ წრის სასლში, მიუგო გიურემ მძიმედ.

— იქნება არც ისე იშვიათია, როგორც თქვენს ჰიეიქრობთ, უზასუსა ჰალიარმა: თქვენ რომ მუშა სალს ისე დაასლოკებით იცნობდეთ, როგორც მე, მაშინ სულ სხვას იტყოდით. ამასედ ლაზარავი მერე იეოს, ესლა ჩვენს საქმეს დავუბრუნდეთ. ის მუშა-ქალი, რომელსედაც მე მოგასსენებთ, სულ-მარტოდ მარტოა, ობოლი, ნათესავთაგან მარტო ერთი მძალა ჰყავს და ის უბედურიც ასლა დაჭერილია ლეა მედანის საქმის თაობასედ. მე არ ვიტნობ იმ უმწვილს, მაგრამ შადი და ტიუსსოს სასლობა ვი ვაზად იცნობს. ყველანი ესენიც დაწმუნებულნი არიან, რომ იყრანსი მავ საქმეს არ იქმოდა.

— ევ ვერაიერი საბოთია. ვაცის კვლა სომ სელოსნობა რამ არ არის. ვაცის კვლას სწავლა და ცოდნა არ უნდა. მომსდაჩა, რომ ძალიანს მშვიდობიანს ვაცს მიზესი მოსტკომოდეს და ვაცი მოკვლას.

— დანაძაგლობას სომ სავანი რამ უნდა ჰქონდეს, ვაცს იმისთვის სომ არა მოჰკვლენ რომ აიღონ და იმისი სისსლი დალიონ,

რამე საგანი უნდა ჰქონდეთ. ახა რა საგანი უნდა ჰქონოდეს იმ საწყალს უმაწვილს, წასუღიყო და ღუჯა მუდანი მოკვლას? ახა როგორ გაცინობდა უბრალო დღიური მუშა ქეიფის ქაღალს მადლის წრისას? სახლში კი შეუშვებდა?

— მაგში მეც გითანსებთო. მეც დარწმუნებული ვარ რომ მორის ფერანი მართალია.

— უფრო გარკვევი, მე აღუთქვი ამელი ფერანს, რომ არაფერს არ დაგზოვავ მეთქი და შენის ძმის სიმართლის დასამტკიცებლად საბუთებს კი შეგიგროვებ მეთქი. თქვენ შემეწევით თუ არა?

— დიას, ეს არის რომ გამომიება გათავებულა და ფერანის ძანსც განსამართლებენ. მაგრამ არა უშავს რა. რაღონდ საბუთები ჩავიგდეთ ხელში და დაე განსამართლონ, სომ განმართლებენ.

— საბუთებს ვიპოვით.

— მაშ ერთი ბეკითად მოვიღაპარაკოთ სკენს საქმეზედ. მე ჩემად შებნას შეუდგები და თქვენც კი უნდა მიშველოთ. თქვენთვის როგორც მოსაქმე კანცისთვის ადვილია ზოგიერთი ამბავი შეგვიტყუოთ, მე კი, როგორც პოლიციის აგენტს, დამიშალავენ. თქვენი სახელი? ჰეითსა გიურემ შადის.

— არისტიდი ღებლანი, მეტს სახელს შადის მეძახიან, თქვენც კვრე დამიძახეთ.

— ბატონო შადი, მოინათ თქვენ გენახათ იმ დღით კაცი, რომელიც გამოვიდა თურქი იმ სახლიდან, საცა ღუჯა მუდანი მოკვლას?

— დიას, მე ვნახე.

— მითამ ას კაცი იყოას ქალის მკვლედი? თქვენ როგორ გგონიათ?

— თავს მოვიჭრი რომ სწორედ იმისი მოკვლედი და არა მორისისა, რომელიც არ შეიძლება არ მეცნო. მე დარწმუნებული ვარ,

რომ მკვლელი ის ჯაგლაგი გუდარია; რომელიც ესლა-სასი ღაზათია-სად მივბრუნებუ.

— როგორ თუ მივბრუნებთ?

შადიმ ყველაფერი უამბო.

— ამელი იყრანძა როდის გაინცხო ტიუხსოს სანდობა?

— სესილას დობილია; ამელის ძმა ტიუხსოსთან მიუძაბდა.

— დიდი ხანია მას აქედ?.. იქნება მორისი ქალის მკვლელის ამხანაგია?

— ვისი? აიმ ჯაგლაგისა? რას ბძანებთ!... მორისს ჭირივით ჯავრებოდა გუდარი, რადგანაც სესილას ირთავდა. მორისს და სესილას ერთმანეთი უყვარდათ. გუდარის წყალობით მოუვიდა, რომ მორისი სანდობამ დაითხოვეს. იმ ჯაგლაგმა სწორედ ჯადო ნაქნაწსვით შეაყვანა თავი სესილას მამას, და სესილას რომ არ უნდოდა გუდარის შეერთვა, ეგ იმით მტკიცდებოდა, რომ ჯვარის-წერის დღეს ქალი წყალში გადავარდა, თავს იხსობდა და მე გამოვიტანე წყლიდან.

— დაიტავო, უთხრა გიურემ: ყოველივე ეგ მტყუარბილი ჭქონდა გამოძიებულს, მაგრამ გამოძიება როგორღაც უნდაურად წაიყვანეს... უსათუოდ მალე დამ რაიმე ბძანება იყო. დიას, მე მისსოვს, რომ კგონი ყველაფერი ცნობილი ჭქონდა გამოძიებულს. დღით 21 ივლისს თქვენ სესილა წყლიდან გამოგოყვანიათ. სესილა წყალში ხაკადნილიყო აუსტერლიცის სიდიდამ განა?

— დიას.

— აი რას მოგასხებთ, ბატონებო, ჭსთქვა პოლოს გიურემ: რასაც აქ ვიტყვით ჩვენშივე უნდა დარჩეს. არავის დამჩანსვა არ გვინდა, მაგრამ გულ ასდილად ღაზარავი კი საჭიროა. ჩვენ არაფერი არ უნდა დაკმალოთ, რაც კი საქმის ასახსნელად საჭიროა.

— მართალია, მართალი! დამჩანსეს მალიარმა და შადიმ ორნივე ერთად.

— მირის იუჯანს და ტიუსსოვს ქალს ერთმანეთთან ხომ არა-
იუჯი ჰქონიათ? იქნება ჯვარის-წერის წინა ღამეს სესილა თავის სა-
ყვარულთან იყო, რომ მასთან ერთად მომკვდარიყო.

— დამაცათ! დაიძინა შადიმ: ერთი წაღაც მაგონდება... დისი,
სწორედ, როცა ექიმმა გონზედ მოიყვანა სესილა, სესილას გულის
ზიდილი ძალიან მოუვიდა. ექიმმა წარბი შეიკრა და დაიძინა: „ჩქარა
საკაცო!“ მე გაოცებულმა ვკითხე: „განა უკეთ არ შეიქმნა; მე მეგონა
სულ გადაწხა მეთქი“. აქ სხვა წაღაც ნიშნებია და ჯერ კი ჯერ გა-
მივიანო, მიზასუსა ექიმმა: მე დაწმუნებული ვარო, რომ მინამ წყალ-
ში ჩავარდებოდა, დიდი წვალეზა გადასვლიაო“.

— თქვენ კარგად გასწავით, რომ რასაც ამბობთ, სწორედ იგე-
იყო? ჰკითხა გულ ალექსებით გიურემ.

— დამაცათ, კიდევ რას გეტყვით. სასწიულოში რომ მივედით და
განსე სესილას უკეთობა, ექიმს ვუთხარი: „ამისთანა ღამწი და თავს
გი ისობდა მეთქი!“ „ახა წყალმა დაისინა კიდევ სიკვდილმსგანსაო.“
მერე დაუმატა: „საწყალს მძიმე ნაღველი ჰქონია, თავი სასიკვდილოთ
დაუდგოა, მაგრამ მინამ წყალში ჩავარდნილა, ჯერ საწამლავი დაუღე-
ვიაო.“

— როგორ, მაგისთანა ამბები გცოდნიათ და გამომძიებელს არ
შეატყობინეთ?

— ამელიმ მითხრა, რომ თვითონ სესილას სასაგს გამომძიებელ-
საო. სესილას ეთქვა: „სუ სწუხარ, ხეძო ამელი, ჩვენ დავიხსნით შენს
მისაო; მე ჩემს თავს დავღუჭამ და იმის კი გადავარჩენო.“

— ანც ევ უთხარიოთ გამომძიებელს! უსაყვადურა გიურემ გულ
აგიცხად.

— განა კი მკითხეს რამე, უზასუსა შადიმ: აი თქვენ უკი-
ლაიურს ვერს უგდებთ და სხვანი კი დამიყვარებდნენ: „ბევრს

სუ ზბოდავთ, თქვენ ისა ჭთქვით, რასაც გპითისავით! მოდი და აქ
ჭსთქვი რამე.

— მართალია. ზოგჯერ გამოძიება სულელურად მიჭყავთ ხოლ
მე. ჩვენ ვგელანედ უწინარეს ეგ ამბავი დაწვრილებითა უნდა შე-
ვიტყოთ. მე ტიუსსოხსთან წაკალ და სიფთსილით გამოგპითისავ სე-
სილს.

— განა არ იცით...

— რა?

— ისა რომ სსწყალი ქალი ძალიან აკად არის. აი მარი დღეს
გონება მინდილი წიგს. ექიმს ფიქრი მიეცა, იქნება აღარ ადგესო,
უთხრა შადიმ და თვალში ცრემლი მოკრია.

— ასა ღმერთო ჩემო! აი უბედურება! მე თვითონ იმ ექიმს
გნასავ, რომელსაც სასნეულოში უწამლნია. იმის ჩვენებას დიდი
მნიშვნელობა ექნება.

— მე, ძეგონია, თვითონ მორისი რომ ნასოთ ცისეში, ცუდი
არ იქნება, უთხრა ზადიანმა: ერთი მოხერხებულად რომ გადაუკრათ
სიტყვა ან ამბავსედ, იქნება ვგელაფერი ათქმეინოთ.

— ნასვა არ შეიძლება. ის ესლა გონსიერეში აღარ არის, მა-
ზასში, ჯერ ექიმს გამოგპითისამ და მერე მორისის ვეჭილს გნასავ და
ვიგლათერს გუამბობ.

— ამბობენ, ქალის მოკვლის მიზეზი გაქურდვა იყოგო. მორისს
ვიგლათერი გადაუჭოთეს და ვერა უზოკეს-რა. მაშინ როდესაც ნაქურ-
დალი ბანკის ბილეთები კი გუდარს დედი-ჩემისათვის დაეკირავებინა....
ჭო მართლა, მაგ ბილეთებს რა უყვებს? მე ვერ გამოვიცა, ან საგანსედ
რატომ ჩაიუშეს საქმე.

— როგორ? განა თქვენთვის არა გამოუცხადებიათ-რა! საკვირ-
ველი გამოძიება! ბანკის ბილეთები ერთს ზოლიცის აკენტს უზოკეს

და იმას უთქვამს, რომ ჩემმა დეიდამ სიკვდილის უამს მახეჭო. იმ აგენტს ბოიე ჰქვია.

— ბოიე! დაიფიქრა ჰალიარმა: ოჰ, ის არაა! იმან მოჭპარა საწყალს დედა-ჩემს ის ბილეთები.

— მართლა მატ კაცსკედ ვერაფერს შეტყუით? ვინ არის, რა კაცი არის? ესენი ყველაფერი გამოგვადგება საქმისათვის.

— ბოიე ჩემი დეიდა შეილია. თუმცა დედამისი დიდი ღვთის-მოყვარე იყო, მაგრამ უჭრდოდ გი შეილი ჰქვია. ბოიეს ჰატარაობაში უკვდილის შეილს“ კიხსდნენ. დედა სამადლო საღსში მოუკვდა და დედა-ჩემმა თავისი დისწული აიყვანა გასაზღვლად და მიზანა იესუიტების სემინარიაში, ამ სკოლიდამ გამოვიდა საზისზარ კაცად. ორჯერ თუ სამჯერ სამართალში იყო ავ-ზნეობისათვის გასასმართლებული, ერთ-სკედ კიდევ რაღაც ავ-კაცობისათვის. ყოველთვის იესუიტები ჰქომ-გობდნენ და გადაზრხენდნენ სოლქე. ბოლოს ჰოლიციაში ადგილი უმოკეს. სამაგელი რამ არის და ძალიანაც მეკავრება. თუმცა თვალად კეთილ სულსა ჰტავს, მაგრამ ბოროტია და შურის მიიები. სწორედ მელიას კაცის სასიისა. დედა-ჩემი დაჯერა რომ დიდი ღვთის მოყვარე კაცია, ამით აუბა თვალები, დაჰსტყუვა ფულები, თუმცა გასკეკებულს არ უყვარდა სშირად გასსნა ქისისა. ჩემსკედ სამაგელ სმებსა ჰყრიდა, ამბობდა რომ თოკით დასასხობიარ და ჰირში მეუბნებოდა, შენი უკეთესი მეგობარი მე ვარო.

— იმ ზანკის ბილეთებსკედ რაღას იტყუით?

— აგი მოგასსენეთ. ესლა აშკარაა რად დამიზარა მე სწორედ იმ დროსათვის, როცა დედა ჩემს ენა სავარდნილი ჰქონდა და გობე-ბა მისდილი. მარტო მომაკვდავ დედა-კაცთან მეოფს. ვინ დაუშლიდა იქარობა სკედ გადაქრობისა. გასკეკებულს არ უყვარდა შინ. ფუ-ლის შესასკა. ეგ ზანკის ბილეთებსკე იმიტომ დარჩენია შინ, რომ დასკვდილ გონკერტში ყოფილა. არაა! იმან ბოიე გასსნიდა იმ კონკერტს,

იფიქრებდა სომ არაკის ეცოდინებო ამ ბანკის ბილეთების
ამბავიო და მოიზარაკდა. ამის დასამტკიცებლად აი რა საბუთია: იმი-
სი სამსახურიდამ უეცრად გასვლა და ჰაროიუდამ გაზარკა.

— აი თვითონ ბოიემ კი რა აჩვენა: — მე აქამდის არ გიცოდი
რომ ღაზარაკი დედა თქვენსედ იყო — იმანა ჭსთქვა, რომ დეიდაჩემს
მე ძალიან უყვარდიო და ღვიძლი შვილი კი თვალის დასანასაკად
ეჭვარებოდაო. როცა კვდებოდაო, უნდოდა უღუკმა ზუროდ არ და-
კვდყო და შვილის უჩუძარ აიღო და კანკერტი ბანკის ბილეთებით
მასუქაო. ჯერ კი უარი უთხარიო...

— ოჰ, ის მუწალი ისა! უარი უთხარიო! უნამუსოდ სტყუვის.
მერე რაო, ჭკითსა ზალიანმა გულსედ მოსუღმა.

— იმას რომ დაუჯეროთ, მითომ იმიტომ მიიღო ეგ სასუქარი,
რომ მოძღვარს უჩუქია.

— კარგი ამბებით კი ეჩნება ყურები გამოტედილი მის მოძ-
ღვარს.

— მის მოძღვარს კი არა, დედა თქვენის მოძღვარს. დედა
თქვენი შეჭსვეწნია მოძღვარს და იმის შეიწყოებით ძლივს-ძლივს აუ-
ღებინებია სასუქარი.

— აქ ცხადი ტყუილია. დედა სემმა იცოდა რომ ეგ ბილეთები
სხვისა იყო, აზა როგორ ასუქებდა. დედა-სემი ძალიან ჰატოხსანი
დედა-კადი იყო და მაკას არ იქმოდა.

— მაგასედაც ვასუსი მზათამ ჭჭონდა. დედა თქვენს მითამ ეკით-
ხნოს მოძღვარისათვის, ვადითა მაქვს დაგინავებული და უდა ცადაც-
ღებულთაო, შემძლიან როგორც მინდა ისე მოვიმძაროკო ეს ბილეთ-
ებიო. მოძღვარმა უთქვამს შეგიძლიანთო და მაშინ აიღო და მე მ-
სუქარო, არ მინდოდა ამდოკო, მაგრამ ბეგრი მესვეწა და მეტი რა
გზა იყოო.

— და ეს ყველაფერი დაუქვირეს? არა, თქვენად მანც როგორ არ მოუვიდათ, რომ იმისთანა ხელ მოჭერილი დედა-კაცი როგორც დედა-ჩემი იყო, სამოცი ათას ფრანკს ისე ადვილად არ ასესებდა, მეტე უცხო კაცსა.

— ამაზედა ბოიეს ვერსი. მზათა ქქონდა. ჰსთქვა რომ დედა ჩემი უწინაც იფულს ასარგებლებდა და ურჩის სარგებელს იღებდა და იმით ცხოვრებდაო, ეგ იმისი ხელობა იყოო.

— უნამოსო კაცი რომ იქნება, იქნება. არ ეყო რამ გაჭქურდა, ცილსაცა ჰსწამობს.

— ჩვენ მაგ ბოიეს თვალი უნდა ვადვიროთ. ესეც სახეში მისა-
დებია, რომ შირველი გამოძიება იმის ხელში იყო. იმის რჩევით არის დაჭერილი მორის ფურხანი, მოწმებიც იმის წამოგნია. ესღა იმის საკუ-
თილო ის იქნება, რომორგორმე ანდრე გუდარი გამართლოს, თორემ
თუ ანდრე გუდარი გაება ამ საქმეში იმ ბილეთებს ჩამოაცლიან.

— ახა დაგვარბეთ თვითვეული ჩვენგანი რა გზას დაადგეს და ჩვენ დაუფრებელივ საქმეს შევუდგებით, ჰსთქვა პალიარმა.

— მე მღვდელი ჩამბარეთ, ჰსთხოვა შედომი: და სასჯეთ რაგის გამოვავთქვიინებ. ასე მოვივატუნებ თავს, ისეთის ფარისეველებით მო-
ვაქციეო, რომ ყველაფერს წინ გამიშლის.

— კარგი, მე შევიტყობ იმ მღვდლის ბინას და თქვენ გაცნო-
ბებთ. უთხარით, რომ ქვრივის პალიარის შვილისაგანა სართ და შვილს
უნდა შეიტყოსთქო, დედამ სომ არაფერი დაავალა შვილსა-თქო.

— მე რადას მანდობთ? ჰკითხა პალიარმა.

— თქვენ აძელი სასუთ, მგონია თქვენი საწყენი არ იყოს, უთხრა
გიურემ და საუტინა: და ჰსთხოვეთ, რომ რაც იცოდეს თავისის ძმის
შესახებ, ყველაფერი გიამბოთ.

— ძალიან კარგი, უთხრა პალიარმა და წამოწითლდა: მაგრამ მე
წინადაც გამოძიებას და ყველაფერი უნამზია რაც იცოდა. გამოძიე-

ბელმა ერთს რაღაც ბარათზედ მოძკითსო, ვითომ სემს ძმას მიე-
ღოსო და მის ქალაღებში გი არ აღმოჩენილიყოსო.

— უსათუოდ ეგ ის ბარათია, რომელიც მე ვიზოვე ქარსანაში,
სადა მოჩისი მიქობდა. ამბობენ ყველასზედ დიდი საბუთი მოჩისის
დანაშაულობასზედ. ის ბარათია ქალისგან არის დაწერილი, რომე-
ლიც იეგრანს ამისანაგად ჰყოლია ამ საქმეში. ქალი ჰსწერს და ეძუდა-
რებს შენ გაიწირე თავი და მე გი დამისენიო.

— როგორ? ნუ თუ მართლა მაგისთანა ბარათი არის სადმე!
დაიძასა პალიარმა და იყერი წაუვიდა.

— გეუბნებით, ეგ უსათუოდ ის ბარათია, რომელსედაც თქვენ
ლაშარავებთ.

— არა, ბარათი, რომელსედაც მე ვლაშარავებ, სესილას დაწე-
რილია და თვითონ ამელის სელით გაგზავნილია მოჩისთან.

— ვაი შენს ბიჭს? იქნება ამ ბარათშიც სერსი რამ უსერსეს...
ესლა მე ნება არა მაქვს მაგ საქმეში გავეჭიო და ქალაღები გადა-
სინჯო. მაინც და მაინც ეგ ამბავი დავიწყოებს არ უნდა მიეტყოს და
სელსზედ უნდა დავისვიგოთ.

ამსახარში შადი ადგა და ჯიბეების მისჯვას დაიწყო. სასეზედ
რაღაცა ელდამ გაურბინა, თითქო რაღაც აგონდებს და ვერ მოუგო-
ნიაო.

— რას ეძებთ? ჰკითხა გიურემ.

— ბარათზედ რომ ლაშარავი დაიწყოთ, მომაგონდა რომ რაღაც
ის გუდარი ჯაგლაგი მიეიტყუებოთ, უბიდამ რაღაც ქალაღდი გავარდა,
ავიდე და შევინახე, ესლა ველარ მიზოვია, არ ვიცი რა გუყავი. ვინ
იცის გამოგვდგომოდა რაშიც.

— არა მგონია, იმისთანა ოსტატს ავანავსა შეენასა ჯიბეში ქა-
ლაღდი, რომელიც მისი გასამტყუნებელია.

— ძალიანს კარგს იზამთ ის პარათი იზოკოთ, ჭსთქვა გიურემ: მაგისტანს ავასაკებმა იცინ შენახვა იმისთანა ქალღღებისა, რომელნიც, თვითონ იმათაც თავს ჭსტრინ და სხვასაც. ერთი კარგად მონასეთ!

— ჯიბებში ვი არა მქვს. მამინ ჰატარა შექეიფისებული ვიუკ და იქნება, დაკვარტე კიდევ... მოიცათ, სწორედ ასაღის შალკრის ჯიბეში მექნება, მამინ ის მეტვა. სადამოყედ შინ რომ მიკალ, მოკნასაც და თუ ვიზოკე მოგოტანთ.

— განა ხელ მოსაკიდებელი არის რამე იმაში? ჭკითის ჰალი-არმა.

— არ ვიცი, უთხრა შადიმ: არ წამიკითხავს, ისე ხავიდე ჯიბეში და მეტე გადამავიწუდა.

— ბატონო შადი, უთხრა გიურემ! მგონი თქვენ იმ უბანის ასლო ჭსდგესართ, საცა ლეა მედანი მოჭკლეს?

— ძალიან ასლო მსოლოდ წელის მეორე ნაპირას. სმიზად ზოგიერთის მიწევისსაგამო. დაკდივარ სოლმე, ლეა მედანის სასლის გვერდით რომ სასლია, იქ.

— ის მიწევი მე ვიცი. თქვენა და ის ქალი ერთად მინასვილართ გამოძიებულთან.

— თქვენ მამინ იქ იყავით?

— თუ სსოვნა არა მალატობს, მგონი იმ ქალს დენი'ზა ჭქვინს. რცდა სუთის წლისა თითქმის იქნება და ძალიან ლამაზია.

— სწორედ ამბობთ. მე ვსედავ რომ ჰირში გემო გქონათ.

— თუ გნებაგო, ბატონებო, უთხრა გიურემ: ყველანი ერთად წავიდეთ იქ, საცა ქალი მოჭკლეს, სასლში ვი წუ, გარეშემო მიკათვალ-მოკათვალდებოთ. ერთი უნდა გავზომოთ რამოდენა მანძილია იმ სასლიდამ საცა ივერანი იდგა აუსტკრლიცის სიდამდი, საიდამაც სესილა

გადაჯერდნოდა წყაღში. ის გზა გამოვიკვლიათ, რომელზედაც ქალის
იკვლევლი მიმავალა ეტლამდე.

— საცა მე ის ჯაგლაგი გუდარი ენასე? იკითხა შადიმ.

— დარწმუნებული კი საერთო რომ სწორედ გუდარი იყო.

— არა, სასე არ დამინახავს და ვერ ვიტყვინი. მაგრამ ეგ არაფერია,
მე დარწმუნებული ვარ, რომ მარტო მაგისტანს უნამესოს შეუძ-
ლიან მაგისტანს საჭმის მოხდენა.

— თქვენ ბატონო შადი, შეიარეთ თქვენსა და ის ბარათი მო-
სასეთ. თუ რაშიმე განძოხაყენია, ჭსჯობს ესლაკე ვიტოდეო.

— იქნება საჭმისათვის ფული იყოს საჭირო, უთხრა გიუ-
რიეს პალიარმა: გთხოვთ ნუ დამხოგავთ, რამდენიც გნებავდეთ მი-
ბძინეთ.

— მადლობელი ვარ, უმასუნა გიურიემ: ჯერ საჭირო არ არის
და თუ დამესრჯება რამე ანგარიშს მოგართმევთ, ესლა კი დროა, წა-
ვიდეო.

ეველანი წავიდნენ. რამდენსამე წუთ შემდეგ კონტრესკარზის ბულ-
ვარში მივიდნენ.

— ეტლი აქ იდგა, სთქვა შადიმ: აქედამა სხანს ის სასლიც სა-
ცა ქალი მოკლეს. აქამდინ მგონი ის სასლი არავის დაუტყერია.

— შვიდი თვეა მას აქეთ რაც ქალი მოკლეს და მას აქეთ ვერა-
ვის გაუბედნია მეც სასლის დატყერა, სთქვა პალიარმა და ცნობის მო-
ყვარებით დაუწყო სასლს სინჯვა.

— ეგ გამოიძებს კარგათ მოუსდებოდა, შენიშნა გიურიემ. არც
სასლის პატრონი იქნება წაგებაში იმიტომ რომ ლეა მედანმა ერთი
წლის ქირა წინ მისცა.

გიური იმ გზაზედ წავიდა რომელზედაც გაუფლია ეცნა შადის
რომ შესეადრია დამინამდის შადი თავის სასლში მიიწებუნდა ბარათის

მოსატანად, გიურე შავიდა იმ სასლში, საცა მორისი მდგარიყო. მორისის სასლის კარებთან რომ მივიდა, შედგა, ამოიღო საათი, დაწიშის და ხამოვიდა უკანვე კიბუხედ. მერე გასწია აუსტერლიცის სიდისაკენ და ყოველ აუგის გადადგმას სთვლიდა. როცა უკან მობრუნდა, შადიც მოსულყო და ბარათი მოეტანა. გიურემ გამოართვა ბარათი და წაიკითხა, მაგრამ ვერა გაიგო-რა.

— ახა რას იტყვიან? ჭკითხა შადიმ.

— სრულიად ვერა გავიგე-რა, უზუსტესა გიურემ: კვრძნობევი რომ ამ ბარათში რაღაც საიდუმლოა. აი რა სწერია: გასსომდეს ისტორია გიორგი გრიგოროსი რომელიც მე გიამბე. გიორგი გრიგორო შქის სარ, არ გაამქლავსო კი. უარხედ დადექ და განთავისუფლებული იქნები. შესს გასამტყუნებლად არაიგერი საბუთი არა აქეთ, ყოხლად იყავ. გამოსვალ თუ არა, მაშინვე მნასე.

— სულ ეგ არის?

— დიას. მიკლი გასაკებია, მაგრამ საჭიროა კი ეს ბარათი შეკინახოთ.

— სასსეულაში წავიდეთ თუ არა? ჭკითხა შადიმ.

— დიას, უნდა წავიდეთ.

სასსეულაში რომ მივიდნენ, შადიმ იკითხა იმ ექიმის სასლი რომელიც სესილას სწამაობდა. ორი მასი ამხანაგი გარეთ დაწნენ ეს ქუჩაში.

— რა დამართვიანთ? ჭკითხეს ორივემ ერთათ, როცა შადი მოვიდა გულ ამღვრეული.

— აი ბედი! დამიხსა შადიმ: საწყალი ექიმე ამ ათის დღის წინად მომკვდარა.

— ეგ ვერაიგერი ამხანა, ჭსთქვა გიურემ: მანც იმის სიკვდილი გზას ვერ გადაგვიღობას.

კარგად დაწვივა ვინ რა უნდა ისაქმოს, დაუნიშნა დრო და ადგილი სად უნდა მოიყარონ თავი. მეტი გამოეთხოვა პალიაისს, შადის და წავიდა.

თ ა ვ ი II

სასოწარკვეთილება.

გამომიების გათავების შემდეგ მორის ფერხანი მანასში გადაიყვანეს. საწყალი ძალიან გამოიცვალა, სიმის თვის ცისეში ჯდომამ საღისი მოუგლა. რაკი სედავდა რომ თავის გამართლების გზა არა ჰქონდა და რომ ესეთის მიდგომით გამომიება მიდიოდა, სასოწარკვეთილებაში ხვარდა. ჰგონობდა რომ სხნა აღარ არის და იღუპება. ესლა თუნდ რა ეთქვა კიდევ როგორ გაატარა 20 ივნისს ღამე არ დაუჯერებდნენ. ამოდ ექებდა სასხარს თავი როგორმე გამოესხნა უსმართლო ბრალდებისაგან. 20 ივნისის ღამეს ქალთან ერთად ენასათ. ქალის დასასკელებსედ უარსედ იდგა, გამომიებელს ეგონა რომ ის ქალი ამის ამხანაგი ყოფილა და ამ ქალისთვის გადაუტია ბანკის ბილეთები, რომელნიც ღვა მედანისთვის მოუხარავსო.

— ქალი მოუწამლამს ერთ-გვარის საწამლავითა რომელიც შამპანსკში აურევიან და თუმცა ამბობს რომ ჩემის თავის მოსაწამლავთა ვქენი ეგ საქმი, მაგრამ სტუეისო. თუ ეგ მართალია ცარიელი ბოთლები მორისის სასლში უნდა გვკვებონა და კერ ვიპოვნეთო. ამხთანაც შამპანსკი, რომელიც მორისს უყიდნია, მეტად ძვირია იმ უბანში საცა მორისი ცხოვრობს არიშოება და მარტო ერთს დუქანში არისო. იმ დღეს მარტო მორისს უყიდნია შამპანსკი, მაშასადამე მისი დანაშაულობა უმტკეულია.

მორის არ შეეძლო უარი ეყო ასეთი დალაგებული მსჯელობა. მაგრამ უკვირდა როგორ მოსიდა რომ ამდენი საბუთი ხემ წინააღ-

დღეც მოგროვდა და გუული დააჯერა რომ გასძრას მოიყვანეს საქმე ესეო, და მოწმებიც განძრას ტყუილს ამბობენო. პირველ სასში უნდა და თავი ეძრთლებინა, მაგრამ ცისეში ჯდომში საღისი წაართვა და გამბედაობა მოუკლა. არა ერთსეულ თავადში ცრემლი მორეკია და გულ ამოჯდომით უტირინა, როგორც ბავშვა სშირად. მოგონებია სესილა და ამ მოგონებებს სშირად გაუძწარების ამისათვის სიცოცხლე. სესილი სსვის ცალია, სსვაწედ ჩარევას თავის აღერსსა, მასინ როდესაც თვითონ მორისი ამადქნა წვალეებსია. ერთსეულ თავის მოკვლაც მოიწადინა, და ეს ამბავი გაუხდა მიწეჩად რომ გამოძიებულმა იფიქრა უთუოთ დამნაშავე არისო და განსამართლების შიშით თავის მოკვლა მოიწადინებიაო. რამდენსამე დღეს კიდევ იძედიმოეცა რომ საქმე ვარჯთ გაუთავადებოდა, რადგანაც გამოძიებულმა ტებილად დაუწყო ღაპარაკი. მაგრამ უეცრად ეველაივერი სელ ახლად გამოიცვალა.

— ფერან, თუ თქვენის თავის სიგეთე გინდათ, გამოტყდით, ეველაივერში, უთხრა გამოძიებულმა ბოლოს დროს: ამით შეიძუბუქებთ სასჯელს. ჩვენ სელში გვაქვს საბუთი რომ თქვენ ამსანავი ქალი გეოლიათ. იმისი სასელი გვითხარით.

— მე არ მესმის რა გინდათ ჩემგან. გეუბნებით დანაშაული არა მქვს მეოქი და არც ამსანავი მუოლია. მე ვხედავ რომ რაღაც უცნაურის გზით ძრავალი საბუთი მოგროვდა ჩემ წინააღმდეგ მაგრამ გეოციტებით დამნაშავე არა ვარ.

— ამ ბარათხედ რაღას იტყვიოთ რომელიც თქვენს-სამუშაგო უჯრანში კიბოკეთ.

სესილას ბარათი რომ სანა იქრანსმ გულ მტრინგეულად შესძახა:

— იმისი ბარათი!

— აი სომ სეღამთ, უთხრა გამოძიებულმა, თქვენ უნებურად გამოგტყვათ თქვენმავე სიტყვამ, იმის ბარათიანო, გვითხარით იმ ქალის სასელი.

— ძალის ვსწუსიარ რომ ეგ ბარათი გიბოჭნიათ, მაგრამ ეგ ბარათი მევე მამართლებს, რადგანაც მანდ ის სწერთა რის თქმაც მე ვერ შექმედლა.

— თქვენ მინც ისევე კამედის თამაშობთ. თქვენა გგონიათ რომ ზოგიერთი დამალული სიტყვა ამ ბარათისა მსგავსად გამოასახლებია. ძალისა სცდებით, სვეს ძალისა კარგათ გამოვიცანით. აი წაიკითხეთ.

მორისმა გამოართვა ბარათი. ნახა რომ ბუერი ასე და სიტყვა წაძლია და დანარჩენი რომ წაიკითხა, კანკალი მოუვიდა ელდისა და გავერუებისაგან.

— კაცს რომელსაც განძრახ წაუძლია ასოები და სიტყვები ამ ბარათში, უნამუსობა ჩაუდენია, სთქვა მორისმა.

— ჩემთა! განა თქვენც უნდა სწავას სწამებდეთ უნამუსობას.

საწყაღმა ემაწვილმა კაცმა ნაღვლიანათ გაიღიმა, იფიქრა რომ ბუდს ჩემსედ სრულებით სული აუღია. ამ ბარათის ჰოვნას უნდა დაესხნა მორისი ამ კაბებისაგან ღთქმის გაუტყუელად, მის მაგიერ რაღაც უცნაურის უბედურობით ეს ბარათი ეგველსედ მეტს საბუთით შეიქნა ამის წინააღმდეგ.

— მას ეგულა გათავებულა, სთქვა მორისმა: მე ვიღუბები, მაგრამ ღთქმას ვი არ ვუღაღატებ და იმას დავისისი.

— მამა-სადაძე, აღიარებთ განა თქვენს დანამუღს?

— არას-იგებს არ ვაღიარებ და რაც ვსთქვი, ის მარტო მე-ჩინი. ახა რაქნა, რომ იმისთანა კაცები არიან რომელთათვისაც ჩემი, დაღუბვა საჭიროა ყოფილა და რომელთაც აძენი საბუთი მოუტიათ თქვენთვის სეღში, რომ გზა აღარა მქვს თავი ვიმართლა. თქვენ-თქვენი მოკაღეობა აასრულეთ, ბატონო გამოძიებულა, გამძტყუნეთ, მე ამას იქით აღარაიგებედ ჰასუსს აღარ მოცემთ. მე დამარცხებული ვარ, მაგრამ მინც გეტყვით ვიდევ თავის დღეში არ ვიცნობდი და არც მინახამს ლეა მედანი და არც დანამუღი მქვს იმ საქმეში, რომელსაც მე მბოძლებთ.

— სკენ საკმაოდ ვიცი რაც საჭიროა, შეგიძლიანთ ამას იქით ხმაც აღარ ამოიღოთ, თუ გსურს. მაგრამ კი ძალიან შეგიწყენარებდათ სანაწილო თუ რომ იმ ქალს დაგვისასულებდით.

— სათქმელი აღარა მქვს რა.

— მის სრულებით უარსედ ჭსდგესართ?

მორისმა მსრები აიწია და მღლა აიხიდა. გერმეომანმა კიდევ ერთხელ მოსთხოვა ქალის სასელი; მორისი როგორც მუნჯი ისე იდგა. მისინ გამოძიებულმა წაუგითსა მორისის ნათქვამი, რომელიც ცოტად გადაესვაიერა გამოძიებულს. ამ სიტყვების მაგიერ: „მე ვიღუბები, მაგრამ აღთქმას კი არ ვუღალატებ და იმას დავისსნი,“ ესა საეწერა გამოძიებულს: „თქვენ უგელაიერი გცოდნათ, მე ვიღუბებ, მაგრამ აღთქმას კი არ ვუღალატებ, ქალსედ არაიერს ვიტყვი და გადარხენილი იქნება.“

ამ გადასწავიერებამ მარტო ღიმილი მოჰგვანა მორისს და მწუხარედ გააქნევინა თავი. აღარა ჭსთქვა რა, დაავლო კალამს სელი და სელი მოაწერა. გამოძიებულს გულსედ მოემო, თითქო ამის თქმა უნდა: „ძლივს არ გათავდა ეს საქმე და ძლივს არ განვიავისუფლდით.“ ზმასება დასწერა, რომ იერნანი მანასში გადაეგანათ.

გოს და გოს ჭვიქრობდა საწყალი უმაწვილი კაცი, რა კქას ვინ უნდა იყოს ის კაციო, რომელსაც ეგრე გადაუსწავიერებია სესილას ბანათიო და ესე ზეჯითად მე რათა მდგენისო. მისინ მოავონდა რომ ამ საქმეში რღაც საზოლიტიკო ქალადები არის დავარგულიო და უსათუოდ საჭიროდ დანისსეს ნამდვილის დამნაშავის მაგიერ სელი წაეკლოთ ვისთვისიერ და მე ბოგასა კაცს, უბინაოს, უოჯანოს, ქეუენასში გამოუხენელს წამავლეს სელიო. აბა ამის შემდეგ რღა თქმა უნდა, გამატყუენებო და თუ საქმეს ატკლებენ, მარტო იმისთვის რომ ხალხს თვლი აუბანო.

მასასის ცისეში რომ მიიფანეს, მორისი ბედს დაემორჩილა. ესღა მარტო თავის დის ნაღველიდა ქქანდა, რომელიც უნატრონოდ, უბინაოდ, უმწოდ და უნუგემოდ წახებოდა. კვხალველი უწყლადად გულს იმ უსისარულო ცისეში. მას შემდეგ რაგი თავის მოკვლას ვერ მოუხერხდა, ქელი მოიდრიკა და უდრტვისელად ელოდდა რას მოუტანდა ბედი.

ახალგაზდა ვეჭიღმა, რომელიც დაუნიშნეს მორისსა, გადიკითხა სქქე, დაწმუნდა რომ დაძნაშვეს მორისი და ქსაქვა გულში სამართალს სასჯელის შემსუბუქებსდა თუ ვნსთხოვა, თორემ სხვა აღარა გაწყობა-რა. მაგრამ მორისი რომ ნახა, აზრი გამოიცვალა. მორისმა გადაწყვეტილად უთხრა, რომ სასჯელის შემსუბუქება მე არ მინდაო, მე მარტო ქქმსარტება და სიმართლე მჭირიაო.

— რაც საჭიროა, მე უფრო ვიცი, უთხრა ვეჭიღმა: სოლო არ დაივიწყოთ რომ ვეჭიღა იგივე მოძღვარია. მე უნდა მიასრათ ყოველისთვის მართალი და ანაიური არ უნდა დამიძლოთ.

— მართალი ის არის, რომ მე დაძნაშვე არა ვარ. 20-ს ივნისს დამე ჩემს სახლში გავატარე. მარტო ვიყავ თუ იყო ვიდრე ვინმე ჩემთან—მაგის თქმა არ მინდა, ეს ვინა რომ ჩემის ოთახიდან ფეხი ვარდ არ გამოვიდგამს. მე არაი ბოთლია მძმნასკი ვიყიდე, ერთში ვა არა ორივე ბოთლში საწამლავი ჩაყვარე და მოწამლეული ღვინო დავლიე. როგორ მოხდა რომ ჩემი ცარიელი ბოთლები მოკლეულის ქალის სახლში გამოჩნდა, ვერ გამოვიცა. გაწმუნებთ, რომ რასაც ბრალსა მდებენ, იმაში დაძნაშვე არა ვარ.

— დიდვით სცდებით, რომ ძვე გზით მოგიწადინებიათ თავი იძნაშლოთ.

— გზა რას მიჩეიან! დაიძნაშ უბედურმა მორისმა და ცრუებები გადმოჰყარა: მე მართალს ვამბობ, არ ვიცი ვის მავიყნად მსჯინა მე, ვხედავ ვი რომ უნდა დავიღუბო... თუ სიკვდილისაგან ვერ დამისხნით,

გემუდარებით, თქვენ მინც დაიჯერეთ რომ უბრალო ვარ და უკანასკნელ სავათამდე იმისკით, რომ მე დამნაშავე არა ვარ, არა და არა!

ვექილსაც კი გული ამოუფრდა. მორისსა ჭკითსა სასლობა, სათუ-საობა გყავს რაძე თუ არაო. ეგონა იქნება იმათ ათქმევინონ რაძეო. საწყყადის უზსუსსა რომ მარტო ერთი დაი შევსო, და სთხოვა ვექილს იმის ამბავი შემიტყეო. ვექილმა აღუთქვა და წავიდა. გულში თავის თავს სიტყვა მისცა რომ დიდის მეცადინეობით ამ უბედურობის გა-მართლებას შეუუდგებო.

ვექილის სასვამ ცუდი ზედ-მოქმედება იქონია მორისსკედა, რად-განც მისი აზრი საზოგადოების აზრით ეხეგნა. ამ სახით ვექლას კა-ცის მეკვლედად მიანხდაო მორისი. მთელი ეს დღე ისე გაატარა, რომ თავ-ნაღუნული იჯდა თავის სენაგის კუთხეში და გულ ამოჟდომით სტიროდა. ნეტავი ჩემდინ მორეშვან ვინმე მინცა ერთი გამომეკი-თსნა ჩემი მასლობელნი რას შერებინათ. სოლო ამ სჯიმის საიდუმ-ლოდ ამოულა გამომიებელი რომ არავის მოეშო მორისთან. საზოგ-ნი ბაჩათი, რომელიც მორისის გამტყუნების დიდ საბუთად უნდა ყო-ფილიყო, ახვენებდა რა ყოფაშიაღ უნდა ყოფილიყო მისი ამსანაგი ქალი. გამომიებელს იმედი ჭქონდა მარტოთ დამწვედელი ფერანი რაცა იქნება გამომეკიტყდებაო.

მორისი, რომელიც შეეხვია თავის მარტოობას, მდინან გარცდა რაცა სადამოხედ ციხის გუშავმა ვასშამი რომ შემოუტანა რაღაც ბაჩათიც მისცა. ვექილს შესტოდებოდა მორისი და ეთხოვნა რომ სება მიეტოთ წიგნების მიღებისა და წერისაო. მორის ეგ სება მისცეს იმ შირობით კი რომ ვერ წაკითხებისებინა გამომიებლისათვის, სასვას ვისიმე კი აკრძალული ჭქონდა.

მიღებული ბაჩათი რამდენიმე დღის წინად დაწერილი იყო. ახა იფიქრეთ რა რიგ გაუნარდებოდა! აჩქარებით მივარდა ბაჩათს, სასა რომ თავის დისგან არის და სწრაფად გადაიკითხა: ბაჩათში ეწერა: „ჩემო

უბედურად და გულთოდ საყვარელო ძმაო, ბედმა შენსედა სელი აი-
ღო და ჩვენ ამაოდ ვეძებთ ნუგეშსა. ჩვენ ვიცით რომ შენ მართალი
სარ და საბუთებს ვეძებთ. მაგრათ იყავი გულს ნუ გაიტყს. შენ ჰა-
ტიოხსანი და შრომის მოყვარე კაცი სარ და როგორ შეიძლება რომ
შენ მავ საშინელის დანაშაულობის მსხვერპლად შეიქმნე. ამბობენ
რომ არ გინდა თქმა როგორ გაგიტარებია დამე, როცა ქალი მოუგ-
დავით, რატომ არ გინდა დასასულია ის ქალი, რომელიც იმ სადა-
მას შენთან ერთად უნახავთ? შენმა კეთილის მეოფებმა მითხრეს,
იქნება ქმრის ქალთან ქმრდა საქმეო და იმიტომ არ ამბობს ვინ იყო
რომ არ შევარცხვინოვო. იმათ არ იციან რომ შენ გულში ერთის
სიყვარული გქონდა, იმის გულისთვის თავიც მოიწაძლე, აქაოდა სხვას
იროავსო—და ამა ამ დროს სხვა ქალთან როგორ იქნებოდი... ესლაც
თვალ წინ მიდვას ის საშინელი დილა, როცა მე შენ მომკვდავს მო-
გასწარი და არაიყერი უსიამოვნება არ მოგვადგებოდა, რომ ჩვენ მ-
შინ სოიველში არ წავსულიყავით... შეიტყე თუ არა რომ სესილას
ქმარი ანდრე გუდარი დაიჭირეს... (აქ სიტყვები წაეშალდა) სესილი თა-
ვის დედ-მამის სასლში გადმოვიდა და უნდა ითხოვოს ქმრს გაწყ-
როს. სესილას სულ შენ ახსოვსარ; ყოველთვის შენსედა ვლავარავობთ
(აქ კიდე ორი სტრიქონი იყო წაშლილი) მერწმუნე, ჩემო კარგო
ძმაო, რომ შენი სიძარტლე უეჭველად დამტკიცდება: ჩემსედა ნურა-
ფერს შესწუხდება: სესილი ძალიან მწყალაბს და არაფერი მიჭირს,
მეტრის მუშაობით არ ვიდალები. გულს ნუ გაიტყს, მალე ვნახავით
ერთმანეთს. შენი ჭირიმე მითხარი ვინ იყო ის ქალი რომელიც
შენთან ერთად უნახავით. მე ვნახავდი იმ ქალს და ვეკლა ამ უბედუ-
რებას გადავჩხებოდი. ქალს არა მოუვა რა, რისა უნდა ეშინოდეს?
მე მითხრეს რომ თუ ამისთანა საქმეში ქალის ნამუსედა ღვაწავი
ხამოვარდება, სამართალი გაუეთსილდება როგორც დიდ საიდუმლოს.
ჩემო კარგო ძმაო, გამოძიებულმა მითხრა თუ გიიტყვის როგორ
გატარა ის დამეო, მაშინ უეჭველათ გავმართლებითო. საყვარლის გუ-

ლისათვის როდი უნდა გაიფუჭო თავი და არ უნდა შეიტყუებინო ნამუსი. შენი და ჩემი ნამუსი განა არა ღირს იმ ქალის ნამუსთან და ძალიან ნაკლებ ჭყვარებისარ თუ თავის მშვიდობიანობის დარღვევის შიშით იქამდის მიგიყვანოს რომ შენ, უბრალო, უდანაშაულო მაგისტანა საშინელ დანაშაულობაში გაგაბას. ჭკუაზედ მოდი, მაგასა გთხოვს შენ შენი საყვარელი ამელი. გაბედე, გაბედე, ჩემო საყვარელო ძისო, დასასუფი ის ქალი, უსვინიდილობა არ იქნება შენგან, სიკვდილს გადასრები, ნამუსსაც არ შეირცხვენ.“

მორისმა დაუწყო გოცნა ამ ბარათსა და რამდენჯერმე გადაიკითხა. საწყაღს, კარგს ამელის იფიქრში სულ მის ჭყლია! მორისს იამა რომ სესილი ქმარს ეუბნება. ბარათი დიდის სხისა იყო — იმ დროისა როცა გამომძიებელი იმედს აძლევდა მორისს მალე გამოგიშვებო. მხოლოდ ერთგან ბარათმა ძალიან შეაწუნა მორისი. ეგ იქ საცა ეწერა: „საყვარლის გულისათვის თავი როდი უნდა გაიფუჭო...“

მართალია იფიქრობდა მორისი: ამელი ყოველ დღე სედაის სოფელს სესილსა და უთუოთ გამომჰკითხავდა რასმეს ამ ბარათზედ. სესილი უთუოთ არას ეუბნება და მე ამ სამაგელ დანაშაულობაში მხეკვს და კერ უთქვამს ბოდიშათაც, რომ ქრმის შეწუნებას ვერ იტყობო.

იმედ გადაწვეტილმა ხაჭკიდა თავი და სმა მალსა სთქვა:

— მე არ მეგონა ის ამისთანა... მე მანც ჩემს იფიცს არ გადავალ .

ითხოვა ქალადი და თავის დას მისწერა მოკლე ბარათი საგსე მშერის სიყვარულითა და აღერსითა. გულის დასამშვიდებლად აწმუნებდა რომ ნუ, ნუ გემინიან უეჭველად გამამართლებენო. სთხოვდა ეწვლიაფერში სესილსა დაეკითხოყო, შენი და ჩემი ბარათებიც აჩვენე სოფელსა და ჭკითსე, რას იქმოდა იმ შემთხვევაში, რომელსაც ამელი თავის ბარათის ბოლოში იხსენიებდა. ეგონა რომ სესილს მიმიხვდება რასაც ვამბობო. ბარათი რომ დასწერა და ცინის გუშავს მისცა, მორის ცოცხა კულსედ მოეშვა.

შეორეს დღეს მოკლე ბარათი მიიღო ამქლისგან. სწერდა, რომ ჰირველის ბარათის შემდეგ, სესილა მრჩეულ ავით განდო; რვა დღეა ქვემსებში წვესო და ექიმსაც იმედი გადიწვიტა. ღმერთს შეაკედრო, სწერდა ბოლოს ამელი. მარის თავსარი დაეცა — ეც კრთათ ერთი მოწმობაც, რომელსაც შეეძლო მოეჩინა მარისი, სელიდამ წაუკიდა; უკვდებოდა ის, ვის გულისთვისაც მთლად დასდგა თავისი სიცოცხლე.

— უნდა ვილატო იმისთვისაც და ჩემთვისაც! დაიძისა გულ-მოკლეუმა: მე დაღუპული ვარ.

თავი დავსებოთ მარისს და ისევე დაუბრუნდეთ იზას, რომელიც იყო მიზეზი მარისის წვალეობისა. მკითხველს მოვავლავებთ, რომ ბოიქმ მიიღო სელ მოწყვეტილი ბარათი, რომელშიაც ეწერა, ამ საღამოსედ თანხმობის მოედანზედ მოდიო. დაზირა წასულა თუ არა, შეორე ბარათი მიიღო, სულარ გაირჯებო, მინამ სელ ასლად შეგატყობსებდეთო.

არავე ბარათი იზას სიტყვით იყო დაწერილი. გამოძიებული საქმე რომ გადასხსნიკა იზამ შეიტყო, რომ ჰირველი გამოძიება ბოიქს მოუხდენია, რომ მისგან მოგროვილ საბუთების ძალით გამოძიებულს ბმსება მიუცა მარისის დაჭერისა. მამსადამე ისე უნდა მოეხერხებინა, რომ ისევე ბოიქსთვის ჩაებრებინა ეც საქმე. თუმცა იზამ შეიტყო რომ ბოიქ სამსახურში ღლარ არის, მაგრამ მანც თავის განძლასკა არ შესცვალა. ამ მიზეზით გაუგზავნა ბოიქს ბარათი და სთხოვდა თანხმობის მოედანზედ მოსვლასა.

იზას არ ეგონა, რომ ვერშემოანი ესე მალე დაჭეებოდა და გუდარს გამოუშვებდა. ამ უმით ბოიქ საჭირო არ იყო და ამიტომაც იმისი ხასკა ღლარ ინდობა. სოლო გუდარის გამოშვებით საქმეს ბოლო ჯერ კადეკ არ მოედებოდა, საჭირო იყო დამნაშავე ეზოვნათ, რომ გაესამართლებინათ და დაესჯათ. მარისის გასამტყუნებლად შე-

სამდლო იყო საკმაო საბუთები არა ჰქონოდათ და ამის გამო იქნება სულ ახლად დაწყოთ გამოძიება. ეს იხას კერძოა და ეჭვსნიკობადა მრავალის მიხედვისა გამო, მამის ბოი დასჭირდებოდა და ამიტომაც მისწერა თუ საჭირო იქნები შეგატყობინებო. ბოი მოუთმენელად ელოდდა შესამე ბარათსა და ბოლოს მოუვიდა კიდევ.

რად თქმა უნდა ბარათი იხასაგან იყო. კერძომხისაგან საყიდს სახლში რომ გადავიდა, იხა ტყუილად იყო; ერთის წუთითაც კარ-ზედ ვერ გამოდიოდა, რადგანაც ოსკარი პირველს ხანებში დღე და დამ სულ შინ იყო. ბოლოს როგორც მოახერხა ერთი საათით გა-მოსვლა და მამინეკე პირდაპირ თავის მოახლე ყიუსტინასთან წავიდა, რომელიც იქვე გვერდით სასტუმროში იდგა. იმისაგან შეიტყო — ვი-ლაც უცნაური კარები მოდიოდნენ. და იხას კითხულობდნენ; გუ-დაწივ მოსულა და გაჭკვირების როცა შეეტყობა, რომ იხა უცრად დაიკარგა. გუდაწს შეიტყო ყიუსტინას ბინა და გამოეგზავნა ბარათი იხას სასკლსკად. იხამ გამოართვა ეს ბარათი, წავიკითხა და დას-წერა მამინეკე ორი ბარათი ერთი ბოიესთან და მეორე გუდაწთან. ორივეს სთხოვდა მისკითო.

კერძომხამ რომ გადაიყვანა ღამაში იხა თავის სახლში, იმ პი-რობით გადაიყვანა, რომ მოსამსახურეებიც კი სულ ახლები ჰყოლოდა. იხა ვერ ეთანხმა ამხელ ულამაზაგოთ, მაგრამ გულში კი განიზრახა ყიუსტინას ისევ მოკაყვანიეო, რადგანაც ყიუსტინა იყო მისი ავან-ჩავანი ყველაიერში. ყიუსტინა, იხას სურვილისამებრ, იქვე გვერდით დადგა. მეორეს დღეს, გამოსვლის შემდეგ, იხამ დრტვინვა დაიწყო: ახლამ მოახლეებ არა იცის რა და ვერც მალე დაისწავლის ჩემს სამსახურსაო. იხამ ხალკუიანათ ამოიხსრა და ყიუსტინას თავი ინატრა. ყოველ დღე თითო ოროლა სიტყვას გადუგებდა სოლმე კერძომხს თავის ძველ მოახლეზე და კერძომხის ერთი შესხვა საკლ-სკლსკად; ბოლოს კერძომხამ იგრძინო, რომ თავის ძვირფას საყვარ-ელს ძველი მოახლე უნდა დაუჭიროს. მისამ ეს მოხდებოდა, იხამ ერთხელ კიდევ ჩემათ ინახულა თავისი ავან ჩავანი მოახლე და იმან

უხანბო, რომ ამ ოთხს დღეში საჯაროდ გაიყიდება იხას აკაკუღების მოკალებების გასასტუმრებლად.

— სომ არ დაგავიწყდა რაც გითხარ ჰატარა ყუთის შესახებ? ჰკითხა იზამ.

— მე ბუღარს ვუთხარი, უზასუსა ვიუსტინამ: დამზირდა, რაც უნდა ბეკრი დამესაჯოს, მანც ვიყიდა იმ ყუთსაო.

— შესც უნდა დაესწრო გაყიდვის დროს. რა ვიცი არ შექმლას და სხვა ყუთი არიყიდოს.

— ფიქრი ნუ გაქვთ, ყველაფერი კარგათ იქნება.

— როცა იყიდის, მეორეს დღესვე კარებთან ახლო ფანჯარაში დადოს თავის მალაზიაში სხვა ნივთებ შორის.

— ეგეც მითქვამს.

— სომ გითქვამს ჩვენის კარის მტკეელისათვის, რომ, თუ ჩემს სასელზედ ბარათები მოვა, შენ გადმოგცეს ხოლმე.

— თქვენი რწმუნების ქალაღდი იმეს ვახვენე და ივანტაძისც წავიღე, იქ მითხრეს ეგ ქალაღდი საკმაოაო.

— კეცდები ამ ორ დღეში კიდეც გნახო, თუ როგორმე თავს დავისხლტ.

— რა რიგათ მოგბეზრდათ მგონია ამისთანა ცხოვრება!

— მომწყინდა და ეგრე!

გამოკითხოვა მოახლეს, ჩაჯდა ეტლში და იფიქრა: „მართალია, ვის არ მოსწყინდება ამისთანა სიცოცხლე, მაგრამ რა ვინა უნდა ვითმინო, მინამ სამართალი თავისას იტყვის. იმ სულელს კი ისევე ჰარეოში უნდა და ყოფნა ნახდით, თუ სელ-ახლად არ ტაუბს. რაც უნდა მომივიდეს, დღესვე უნდა მოვახერხო, რომ ჰარეოს მოშორდეს.“

თავის უწინდელ სახლისკენ რომ გაიარა, თუქცა უკან გადაწვა ეტლში, მაგრამ მანც თვალში შეასწრო, რომ ერთი ვიღაცა კაცი ყუ-

რადღებთ ჰკითხულობდა კედელზედ გაკრულს განცხადებას იზას ნიუ-
თების გაყიდვისას. იზას გაყენისა და შუბლი გაესსა. რო სტოდნოდა
ის კაცი ვინ იყო, სწორეთ თითოდა მოუვიდოდა. ის კაცი იყო ჰო-
ლიციის აგენტი გიორგი, რომელმაც წინა დღით უთხრა მტირაღს აქე-
ლის :

— რა გაცირებთ? სიტყვას გაძღვეთ რომ თქვენს ძმას და-
ვიხსნით.

თ ა გ ი III

რა იმოქმედა შადიმ.

იმისთანა ქალებს როგორც იზა, ზანდრეში ის უზირატესობა აქვთ,
რომ გასეთები თვალ-ყურს ადევნებენ და ყოველს წვრილმანს ასბაკს
მათ შესასებ სწერენ სოღმე. სოღო როცა ამ ღამის ქაღის ქონე-
ბის გაყიდვა იყო, გასეთებმა თავის ხვეულებს უღალატეს და სმა არ
ამოიღეს, თუმა ეს ქონება იმისთანა იყო, რომ სახსენებლად ღირდა.
მართალია ოთახების მოართულობა, არც სიღამათით, არც ღამათით
გამოჩენილი არ იყო, მაგრამ მეტათ ძვირფასი იყო.

მას აქეთ რაც ეგ განცხადება გამოვიდებული იყო, გიორგი ყო-
ველ დღე იზას ძველს სახლს აუგლიდა და ჩაუგლიდა სოღმე. სწირად
შესკვდრია აქ იზას მოახლეს ეიუსტინას და უკვირდა, ეს ძველი მოახ-
ლე აქ რისთვის დანარება. ყოველთვის, როცა ეიუსტინა შევიდოდა
სოღმე ოთახებში, სცა იზას ქონება იყო გამოფენილი გასასყი-
დათ, გიორგი თან შეეწყობოდა სოღმე, მაგრამ კერძოების ადლო ვერ
აიღო.

არც დღე ხაღსს უძებდნენ ნიუთების გასახსრეკად. გიორგი დი-
დის გულ მოდგინებით შინჯავდა ყოველ ნიუთს და ამ შინჯვას მოე-
ლი ოთხი საათი მანძილს. მისმა გამოცდილმა თვალმა აქც კურს

შეამხნია-რ. ყველაფერი მდიდრული იყო — ძვირფასი, მაგრამ უფასოთა. ერთი სიტყვით იმისთანა როგორც კაცი შესვლამ ხალხი ქიოფის მოუვარე ქალის სახლში, რომელიც ესდნ სან გამოსულა მოუდინებდ.

იმ დღეს, რა დღესაც გაყიდვა დანიშნული იყო, გიორგი ყველაზედ წინ მივიდა და იმის გვერდით დადგა, ვისაც უნდა გაყიდეს. იმისთანა ადგილი ამოარჩია რომ იქილამ ყველას დაინახავდა. რაღა თქმა უნდა, აქ მოვროვილი ხალხი იმისთვის არაიყრა იყო, თუძცა ბეჭებს რასმეს კი გაიგონებდა იხასხედ და იმის ქონების თაობაზედ, რომელიც არა ერთსელ გამოუტანიათ გასასყიდათ. ამნივთებს თავისი ისტორია ჰქონდათ. სან ერთს იხას მაგვარს ქალს ჩაუვარდებოდა სულში, სან შეარეს. გიორგი თავს ადეკნებდა მარტო ეიუსტინას, რომელიც, შემოვიდა თუ არა, მივიდა ერთს გამოჩენილ მებელის ვაჭართან და სმა დაბლა დაუწყო ღაზარაკი. გიორგის საშინლად უნდოდა შეეტყო, რაზედ ღაზარაგობდნენ. ღაზარაკის შემდეგ თანხივე გავიდნენ შეარე თათსში. გიორგის უნდოდა თან გაქვოლოდა, მაგრამ იმოდენს ხალხი იყო, რომ კერ გაატანა და თავის ადგილს დაჩხა. ეიუსტინა და ვაჭარი ისევე მალე მობრუნდნენ და სწორეთ გიორგის ჰირდაპირ დასხდნენ თათსის შეარე თავში.

ეიუსტინამაც შეამხნია, რომ ის უცნაური კაცი ტულ-მოდგინებით თავს ადეკნებს და კერ მიმსუდარყო, ვის იყო და რა უნდოდა. წამ და უწუმ გიორგის შესედამდა ხალხი, მაგრამ კერას ამხეკდა.

როცა გაყიდვას მოწყვენს, ხალხმა მოძრაობა დაიწყო. მადიც აქ შემოვიდა და გიორგიმ უთხრა: აქ სემთან დადექით, თქვენ ამოგვივარეთ ით და თვალ-უუწის ისე დავიჭერო.

გაყიდვა დაიწყო. გიორგიმ დაინახა რომ ეიუსტინამ მებელის ვაჭარს ახეკა ერთი ზატარა ღამისი ყუთი, რომლის გაყიდვის რიგი მოვიდა.

— ყუთი გააღებინეთ, დაიძახეს მსყიდველებმა.

— რით გავალოთ, გასაღები დაკარგულია, უზს-უის გაძსვიდაგძს: სომ სედაძთ ეუთი სსაღია .

ეს ეუთი სსაღი ათ თუძნათა ღირდა . იმ ვაჭარმა , რომე- ლაც ეუესტინასთან ღაზარაკობდა , შირ-და-შირ ცხრა თუძანი შეაძ- ღია .

— „თუ ვისთვიძე ძაღიან სსაჭიროა არ არის ეს ეუთი , გროშს მეტს აღარავინ მისცემს , ვაიფიქრა გიურემ : ძაგისთანა მდიდაცს მე- ბელის ვაჭარს რათ უნდა ეგ ეუთი ; არც იმ მოასღისსათვის არის სსა- ჭირო . აჲ რაღაც ამბავი უნდა იყოს .“

შადის ეურში უჩურსულა , შენც ივაჭარე .

— ცხრა თუძანი და სძი : მანეთი , დაიძსის შადიმ . და იფიქრა სომ არ გავიუდა ეს გიურეა : განა არ იცით რომ ძაგვდენი იყუდე ძე არა მსაქსო , უთსრა ჩუძათ გიურეს .

-- ცხრა თუძანი და რვა მანეთი , დაიძსის ვაჭარმა .

— ათი თუძანი , წასსურსულა გიურემ შადის .

— ათი თუძანი , დაიძსის შადიმ და გაწითლდა , რადგანაც მოეღ- ძა სსაღსძა : ამას დაუწყო ეურება .

ეუესტინემ თავი ძაღლა აიღო და უნდოდა დაენსის ეს ბეღაკ- ღათი ძსვიდველი .

— ათ თუძან სსსეკარი , დაიძსის ვაჭარმა .

— თერთმეტი თუძანი , უზს-უის შადიმ .

— თერთმეტ თუძან სსსეკარი...

— თორმეტი თუძანი , დაიფიქრა შადიმ და მოშირ-და-შირეს სიტევა გაწყვიტინა .

— თორმეტ-თუძან სსსეკარი , უზს-უის ვაჭარმა .

შადის უნდოდა კიდევ გადაეძსტინა , ძაგრამ გიურემ ჩუბა არ მისცა

— კმარა, უთხრა გიორგიმ: მე ვიცი, რატო საჭიროა ჩემთვისა. მაგ უუთს თვალი არ მოაშორებ, შემიტყუეთ სად წაიღებენ.

საწაღობელი სივთი მუბელის ვაჭარს დახსა. ოთახში სინუმე ხამოკანდა და გიორგის მასკილ უურამდე მოაწია ფიურტინას სიტყვამ: „ქლივს!“ ამის შემდეგ მოახლე ოთახიდან გავიდა!

საყიდს უუთს, რასაკვირველია, ესლავუ არ დასიებდნენ და ვაჭარი, რომელმაც იყიდა, ოთახში დახსა. რაღა თქმა უნდა, გიორგიმ თვალი აღარ მოაშორა.

ბოლოს შემოიტანეს დიდი კალათა, რომელშიაც ოცდა-სუთი ბოთლი შამპანსკი ეტეოდა. უნდა ესეც გაეყიდნათ.

— კალათა ოცდა-სუთი ბოთლიანი, დაიძისა გამყიდველმა: მაგრამ ოცდასაში ბოთლი შამპანსკილას; ორი ბოთლი დაუნარჯამთ.

ამოიღო ერთი ბოთლი, გააწალა ნამჯე, რომელშიაც შესვეული იყო, გაშინჯა რგვარი შამპანსკია და გამოაცხადა.

— აბა ერთი კვ ბოთლი მიბოძეთ, უთხრა გიორგიმ გამყიდველს. ბოთლი მოაწოდეს. გაშინჯა ბოთლი და ჩუმად უთხრა შადის:

— ეს მთელი კალათა უნდა გიყიდოთ, ივაჭრეთ.

— ოცდა საში ბოთლი შამპანსკის ოცდა-სუთი მანეთი, დაიძისა გამყიდველმა.

— ოცდა რვა, უნახუნა შადიმ.

ვიღამაც კიდე გადუმეტა; შადიმ ასწია ფასი და სამი თუქმით დაინარჩუნა შამპანსკი. გიორგიმ უბიდან ქალადი ამოიღო და შემდეგი დასწერა. რგიორგიმ იყიდა პოლიტიის აგენტმა, რომელიც სთხოვს გამყიდველს ამსკეე შესმოწმოს რომ კალათას ორი ბოთლი შამპანსკი აკლდა ამ და ამ ნიშნისა. სელი მოაწერა და ბარათი ფუღთან ერთად გადასცა გამყიდველსა, რომელმაც თხოვნა აუსრულა და შესმოწმა.

მინამ გამსყიდველი მოწმობას სწერდა ვაჭარმა რომელსაც თვალს ადევნებდა გიურე, დაუძასა ბეშას, ჩააბარა ნასყიდი ყუთი და უთხრა წაიღეო.

— ჩქარა გაჭყევით შადი, უთხრა გიურემ: ერთი შეძიტვე სად მიიტანენ; ჩვენი საქმისთვის ეგ ძალიან საჭიროა.

შადი გაჭყვა ათის წუთის შემდეგ ყუთი მიიტანეს ბებელის დუქანში სენ — ჭონორეს ქუჩაზედ. შადი იქვე კედელს აეთარა და თვალი ადევნა, და ნახა რომ ვაჭარმა აიღო და თვალს საჩინო ადგილას დუქანის ფანჯარაში დაზღვა მერე გაიშინჯა საათი და შევიდა დუქანში.

შადიმ იფიქრა, რაც საჭირო იყო სომ გაგიგეო და წამოვიდა ისევე გიურესთან. როცა შადი მივიდა გიურე ნახა ქუჩაში ეტლში იჭადა და ამას უცდიდა, ნასყიდი კალათა თანა ჭქონდა; გიურემ სთხოვა ჩაჯექ და წამოშეეო; შადი არ გაჭყვა, მეც აქ ნასყიდი მჭო საჭონელი და უნდა წავილოვო, მამ კარგი, უთხრა გიურემ, ჰალიართან შევიყაროთ სკალავო. დღევანდელმა დღემ უჭმათ არ ჩავიარაო. გიურე მამინვე ჰოლიციაში წავიდა და იმ ბებელის დუქანთან რომ გაიარა საცა ყუთი მიიტანეს, შესვა და დაწმუნდა, რომ ის ყუთი მართლაც აქ მოუტანიათ და ფანჯარაში სდგას: „ნეტა რა მიზეზი იყო, რომ ეს ყუთი იყიდა?“ იფიქრა გიურემ. რასაკვირველია მოგებისათვის იყიდაო, მაგრამ იზას მოახლეს რაღა საქმე ჭქონდაო? გიურეს ეჭვი მოუვიდა, აქ რაღაც საიდუმლო საქმე თავს იმალიდა.

ჰოლიციაში, რომ მივიდა, ჩააბარა ნასყიდი კალათა და წარუდგინა მოწმობა გამსყიდველს. გამობრუნდა აქედამ და ისევე ბებელის ვაჭართან მივიდა და უთხრა: აღარ ვიპატივებთ ეგ ყუთიო, რადგანაც არ გვიბღოდა ფასი აგვეწიაო.

— როგორ მომსყიდით ესლა მაგ ყუთს, რომლის გამო გვრეცხარეთ დაკეტავენით ჭკითსა? გიურემ.

— მე თქვენ ვერ მოგყიდით, უპასუხა ვაჭარმა.

— რატომ?

— გაუიდუღლია.

— როგორ? ეგრე ძალე?

— ერთმა ქალმა შემომიკვეთა ამის ყიდვა და მეც იმისთვის ვიყიდე... დაწმუნებული ვარ, რომ ივასსუდ ყოჩემხობას არ დაიწყებს.

— მეწყინა ღვთის წინაშე, უთხრა გიორგმ, რომელსაც კვლევი გაუძრივდა: მე ძალის მინდოდა მაგ ყუთის ყიდვა; სემის მეპულის მაგვარია და სწორეთ მაგისტანსა ყუთი მაკლდა. მაგრამ მგონია სხვაგანაც ვიშოვი.

— უფრო იაფათაც; მე მოგაწოდებოდა სულ ასაღს სწორეთ მაგისტანსს.

— მაგსუდ მეგრეც მოგელაშარაკებით. მშვიდობით; იმედი მაქვს ასევე ძალე გნახოთ.

გიორგი გამოვიდა და ვაჭარმა კარებშიდინ გამოაცილა. რაღა თქმა უნდა, ცნობის მოყვარობამ აიტაცა. აქ თუ ერთი მიზეზი არ იყო, ვინ მისცემდა ამთვის ფულს ძველ ყუთში? ცხადია, აქ რაღაც ახმაგი უნდა იყოს: უკვკვლად უნდა შევიტყო რა ახმაგიო.

დუქნიდამ რომ გამოვიდა, გიორგი ისე აუტარა კედელს რომ თითონ ეკლას სეღშიდა დუქნში შემსკლეს და გამომსკლეს და ამას კერავინა. შიული ერთი საათი აქ ატოვებოდა იდგა. სადამოს ხანის მოახლოვდა. ამ დროს დუქნში შემოვიდა მდიდრად ჩაცმული ქალი პირბადითა, თან მოჰყვას კაციც, რომელსაც სასე მალტოს საყულოში დაემალა. გიორგი დაუპირდაპირდა დუქანს და კუჩის მეორე მხრიდან დაწყო ტყუილ. ქალი და კაცი მიიყვანა ყუთთან, რაღაც ღამა-რაგი დაუწყო, რაღაც დანიშნა ქალადში და ფულა მიიღო.

„დასწევკლას ღმერთმა, იფიქრა გიურემ, ამ ვაჭარმა მგონი მას-
სართ ამიგლო, მითხრა რომ გაყიდულია და ესლა ჭი ძიჭყიდა ამ
ბატონებს. თუ გაყიდული იყო წინათვე აქ რაღას მოზოდნენ. განა თი-
თან შედუქნე ვერ გაუგზავნიდა? რა უთავბოლოდ არის გაბმული და
არეული ეს ამბავი. უსათუოდ ყველაფერი უნდა შევიტყოვო.“

ვიდრე გიურე ამ ფიქრში იყო, ვაჭარმა ქალი და კაცი მიაცილა
ეტლამდი, რომელიც ღუქნის კარებთან იდგა. ვაჭარმა ეტლის კარი
გამოაღო და რომ სვამდა ეტლში ქალს, მოასხენა:

— ესლავ მოგართმევთ. სუ შეწუნდებით, ბატონო, განაგრო
ვაჭარმა: ყოველს სიფრთხილეს მოგისმარებ. ყუთს არა დაუშავდება რა,
ისე მოგართმევენ.

ქალი და კაცი ჩასდნენ ეტლში, ვაჭარმა მისურა კარები ეტლისა
და შემობრუნდა ღუქანში.

— რას ნიშნავს ყოველივე ეს? ჰფიქრობდა გიურე და იკნეტდა
უღკაძებს: სეტა ვის იგდებს მასსარად? უსათუოდ უნდა შევიტყო
ეს საიდუმლო. ცხადია, სწორეს კვალში ვარ ჩამდგარი.“

გიურე უფრო გაიოცებდა, რომ ამთი ღაზარავი გაეგონა. ღუ-
ქანში რომ შევიდნენ, ახალ გაზდა ქალმა იკითხა:

— ეს ვატარა ყუთი, რომელიც აი იმ ფანჯარაშია გამოდგმული,
ახალია, თუ არა?

— სულ ახალია, ბატონო აიმ ყუთზე არა ბასნებთ? ახალია,
ახალი.

კაცმა, რომელიც ქალს თან მოჰყვა, შეჭნიშნა, რომ ურიგო
არ იქნებო, ყუთი გაგვიღო და გვესხა შიგნით როგორცაა.

— რა საჭიროა! უთხრა ქალმა.

— ჩემის აზრით, ჰსჯობია გავაღოთ, უზასუნა კაცმა: მასინ
ჩასავთ იმისთანაა, როგორც გინდოდათ, თუ არა.

— მე საკმაოდ გასინჯული მაქვს. რამდენად აფასებთ?

— ოცს თუმნად.

— მეტის-მეტია, დაიძახა ქალმა: სურვილი მეტად ძვირად და-
მიჯიღება.

— განა ჭკუენახედ არის რამე იმისთანა, რომ შენთვის, ჩემო
მეგობარო, შეძვირებოდეს?

— განა არ ვიცოდი, რომ ჩემთვის არაფერს დაიშურებდით.
ნეტავი თან არ მომეყვანეთ.

— თუ შეიძლება ესლავ დაუყოვნებლივ გავზავნეთ ჩვენსა ეგ
უუთი, უთხრა კაცმა კაჭარსა.

— ადვილია, გვიბძანეთ, სად არის თქვენი სახლი?

— აი ფული მიიღეთ და გამოგზავნეთ ჯმ ადრესით: „გრავინის
იზა სეგლინ-ზინტსკაიას შალიოს ბულვარზედ.“

კაცმა ჩააბარა ფული, ოცი თუმანი.

— განა არ შეიძლება ჩვენვე როგორმე ეტლით წავიღოთ? იგი-
თხა ქალმა.

— რათა, ბატონო. ვინ იცის, იქნება ეტლში დაუშავდეს რამე
უუთსა. მე საიმედო კაცს ვიშოვნე და ის ესლავ მოგარბთმევთ. თით-
ქმის თან გამოგაყოლებთ.

— იმედი მექნება, რომ არ დააკვიანებთ.

— ნუ ჰსწუხართ, ყველაფერს თქვენის სურვილისამებრ აღვა-
სრულებ.

ეტლი წავიდა, ხოლო გიურე კი ისევ თავის საფარშივე დარჩა.
დიდისანი არ გასულა, მოვიდა მუშა, ჩაიბარა უუთი და წაიღო.

— უერთი ვნახავ სად მიიტანენ უუთსა, იფიქრა გიურემ და მუ-
შას შორი ახლო აედგინა.

ნახევარ საათს შემდეგ, უუთი შეიტანეს ერთს ღამაზს სახლში
შალიოს ბულვარზედა.

როცა მუშა გამოვიდა სასლიდამ, გიურე წინ დასვდა და ჰკითხა:

— თქვენ, მგონია, ამ ღამეზე სასლიდამ გამობძანდით?

— დიას.

— მე აქ ერთს სახლს ვიპოვე და ვერ მიპოვნია... ის სასლი ეკუთვნის ვიღაც გიურეს.

— გიურესო... არ ვიცი. ძალიან იშვიათად მოკვდები სოფლე ამ ადგილებს.

— მე კი მგონია, რომ ეს სასლი, საიდანაც თქვენ გამოხვედით, ან ესლაც გიურესი არის, ან ვიდრე ოდესმე ყოფილა.

— არა, ბატონო. ეგ სასლი ქალისაა და მასთან ვიღაცა კაციც ჰსტყავრებს.

— ქალისა არისო.

— დიას, გოჭოვინა იზა სეგლის-ზინტკაისისა.

— რა ბძანეთ? იკითხა მუშამ.

— არაფერი... მადლობელი ვარ, მე წავალ გიურეს სახლს მოკვანასკ.

მოშორდა მუშას და ხმა მალეა ჰსთქვა:

— ცხადია, ნამდვილს კვალში ჩავდექი. ჭოო, იზა ყიდულაბს ყუთსა, რომელიც თვითონვე გააყიდვინა. რატომ წინაღვე არ დაინარჩუნა? ჯერ, უსათუოდ, დაჰკვიწყებია და მერე მოჰგონებია, რომ ყუთში ეჭვის მისატანი რამ ქალადი დარჩენია. თორემ სხვა რა მიზეზი უნდა იყოს. დაუოგნება აღარ მოგვიხდება. სვალვე დილით ვერშემონი უნდა ვნასო. საჭიროა ახალი გამოძიება. გუდარი რად მისულა მასინ იზასთან? ერთი ნება უნდა ვითხოვო ის ყუთი გავსინჯო.

აქ გიურეს მოაგონდა, რომ მთელი დღე არა უჭამია-რა და წავიდა სადილის საჭმელად.

თ ა ვ ი IV

ყავანანა უსოვაჟი.“

სკენ წინათა კვსთქვით, რომ იხამ დაიბარა ბოიე მნახეო და ერთი რაღაც მიკიტანსისა დაუნიშნა, იქ მოდიო. იმავე დროს დაიბარა გუდარი, სასა, დაარგა როგორ მოიქცეს და თავის მაგიერად გაგზავნა ბოიეს სასასავად.

იხამ იტოდა, რომ ბოიე საჭირო იქნება, რადგანაც მისმა მოსკვამი გააბა მასეში მორის ივერანი. ვიდრე გამოძიება ბოიეს სელთ იყო, ანაგის ეჭვი არა ჰქონია რომ სწორედ მორისია დამნაშავე. სოლო რაღაც გამოძიება სხვას მიხედეს, მისინ ეჭვი გუდარსედ გადაიტანეს. იხამ მოახერხა, რომ მეორე გამოძიების საბუთები საიუუხესა, მაგრამ საქმის გაწმობა სელასლად შეიტკვალა და იხამ ცდილობდა მოიპოვოს იმისთანა საბუთები, რომ ჰირველი გამოძიება გამართლდეს.

თუმცა გუდარიც განათავისუფლეს და საქმეც წარდგინილი იყო პრეკურორთან, მაგრამ პრეკურორმა საქმეს წუნი დასდო, ბეკრი რამ აკლიაო და ითხოვა სელ ახლად შეესება საქმისა. ამიტომაც იხამსათვის საჭირო იყო ისევე ბოიე გაეწესებინათ სამსახურში და იმისთვის ჩაებარებინათ საქმე. რაღა თქმა უნდოდა, რომ ბოიეს საითაც უნდოდით ყურს იქით უზამდნეს და გააუქმებინებდნენ გიურეს გამოძიებასა. ამ მიზეზით იხამ მესამე ბარათი მაჭსწერა ბოიეს და რაღაც გუდარი გაგზავნა ბოიეს სასასავად, ეს დააბარა:

— თუ მორისიუჩანს დასჯიან, შენ გეშველსა. ამისათვის საჭიროა, მორისიუჩანის წინააღმდეგ უქვეელი საბუთები მოვაგროვოთ...

მიშველე მკ სხუთების მოგროკებაში და შენ სრულებით თავს გა-
დასხენილი იქნები.

გუდაჩს იზახედ დიდი სანია გული აურილი ჰქონდა; ჰსიდავდა,
რომ იზასა სძულდა და თვადის დასანასავად ეკავრებოდა და თუ
შველის, უფრო იმისათვის, რომ თვითონ იზამ დაისხლიტოს თავი
ამ საქმეში და თვითონ გუდაჩი კი, თუნდ ჩამოესნოთ, არას ინაღუ-
ლიდა. მღიან შერწესებული გამოეთსოვა იზას და წამოვიდა. ესღა
აშკარად დაინას, რომ იზა თავისათვისა ცდილობს და გუდაჩი თქრ-
შიაც არ მოსდის; რომ იზას მარტო თავის თავი უყვარს, გული,
გომნობა არ აქვს, და მარტო გარყენილებას მისდევს.

— გესმის თუ არა, უთხრა გამოთსოვების დროს იზამ გუდაჩსა:
ეცადე რაც გითხარ, თორემ დაიდუბები... იცოდე მეორედ მე შენ კი-
ღარ დაგისსნი, შენთვის მე არა მტალიან.

— კარგი, მე წავალ, უთხრა გუდაჩმა ისე, რომ არც კი მიუ-
სედნია იზასათვის.

გუდაჩი წამოვიდა ისე რომ არც კი გამოემშვიდობა.

— ზოო, ეგრე მქცევი განა, მშვენიერო ქალო! ამბობდა გუდა-
ჩი გზა და გზა: მე გეკავრებით, რადგანაც ესღა მე საჭირო აღარა
ვარ განა? დამცა შე უნამუსოკ, შენ! თქვენ აქ საღსსა სოცოთ, თქვე
თოკიდან გამოქცეულებო, თქვენა! თქვენის გულისათვის აქ კაცები სი-
ცოცხლეს არა ჰზოგვენ და თქვენ კი მარტო თქვენის თავისათვის
ჰსცდილობთ. ზოი შე სამუს დაკარგულო! მოჰარულის ფულებით რომ
ფარფაშობ და ცხვირი მღღა ავიღია!... იქნება დაგავიწყდა, რომ
არინ იმისთანასი, რომელთაც იცინა, რა წუმში გდებულხარ და რა
ტალახში გიცხოვრია... მღიანაც ნუ იწევ თავში, თორემ ჰირში
ტყვია სომ არა გვაქვს ჩასხმული, შენის საქმეების გამოჩვეუება მნ-
ღი არ არის!... თუ მე დავიდუბები, შენც ჩემთან ჩავითრეკ, იცოდე!...

რაც უნდა დამეძარტოს, დღევანდელს შენს სიტყვებს გულში ჩავი-
მარსამ და დრო მოვა, როცა...

აქ თავლი მოჭკრა, რომ კილაცანი თავს ადევნებენ და ორიოდე
პოლიტიელიც ავის თავლით შემოჭსტქერიან. ვინ იცის, იქნება გიუათაც
ეკონათ. სმა გაიწყვიტა და ახჩარა ფესი. ბინდი მორეული იყო,
როცა ბოიესთვის დანიშნულმივიტანხანასთან მივიდა. აქ ერთი დედა-
კაცი შესვდა და ჭკითსა:

— ბატონო, ვერ მიმასწავლებთ სოკაყის ყავასანა რა ადგილას
არის?

— აი ემანდ არის, უთხრა დედა-კაცმა და იქავ ცხვირ წინ მი-
უთითა.

— ეჭა?

— დიას, აი მაგ დიდ სახლში.

გუდარმა თავლი გადააკლრა და ნახა იჭურობა მინგრეულ-მონ-
გრეულია, შეფიჭრდა და სელახლა ჭკითსა:

— ეს არის?

— სწორედ, უზახუსა დედა-კაცმა და მოშორდა.

გაოცებული გუდარი მივიდა ჩანიშნევ სახლთან. რვა საათი იყო,
როცა გუდარი სამიკიტროში შევიდა. კარი შეკლრა თუ არა, სინათლე
ეცა თავალში და ისეთი სუნი გამოვიდა, რომ კაცს თავ-ბრუს დაას-
სამდა. გუდარი რომ შევიდა და მიისედ-მოისედა, გაუკვირდა ამისთან-
სა უწმინდურებაში რა ფიჭრათ მოუვიდა იზას, რომ კაცი მოიწვიანო.
სამიკიტრო სახლსით გატეხილი იყო, გუდარი თავალ-გაფატიცებით
იუურებოდა, აკუბ გამოვიტნო ვინ არის იზასაკან დაბარებული კაციო.
ამ ფიჭრში იყო, როცა ერთი იქ შეოფთაგანი ადგა და ამისაკენ გა-
მოსწია.

— თქვენ, მგონია, კილასაც ექებთ? ჭკითხა გუდარსა.

— დიას.

— სასული მითხარით ვისა?

— ბოიეს.

— მე გასლაკარ.

— ძალიან კარგი.

— თუ გსებავთ, ჩვენ აი იქით გუთსეში თავისუფლად მოვი-
ლაშაჩაკებთ.

— სულ ერთია ჩემთვის.

წავიდნენ და ორნაკ გუთსეში დასდნენ, ხოლო ორივეს ეგრე
ყოფნა როგორღაც ეხოთირებოდათ.

— თქვენ უსათუოდ გეცოდინებათ, უთხრა ბოლოს გუდაჩმა:
რასეღაც უნდა მოვილაშაჩაკოთ?

— არ ვიცი, უზასუნა ბოიემ ქერდულად და თავის ქსეკით: მე
არტო ის ვიცი, რომ თქვენ რაღაცა უნდა შემომიკვეთოთ, დიდს
იფულს თურქე მპირდების გასამრჯელოდ, თუ ავასრულე რასაც მომ-
თხოვენ. მეუბნებიან ამასთანაც უწინდელს თანამდებობაზედ ისევე შე-
გიუვანთო და განგამწესებთო. ყველა ეს კარგია, მაგრამ რას ითხოვენ
ჩემგან, ის კი ვერ არ შეუტყობინებიათ. არ შეიძლება გვიბძანოთ,
თქვენ ვინა ბძანდებით?

— იმას ითხოვენ, რომ თქვენგან დაწყობილი საქმე თქვენვე უნ-
და განაგრძოთ, უთხრა გუდაჩმა და ჰასუსი კი არ მისცა უკანასკნელ
კითხვაზედ: უნდა დაამტკიცოთ, რომ თქვენი მაგიერი აგენტია, რო-
მელსაც თქვენ შემდეგ მიანდეს ის საქმე, შემცდარია და სტყუის. ღვა
მედანის საქმეზედ გელაშაჩაკებით. თქვენ თქვენათ წარუდგინეთ საბუ-
თები, რომელსაც ჩვენ მოგცემთ სელში.

— ერთი დამატათ, შენიშნა ღიმილით ბოიემ: ჩემმა მოადგილე
აგენტმა რომ გამოძიება წარადგინა, ის უჩემოდაც დაწუნებულია გამოძ-
ძიებლისაგან, იმიტომ—რომ გამოძიებული იმასვე ჰსდებს ბრალს,
რომელიც მე დავაჭერიხე. ჰსჩანს ჩემი გამოძიება სწორე გამოძიებათ

უცხვნიათ და ის კაცი კი, რომელიც ჩემმა მონადგოელემ დაატყორინა, გაუ-
მართლებიათ და განუთავისუფლებიათ. ამაზედ მეტი მგონი საჭირო
აღარა იყოს რა.

— არ შეიძლება ვიფიქროთ, რომ მაგ უსამართლოდ დატყორილს
უნდა ჯავრი ამოიფაროს მასზედ თუ რად დამიჭირესო.

— ძალიან ჭსტდება, თუ ეგრეა. გამოძიებული შეჭსტდა რომ ის
სელიდამ გაუშვა. იმას ვისაც ესლა ბრალსა ჭსტდებენ, არ შეიძლება
ამხანაგი არა ჭყოლოდეს და ძალიან დასაჯერია, რომ...

ბოიემ სიტყვა არ დაათავა. გუდარს უნდოდა რაღაც ეთქვა, მაგ-
რამ ენის განძრევაც კვლარ გაბედა.

— მე მაინც არ მესმის ჩემგან რასა თხოულობთ, ჭსტქვა ბოიემ.

— ადვილი გასაკები კია, უთხრა მკვანედ გუდარმა: ჩვენ გინ-
და, რომ ჩვენგან გასამრჯელო მიიღოთ და ჩვენც იმისთანა სამსახური
გაგვიწიოთ, როგორცაჲ ვოლიციას უწევდით.

— სუ! ეგრე ხმა ძალდა ნუ ამბობთ მაგას, უთხრა ბოიემ
ჭერდულადვე: სწორედ მაგ საგანზედ აქ არაფერი არ ითქმის... იქ
ვოლიციაში ვირჯებოლდი სიმართლის აღმოსაჩენად, საზოგადოების
საკეთილოდ... აქაც ხომ ამთივე სახელით არ ითხოვთ ჩემს სამსა-
ხურსა?

— ჩვენ თავის დღეში ვერ მოვრჩებით ჩვენს ღაზარაკს, თუ აგრე
მოვეყვით. ჩვენ ბევრი ვილაშარაკეთ და არაფერი კი ვთქვით.

— ჩემი ბრალდი არ არის. თქვენი სურვილი თქვენვე უნდა
ჭსტქვათ და არა მე. ვუელას ხომ არ გაკენდობი: არ გიცნობთ, არ მი-
ცნობთ.

— მე ვი აქ რომ მოვდიოდი კარგად ვიცნოდი ვისთან მექ-
ნებოდა საჭმე. ჩვენ თქვენ გიცნობთ; ვიცით რა ხელობის კა-
ციცა სარო. ძალიან, ძალიან კარგად ვიცნობთ რაცა სარო, ბატონო
ბოიე.

— მეც კარგად გიცნობთ თქვენ, ბატონო ანდრე გუდარ, უზასუს სიცილით და ხელების ფშვნიკით დათხოვნილმა აგენტმა.

ანდრე თითქო კვლეზუდ იჯდა, წამოხტა მისინვე და შეშინებული დაუწყო ყურება თავის მესაუბრესა. რამდენსაჲე წუთს სინჯამდნენ ერთმანეთს და ერთსა-და-იმსევე დროს მიხვდნენ, რომ ორივენი დიდი, თოკივამ გამოშვებულები არიან, რომ ერთი მეორეს ვერ წაუყვას. გუდარი აჲ რომ მოდიოდა, ეგონა, ბოიე ხემთან როგორ მოკაო, საითაც მინდა თავს იქით ვუზამო. ეგონა, ვეტყვი თუ არა, რომ კარგად გიცნობ, ბატონო ბოიეო, მისინვე ქედს მოიდრეკსო და მეტყვისო: „მიბძანეთ, თქვენი ყურმოჭრილი ყმა კარო.“ ეტრე კი ვერ აუხდა, ბოიემაც თავის მხრით უთხრა, მეც კი კარგად გიცნობო და ისეთის კილოთი უთხრა, ისეთი თვალით დასცქერდა, რომ გუდარი თავივამ ფეხსმდე აირივას.

— დიას, ბატონო გუდარ, მე ვიცი ვინცა ხართ და ძალიან კარგადაც ვიცი. თქვენ კაი სხვილი საღასხანა კაცი ხართ. თქვენ დიდი ავან ხავანი ბრძანდებით ნამუსხედ ხელ აღებული ღამაზ ქალები-სა. და იმის გამო, რომ მარტო ხორცის სიამოვნებას აჭეოლიხართ და არც კი გინდათ შეიტყოთ სული, გუფი აქვთ იმ ქალებსა თუ არა, თქვენ ჯაგლაგს გეძახიან. დიას, მე ძალიან კარგად გიცნობთ თქვენ ადრე გუდარ, რომელსაც მეც სახელს ჯაგლაგს გეძახიან, მაგრე ქეფის ცხოვრებისათვის ფულები საჭირო, ხოლო თქვენ თავის დღეში შრომით და ჯაფით ფული არ გიშოვნიათ. მე ვიცი, რომ ლეამედანს ბანკის ბილეთები ჭქონდა და თქვენ წაგიღიათ.

ანდრეს ჯერ გონება დაეხსია, მიიხედ-მოიხედა და რა ნასა, რომ ამათკენ თვალი არავის უჭირავს, ბოიეს სიტყვა გააწყვეტინა:

— ჭო, მართლაც ის ბანკის ბილეთები, რომელიც მეც თქვენ მოიპარეთ!

— ეჲ, ბატონო გუდარ, უზასუსა ბოიე: რად იხმარეთ იმისთა-

ნა სიტყვა, რომელიც მე, თქვენსეო რომ ვლანარაკობდი, ვერ გაგბე-
დე გამოძეთქვა. თქვენ თვითონ მაძულეთ უკადრისის სიტყვის ხმა-
რებსა და მე თქვენსაკე სიტყვას განგიძოვრებთ: ლეა მედანს ბანკის
ბილეთები ჰქონდა და თქვენ მოიპარეთ.

— უური მივდეთ, უთხრა გაჯავრებით გუდარმა: თავი დავანუ-
ნებოთ მაგისტანს ლანარაკსა, თორემ ყბედობის მეტს ვერას გაგაკე-
თებთ.

— მითამ?

— ბატონო ბოიკე, ერთმანეთის წაყვედრებსა ბოლო მოუღოთ.

— მეც ეგ მინდა.

— თქვენსედ დიდი ეჭვია ჰალიარის ქერივის ბანკის ბილეთების
დაკარგვის გამო.

— ეგრე კია?

— თქვენ თანამდებობასედ სული ავადებისეს, ცხოვრების სას-
სარი შემოგაკლდათ. ერთი რომ წავუჩუჩულო უურში გამოძიებულს,
ხომ დავიბარებენ და მოაკითხვენ საიღამ გიშოვნით ბანკის ბილეთ-
ები, რომელიც დეიდა თქვენსა ჰქონდა მობარებულიო.

ბოიე სულ იცინოდა და გუდარი კი თან-და-თან ცხარობდა.

— მე ვეტყვი, ეგ ბილეთები იმიტომ გამოვართვი მეთქი,
რომ კაცი, ვისაც მიუბარებია, ვერ გაბედავს უკანვე მოითხოვოს,
რადგანაც ეს ბილეთები მოპარული აქვს მეთქი, — უთხრა ბოიემ.

— თქვენ ღამის ყელში სისხლი მოძვარათ. ერთი მითხარით,
გინდათ თუ არა მოვრიგდეთ?

— რასაკვირველია. ამას კი ვეტყვი, ტყუილად ხუთავინ ინ-
დობებს, რომ მე თავზედ წამომაჯდეს და მსედნოს. თქვენ გე-
გონათ, რომ რასაც გინდათ იმას მაქნევენებთ, რადგანაც ჩემი ავ-
კარგიანობა გცოდნიათ. მაგრამ მეც სომ ვიცი თქვენსედ ზოგიერთი
რამ, იქნება მასზედაც მეტი, რაც თქვენ იცით ჩემზედ. მსრებს რად

იჭიმამით? არ გეჭაშნიკათ თუ. თუ მე სულ მოგვიდებ გამოძიებას, დაწმუნებული იყავით, გიურეს გამოძიებას სულ მოვმლი... მე უადგილოდ ვარ, ფულები მიჭირს, მართალია, მაგრამ თქვენგან ვი მინდა არ შევშინდები. სამეურ მოძვლია თქვენი ბრათი. სუ თუ იმისთანა სულელი გგონივარ, რომ არ შევიტყობდი ბრათებს ვინ იწერება ჩემთან. მე ვიცი, ბატონო გუდარ, სემი თავი თქვენთვის მანთან საჭიროა და ამიტომაც შემიძლია მოგთხოვოთ ისე მომიქცეთ, როგორც კაცს, რომლის სელშიაც თქვენი საბელია ეყლისა.

გუდარი მისვდა ესლა ვი, რომ ძალიან ოსტატ და ჭკუიან კაცთან აქვს საქმე; რომ ეს ბოიე კშმაგობაში და ოსტატობაში ბევრით წინ არის თვითონ გუდარსედ. დაწმუნდა, რომ ამ იესუიტს, ამ ტარტიუეს, ამ დან-ბაზილიოს ვერათერში მოატყუებს. მისვდა, რომ ამისთანა კაცთან ბძანება არ გაუვა, უნდა თვითონ დაემოწმებინა. გუდარს დიდი ხანი ვეღარ მოეკრიფა გონება, რომ ზსუსი გაეცა. შიშმა აიტაცა. ბოლოს როგორც იყო შეშინებული სმითა ჭკითა:

— აბა რას მომთხოვთ გასამჯულოს?

— ჯერ თქვენ ძითხარით რა საქმეს მკიდებთ, უზსუსა ბოიემ უწინდელეებრ ღიმილით.

გუდარმა არეულად შესედა ბოიეს და ზსუსი ვერ მიჭსდა.

— მასლას, უთხრა ბოიემ: მე რომ აქ მოვდიოდი, ვიცოდი რა საქმესედაც მეძსოდით. აბა ერთი დავლიოთ, ბატონო გუდარ, და მოვილავზარკათ.

ღვინო დაუსხა, თვითონაც დაისხა, და რომ დალიეს, ბოიემ უთხრა: თქვენს გწამებდნენ ლეა მედანის მოკვლას; თქვენ დაჭერილიც იყავით... მძიმე საბუთებია თქვენს წინააღმდეგ. განგათავისუფლეს, მაგრამ ყოველ წუთს იმის შიშში ხართ, აი მოვლენ და სელსლად დამიჭერნო.

გუდარმა უთხრა, მართალიაო და ბოიემ ისე იმ ღიმილით განაგრძო:

— თქვენი შიშო უმიზეზო არ არის ბატონო გუდარ. მე ჩემის მხრით გეტყვი რომ დიდი წინადაუსვადობა იქნება თქვენგანით, რომ მას შემდეგ, რაც გადაგხედიათ, კიდევ პერიუში დარჩეთ: მაგრამ რა? ეგ თქვენი საქმეა. მაინც კიდევ გიჯობთ თავი მიიმალათ სადმე და სამაღვას ადგილს მე გიშოვნით, თუ გნებავთ. მე წვერი დამოუძნებელი ვარ ერთის საზოგადოებისა, რომელიც შველის და ნუგუმს აძლევს ყოველს კაცს, რომელიც იმ საზოგადოებას მიჰმართავს. მაგრამ თუ საქმეს დაუბრუნდეთ, ისა ჰსჯობია. თქვენ განგათავისუფლეს, მაგრამ სამართალი ქალის მკვლელს, ანუ გამჭურდავს არ იზოვის— თუ ვინცობაა არ დამტკიცდა, რომ ლეა მედანმა თვითონ მოიკლა თავი— ისინი, ვისზედაც, მცირედი რამ ეჭვი აქვთ მოტანილი, ვერ იტყვიან, გადავჩნითო... მე ვიცი კაცი, რომლის წინააღმდეგ მცირეოდენი საბუთებია. იმას გასამართლებენ და თქვენ ესლა აი რის თქმა გინდათ: ბატონო ბოიკო, თქვენ გამოგიძიებიათ ეს საქმე; თქვენის ჩვევით დაიჭირეს ის უმაწუილი კაცი მარის ფეანსო. რასაკვირველია, დაწმუნებული სახით, რომ დამნაშავე ის არის, გაგვიმღვანესე ყოველისთვის რაც კი მისი წინააღმდეგია. ჩვენ ფუფი ბერეა გვაქვს და გიშველით სსვა ახალი საბუთებიც მოკავროვითო.“

გუდარს გაეცინა; სწორედ ისა ესთქვა, რის თქმაც თვითონ გულში ედვა და ვერ გაეხედა კი.

— სწორედ ეგ არის, ბატონო ბოიკო, სწორედ, უთხრა გუდარმა.

— ერთის სიტყვით, განაგრძო ბოიკო საქმიანის კაცის კილოთი: თქვენ გინდათ ადრე გუდარი დავისხნათ და მარისფეანსი კი დასჯეკინოთ სამართალსა. რა თქმა უნდა, რომ ანდრე გუდარისათვის ეგ ძალიან კარგი იქნება?

ბოიკო დააშტურდა გუდარს ისე, რომ გუდარმა ვერ გაუძლო და თავი ჩაღუნა.

— სწორედ მაგის თქმა მინდოდა, უთხრა ბოლოს გუდაძმა.

— ახა რას მამცემთ მაგისათვის? ჭკითსა ბოიემ.

— კარგი იქნებოდა თქვენ გეუბნათ, რას ითხოვთ? ჭკითსა თავის რიგზედ გუდაძმა.

— ძალიან ბევრს, უპასუხა ბოიემ: თქვენგანთა ორი ათას-სუთასი თუმანი სელიდამ გამომეცალა. ის ხანკის ბილყუები სომ ჩემს საკუთრებას შეადგენდა.

გუდაძს თავ-ბრუ დაესხა. ნუ თუ დანაკარგს მოგვითხოვსო, გაიფიქრა გულში.

— ახა, რამდენს ითხოვთ? უთხრა გუდაძმა.

— მე იმას ვიქმ, რომ თქვენ სელს აღარავინ გასლებთ...

— ჰარეში ვი მინდა დაწმომ, იცოდეთ.

— შეგიძლიანთ. თქვენც დამესმარებით საბუთების მოგროვებაში მორის ფერანის წინააღმდეგ. თუ საქმე გაჭირდება, მე გიშველით აქედამ გაქტუვას. ვერ სომ თავისუფალი ხართ და ეგრეც იქნებით. მორისფერანის გასამტყუნებლად ასეთს საბუთებს გიპოვნით, რომ ხსნა აღარ იყოს. თუმცა პოლიციაში აღარ ვარ, მაგრამ იქ ბევრი შეგობ-რები მყვანან, ყველაფერს შემატყობინებენ და თუ რამ საშიში იქნება, მაშინვე გაცნობებთ. თქვენც სომ ეს გინდათ?

— რასაკვირველია. თქვენ უნდა უოკელივე ღონის-ძიება ისმაროთ, რომ ჩემზედ ერთი ბეწო ეჭვიც აღარ ჭჭონდეთ.

— მაგას თქმა აღარ უნდა.

-- ას-ოც-და-ხუთს თუმანს მოგცემთ.

— ბეისათვის თუ! იგითსა ბოიემ: როდის მომცემთ?

— სვალე. მაშინვე რაგი ფერანს გამტყუნებენ....

— გამტყუნებენ, თუ გამაძროფებენ, — თქვენი რა საქმეა. აღლანდ თქვენ სელი არ გახლან, სხვა რა გინდათ.

— თქვანის გასამართლების შემდეგ კიდევ მაგდონს მოგცემთ.

— არა, ორას ორმოცდა ათს თუქმანს ვითხოვ.

— ბუკრია, მაგრამ რა გაეწეობა. თქვენს სიტყვასზედ იუოს. ამ დღიდან მე სელი არავინ არ უნდა მახლოს.

— ძომითმინეთ, პირობა გარკვევით და რიგიანად უნდა დაიდვას. ჩემი კალია, რომ თქვენ თავისუფალი იყოთ და თუ სელასლად გეშს მოიტანენ თქვენსზედ, აქედამ უნდა გაგაშაროთ. ამისათვის ვითხოვ თქვენგან ორას ორმოცდა-ათს თუქმანს წინადა, ას ოცდა-ხუთს მას მერმედ, როცა სამშვიდობოში გაგიყვანთ, თუ თქვენი გაშარება საჭირო იქნება.

კვ მეტად მძიმე პირობაა.

— ესე კია და! უთხრა დიმილითვე ბოიემ: ამასზედ ნაკლებ მე არ დაგუქრდებით. დღესვე შეუდგები თქვენს საქმეს. რას იტყვით, თანახმა ხართ, თუ არა?

— თანახმა ვარ. ეს კი იცოდეთ, რომ თუ მე სელასლად დამიჭერენ და მკითხვენი რასმეს ბანგის ბილეტების თაობაზედ, მე ჩვენებ რა პირობითაც დაუგუიჩავე ჰალიარის ქერივსა და ამ ჩვენებიდან ცხადი იქნება, რომ თქვენ თუ არ ქურდობით, სსვა გნით კერ ჩაიგდებდით სელში იმ ბილეტებსა.

— მუქარა რა საჭიროა, უთხრა ბოიემ: პირობა სომ შეკვარით და ჩხუბი ესლა მეტის მეტი იქნება.

— მამ კარგი, ერთი დავდიოთ, უთხრა გუდარმა.

— ეგა ჩსთქვათ, თქვე დადოცვილო! უშასუნს ბოიემ და დაისსეს ორივემ ღვინო.

— ხვალ სომ ვინახვით ეთმანეთსა...

— ჰველასზედ უწინარეს საივთხილე გვინდა. დღესვე წავიყვანთ იმ სასლში, საცა დრომდე თავი უნდა დამალოთ... იმედი მაქვს, გუდარ, რომ უთავბოლო ცხოვრებამ ღუთის სიყვარული არ დაგიკარგათ.

მე თქვენ ღვთის სახელში მიიყვებართ. იქ სულ ღვთის მოყვარე და ღვთის მლოცველი სალხია. ღოცვისა და სულის ცნონების საქმის მეტს იქ კერძასა ნასვავთ. შეიფურებთ კი ამისთანა ცხოვრებას?

— მაგისი რა მოგასსენო, ეს კი შგონია სამალავად მაგისთანა სას-
ლი ასლი იყო, უთხრა გუდარმა: ზოლაციას ფიქრდაც არ მოუგა იქ
მოძინახოს.

— მართალსა ბძახებთ. ამასთანაც არც იქ იქნებით ძალიან
სკელ-ფეხს შეკრული. იქაურების ავ-კარგინობას ეგელათურს გეტყვით,
რომ წინადაც იცოდეთ, რა სალხთან გეძნებათ საქმე.

ამის მერმედ წამოდგნენ, გუდარი გაუსწორდა მედუქნეს და კაი
გუჩნებაზე შეიქმნა. ბოიე ძალიან კაცი გამოადგა. უხაროდა, რომ საქმე
კარგათ წარემართა: იზას გამომძიებელი სულში ჭყვანდა, ბოიესაცან
კიდევ ყოველ დღე შექმლო შეეტეო რა მდგომარობაშია საქმე და
შიშის რამე თუ არა. გუდარს უნდოდა გზა და გზა მოჭლავარაკე-
ბოდა ბოიეს გულ ასდილად, დაპირა სამიკიტნოდამ გამოსვლას თუ
არა, საში კიდაც კაცი შემოვიდა და გუდარი შიშით ისევე ჩაჯდა.

— რა დაგემართათ? ჭკითსა ბოიემ.

— ნახეთ, ვინ შემოვიდნენ?

— ვინ? ჭკითსა ბოიემ მარდად.

— ზოლაციელები, რომელთაც მე დამიჭირეს.

ბოიემ მიისედა იქით, საითკენაც გუდარმა აჩვენა და მაშინვე
გუდარსავით იქვე ჩაჯდა.

— სუ უთხრა გუდარს: სძს ნუ ამოიღებთ. ისე უნდა მოკას-
დინოთ, კერ დატკინისონ.

ორივენი სტოლს დაუბჯინენ და ჩადუნეს თავები ისე, რომ სა-
სე არ უჩინდათ.

ამ სამ ასად მოსულებში ერთი გიურე იყო, მეოთხე პალარი და
მესამე ის გემის ჯარის-კაცი, რომელმაც გიურეს უამბო ამას წინად
იზას ამბავი.

როცა ამ ჯარის კაცთან მოვიდა მედუქსე და ალაგი უჩვენა დასაჯდომად, ჯარის-კაცმა გულ-კეთილდობით უთხრა:

— თუ გამოდრჩობა გეჩვენებთ, დღეს გეჩვენებთ. ასე მწუყურთან, რომ ზღვას დაკაშრობ.

ბოიემ ყურები აქეტიტა, უნდოდა გაეგო რას იტყოდნენ ასლად მისულები და მის ყურამდე მოასწია ჯარის-კაცის შეძვეტა სიტყვებში:

— აი აქ ეძინა სოლმე რიგ სოვავსა და იმ ქონში კი, რომელიც თქვენს ხასეთ, ის ქალი იღვა.

ამ დროს მედუქსემ გაიანრა ბოიეს და გუდარის ასლა . ბოიემ დააყენა და ჩემად თითქმის ყურში უთხრა:

— შეიძლება აქედამ ისე გავიდეთ, რომ ამ დიდს კარებს ავცდეთ?

— ჰე, უზასუსა მედუქსემ: რა? განა იმათ შორის არის იმისთანა ვინმე?

ბოიე მისვდა რასაც ჰეიოსავდა მედუქსე და უზასუსა:

— არის.

— მამ ფთხილად უნდა ვიყვნეთ. თქვენს უკან ჰატარა კარია, იქიდან ისე გასვალთ, რომ არა ვინ დაგინახავთ.

— მადლობელი კარ, უთხრა ბოიემ და სელში ფული ჩაუღო: აბა როგორმე გავიძნაროთ, უთხრა მერე გუდარს: იმათ ჰქონ თვალციც არ მოუგრამთ ჩვენთვის.

მაშდით წამოდგნეს და იმ ჰატარა კარიდან რომ დააზირეს გავსარვა, ანდრეს რაღაცა უნდა ეთქვა, მაგრამ ბოიემ შეაყენა და ორივენი ხმა ამოუღებელივ გაიზარნენ.

— გიჟრე ცდილობს როგორც ეტყობა, ჰსთქვა ბოლფს ბოიემ: ამკარა, თქვენ დაგეყებთ, ან თქვენ გადგებთ თვალ-ყურსა. ვსათუოდ ასალი ამბავი რამ მომხდარა.

— მითამ? იკითხა გუდარმა და ფიქსს მიეცა.

— აი თქვენ თვითონ იფიქრეთ: თუ არ თქვენის მიზეზით რად მოვიდოდნენ ისინი აქ?

— თქვენს გგონიათ, რომ ზარეიდაძემ ამდევებს მკ და თან მომეგნენ ?

— მკ კვლე მოგონია.

— აგენტო გიურე კიდეც ზო: მკ მიცნობს. მეორენი მოგონია აგენტები არ არიან.

— არ იცნობთ ?

— არა, მკ მარტო გიურე ვიცანი.

— მკ გიურეს არ ვიცნობ, ხსლად შესუფთა პოლიციაში. მეორეს ვი, აი ყმაწვილი კაცი რომ იყო, ვიცნობ იმ დედა-კაცის შვილია, რომელსაც თქვენ ბილატები დაუგირაკეთ. აი ხელადი, აქ რაღაც ქსელის გაბმული და თქვენს საჭმეს შეეხება.

— კე! მამ თქვენი დედაძვილი კვ არის!

ბოიემ ზახუსი არ მიჭსტა. აფიქრობდა რა მიზეზი უნდა იყოსო, რომ ზალიარი ასდევებსო გიურესო. ჩემად სომ არ დაუნიშნავთ ხემ ზედ გამოძიებო. ძალიან შეშინდა, თუძტა არ აჩვენა ვი გუდარს, რომ გულში შიში შეეზარა.

— მესამე ვილა იყო? იკითხა გუდარმა.

— იმას ვი არ ვიცნობ, აგენტს ვი არა ვგვანდა.

— იქნება აქაურთა ვინმე და სულადათ მოუძღვა.

— არა მოგონია. აქ მცნობი აჩვენებ გამოუჩნდა.

ტოტას ხსნს ორივე დახუმიჯსენ.

— თქვენი განზრახვა სომ არ გამოგივლიათ? იკითხა გუდარმა.

— რომელი ?

— სადღაც სახლში უნდა მიგეყვანეთ თავის დასამალავად.

როცა ამ ჭარის კაცთან მოვიდა შედექნე და ალაგი უხვეს დასჯდომად, ჭარის-კაცმა გულ-კეთილდობით უთხრა:

— თუ გამორჩომა გეძნებათ, დღეს გეძნებათ. ასე მწუწრია, რომ ზღვას დავაშრობ.

ბოიკმ ყურები ატეხრტა, უნდოდა გაეგო რას იტყოდნენ ასლად მოსულები და მის ყურამდე მოასწია ჭარის-კაცის შეძგემა სიტყვებმა:

— აი აქ კმისა სოლმე რიგ სოკაესა და იმ ქონში კი, რომელიც თქვენს ხასეთ, ის ქალი იდგა.

ამ დროს შედექნემ გაიარა ბოიკს და გუდარის ასლა. ბოიკმ დააყენა და ჩუმად თათქმის ყურში უთხრა:

— შეიძლება აქედამ ისე გავიდეთ, რომ ამ დიდს კარებს ვცდეთ?

— ჰე, უზასუსა შედექნემ: რა? განა იმათ შორის არის იმისთანა ვინმე?

ბოიკ მიხვდა რასაც ჰკითხავდა შედექნე და უზასუსა:

— არის.

— მაშ იფთხილად უნდა ვიუენეთ. თქვენს უკან შატარა კარია, იქიდან ისე გასვალთ, რომ არა ვინ დაგინახავთ.

— მადლობელი ვარ, უთხრა ბოიკმ და სეფში ფუელი ჩაუღო: ახა როგორმე გავიშაროთ, უთხრა მერე გუდარს: იმათ ჭარ თვალცივარ მოუგარაძით ჩვენთვის.

მარდათ წამოდგნეს და იმ შატარა კარიდან რომ დააშინეს გაშავა, ანდრეს რაღაცა უნდა ეთქვა, მაგრამ ბოიკმ შეაყენა და არიკენი სის ამოუღებელივ გაიშარნენ.

— გიურე ცდილობს როგორც ეტყობა; ჰსთქვა ბოლოს ბოიკმ: აშკარაა, თქვენ დაგეჟებთ, ან თქვენ გადაგენებთ თვალ-ყურისა. უსაოუოდ ასლად ამბავი რამ მომხდარა.

— მითამ? იკითხა გუდაძმა და ფიქრს მიეცა.

— აი თქვენ თვითონ იფიქრეთ: თუ არ თქვენის მიზეზით რად მოვიდოდნენ ისინი აქ?

— თქვენს გგონიათ, რომ ზარეფიდაძემ ამედევნეს მე და თან მომეყენეს?

— მე კგრა მგონია.

— აგნტი გიურე ვიდეო ზო: მე მიცნობს. მეორენი მგონია აგენტები არ არიან.

— არ იცნობთ?

— არა, მე მარტო გიურე ვიცანი.

— მე გიურეს არ ვიცნობ, ახლად შესულია პოლიციაში. მეორეს ვი, აი ყმაწვილი კაცი რომ იყო, ვიცნობ იმ დედა-კაცის შვილია, რომელსაც თქვენ ბილატები დაუგინავეთ. აი სუდამთ, აქ რაღაც ქსელია გაბმული და თქვენს საქმეს შეეხება.

— ეე! მას თქვენი დედაშვილი ეკ არის!

ბოიემ ზახუსი არ მიჰსცა. ფიქრობდა რა მიზეზი უნდა იყოსო, რომ ზალიარი ასდევნების გიურესაო. ხუმად ხომ არ დაუნიშნავთ სემ სუდ გამომავლაო. ძალიან შეშინდა, თუძცა არ აჩვენა ვი გუდაძს, რომ გუელში შიში შეეპარა.

— მესამე ვილა იყო? იკითხა გუდაძმა.

— იმას ვი არ ვიცნობ, აგენტს ვი არა ვგვანდა.

— იქნება აქაური ვინმე და სულადათ მოუძღვა.

— არა მგონია. აქ მცნობი ათავის გაძიოუნდა.

ცოტას სხსს ორივე დახუძდნენ.

— თქვენს განზრახვა სომ არ გამოგიცვლიათ? იკითხა გუდაძმა.

— რომელი?

— სადღაც სახლში უნდა მიგვეყვანეთ თავის დასამალავად.

— ნუ სწუხართ, იქ მივდივართ. მაგრამ ვერ უნდა იცოდეთ იმ საზოგადოების სახელი და მერმე ერთი სსყა სახელი რამ უნდა მოვიგონოთ თქვენთვის, რომ იმ სახელით ჩავწერონ.

— მიბძანეთ, მე ყველაფერში თქვენსედ ვარ მონდობილი.

— თქვენ დაბინადებით ერთს სახელში, რომელსაც ჰქვია: „ნეტოთილ გზასედ დამაყენებელი ბინა ჭაბუკათათვის“. აბბატ დიუტილიელის გამგეობის ჩვეუ აჩის.

— კვ კარგია, მე დამაყენებთ სახელში, რომელიც ღვდლის გამგეობის ჩვეუ აჩის განა? უთხრა გუდარმა და გუდიდამ უოველივე სიმძიმე აქესსა. იცოდა რომ ამისთანა სახელში პოლიცია ფეხს ვერ შემოჭსდგამდა, თუ უმდღესის მთავრობის ბძახება არ იქნებოდა: მიმიღებენ კი? დაუმტა კითხვა გუდარმა.

— მაგისი მე ვიცი. თქვენი შესვლა იმ სახელში არ ეწინააღმდეგება საზოგადოების წესდებასა.

— როგორ? იკითხა ცალცეხულმა გუდარმა.

— ისე.

აქ ბოიკე უმბო ყველაფერი წესი იმ სახლისა და დანრიგა როგორ უნდა მოიქცეს იქ ყოფნის დროს.

დავანებოთ თავი ამათს დამარჩასა და მივბრუნდეთ ისევე სოჯის ყავახანაში.

ბოიკე მოსტყუვდა. არც გიურეს და არც იმის ამხანაგებს ფიქრადან არა ჭონიათ გუდარს უკან აქოლოდესენ.

ჩვენ სომ ვიფით, რომ გიურემ ზოღ. იაში შეიტყო გემის წარის კარის სიმონ რივოს ამბავი. ისიც ვიფით, რომ ამ სიმონ რივომ უმბო იზას კინაობა. როცა გიურე დაწმუნდა, რომ თავი და თავი მონაწილე ღვა მუდანის მოკვლასში იზა ყოფილას, ხელახლად მივიდა სიმონთან. ჩამოუგდა იზასედ დამარჩავი, სიტყვა-სიტყვასედ შეჭესენ

და ბოლოს სვიმონმა უამბო, რომ იხსნ ერთი საყვარელი ჭყვანდა მოლდავიელიო, სასკლად გიორგი გრეგორი — გოლესკოვი. გიორგის რასაკვირველია, მაშინვე მოაგონდა, რომ ანდრე გუდარმა ეგ სასკელი დაირქვა, როცა ბოლოს გამოძიებულმა ჩვენებს ხამოართოა. ცხადი იყო, რომ გიორგე კაი კვალს აედევნა. სიმონმა ესეც უამბო, რომ ორის წლის წინად ეგ გიორგი გრიგორი რიგა სოკაყმა მოკლა. მაშინ გიორგემ ჭსოსოკა სიმონს ერთი წამიყვანე და ის ადგილები მჩვენეო, საცა იხს იდგა პირველ ხანებში ჰარიუში რომ მოვიდო. პალარმაც, რომელსაც ყოველივერი ეს უამბო გიორგემ, მოინდომა თან გაეოლა. აი რა მიზეზი იყო ამათის მოსვლისა სოკაყის უკანახაში. სწრაფად მიათვალ-მოათვალიერეს იქაურობა და ისეკ გამოვიდნენ.

— რიგის ამბავი ჩვენთვის საჭირო არ არის, ჭსოქვა გიორგემ: ჩვენ ჩვენი მოსილვა განვაგრძოთ.

— ესლა აქედ წამოხმანდით, უთხრა სიმონმა და ქოხი დაჩახკა საცა იხს მდგარიყო. შიგნით ქოხი სულ მინგრეულ-მონგრეული იყო: აი აქ იძინებდა ხოლმე ის უნამუსო გოგო. მე მერეც შევსკვადრივარ იმას, როცა დიდი კაცის ცოლად შეიქმნა. მარტამ ვუციტავ, თავის დღეში ისეთი ღამაში არ ყოფილა, როგორც იმ დილას, როცა მე და ლეიტანტმა ვნახეთ; ის მაშინ გამოდიოდა... ხომ იცით რის თქმა მინდა... ისე იყო ჩანებელი, რომ ბუკრს რასმეს დინახავდა კაცი... ტანოსაცმელი მეტონი ძვირად არ ექნებოდა ნაყიდი.

— დარბათ იყო ?

— ასე რომ დაგუნახათ, გროშის ჩუქბასაც ვი აკადრებდით.

— მაგ ყოფაშა იყო ან ორის წლის წინად!

— ორი თუ არა, სხმი წეღიწადი ვი იქნება მას აქედ... ახა ასლა აქედ გამოძევიით.

სვიმონმა გაატარა თავის ამსახაკები ეზოზედ და გაიყვანა ქუჩაში.

— შე კაი კაცო ამ ტელაშოში რაზუდ გოტარებ, უთირა მალაინმა.

— არა უშავს რა. როგორმე გავინაზირებთ. სუ გეშინიანთ, გუბეში არ შეგიყვანთ... არსებზედ იჯეს-და-იჯეს გადასტომას შეიძლება.

რამდენსამე სახის იარეს წუძმესა და ტელაშოში ბოლოს სიმონი მივიდა და ერთს დაქტეულ ქოსთან გახერდა.

— აქ ჩვენ არვინ დაგვიძღის. აქაურები ამ ადგილს შიშით კერ მოჭკარებინ.

— შიშითა ?

— დიან, შიშით. მკვდარი გიორგი გოლესგო აქ იზოკეს.

— აქ მოკვლათ გოლესგო?

— აქ მოკვლა ბებრის სოკაეს. თავის დროზედ ბებრი დამაზარა იყო ამასზედ.

— გამოძიება იყო?

— რა გამოძიება? ეკვლავს სიამ ცხვირს არ წაქყოფს ზოდინცა.

— აი კაი ამბავი! დანისსა გიურემ.

— რად გინდათ გამოძიება. იყო. თუ არა?

— მაშინ დამტკიცებულა იქნებოდა მისინ. რომ ის კაცი მართლად მოკვლული ყოფილა. თორემ ესლა ვინ იღის, იქნება ჭორათი დანის ეგ სმა. სალსი ებედა და ჭორიკისათმა უყუარს. მამ თქვენ ამბობთ, რომ გიორგი გოლესგო იქ მოკვლეს, საცა ესლა სამივიტნოა.

— ბებრმა რიგმა აქ მოათარია მკვდარი. ეს ამბავი გვიან შეიტყეს; როგრა სოკაეი დაიჭირეს, გაადეს კარები და მკვდარი ნახვერად შეჭმული თავკებისაგან აქ იზოკეს. მას აქედ ამ ქოხს „მკვდრის სახლს“ ეძახიან. და აქაური ბრავებმა რომელთაც არც დიერთი ქსწამთ, არც ეშმაკი, გაივლიან ამ სახლის წინ თუ არა, ზირჯვარს გადაწერეს სოლმე.

— ეს ამბავი კარგად უნდა ძეგლიყოთ. თუ დავამტკიცებთ, რომ გიორგი-გოლესგო მოკვლავთ ამ სამის წლის წინად, მაშინ კაცი,

რომელმაც ესდა ეც სასული დაირქვა, ძალიან გაებმის. ჩვენ კი ვიცით, რომ სსკის სასული დაირქვა, სამართლისათვის კი საჭიროა უმჯობესი საბუთი.

— თუ გნებავთ ისევ დუქანში შევიდეთ, ხასა ამომიძრა, უთხრა სიმონმა: ცოტა ხალხობა უნდა. იქ ყველაფერს, რაც მინახავს გიამბობთ.

— როგორ თუ გინახავთ?

— ჯო და მინახავს...

— ერთი წამოდით ჩქარა, გვიამბეთ ყველაფერი.

— მოვასწრობთ, დრო ჯერ კიდევ ბეგრი გვაქვს.

სამნივე ისევ დუქანში მობრუნდნენ და სტოლს გარს მოუხსდნენ. გარს ყველანი ხამოეცადნენ ამათ რადგანაც მედუქანე ანიშნა, რომ აქ ზოლიციის აგენტიაო. ერთი დაზნათიანი ჭიქა გამოაშუშა თუ არა სვიმონმა დაიწყო:

— ჯერ ის უნდა გითხრათ ვინ იყო გრეგორო-გოლესკო. იზას საყვარელი იყო და იხსნაც უყვარდა სსკს საყვარლებზედ უფრო მეტად და როცა იზამ შეატყო, რომ გოლესკო ბეგრს უმლის, უთხრა, ჰადაიუი დამ წადიო. თვითონ გოლესკოსაც ძალიან უნდოდა თავის ქეყანაში წასვლა, რადგანაც ჯიბეზედ ძალიან თხლად იყო. უნდა გითხრათ, ყველა ის მსხარები ზამთარს აქ ატარებდნენ და გაზაფხულდებოდა თუ არა, დაიქსაქსებოდნენ სოლმე, ზოგი სხიდ გადიკარგებოდა, ზოგი სხით. ჯამბაზები, ქუჩის მსხარები, კამედიანტები და სსკს ამისთანა ცუდლუტო ხალხი სულ ამ არე-მარეში ჰსდგას სოლმე. იმ წელს ყველანი გაიფანტ-გამოიფანტნენ, მარტო ბეგერი რიგა სოკაჟი და გოლესკო დარჩნენ, რადგანაც გოლესკოს სოკაჟისაგან უნდა მიეღო თავისი წილი სამოვარიდგან და ისე წასულიყო. ბეგერი სოკაჟი არ ამლეკდა. ორივე თოკიდან გამოშვებულები იყვნენ და რაღა თქმა უნდა ხსუბი მოუვიდოდათ. ერთს საღამოს, სოკაჟთან საქმე მქონდა და აქ მოკვიდი. მოკუთსლოკდი სახლს თუ არა, დაგინახა, რომ

ის ბებერი ეშმაკი ქოხში ფანჩით ხელში წაღასაც ცოდილობს. უნდა გითხრათ ის ბებერი არამწადა უნდა მე წამეყვანა, იმისთანა საქმე იყო. მე ვიცნობდი, რომ ისე სიტყვით არ გამოძეგებოდა. მე მივიძღე კუთხეში და დაუწვევად დავდიხი. ის ავაზაკი დადიოდა ქოხში, თითქო წაღასაც დაეძებდა. როცა თავი გამოაქო კარებიდან, წინ ვიღაცა შეეფეთა, ფანჩი მიანათა და იცნო გოლეკო.

— „დროა სოკაჟე, გაგსწორდეთ, უთხრა გოლეკომ: დიდი სანია დროა“.

— მე კვ მიამა. დეე ერთი მითელან მეთქი ერთმანეთი, ახია მათათანა კაცებისათვის; ორივე დასახლობები არიან მეთქი; მე სული გავიკვინდე: ვახლოთ რით გათავადება მეთქი ამითი საქმე... დეე მგლებს ერთმანეთი დაეჭამათ მე რა სული მქონდა. ვინ იცის რომ გამოვჩენილ ვიყავ; ორივე მე მომცვივნოდა და ერთი, ლაზათთანად მივიბეგვე; ნატონი ვინ იყო.

სვიმონი შედგა და მოაქვა ხელ-ხელა წუწვნით სმა ღვინისა.

— მერე რა მოხდა? ჰკითხს გიურემ მოუთმენელობით.

— მოთმინება იქონიეთ, რას ეჩქარებით, უთხრა სვიმონმა და განაგრძო: ბებერმა სოკაჟმა გააქრო ფანჩი, მერე იქით მიდგა, ასე რომ მე ისე ვეღარ ვსედავდი. გოლეკო კი ავალ წინ ამეფუდა მთელი თავის ტანითა. ოუმცა ბნელოდა, მაგრამ თვალი სიბნელეს შეხვეული მაქვს და ვეღარ ვიხილავდი.

— „რიგო, შენ გინდა უკანასკნელი ღუემც გამომცადო პირი-დამ, რაღა? უთხრა გოლეკომ: მე ხედი მამე და წავალ ხემთვის.“

— „მე შენი ვინ მაქვს-რა,“ უპასუხა იმ ბებერმე არამწადამ.

— „გეუბნები. რა, მე ხედი მომეც, თორემ შენი აღსასრული მოკა“.

— ბებერმა ავაზაკმა მხარა აუტყია, თავისის კატის თვალებით მიამჩიოდა, რომ გოლეკოს ხელში დამახა უჭირავს.

შინაარსი

- I. ასპინძის ომი (მეფის ირაკლის ღმრთისა და ახმალ-ლეოთ შორის 1770 წელსი)—რატ. ერისთვისა 3.
- II. ~~ეგდურ-ხან-გმ, სამ მოქმედებისა ისტორიული დრამა~~
~~—აკაკი წერეთლისა 23.~~
- III. დავით გურამიშვილი ღმრთისა დრო 113.
- IV. * * * (ლექსი)— * -სა. 158.
- V. მსცდურს (ლექსი)— ვლ. მიქელაძისა. 150.
- VI. * * * (ლექსი)— ლევ. ცაქელია 151.
- VII. სიმღერა (ლექსი)— ლევ. ცაქელია 152.

დამატებაში:

- VIII. ცხოვრება მეფის გიორგი XIII-სა, (დასასრული). და
- IX. ი * * — რომანი ბუვიესი — თარგმანი (გაკრძელებს) (24 ფორ-
მიდან ვიდრე 32 ფორმიდან.)

ი 383
 1880

„ღროება“ - „ივერიის“

ხელის-მოწერა 1880 წელს.

მიიღება თფილისში: „ღროება“ - „ივერიის“ რედაქციაში
 პრევენის მეიდანზე, შუა-ბაზრის თავში, თ. ლუარსაბ პრლუთინსკის
 სახლში, № 2.

ქალაქს გარეშე მცხოვრებთა ამ აღრესით უნდა გამოგზავნონ
 ნონ მოთხოვნილება:

Въ Тифлисѣ Въ редакцію „Дროба - Иверіи“.

შ ა ს ი

	წელიწადში. 6 თვეს. 3 თვეს
„ღროება“ და „ივერია“ ერთად	13 მან. — 7 მან. — 4 მან.
სალკე: {	
„ღროება“	— — 9 „ — 5 „ — 3 მან.
„ივერია“	— — 6 „ — 4 „ — 2 მან.
სალკე ნომერი „ღროებისა“ ღირს	— — 5 კაპეიკი.
— — „ივერიისა“	— — — — — 2 მანეთი.

ხვედრი ფული ხელის-მომწერმა ქურნალ-გაზეთის დაბარებისას
 თანავე უნდა გამოგზავნოს რედაქციაში..

შენიშვნა. პირველი ნომერი „ივერიისა“ და იანვრისა და თებერვლის
 კლას ნომრები „ღროებისა“ რედაქციაში აღარ მოიპოება.